T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ (Türk- İslam Sanatı) A. B. D.

MENTEŞE BEYLİĞİ YAPILARINDA İNŞA MALZEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Didem Nazlı ODUNCULAR

Danışman: Yard. Doç. Dr. Ertan DAŞ

İZMİR- 2012

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ***Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi*** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Didem Nazlı ODUNCULAR
Ağustos / 2011

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun *12/01/2012* tarih ve *1/33* sayılı kararı ile oluşturulan jüri *Sanat Tarihi (Türk-İslam Sanatı)* anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi *Didem Nazlı Oduncular*'ın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 17/02/2012 günü saat 10.00'da *60 dakika* süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN
Yard.Doç.Dr. Ertan DAŞ

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (Üç ay süreli) [ ]

ÜYE
Yard.Doç.Dr. Şakir Çakmak

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (Üç ay süreli) [ ]

ÜYE
Doç.Dr.Gürcan Polat

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (Üç ay süreli) [ ]

Tezin Türkçe Başlığı : Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi

Tezin İngilizce Başlığı : The Building Materials of Menteshe Emirate

---

* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin E.Ü.Lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 17(2) maddesi gereğince **anabilim dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. GİRİŞ……...……**1**

II. MENTEŞE BEYLİĞİ MİMARİ ESERLERİNİN YERLERİNİ GÖSTEREN HARİTA VE KROKİLER.....**12**

III. KATALOG….……**15**

III. A. CAMİLER……**15**

1. Milas- Hacı İlyas Camii.….……..……**15**
2. Beçin- Orhan Bey Camii.……...……...**24**
3. Datça- Hızırşah Camii……...**34**
4. Eski Çine- Ahmed Gazi Camii……..…**42**
5. Muğla- Ulu Cami.…….……..…**51**
6. Balat- İbrahim Bey Camii……..……...…**59**
7. Milas- Ahmed Gazi (Ulu) Camii…….……..…**64**
8. Turgut (Leyne)- İlyas Bey Camii……..**78**
9. Balat- İlyas Bey Camii……..……**89**
10. Beçin- Yelli (Kepez) Cami..……**106**

III. B. TÜRBELER……**113**

1. Eski Köyceğiz Köyü- Anonim Türbe……..…**113**
2. Köyceğiz- Toparlar Köyü Benler Türbesi……...**120**
3. Eski Çine- İbrahim ve Hızır Bey Türbesi……**126**
4. Fethiye- Menteşe Bey Türbesi…….……**134**
5. Fethiye- Üzümlü (Yukarı Mahalle), Anonim Türbe…….……..…**141**
6. Fethiye- Günlükbaşı Mevkii Anonim Türbe……..……..…**148**
7. Beçin- I No.lu (Anonim) Türbe…….……...…**151**
8. Beçin- II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi)…..……..……**155**
9. Beçin- III No.lu (Anonim) Türbe…..……...…**162**

III. C. TEKKE/ ZAVİYELER……**168**
1. Balat- Ahmed Gazi Zaviyesi……..…**168**
2. Beçin- Seymenlik Zaviyesi…….……**176**
3. Beçin- Mezarlık Zaviyesi……**183**
4. Beçin- Lokman Zaviyesi…….…**191**
5. Beçin- Zaviye……..…**198**
III. D. MEDRESELER……**203**
1. Beçin- Ahmed Gazi Medresesi……**203**
2. Beçin- İlyas Bey Medresesi……..…**215**
3. Balat- İlyas Bey Medresesi…….……**221**
4. Beçin- Yelli (Kepez) Medrese…….……**231**
III. E. HANLAR……..…**240**
1. Balat- I No.lu Han (Tiyatro Hanı)…….……**240**
2. Balat- II No.lu Han (Pireli Han)……..……**249**
3. Beçin- Üçgöz (Karapaşa) Hanı……**256**
4. Bafa Gölü- Bafa Hanı……..……**262**
5. Beçin- Kızıl Han……..…**269**
III. F. HAMAMLAR……**278**
1. Balat- I No.lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı)…..……**278**
2. Beçin- Kale Hamamı……..……**285**
3. Beçin- Ahmed Gazi Hamamı…….……**290**
4. Beçin- Seymenlik Hamamı……**300**
5. Balat- II No.lu Hamam (İlyas Bey Hamamı)…..……**305**
6. Balat- III No.lu Hamam (İlyas Bey Hamamı)…..……...……**314**
7. Beçin- Yelli (Kepez) Hamamı…….……**321**
8. Beçin- Konak Hamamı……**326**
IV. DEĞERLENDİRME.....**331**
IV. 1. Taş Örgü Duvar……..……**333**
IV. 1. a. Kesme Taş Örgü Duvar……...…...……**334**
IV. 1. b. Kaba Yonu Taş Örgü Duvar……..……**336**
IV. 1. c. Moloz Taş Örgü Duvar……..……**337**

IV. 1. d. Mermer Örgü Duvar……..……**339**
IV. 2. Tuğla Örgü Duvar……...……**340**
IV. 3. Almaşık Örgü Duvar……...……**342**
IV. 3. a. Düzenli Almaşık Örgü Duvar…….……**344**
IV. 3. b. Düzensiz Almaşık Örgü Duvar……..……**345**
IV. 3. c. Kasetleme (Çerçeveli Duvar) Tekniği……...……**345**
IV. 4. Duvarları Sıvalı Olanlar……**347**
IV.5. Duvar Örgüsünde Karşılaşılan Diğer Malzemeler……..……**347**
IV. 5. a. Devşirme Malzeme……..……**347**
IV. 5. b. Ahşap…….……**348**
IV. 5. c. Tuğla Kırıkları……**349**
IV. 5. d. Harç……**350**
IV. 5. e. Pişmiş Toprak Kaplar…….……**351**
V. SONUÇ……**353**
VI. BİBLİYOGRAFYA……**357**
TÜRKÇE ÖZET/ ABSTRAKT……..……**371**

ÖNSÖZ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması ile yavaş yavaş yeni sahiplerini aramaya başlayan Anadolu'nun bereketli toprakları, Osmanlı'nın bir beylik olarak kurulup devlet haline gelmesi sürecine kadar birçok kez el değiştirmiştir. Bu iki devletin hâkimiyet süreci arasındaki zaman diliminde bu topraklarda küçük Beylikler birbirleriyle yoğun mücadeleler verip, kendilerine tarihte bir yer edinmek için çabalamışlardır. Bu döneme tarihçiler tarafından *"Beylikler Dönemi"* adı verilmiştir. Bir buçuk asırlık bu süreç, Selçuklu ve Osmanlı hakimiyeti ile karşılaştırıldığında oldukça kısa gözükmesine karşın, siyasi, coğrafi, tarihi ve biz sanat tarihçiler açısından en önemlisi ise mimari alanda bu topraklara kazandırdıklarıdır. Tüm bu değişiklikler ve yenilikler azımsanamayacak kadar büyüktür.

Beylikler Dönemi'nde Güneybatı Anadolu'da, eskiden Karia olarak adlandırılan bölgede ikamet eden Menteşeoğulları da bu beyliklerden biridir. Bu beylik mimari çeşitleme açısından oldukça zengindir. Camileri, türbeleri, konakları, çeşmeleri, hanları, hamamları, medreseleri ve zaviyeleriyle zamanın acımasızlığı karşısında yaralar almış olsa da, hala tüm ihtişamıyla karşımızda dimdik durmaktadır.

Yapıların büyük çoğunluğu Türk dönemindeki adıyla Balat (Milet) ve Menteşe Beyliği' ne uzun süre başkentlik etmiş olan Beçin (Peçin) kentinde bulunmaktadır. Diğer yapılar ise yıkılmış ve günümüze gelememiş olanlar bahis kapsamı dışında tutulacak olursa, İzmir- Aydın il sınırından Muğla- Antalya il sınırına kadar devam eden yollar üzerinde aralıklarla yerleştirilmiş olarak kaşımıza çıkmaktadırlar. Tezimiz içerisinde ele aldığımız yapıların bulunduğu belli başlı ilçe ve köyler şunlardır. Eskiçine, Milas, Muğla merkez, Turgut (Leyne), Fethiye, Eskiköyceğiz, Köyceğiz, Üzümlü (Yeşil Üzümlü), Datça-Hızırşah Köyü gibi Menteşe Beyliği'nin hakim olduğu merkezlerde ve Bafa Gölü kıyısında yaptığımız arazi çalışmalarında günümüzde varlığını oldukça sağlam bir şekilde sürdüren yapılar ile karşılaşılmıştır. Çalışma kapsamında bu yapılar ile ilgili kaynak taraması yapılmış, plan şeması, inşa malzemesi ve yapım teknikleri bakımından tüm mimari unsurları oldukça detaylı bir şekilde incelenerek, süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiş ve hepsi fotoğraflar ile belgelenmişlerdir.

Yaptığım bu çalışmanın tüm basamaklarında emin adımlarla ilerlememe katkıda bulunan, bana yenilikçi fikirleriyle yön veren, bilgisinden ve akademik tecrübesinden istediğim her an faydalanmamı sağlayan ve en önemlisi daima bana bilgimi titizlikle kullanacağım ve başladığım işi sonlandıracağım konusunda güvenen değerli danışman hocam *Yard. Doç. Dr. Ertan DAŞ'*a,

Konu seçiminde değerli fikirlerini danışman hocam ve benimle paylaşan, arazi çalışmalarım sırasında yönümü bulmama yardımcı olan, güzergâhım üzerindeki tanıdıklarını düşünmeden devreye sokarak rahat etmemi sağlayan ve kaynak kitaplarını önüme sererek çalışmamın daha kaliteli hale gelmesine katkıda bulunan sevgili hocam *Yard. Doç. Dr. Şakir ÇAKMAK*'a,

Arazi çalışmalarım sırasında, tez çalışması yaptığımı söylediğimde bana yardımcı olmak için ellerinden gelenin fazlasını yapmaya çabalayan Balat, Milas ve Fethiye Müzelerinin yetkililerine, Balat ve Beçin Ören Yeri güvenliğini sağlayan görevlilere,

Son olarak da, tüm bu çalışma sürecinin stresli zamanlarında beni yalnız bırakmayan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, anlayış ve sabırla süreci atlatmamı sağlayan bütün aileme yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

Didem Nazlı ODUNCULAR

İzmir- 2011

I- GİRİŞ

Anadolu'da uzun yıllar süren hakimiyetinin ardından yavaş yavaş dağılma dönemine giren Anadolu Selçuklu Devleti, 1243 Kösedağ Savaşı'nda aldığı yenilgi ile bu topraklar üzerinde siyasi otoritesini kaybetmiştir. Bunun sonucunda Anadolu'nun çeşitli noktalarında uç beyleri bağımsızlığını ilan etmişler ve Beylikler Dönemi adı verilen bu süreç yaklaşık olarak yüz elli yıl devam etmiştir.

Bu dönemde Batı Anadolu sahil şeridinde; Karesioğulları (Merkez Balıkesir), Saruhanoğulları (Merkez Manisa), Aydınoğulları (Merkezi Aydın) ve asıl konumuzu oluşturan Menteşeoğulları (Merkezi Muğla) gibi beylikler bağımsızlığını ilan eden beyliklerdir.

Selçuklu Devleti'nin geniş toprakları ile kıyaslanamayacak kadar küçük alanı kaplayan toprakları ve tarih sahnesindeki kısıtlı sürelerini göz önünde bulundurduğumuzda beylikler az zamanda büyük gelişme göstermişlerdir. Menteşe Beyliği, askeri açıdan bakıldığında karada ve denizde oldukça çetin savaşlar veren ve topraklarını çok kısa süreliğine de olsa Rodos'a kadar genişleten, siyasi otoritesini sağlayan, hakim olduğu coğrafyada kendine has üslubuyla mimarisini yenilikçi biçimde geliştiren bir beyliktir. Selçuklu etkilerinin gölgesinde kalmadan varlığını devam ettirmiş olması açısından ilgi çekicidir.

Menteşe Beyliği Mimarisi ile ilgili bugüne kadar yayınlanmış çeşitli kitaplar, makaleler, tez çalışmaları, sempozyum bildirileri ve kazı raporları mevcuttur. Bunlar Menteşe Beyliği'nin hakim olduğu topraklarda inşa ettirdiği bazı yapılar hakkında bilgi vermektedirler. Yayınlarda en çok adı geçen yapılar arasında Balat'ta bulunan İlyas Bey Cami, Milas'taki Hacı İlyas Cami ve Ahmed Gazi (Ulu) Cami ve Beçin'de yer alan Ahmed Gazi Medresesi bulunmaktadır[1].

[1] Bu yapıların Menteşe Beyliği Mimarisi'nden bahsedilirken kısaca değinildiği çalışmalar arasında; G. Cantay, "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002.(s.15-29). ; A.N. Atilla - N.Öztüre, Mobolla- Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla, İzmir, 2003.; A.Kızıltan, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958. ; A.Yılmaz, "Milas'ta Türk Dönemi' nin Başlangıcı ve Sanatı", Muğla Kitabı, Muğla-İzmir, 2004.(s.65-72).; İ.A. Kolay, Batı Anadolu'da 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, No:179, Ankara, 1999.

A.Arel, makale çalışması içerisinde ilk olarak Menteşe Beyliği Dönemi'nde inşa edilen anıtların vaziyet planı verilmiştir. Bu yolla bir tepe üzerinde yer alan bu yapıların arazi üzerindeki konumlandırılışları hakkında görsel bilgilendirme yapılmıştır. Metnin devamında yapılar tek tek ele alınmış ve plan çizimleri ile birlikte yapılara ait genel bilgiler verilmiştir. Metnin bitiminde yapıların resimleri aktarılmıştır[2].

O. Aslanapa, Milas Hacı İlyas Cami, Milas Ahmed Gazi (Ulu) Cami, Balat İlyas Bey Cami ve Beçin Ahmed Gazi Medresesi'nden Beylikler Dönemi'nde Batı Anadolu' da bu devrin kültürüne ve sanatına katkıda bulunan önemli beyliklerden biri olan Menteşe Beyliği eserleri olarak kısaca bahsetmektedir[3].

A.Baş'ın Beylikler Dönemi Hanları'nı ele aldığı çalışma içerisinde Bafa Gölü Hanı, Beçin Kızıl Han, Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı ve Balat II No.lu (Pireli) Hanı *Yeri, Mimari ve İnşai Özellikleri, Bugünkü Durumu* ile ilgili bilgi verilmiş. *Tarihleme ve Değerlendirmesi* yapılmıştır. Metin bölümünden sonra yapılara ait plan şemaları, kesit çizimleri ve resimler eklenmiştir[4]. Sonrasında bu tez çalışmasının özeti niteliğinde olan aynı isimli makalede yine bu yapılarla ilgili kısaca bilgi verilmiş. Bunun yanı sıra, Beçin'deki Üçgöz Han (Deve Damı) da yapılar arasına dahil edilmiştir[5].

M.Sözen, medreseleri ele aldığı çalışma kapsamında, Peçin Yelli (Kepez) Medresesi, Peçin Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi ve Peçin Ahmed Gazi Medresesi'ni inceleyerek, bunlarla ilgili detaylı biçimde bilgi vermiştir[6].

Tüm bu eserler arasında Menteşe Beyliği'nin önemli merkezlerinden biri olan Balat'taki yapıları ele alan çalışmalar[7], Beçin'deki yapıları ele alan çalışmalar[8] ve sadece Balat İlyas Bey Cami'ni ele alan çalışmalar da bulunmaktadır[9].

---

[2] A. Arel, "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968. (s. 69-99).

[3] O.Aslanapa, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, 2002. (s.721-722).; O. Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 2003. (s.213-217).

[4] A.Baş, Beylikler Dönemi Hanları, T.C. Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi) , Konya,1989.

[5] A.Baş, "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 2002. (s.39-45).

[6] M.Sözen, Anadolu Medreseleri, C. I, İstanbul, 1970.

[7] T.Baykara, "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)" , *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999. (s.1-9).; A. Durukan, Balat'ta Türk Devri Yapıları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. (Doktora Tezi), Ankara, 1982.; K.Wulzinger, P.Wittek, F.Sarre, *Das Islamische Milet,* Berlin und Leipzig, 1935.

[8] Menteşe Beyliği'ne ait Beçin'deki yapıları ele alan en yakın tarihli ve en kapsamlı çalışmadır. Çalışma içerisinde yapılara dair kısa bilgi ve resimler bulunmaktadır. R. H. Ünal, Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.; Beçin'deki yapılar ile ilgili bilgi aldığımız diğer bir kaynak ise kazı raporlarıdır.

Bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışma R. Duran'ın "Menteşe Beyliği Mimarisi" adlı doktora tezi olup[10], yine aynı kişi tarafından bu tezin kısa bir özeti *Türkler Dergisi'*nde yayınlanan makale çalışmasıdır[11]. Tez içerisinde günümüzde hala varlığını devam ettiren 10 cami, 7 türbe, 1 zaviye, 4 medrese, 5 han ve 7 hamamın yanı sıra, yıkılmış olan fakat kaynaklarda adı geçen 3 cami, 4 imaret, 1 medrese, 1 zaviye ve 2 hamamdan bahsedilmektedir. Varlığını devam ettiren yapıların yeri, tarihi (inşası, onarımı, banisi gibi), plan ve süsleme özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiş, metin bitiminde plan ve kesit çizimleri ile birlikte resimleri de eklenmiştir.

Yaptığımız "Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi" adlı tez çalışmasında sadece günümüzde varlığını devam ettiren yapılar ele alınmıştır. 1995 yazında R.H. Ünal ve kazı ekibi tarafından başlatılan ve günümüzde hala devam etmekte olan kazı çalışmaları vasıtasıyla Menteşe Beyliği'ne ait olduğu anlaşılan birçok yapı toprak altından gün yüzüne çıkarılmıştır. Tez çalışmamızı yapmamızdaki amaç asla daha önce yapılan çalışmaları tekrar etmek değildir. Bu yüzden kazı çalışmaları sonrasında ortaya çıkarılmış olan ve çalışmamız öncesinde herhangi bir bilimsel çalışmada yer almayan yapıları da çalışmamıza dahil ederek kapsamını genişletmeyi uygun gördük.

Kaynaklardan yaptığımız araştırmalar ile elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda yapıların geçmişi ile bugünkü durumları arasındaki farklılıklar da saptanmıştır. Bilgi aktarımı sırasında bazı bilgilerde mutabık kalınırken, bazı kısımlarda ise farklılaşmalar görülmüş ve özellikle bunlar üzerinde durulmuş, değişimler not düşülerek belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Menteşe Beyliği'nin kendine has üslubu ile inşa ettiği 41 adet mimari eser incelenmiştir. Öncelikle cami, türbe, zaviye/tekke, medrese, han ve hamamlar olmak üzere 6 farklı gruba ayrılmış, sonrasında ise her grubun yapıları kendi içinde kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir.

Her yapıya kendisine ait bir katalog numarası verilmiştir. Kataloglama sırasında inceleme tarihi, yeri, inşa tarihi, banisi, mimarı, plan özellikleri, malzeme kullanımı ve

---

1995-2009 yılları arasında yapılan kazı çalışmaları sonrasında yayınlanan bu raporların çalışmamız sırasında ilerlememize katkısı oldukça fazladır.

[9] G.Öney, Beylikler Devri Sanatı XIV.–XV. Yüzyıl (1300-1453), TTK. Yayınları, XXIV. Dizi- Sa.9, TTK Basımevi, Ankara, 1989. ; A. Durukan**,** Balat İlyas Bey Cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi: 11, Ankara, 1988.; S.Eyice**,** "İlyas Bey Cami", Türk Ansiklopedisi, C.XX, Ankara, 1972. (s. 102). ; S.K. Yetkin, Türk Mimarisi, Ankara, 1970. (s.162-163).

[10] R.Duran, Menteşe Beyliği Mimarisi, T.C. Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. (Doktora Tezi), İzmir, 1995.

[11] R.Duran, "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara, 2002. (s.133-142).

yapım teknikleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Ana konumuzu oluşturan "malzeme kullanımı ve yapım teknikleri" başlığı kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bunlar arasında "duvar örgüsünde, mimari elemanlarda (ayak, paye, sütun, kemer v.s.) , geçiş unsurlarında, üst örtüde, yapı elemanlarında (taçkapı, minare, mihrap, minber, pencere açıklıkları, nişler, merdivenler vb. gibi yapı tipine göre değişen) ve süslemelerde malzeme kullanımı ve yapım teknikleri yer almaktadır.

Son olarak her yapının transkripsiyonu yapıldıktan sonra anlatım için kullanılan kaynakların künyesi bibliyografik düzende aktarılmıştır. Metinlerin arkasından yapının plan şeması, varsa çizimleri ve yapının çeşitli noktalarından alınan fotoğraf kareleri eklenmiştir.

Selçuklular tarafından Anadolu'nun güneybatısında Bizans hududuna yerleştirilen Menteşe Türkmenleri'nin nereden geldikleri ve ilk reislerinin kim olduğu bilinmiyor. Bilinen ilk Menteşe Beyi, Bizanslılardan Tralleis (Aydın) şehrini zapt eden Sahil Bey'dir[12]. Birçok kaynakta bu şekilde bahsedilen açıklamalara, İ.H. Uzunçarşılı'nın kayıtlara dayanarak verdiği yanıtı ise:

"Son tetkikler XIII. asrın II. yarısında kadim Karya kıtasında teşekkül etmiş olan Menteşe Beyliği' nin İznik İmparatorluğu zamanında Megri (Fethiye) tarafından içeri doğru girerek sahil ile Denizli dağları arasında yerleşen Türkmenler tarafından kurulmuş olduğunu göstermekte ve müessisi olan Menteşe Bey'in kabrinin de Megri'de bulunmuş olması bu mütalaayı kuvvetlendirmektedir.

Bu kayıtlara göre Menteşe Beyliği'ni kuran Türkmenlerin Anadolu Selçukilerinin ellerinde bulunan Pamfilya (Antalya) gibi Likya (Pamfilya'nın batı tarafı) kıyılarından deniz yoluyla bu havaliye gelerek Rumların zararına olarak içeride, yani karada ilerledikleri ve aynı zamanda inhitata uğrayan Bizans donanmasına mensup gemicileri de beraberlerine alarak denizde de faaliyette bulunmuş oldukları zannolunur. Nitekim, beyliğe adı verilmiş olan Menteşe'nin de Salpakis Menteşe[13], yani Sahil Beyi Menteşe diye zikredilmesi bu mütalaayı kuvvetlendirir" olmuştur[14]. Beyliğin kurucusu Menteşe Bey hakkında Bizans kaynaklarında görülen bu açıklamalardan yola çıkarak bu beyliğin kıyılarda söz sahibi olduğunu söylemek mümkündür.

Menteşeoğulları, çok kuvvetli donanmaları sayesinde pervasız bir hayat yaşamışlar, Frenk memleketleri, Mısır ve civar adalar ile ticari ilişkilerde bulunmuşlardır. Balat' tan Avrupa' ya ihraç edilen Anadolu eşyası, batının birinci derecede pazarı idi. Venedikliler son zamanlara kadar, bu devletle ticari ilişkilerini devam ettirmişler ve bu yüzden mühim menfaatler temin etmişlerdir[15].

[12] A. Kızıltan, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958. (s. 89).
[13]Ayrıca Uzunçarşılı, Pachymeres'in bunu yanlış olarak Menteşe ve Salpakis diye ayrı ayrı gösterdiğinden bahsetmiştir. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984. (s.70/ dipnot 1).
[14] İ.H. Uzunçarşılı, a. g. e. (s.70).
[15] A. Kızıltan, ay. es. ay. s.

Menteşe Bey, Muğla'yı aldıktan sonra beyliğinin topraklarını Denizli dağlarına ve Menderes Nehri havzasına kadar genişletti. Bu arada Aydın (Tralleis) ve Sultanhisar'ı ele geçirdi[16]. Menteşe Beyliği'nin toprakları Fethiye, Muğla, Balat, Milas, Bozöyük, Marin, Burnar, Beçin, Çine, Tavas, Aydın, Fenike ve Köyceğiz gibi kasaba ve şehirleri kapsamaktaydı. Bunların çoğunluğu, Menteşe Bey tarafından fethedilmiştir. Menteşe Bey'in 1282 yılından sonra öldüğü tahmin edilmektedir. Türbesi Fethiye'dedir[17].

Şu halde sancaktan önceki Menteşe için şimalde tabii hudut olarak Menderes kabul edilebilir; ancak sonradan Adalar vilayetine bırakılmış olan Menderes'in cenubundaki bütün sahil mıntıkası şüphesiz ona aittir. Davas'ın da Menteşe'ye ait olduğu Müneccimbaşı'nın Muğla, Balat, Bozöyük, Milas, Beçin, Mazın, Çine, Davas, Bırnaz, Marki ve Köyceğiz'i Menteşe şehirleri olarak sıralamasından da anlaşılıyor. Menteşe Beyliği hakimiyeti altındaki arazinin genişliği hakkında bir fikir elde etmek için: Söke kazasının yarı arazisini, Çine'yi, Davas'ı, Kaş'ı ve ihtimal Bozdoğan ve Karacasu'yu da bugünkü Muğla vilayeti toprağına katarak hesaplamak lazımdır. Guinet tarafından verilen bu rakamlara dayanmak suretiyle yuvarlak hesap 300.000 nüfuslu 20.000 kilometrekarelik bir mıntıkayı gösterir[18].

Bölge Selçuklular'ın zayıflama döneminde 1284 yılında Menteşe Bey'in eline geçince, Menteşe adıyla anılmaya başlamıştır. Muğla vilayeti (Karia) 1261'den sonra sahilden itibaren Türkler'in akınlarıyla karşılaştı. [19]

Müneccimbaşı tarihinde bildirildiğine göre; Menteşeoğulları' nın hüküm sürdüğü yerler (Muğla, Balat, Bozöyük, Milas, Peçin=Berçin, Marin, Tavas, Burnaz, Megri, Köyceğiz, Çine) kasabalarını içine almaktadır.

Menteşe: Aydın vilayetini meydana getiren beş sancağın en güneyinde, Anadolu yarımadasının en uzak güneybatı köşesinde eskiden Karia denilen bir bölgedir. Kuzeyde Aydın ve Denizli sancakları, doğuda Konya vilayeti, güneyde Akdeniz, batıda Adalar (Ege) Denizi ile çevrilidir. Bölge birçok devletin egemenliğine girdikten sonra, son olarak Konya Selçukluları zamanında İslam ülkesi olmuştur. Selçukluların yıkılmasıyla bölgede vali olan Menteşe Bey bağımsızlığını ilan etmiş ve bölge bu isimle anılmaya

[16] S. Koca, a. g. m., (s.731). (Naklen Düstürname-i Enveri 1929: 20; P. Wittek, 1986. 26 vdd.)
[17] S. Koca, ay. m. ay. s., (s.731).
[18] P. Wittek, Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944.(s.170-171).
[19] A.N. Atilla - N. Öztüre, Mobolla- Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla, İzmir, 2003.(s.29).

başlanmıştır.[20] Bu bölgeden günümüzde bazı kaynaklarda hala Menteşe Yöresi olarak bahsedildiği görülmektedir.

Menteşeoğulları Beyliği'nin başkenti Beçin'dir. Beçin, Muğla'ya bağlı Milas ilçesinin 5 km. güneyinde, Milas Ovası'na hakim bir plato üzerinde kuruludur. Milas – Bodrum- Muğla yol kavşağından örene ayrılan karayolu üzerindedir. Kentin adı Ortaçağ İtalyan kaynaklarında *"Perzona",* Türk- İslam kaynaklarında ise *"Barçın", "Berçin", "Peçin"* ve *"Beçin"* şeklinde geçmektedir. Kentin Türk Dönemi öncesi tarihine ilişkin kesin bilgiler olmamasına karşın, bir takım buluntular, Beçin' in M.Ö. 2000 yıllarına dek uzanan bir geçmişi olduğunu düşündürmektedir. Bölgenin, XIII. yüzyılın II. yarısında Türk hakimiyetine girdiği bilinmektedir. Bölgeyi ele geçiren Menteşeoğulları, başlangıçta Milas'ı başkent yapmışlar, ancak XIV. yüzyılın başlarında, savunması daha kolay olduğu için, hükümet merkezini Beçin'e taşımışlardır. Beçin, Taceddin Ahmed Gazi' nin hükümdarlığı süresince beyliğin başkenti olarak kalmıştır. Bu kişinin 1391' de ölümünden sonra, yöre Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılınca, hükümet merkezi Balat'a (Milet) taşınmıştır.[21]

[20]A.R.Hakses, Muğla Menteşe Büyükleri, T.C. Muğla Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Muğla, 1999. (s.17).
[21] A.N.Atilla- N.Öztüre, a.g.e.,(s.31).

Harita 1: 14. yy' da Anadolu (İ.H.Uzunçarşılı)[22]

XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Antalya'dan deniz yoluyla Bizans'ın Karia (Bugünkü Muğla ve çevresi) yöresine gelen Türkmenler, Fethiye (Marki) ve çevresini ele geçirip, burada kuvvetlice yerleştiler. Türkmenlerin başında, "Sahil Beyi" [23] unvanını taşıyan Menteşe Bey bulunuyordu. Babasının ise, Selçuklu sahil komutanlarından (Emirü's-Sevahil) Bahaeddin veya Bahadır Bey olduğu sanılmaktadır[24].

Bölgeye yerleşen Türkmenleri buradan çıkarmak için Bizans İmparatoru VIII. Mihail, oğlu Andronikos kumandasında bir ordu gönderdi ise de muvaffak olamadı ve Menteşe Bey idaresindeki Türk kuvvetleri Aydın ve Güzelhisar mevkilerini zaptettiler.

[22] İ.H. Uzunçarşılı, a. g. e.
[23] S. Koca, a. g. m., (s.731). (Naklen P. Wittek, 1986. 29 vdd.)
[24] Bkz., ay.m.ay.y.

Menteşe Bey'in atalarından bahsedecek olursak eğer, bunlardan ilki ele geçen kitabelerde adına rastlanan Kuri /Kara Bey'dir[25]. Menteşe Bey'in büyükbabası olan Kuri Bey'in oğlu Ablistan Bey – babasının ölümünden sonra bey olmuştur. Ablistan Bey' in ölüm tarihi ve mezarının yeri bilinmediği gibi kaç yıl saltanat sürdüğü de bilinmemektedir. Ölümüyle yerine oğlu Menteşe Bey gelmiştir.

Bölgenin adı, buraları fetheden bir Bey'den gelir. Menteşe Bey, Germiyanoğulları'na bağlı bir uçbeyliğinin yöneticisidir ve Aydın ili Muğla yörelerini feth etmekle görevlendirilmiştir[26]. Ancak sonuçta her iki beylik de Anadolu Selçuklu sultanına bağlı olduğu için, 1291 yılında Milas' ta basılan para son Anadolu Selçuklu sultanı II. Mesud adınadır[27].

İşte Muğla ve civarında görülen eserlerin çoğu Menteşe Bey'in kurduğu beyliğin idarecileri tarafından inşa ettirilmiştir. Menteşeoğulları Beyliği'ni idare eden Beyler;

1. Menteşe Bey (1280-1282?), 2. Mesud Bey (1282- 1318?), 3. Şücaeddin Orhan Bey (1318- 1344?), 4. İbrahim Bey (1344- 1358?), 5. Mehmed Bey (1358/1390 ya da 1402/3), 6. Taceddin Gazi Ahmed Bey (1390- 1391), 7. İlyas Bey (1402- 1421), 8. Leys Bey (1421- 1425)[28].

Menteşe Bey, Osmanlı'nın ilk padişahı sultan Osman Gazi devri ile aynı zaman diliminde hükümdar olmuştur[29]. Menteşe Bey'in ölümünden sonra yerini oğlu Mesud Bey aldı. Menteşe Bey'in öteki oğlu Kirman ise, Fethiye' de hüküm sürmeye başladı. Fenike, Kirman Bey'in oğlu zamanında Hamidoğulları'nın eline geçti ve bir daha da geri alınamadı[30].

Mesud Bey, zamanında Menteşeoğulları Beyliği gücünün doruk noktasına ulaştı. Mesud Bey, bir ara Aydın'ı Bizans'a kaptırdıysa da, daha sonra bu şehri geri almayı başardı. Güçlü bir donanma meydana getiren Mesud Bey, sahillere hakim olduktan sonra Rodos'u kuşatarak adanın büyük bir kısmını ele geçirdi. Fakat, Memluklar

[25] A. R. Hakses, a.g.e., (s.14).
[26] P. Wittek, a.g.e., (s.26)
[27] T. Akarca- A. Akarca, Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954. (s. 64)
[28] A. Yılmaz, "Milas' ta Türk Dönemi' nin Başlangıcı ve Sanatı", Muğla Kitabı, Muğla- İzmir, 2004. (s. 65- 66).
[29] A.R. Hakses, a. g. e., (s.15).
[30] S. Koca, ay. m. ay. y.

tarafından Akka'dan atılan St. Jean Şövalyeleri, Papa ve Fransa'nın desteği ile Mesud Bey'den adayı alarak tamamına sahip oldular[31].

Öte yandan, Mesud Bey Türkiye Selçukluları Devleti yıkılıncaya kadar bu devlete bağlı kaldı. Ayrıca, Anadolu'daki beyleri itaat altına almak için gelen Moğol İlhanlı valisi Emir Çoban'a bağlılık göstererek beyliğini korudu. Mesud Bey'in 1320 yıllarında öldüğü tahmin edilmektedir[32].

Mesud Bey, 1319'dan önce Milas'ta vefat etmiş ve buraya gömülmüştür. Mesud Bey'in Orhan ve İbrahim adında iki oğlu bulunuyordu. O'nun ölümünden sonra iki kardeş birbiriyle mücadele etmişler ve sonunda Orhan kardeşini yenerek Menteşe beyi olmuştur[33].

Mesud Bey'den sonra Menteşeoğulları'nın başına oğlu Orhan Bey geçti. Orhan Bey, Rodos adasını almak için St. Jean Şövalyeleriyle mücadele ettiyse de, bu teşebbüsünde başarılı olamadı. Çağdaş kaynaklardan Mesalikü'l- Ebsar'da Orhan Bey' in 50 şehri, 200 kalesi, güçlü bir donanması ile 100.000 askerinin bulunduğu yazılıdır.

1344 yılında ölen Orhan Bey'in yerini oğlu İbrahim Bey aldı. İbrahim Bey'den sonra Menteşe Beyliği parçalandı (1360). İbrahim Bey'in oğullarından Musa Bey, Balat ve Milas'ta; Mehmed Bey Muğla ve Çine'de; Ahmet Bey'de Fethiye ve Marmaris'te hüküm sürmeye başladı.

Yıldırım Bayezid, 1390 yılında, Batı Anadolu'daki diğer beyliklere yaptığı gibi Menteşe Beyliği'nin de siyasi varlığına son vererek, topraklarını Osmanlı Devleti'ne kattı. Menteşe İlinin idaresini de Firuz Ağa'ya verdi. Menteşeoğulları'ndan Mehmed Bey ise Mısır'a kaçtı. Mehmed Bey, buradan Candaroğulları Beyliği'nin merkezi Kastamonu'ya geçti.

Beylik 1390 yılında Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlılara katılmış, ancak 1402 yılında yaşanan kargaşa döneminden sonra 1425 yılında II. Murad döneminde ise Osmanlı hakimiyetini tamamen tanımak durumunda kalmıştır. Böylece yaklaşık 145 yıl süren Menteşe Beyliği idare sistemi olarak aynı kuralları benimsemiş Osmanlıların hakimiyeti altına girmiş oldu.

[31] İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e. (s.71-72).
[32] S. Koca, a.g.m., (s.732).
[33] İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e. (s.72).

Timur, Ankara Savaşı'ndan (1402) Menteşe İlinin idaresini Menteşe Beylerinden İlyas Beye vererek, kendisine tabii olarak beyliğin kuruluşunu tekrar sağladı. İlyas Bey, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki otorite mücadelesinden yararlanıp, beyliğe eski gücünü tekrar kazandırarak, bölge siyasetinde rol oynamaya başladı ve bu esnada Menteşeoğulları donanmasını da tekrar deniz seferleri yapabilecek şekilde güçlendirdi. Dış dünya ile ticaretin de önemini kavrayan İlyas Bey, 1403 yılında Venediklilerle ticareti karşılıklı düzenleyen bir anlaşma yaptı. Fakat Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri yüzünden bu anlaşmadan beklenen sonuç alınamadı.

İlyas Bey, kardeşlerini birer birer bertaraf ederek Osmanlı ülkesine sahip olan Mehmed Çelebi'yi metbu' hükümdar olarak tanımak zorunda kaldı (1414). O, tabilik gereğince Mehmed Çelebi adına para bastırdı ve iki oğlunu Osmanlı sarayına rehin olarak göndermek zorunda kaldı. İlyas Bey'in 1421 yılında ölümü üzerine oğulları Edirne'den kaçarak, gelip babalarının ülkesine sahip oldular. Fakat, yeni Osmanlı hükümdarı II. Murad onların Menteşe ilinde hüküm sürmelerine izin vermedi. Üzerlerine yürüyerek, onları yakaladı ve Tokat kalesine kapattı (1424). Böylece, Menteşeoğulları Beyliği'nin siyasi varlığı sona erdi. Beyliğin toprakları da Fatih Sultan Mehmed zamanında tamamen Osmanlı Devleti tarafından ilhak olundu. Bundan sonra bir sancak haline getirilen Menteşe ili Anadolu Beylerbeyliğine bağlanarak idare olunmaya başlandı[34].

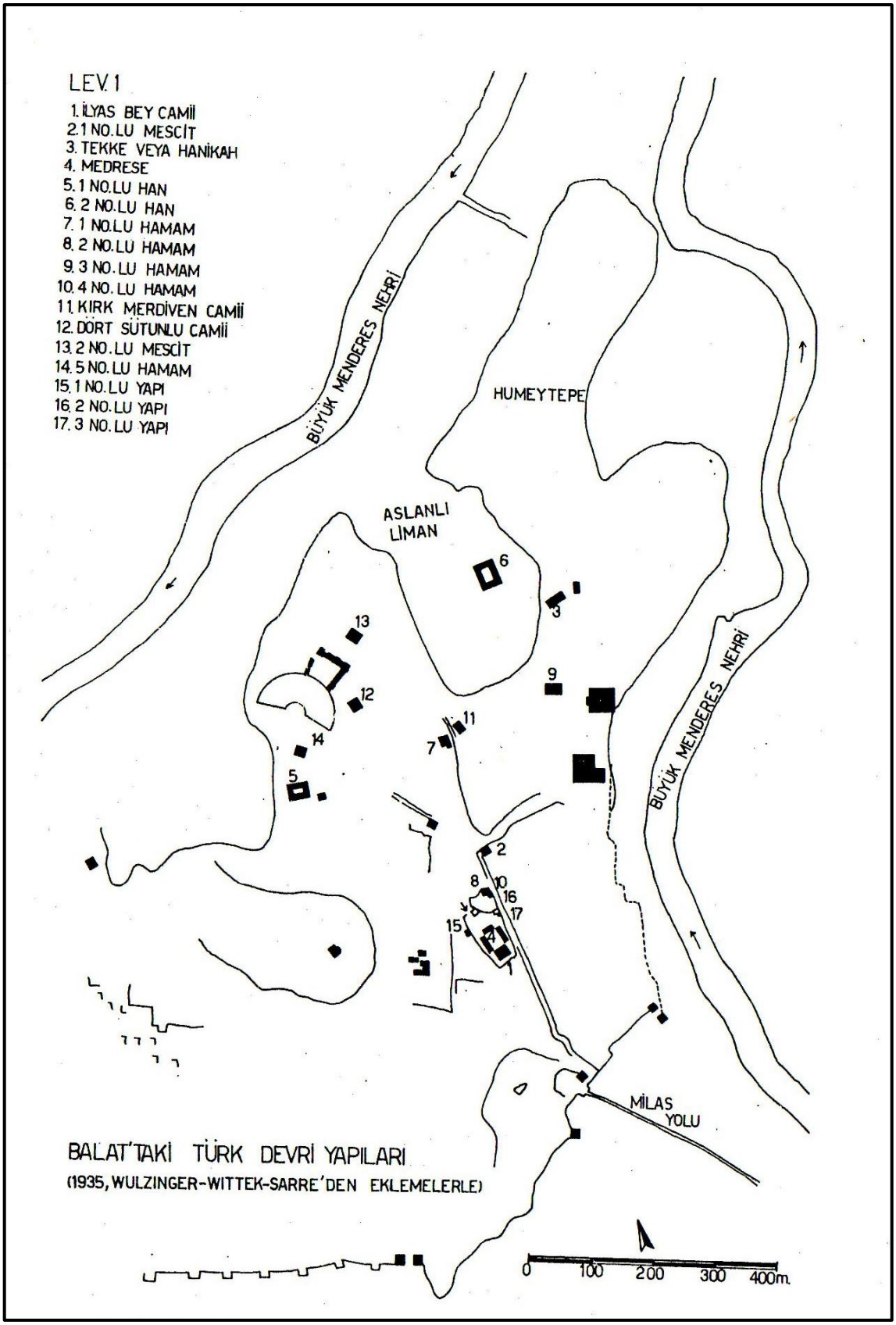
Bu dönemde kendine özgü bir sosyal hayat kuran Anadolu Beyliklerinden biri olan Menteşeoğulları Beyliği sadece ticari ve mimari faaliyetleriyle değil, bunların yanı sıra yazdırdıkları ve tercüme ettirdikleri Türkçe eserlerle, Türk kültürüne ve ana dile de hizmette bulunmuşlardır.

[34] S. Koca, ay. m. ay. y.

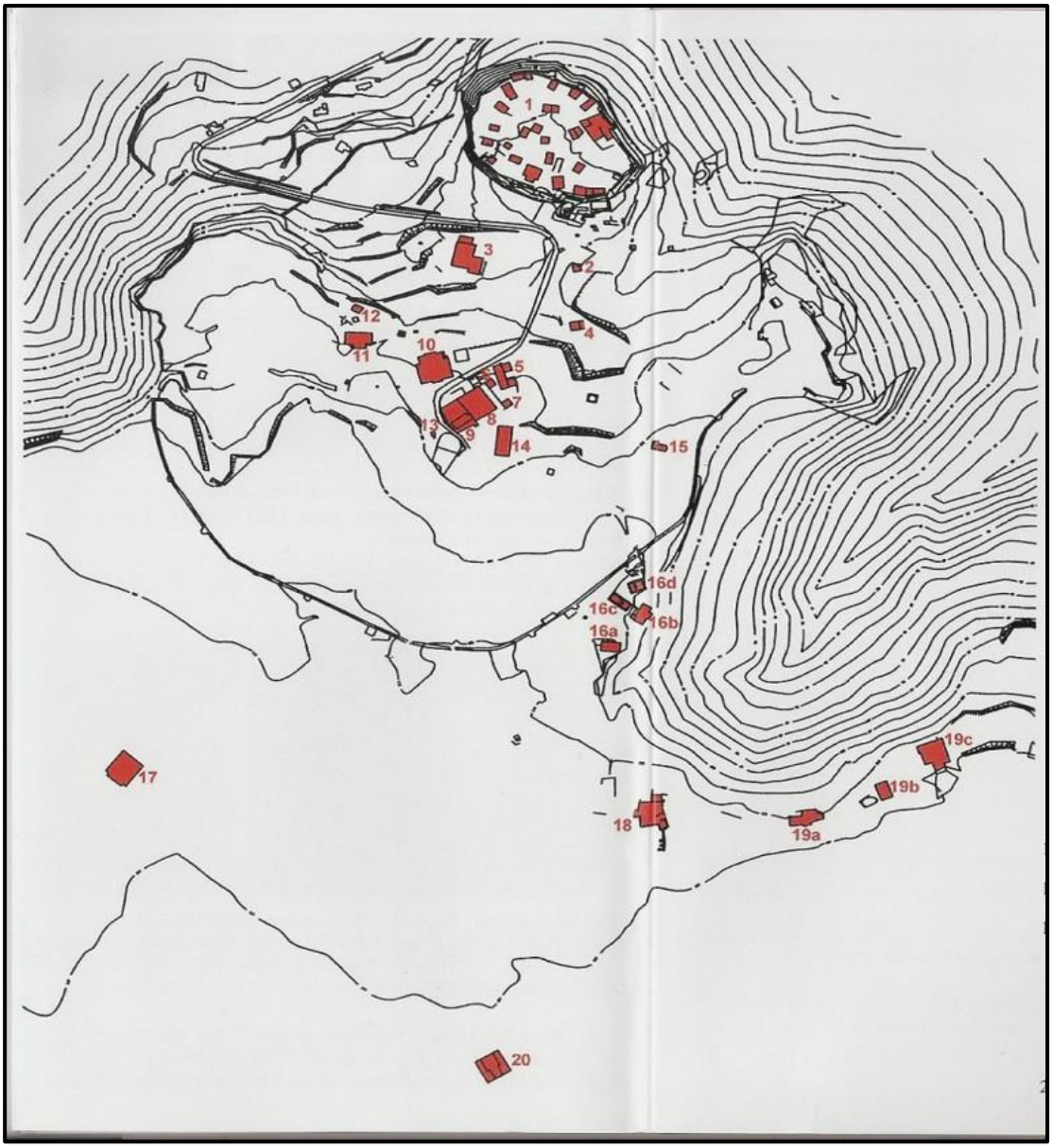
II- MENTEŞE BEYLİĞİ MİMARİ ESERLERİNİN YERLERİNİ GÖSTEREN HARİTA VE KROKİLER

Harita 2: Menteşe Bölgesi Haritası (Karayolları) (__Menteşe Beyliği Sınırları)

Kroki 1: Balat'taki Türk Devri Yapıları (A. Durukan)

Kroki 2: Beçin Ören Yeri Vaziyet Planı (R.H.Ünal)

1. Beçin Kalesi
2. I No.lu Anonim Türbe
3. Büyük Hamam
4. Zaviye
5. Mültezim Evi ve Sofuhane
6. II. No.lu Anonim Türbe
7. III. No.lu Anonim Türbe
8. Orhan Camii
9. Hankah
10. Ahmed Gazi Medresesi
11. Bey Konağı
12. Bey Hamamı
13. Kubbeli Çeşme
14. Kızıl Han
15. Şapel
16. Seymenlik Zaviyesi
a. Han (Deve Damı)
b. Hamam
c. Toplantı Odası
d. Mescid
17. Orman Tekkesi
18. Menteşe Mezarlığı
19. Yelli Külliyesi
a. Hamam
b. Cami
c. Medrese
20. Karapaşa Medresesi

III- KATALOG

III- KATALOG

A- CAMİLER

Katalog No: 01

İnceleme Tarihi: 04. 12. 2009/ 14. 04. 2010

Resim No: 1- 7

Şekil No: 01

MİLAS HACI İLYAS CAMİİ

Yeri: Muğla ilinin Milas ilçesinde Hacı İlyas Mahallesi'ndedir.

İnşa Tarihi: H.730/M.1330 Harime giriş kapısı üzerinde sivri kemerli çökertme içine sülüs ile inşa kitabesi yazılmıştır. Menteşeoğulları'ndan günümüze gelebilmiş en eski cami olması açısından önemlidir.

Mimarı: Mimarı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Banisi: İ.H.Uzunçarşılı, Evliya Çelebi Seyahatnamesinden yola çıkarak Şücaeddin Orhan Bey zamanında Naib (vekil) Selahaddin isimli bir şahıs tarafından inşa ettirilmiş olduğu bilgisini aktarır[35].

Tamir Kitabeleri: Yapıda inşa kitabesinin yanı sıra yapılan tamiratlara ait metinler de bulunmaktadır. Bunlardan biri son cemaat yeri dışındaki Hacı Emin Zade Süleyman 1229/1814 tarihinde başlatılan onarımın, diğeri ise giriş kapısı üzerinde 13 Recep 1272/20 Mart 1856 tarihli Hacı Ömer Ağazade Hacı İsmail tarafından bu tamiratın tamamlatılmış olduğundan bahseden ikinci tamir kitabesidir.

Plan Özellikleri: Cami dıştan dışa 14.10x16.70 m. ölçülerindedir. Kare planlı bir harim ve üç birimli bir son cemaat yerinden ibarettir. Harimin üzeri kırma çatı, son cemaat yeri birimlerinden her biri ise kubbeler ile örtülmüştür. Son cemaat mahalli yan birimleri sivri ikiz kemer düzenlemesiyle dışa açılmaktadır. Taçkapı cepheyi ortalar biçimde yerleştirilmiştir. Caminin ilk inşasında kuzeybatı köşesinden yapıya bitişik olarak inşa edilmiş bir merdiven minare söz konusuyken 1957 depreminden sonra yıkılan bu minarenin yerine hayırseverler tarafından 1961'de kare kaideli silindirik gövdeli modern bir minare inşa edilmiştir. Harimin içinde kuzey giriş üzerine denk

[35] Detaylı bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, Kitabeler, İstanbul, 1929. (s.155).

gelen noktada sonradan inşa edilmiş olan ve ahşap kolonlarla desteklenen ahşap malzemeli bir kadınlar mahfili bölümü bulunmaktadır(Şek.01).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Duvar örgüsü ile ilgili ne iç ne de dış kısımdan bilgi edinebilmek mümkün olmamaktadır. Dış ve iç kısım harç ile iç kısım harç ile sıvanmış ve üzeri boyanmış olduğu için yapının inşasında kullanılan malzeme ve tekniği gizler durumdadır[36]. İnşa malzemesini göremediğimiz için herhangi bir fikre sahip olamasak da, bu konuda A.Akarca- T.Akarca'nın yazdığı bir kaynaktan caminin arasına tuğla karıştırılmış taşlarla inşa edilmiş olduğu ve duvarların dışının sıvasız bırakılmış olduğu öğrenilmektedir[37].

Taşıyıcılar: Yakın geçmişte yapılan onarımlar sonucu ahşap kaplanan düz çatı harimin iç kısmında ince uzun konumlandırılan bu taşıyıcılardan ikisi doğu ve batı beden duvarları içine gömülü şekilde, diğer ikisi ise bağımsız olarak bırakılmak suretiyle çatının desteklenmesine yardımcı olmaktadırlar. Son cemaat yeri orta birimi iki yanda kalın ayaklar üzerine oturan geniş bir sivri kemerle, yan birimler ise orta kısmında devşirme mermer sütunla desteklenen ikiz sivri kemerler ile dışa açılır. Bu ikiz kemer uygulaması son cemaat yeri kemerlerinin doğu-batı yönlü uzantısında taçkapının iki yanına denk gelen kısımda tekrarlanmıştır. Orta birimin genişçe sivri kemeri dışında tüm son cemaat yeri kemerlerinde ahşap hatıl kullanımı ile destekleme ve sağlamlaştırma yoluna gidilmiştir. Son cemaat yerinde kullanılan tüm sütunlar mermer malzemeli olup, başlıkları dor nizamına uygun olarak düzenlenmiş oldukça sade ve bezemesizdir. Yapının dış kısmında payanda ve benzeri destek unsuruna rastlanmamıştır.

---

[36] Remzi Duran'ın "Menteşe Beyliği Mimarisi" ni konu alan 1995 yılında yapmış olduğu doktora tezinde verdiği bilgiler ile yapıda sonradan meydana gelen onarımlar ile oluşan farklılıklar dikkatimizi çekmektedir. "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 48.07.01/10 no.lu tescil dosyasında, son cemaat yerinin doğu kemerinin köşelerinde çatlaklar belirlenmesi üzerine, tescil tarihi olan 6.2.1965'ten 7-8 yıl kadar önce örüldüğüne dair bilgi yer almaktadır". 1989 ve 1992'de yapıyı gören R.Duran "son cemaat mahallinin doğu cephesi sonradan harim duvarlarına göre daha ince bir duvarla kapatılmış olduğunu doğrular ve batı cephesinin ise sivri kemerli bir açıklık şeklinde bırakıldığından bahseder. Son tamirlerde ise hem kuzeyde hem batıda bu açıklıkların demir aksamlı camekan ile kapatılmış olduğunu ekler.(s.92). Fakat bugün gördüğümüz üzere ne son cemaat yerinin doğusundaki kısımda yer aldığından bahsedilen ince duvar örgüsü ne de batı ve kuzey cepheler üzerinde demir aksamlı camekanla yapılan kapatmalara rastlanmamıştır. Doğu yöne bakan son cemaat yeri birimi batıdaki birim gibi sivri kemer ile dışa açılır bir şekilde varlığına devam ederken, son cemaat yerinin tüm birimlerinin günümüzde dışa açık olduğu gözlemlenmiştir. Harimde, beden duvarları pencere alt lentolarına kadar fayans kaplıymış fakat günümüzde bunlar sökülmüştür.

[37] 1950'li yıllarda yapıyı gören kişiler olarak faydalanılan kaynak A.-T.Akarca, Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.(s.35).

Geçiş Unsurları: Son cemaat yerinde üç birimi kapatan kubbelerde, beden duvarlarından üst örtüye geçilirken tromplar kullanılmıştır. Bunların yüzeyleri sıva ve boya ile kapatılmış olduğu için inşa malzemesi görülememektedir.

Örtü: Yapının üst örtüsü içte ahşap kaplamalı düz tavan üzerine, dıştan dört yana meyilli kırma çatı inşa edilmiştir. Bu çatının üzeri tamamen kiremit ile kaplanmıştır. Son cemaat yerinde ise, üç birimli bu mekanın her biriminin üzerinin birer kubbeyle kapatılmış olduğunu görüyoruz. Kubbelerin malzemesi sıva ile kapatılmıştır.

Taçkapı: Yüzyıllar boyunca Türk Mimarisi'ne ait tüm yapı gruplarında karşımıza çıkan en gösterişli yapı elemanlarından biri hiç şüphesiz ki taçkapılardır. Fakat Menteşe Mimarisinin en eski tarihli camisine baktığımızda bu durumun bu Türk beyliğinde böyle olmadığı açıkça görülebilmektedir. Cami taçkapısı kuzey cephe üzerinde ve mavi damarlı Marmara mermeri ile inşa edilmiş, dikdörtgen forma sahip basit bir giriş açıklığı niteliğindedir. Açıklık ile alınlık eş yüksekliğe sahiptir. Giriş açıklığı basık kemerlidir. Ahşap iki kanatlı kapısı vardır. Kavsara, silme, köşe sütunçesi, kemer köşeliklerindeki bezemeler ve Taçkapı yan nişleri gibi Selçuklu' ya ait tüm yapılarda karşımıza çıkan taçkapının olmazsa olmaz diye tabir edebileceğimiz unsurlarından bir tanesi bile bu yapının taçkapısında görülememektedir. Selçuklu Devleti'nin üslubunun devam etmediği ve Menteşe Beyliği' nin yavaş yavaş kendine has bir üslup geliştirdiğini söyleyebiliriz. Yapı içine giriş basit bir basık kemerli açıklıktan sağlanmaktadır. Kapının alınlık kısmında ise sivri kemerli bir kitabelik yer almaktadır. İçinde beş satırlık kitabe metni yer alan bu kısmın etrafı kalın bir mermer ile çevrilerek belirginleştirilmiştir. Taçkapının çerçevesi dışında en üst noktada içinde dört satırlık bir kitabe bulunan dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Batı cephe üzerinde eski merdiven minarenin yarattığı taşıntının içi niş şeklinde düzenlenerek buradan yapı içine ulaşımı sağlayan bir giriş açılmıştır. 1954 sonrasında bu açıklık pencereye çevrilmiştir.

Minare: Son cemaat mahalinin kuzeybatı köşesinde yer alan minare 1957 yılında meydana gelen zelzeleden 4 yıl sonra 1961'de inşa edilmiş olup yapının orjinalinden günümüze ulaşan bir mimari unsur değildir.(Res.5) Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında ve kalıntılarında bu verileri doğrulamasından yola çıkarak ilk inşada batı duvarına bitişik olarak yükselen minarenin yirmi yedi adet mermer basamağı olan karakteristik bir merdiven minare olduğunu söyleyebiliriz(Res.1).

Bu basamaklardan sadece yedi tanesi ziyaretimiz sırasında varlığını korumaktaydı. Dolayısıyla malzeme açısından inceleme şansı bulamadığımız minarenin anlatımı sadece kaynaklardan yola çıkılarak yapılması sebebiyle kısıtlı kalmıştır. Minarenin kaide, pabuç, gövde, şerefe, külah ve alem gibi unsurlarıyla ilgili bilgi verilememiştir. Yapının eski görüntülerine Aşkıdil Akarca'nın arşivinden yararlanılarak yazılan kaynaklarda rastlanılmaktadır[38].

Mihrap: Yapı içinde Menteşe Beyliği dönemindeki görünümünü yansıtabilecek herhangi bir mimari eleman bulunmamaktadır(Res.6). Mihrap da bu kısımlara ne yazık ki dahildir. Özgün halini kaybetmiş olup, kaynaklardan anladığımız kadarıyla birkaç kez başkalaşım geçirerek günümüzdeki haline kavuşmuştur[39]. Taçkapıda da olduğu gibi mihraplarda görmeye alıştığımız unsurlarla karşılaşılmamıştır. Mihrap özgünlüğünü korumadığı için bunların daha önce varolup sonra yok edilmiş olma ihtimali yanında inşa zamanında da varolmadığı muamma olarak kalacaktır[40].

Minber: Minberin inşa malzemesi ahşaptır. Bezemesiz, oldukça sade ve düz bir şekilde tahtaların yanyana birleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Giriş kapısı üzerinde, alınlık kısmında yer alan kitabe metninde 1380 tarihi yer almaktadır. Bu tarih miladi olarak hesaplandığında 1961 tarihi elde edilir. 1961 minarenin inşa tarihi olması ile bilinmektedir. Bu dikkate alındığında minberin, minare ile aynı tarihte yapıya kazandırılmış olabileceği akla gelir(Res.7).

[38] R. Duran, a.g.e. (s.93). 1961'de yapılan silindirik gövdeli minarenin şerefesi altında mukarnas taklidi süslemeler olduğu ibaresi geçmektedir. Fakat minarenin şerefesi altında yer alan süsleme kademelendirme usulüyle en alt kısımdan başlayarak dışa doğru taşıntı yaparak genişleyen ve bir alt sıradaki sivri uç, bir üst sıradakilerin birleşim noktasına denk getirilecek şekilde düzenlenmiş olan, çatı saçaklarında da kimi zaman 1,2 veya 3 sıra halinde tekrarlayarak kullanılan testere dişi adını verdiğimiz süsleme formundan başka bir şey olmadığı görülmektedir. Bu form beş sıra halinde tekrarlanarak devam ettirilmiştir.

[39] 1989,1991 ve 1992 yıllarında yaptığı ziyaretler sonucu Remzi Duran'ın karşılaştığı mihrap kalebodur seramikler ile kaplanmış yarım daire şekilli bir nişe sahip olan, üst kısmı mukarnaslı kavsara ile nihayetlendirilmiş bir eleman iken tez çalışmam sırasında yaptığım incelemeler doğrultusunda mihrabın dar, dikdörtgen ve fazla derin olmayan bir çökertme çerçeve içerisine yerleştirilmiş olduğunu, alçı malzemeli mukarnaslı kavsarasının altın yaldız ile boyanarak varlığını koruduğunu fakat yarım daire şekilli kaebodur kaplı mihrap nişinin yapılan yanlış onarımlar sonrasında köşeli bir niş halini aldığı görülmüş ve fotoğraflar ile belgelenmiştir.

[40] R.Duran, a.g.e., (s.93). Mihrap, kalebodur seramik kaplanmış yarım daire bir niş şeklinde olup üst kısmı mukarnaslı kavsara şeklinde nihayetlendirilmiştir. Mihrabın daha önceden kalebodur kaplı yarım daire şeklinde olan nişinin bugün yarım daire şeklinden eser kalmamış. Arka kısımlara doğru nişin yan duvarları sert bir hat çizerek köşeli bir yapıya bürünmüş. Neredeyse dikdörtgen bir forma sahip olmuştur. Mukarnaslı kavsara ise altın yaldız ile dokusunu kaybedecek kadar yoğun bir boya ile kaplanmış olarak varlığını devam ettirmektedir.

Pencere Açıklıkları: Yapının tüm cepheleri üzerinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Doğu ve güney cephelerde altta iki üstte iki olmak üzere cephe üzerinde simetrik olarak yerleştirilmiş toplam dört, batıda düzensiz olarak yerleştirilmiş toplam üç ve kuzeyde taçkapının iki yanında alt kat hizasında iki adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Alt kat seviyesindekiler dikdörtgen çerçeveli, üst kat seviyesindekiler ise yuvarlak kemerli forma sahiptirler. Duvarlar içte ve dışta sıva ile kapatılmış olduğundan pencere açıklıklarının inşa malzemesi ile ilgili bilgi verilememektedir.

Süslemeler: Yapıda devrinden günümüze gelebilmiş olan herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Dış cephe, iç mekan ve çeşitli unsurlar incelendiğinde yapının en süslü kısmının vaaz kürsüsü olduğu kanaatindeyim. Fakat vaaz kürsüsü de korint nizamına uygun olarak düzenlenmiş devşirme sütun başlığı üzerinde yer alması bakımından bizim araştırdığımız dönem hakkında bilgi vermemektedir ve çalışma dışında bırakılmıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA,A.–AKARCA,T., *Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, 1954.

ASLANAPA,O., "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, 2002.(s.721).

DİEZ,E.,-ASLANAPA,O., Türk Sanatı, İstanbul, 1955.(s.302).

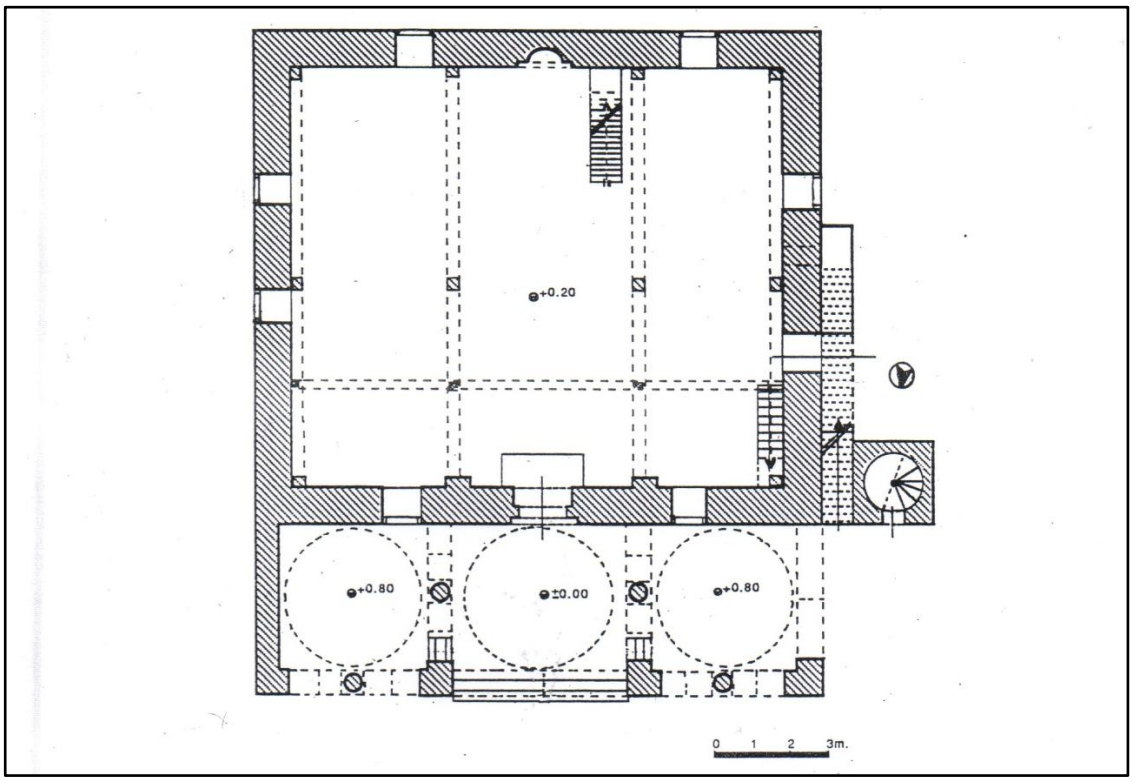
DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi,(T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.91-98).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,*C.8, Ankara, 2002.(s.133-142).

KIZILTAN,A., Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958.(s.90).

WİTTEK,P., Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944.(Çev:O.Ş.GÖKYAY).(s.118).

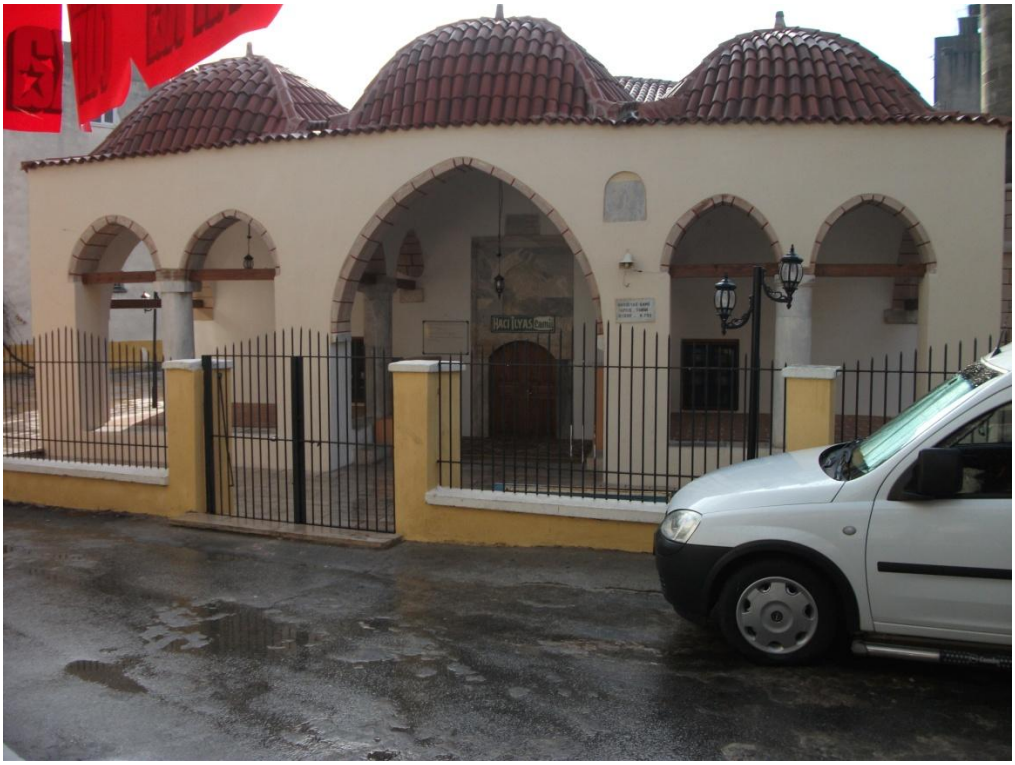
YILMAZ,A., *"Milas'ta Türk Dönemi'nin Başlangıcı ve Sanatı"*, Muğla Kitabı, Muğla- İzmir, 2004. (s. 68).

Şekil 1- Milas Hacı İlyas Camii. Plan (R.Duran)

Resim 1- Milas Hacı İlyas Camii. Kuzeybatıdan Eski Görünümü (A.Kızıltan)

Resim 2- Milas Hacı İlyas Camii. Kuzey Cephe

Resim 3- Milas Hacı İlyas Camii. Doğu Cephe

Resim 4- Milas Hacı İlyas Camii. Batı Cephe

Resim 5- Milas Hacı İlyas Camii. Minare

Resim 6- Milas Hacı İlyas Camii. Mihrap

Resim 7- Milas Hacı İlyas Camii. Minber

Katalog No: 02

İnceleme Tarihi: 02. 12. 2009

Resim No: 8-14

Şekil No: 2

BEÇİN ORHAN (BEY) CAMİİ

Yeri: Beçin Kalesi'nin güneyinde, Menteşe Beyliği'nin başkenti Beçin ören yerinde Ahmed Gazi Medresesi'nin kuzeyinde yer almaktadır.

İnşa Tarihi: Yapıya dair ilk kayıt 1331'de Peçin'i ziyaret eden İbni Batuta'nın seyahatnamesinde yer alır. "Sultan Şücaeddin Orhan Bey orda bir Mescid-i Cuma'nın temelini arttırmış olup henüz bitmemiştir" diye belirtir. Cami ile ilgili en önemli bilgi ise bugün neredeyse tamamı yıkılan caminin H.732/M.1333 tarihli kitabesini kayda geçirmiş olan Evliya Çelebi tarafından ulaştırılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ayrıca inşa özelliklerinden bazılarına da değinildiği görülmüştür[41].

Mimarı: Mimarı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Banisi: Menteşeoğlu Mesud Bey oğlu Sultan Şücaeddin Orhan Bey

Plan Özellikleri: Evliya Çelebi " ……. minaresi yoktur ve toprak örtülü camii kadimdir. Tulen ve arzan yüzer ayaktır ve camii içinde 16 çam direğinden sütun vardır" diye bahseder[42]. Dıştan dışa 23x20 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Alınan bu ölçüler Evliya Çelebi' nin seyahatnamesinde kaydına rastladığımız yukarıda bahsettiğimiz metinde verilen ölçüler (yani kare) olduğuna dair bilgi günümüzdeki dikdörtgen plan şeması ile farklılıklar göstermektedir(Şek.2).

[41] Evliya Çelebi**,** Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), C.IX, İstanbul, 1935.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapıda Menteşe mimarisinin karakteristiği haline gelmiş olan moloztaş, tuğla, devşirme mermer ve taş bloklar, kesme taş, tuğla kırıkları ve harç kullanımı görülmektedir. Kuzey cephede giriş açıklığının sol tarafına denk gelen harim duvarı günümüzde bazı onarımlar sonucu ayakta tutulabilen en yüksek kısımdır(Res.8-9). Onun dışında harim duvarları fazlasıyla tahrip olduğu için yer yer değişebilen ölçülerde parçalar halinde karşımıza çıkmaktadır. Moloztaş ve devşirme malzemenin ana inşa malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Kuzey cephede devşirme kesme taş ve mermerin daha yoğun olduğu ve düzensiz bir şekilde moloztaş örgü arasına yerleştirildiği, diğer duvarlarda ise gördüğümüz kısım dahilinde kuzey cephedeki kullanımı ile kıyaslanmayacak kadar kullanımın azaldığını söyleyebiliriz.

Moloz taş duvar örgüsünde dolgu malzemesi olarak tuğla, tuğla kırıkları ve horasan harcı kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Zeminde görülen kaplamalar ise mavi ve beyaz mermer malzemelidir. Taçkapı girişinden harime mozaik mermer malzemeli blok halindeki basamak ile ulaşılmaktadır.

Taşıyıcılar: Harim Evliya Çelebi'den öğrenildiği üzere "tulen ve arzan yüzer ayak olup, üst örtüsü düz toprak damdır ve bu dam 16 adet çam direğinden sütun ile desteklenmektedir". Fakat ne düz toprak dam ne de çam direğinden sütunlar günümüze ulaşamamıştır. Fakat yapı içinde zemine bakıldığında mermer kaideler hala varlığını korumaktadır.

Geçiş Unsurları: Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre yapının üstü toprak dam ile örtülüymüş fakat günümüze gelmemiş. Dolayısıyla eğer düz toprak dam örtü olarak tercih edilmişse, bu örtü çeşidinde geçiş unsuru ve kasnak kullanılma olasılığı yoktur.

Örtü: Yapının örtüsü günümüze caminin birçok bölümü gibi kısmen de olsa ulaşamamıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden edinilen bilgiler doğrultusunda düz toprak damlı olduğu söylenebilirse de, bunun sonradan tamiratlarla ne şekilde farklılıklar gösterdiği bilinememektedir.

Taçkapı: Yapının giriş açıklığı kuzey cephe üzerinde bulunmamaktadır. Dikdörtgen forma sahip olup, Taçkapı yan söveleri ve lentosu devşirme mermer malzemeli yekpare bloklardır. Bu bloklar birbiriyle bütünlük halindedir. Birleşim noktaları birbirini tamamlar niteliktedir. Oldukça sade görünüme sahip olan Taçkapı

üstte ve yanlardaki bloklar üzerinde içten dışa doğru artan dört kademe halinde düz silme profil ile hareketlendirilmiştir. Lentonun köşe noktalarında devşirme malzemeler ile süsleme oluşturmak amaçlanmıştır. Sol yanda devam eden beden duvarına bakıldığında sanki giriş açıklığı üzerine doğru uzanan tuğla malzemeli bir kemer olduğu izlenimi veren doku ile karşılaşılmıştır(Res.8).

Minare: Evliya Çelebi "minaresi yokdur" şeklinde bilgi vermiştir.

Mihrap: Güney duvarı üzerinde cepheden dışa taşıntılı olarak inşa edilmiş olup, dikdörtgen formlu bir mihrap nişine sahip olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Mihrabın kavsara, silme gibi unsurları hakkında sağlam olmayışı nedeniyle bilgi alamamamıza rağmen, köşe sütunçeleri yivli forma sahip devşirme malzemedendir(Res.12).

Minber: Günümüze ulaşamamıştır.

Pencere Açıklıkları: Yapıda toplam sekiz adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Bunlar doğu ve batı cephelerde ikişer adet, güneyde mihrap nişinin iki yanına birer tane ve son olarak kuzey cephede taçkapının iki yanına birer adet gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Pencereler muhtemelen dikdörtgen forma sahip açıklıklar olmalıdır.

Süslemeler: Beçin Orhan Bey Camii'nden günümüze ulaşabilmiş olan süslemeli parçalar antik dönem yapılarından koparılarak getirilmiş ve bu yapının mimarisinde kullanılmış olan devşirme mermer parçalardır. Bu parçalara yapının hali hazırda ayakta kısmen bulunan Taçkapı lento köşelerinde, zemin döşemesinde ve mihrap sütunçelerinde rastlanmaktadır.

İlk olarak taçkapı lentosunun sağ ve sol köşelerine simetrik olarak yerleştirilmiş olan dışa bakan üst ucu kesilmiş bir dikdörtgen formuna sahip olan bezemeli devşirme parçalardan detaylı şekilde bahsedeceğim. Yapıya dış cepheden bakıldığında sağ köşede yer alan parçanın merkezinde yuvarlak kemerli küçük bir niş şeklinde oyulan ve içi boş bırakılan bir bölüm bulunmaktadır. Bu niş minyatür bir mihrabı andırır şekildedir fakat antik dönem yapısından alınan devşirme bir parça olduğu için böyle bir ihtimal mevzu bahis değildir. Süsleme sağ alt uçtan başlayıp sol üst köşeye doğru devam eden bir hat çizer ve sonrasında sol alt köşeye inilerek sonlandırılır. Bu süsleme taşın en dış kısmında uzanan kenar bordürü ile çerçevelenmiştir. Sağ alt köşede çift kulplu bir vazo ve bu vazo içinden çıkan kıvrımdallar ve kıvrımdallar üzerinde her biri ayrılmış yaprak

ve meyve motifleri işlenmiştir. İşlenen yapraklar uca doğru sivrilir şekildedir. Meyve motifleri ise silinik bir halde olduğu için ne oldukları net olarak seçilememektedir. Süslemeler kabartma tekniğiyle oluşturulmuştur. Parça üst kısımdan kırılmıştır.

Lentonun sol köşesinde yer alan parça ise yine aynı forma sahip olup kenar bordürü ve nişi bakımından diğer parçanın eşidir. Sol alt köşede konumlandırılmış olan çift kulplu vazo ve içinden çıkan kıvrımdal motifi daha net seçilebilir durumdadır. Kabartma tekniği kullanılarak oluşturulan motiflerde yer yer kazıma tekniği ile derinlikler belirginleştirilmiştir. Gövdeden sağ ve sol yönlere ayrılan uçlarda yine uca doğru sivrilen formda yapraklar, elma benzeri yuvarlak hatlı bir meyve, nar ve üzüm olduğu net olarak görülen iki meyve bezemesine daha rastlanmıştır. Bunlara ek olarak bitkisel bezemenin yanı sıra bir tavuskuşu motifine de yer verilmiştir. Tüm bu motifler çeşitli uygarlıklar tarafından aynı anlam yüklenerek yapılarda kap- kacaklarda ve bunun gibi birçok yerde kullanıldığı bilinmektedir. İslam sanatında da özellikle seramik ve çini bezemelerinde, mihrap ve taçkapılar gibi önemli mimari elemanlarda sık sık karşımıza çıkmaktadır. Elma cennet meyvesi oluşuyla, nar ve üzüm ise taneleriyle bereketi ve bolluğu sembolize edişiyle bilinmektedir. Tavuskuşu ise güzelliğiyle herkesi büyüleyen şans ve zenginliği simgeleyen unsurlardır. Bu motiflerle sıradan görünümünden kurtularak evrensel bir duruş kazanan devşirme parçanın özellikle seçilmiş olarak bu yapıda, hem de ana giriş lentosunun köşeliklerinde kullanılmış olabileceğini akla düşürmektedir.

Tezimizin kapsamında Menteşe Beyliği Mimarisinde kullanılan özgün malzeme incelenmektedir. Fakat bu yapıda kullanılan devşirme malzemeler buraya getirilip rastgele örgüde kullanılmış olduğu düşünülmeyecek kadar güzel, anlamlı ve bezemeleri açısından kullanımı çok yerinde olan parçalardır.

Orhan Bey, Menteşe Beyliği'nde inşa faaliyetlerine önem veren bir beydir. 1319-1337 yılları arasında Menteşe ulu beyi olarak, 1332-1333 yıllarında yapıyı inşa ettirmiş olan Orhan Bey'in mimarları vazo içinden çıkarak etrafa farklı kollarla uzanan bitki tasviriyle beyliği ve beyliğin topraklarının genişleyerek yayılmasını tasvir etmek istemiş olabilirler. Dallar üzerinde yer alan yapraklar nar, elma ve üzüm devletin bereket ve bollukla her daim tazeliğini koruması dileğini sembolize ediyor olabilir. Tavuskuşu da zenginlik, şans ve uzun ömürlü olması isteğini karşılamaktadır.

Zemin döşemesinde kullanılan devşirme üç parçanın bezemeleri de yine dikkat çekicidir. Bunlardan biri belli ki dikdörtgen bir parçanın kırılarak buraya getirilmiş olan

yarısıdır. Düşünce yoluyla parçanın diğer yarısındaki motifin bu yapıda kullanılan kısmın simetriği olma ihtimali ile tamamlanabilmesi mümkündür. Dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilmiş baklava motifi ve bu motifin köşelerinde kalan baş kısımlarda ise daireler içinde çarkıfelek, sivri yapraklı bir çiçek ve daha yuvarlak hatlı yaprakları olan başka bir çiçeğin bulunduğu üç adet daire mevcuttur. Bu motifler kazıma yöntemi ile oluşturulmuştur. Tüm motifler arasında özellikle Roma ve Geç Bizans gibi batı uygarlıklarında ve Zengi Mimarisi'nde bir karakteristik özellik olarak karşımıza çıkan düğümlü geçmeler yardımıyla bütünlük sağlanmıştır. Bu düğümlere Aydınoğullarına ait olan Selçuk İsa Bey Camii'nin batı taçkapısında da yer verilmiş olduğu bilinmektedir.

Zemin döşemesinde yer alan diğer bir parça ise güneş motifinin nakşedilmiş olduğu devşirme mermer parçasıdır. Güneş motifi de bir hükümdarı simgeleyen motifler arasında çift başlı kartaldan sonra en sık karşımıza çıkan motiftir. Ayrıca bu güneşin cami gibi kutsal bir mekanın hariminde yer alıyor olması da önemli bir detaydır. Bunun yanı sıra gladyatörlerin başında ve İskender'in tacında gördüğümüz dal etrafında sık olarak yerleştirilen yaprak motifleridir.

En son olarak bahsedeceğimiz kısım ise mihrap nişine ait olup olmadığı tam olarak söyleyemeyeceğimiz büyük bir kısmı günümüze kırık olarak gelebilen mihrap sütunçeleridir. Bunlar üzerinde burgu şeklinde sütunçelerin etrafını dolaşan hatlar ile süsleme yapılmış olduğu gözlenmektedir.

Devrine özgün hiçbir süsleme unsuru barındıramamış olsa da, yapımızda kullanılan devşirme parçaların tesadüfi olarak buraya getirilmemiş olduğu ve hepsinin bir anlam ifade ediyor olabileceği kanaatindeyiz.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.75).

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), C.IX, İstanbul, 1935.(s.211).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi,(T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.91-98).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.133-142).

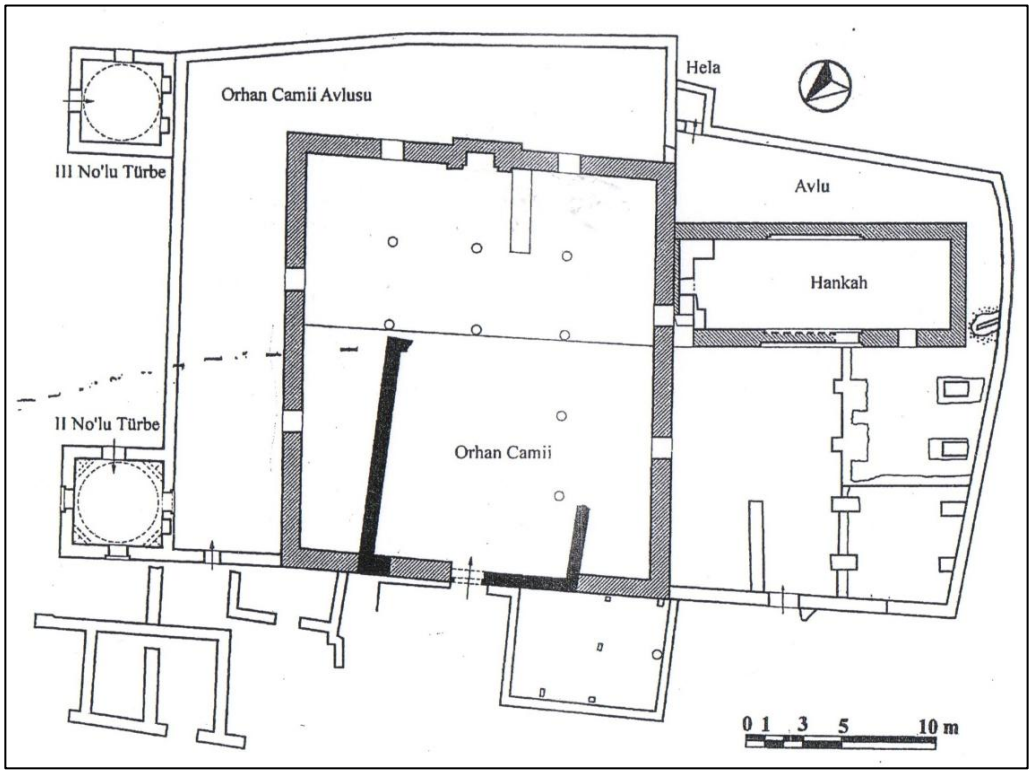
UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.(s.73).

ÜNAL, R.H.,"Beçin 1999 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.XI, C.11-12, S:1-2, İzmir, 2003.(s.127-153).

ÜNAL, R.H., "Beçin 2000 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.XIII/2, İzmir, Ekim-2004.(s.139-176).

ÜNAL, R.H.,–V.D., "Beçin 2003 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.XIV/2, İzmir, Ekim-2005.(s.125-185).

ÜNAL, R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.

Şekil 2- Beçin Orhan Camii. Plan (E.Daş)

Resim 8- Beçin Orhan Camii. Kuzey Cephe

Resim 9- Beçin Orhan Camii. Kuzey Beden Duvarının İçten Görünümü

Resim 10- Beçin Orhan Camii. Güneybatı Köşeden Görünüm

Resim 11- Beçin Orhan Camii. Güney Beden Duvarının İçten Görünümü

Resim 12- Beçin Orhan Camii. Mihrap

Resim 13- Beçin Orhan Camii. Batı Beden Duvarının İçten Görünümü

Resim 14- Beçin Orhan Camii. Doğu Beden Duvarının İçten Görünümü

Katalog No: 03

İnceleme Tarihi: 17.08.2009/11.07.2011

Resim No: 15-21

Şekil No: 3

DATÇA HIZIRŞAH CAMİİ

Yeri: Muğla İlinin Datça İlçesine 6 km mesafede yer alan Hızırşah Köyü'nde bulunmaktadır.

İnşa Tarihi: Yapıdan günümüze ulaşabilmiş herhangi bir kitabe metnine rastlanmamıştır. Dolayısıyla kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapının ismini taşıdığı Hızırşah adlı zatın yaşadığı dönemden yola çıkılarak yapıyı XIV. yy'a tarihlendirmenin uygun olabileceği kanaatine vardık.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmiyor olsa da banisinin köye ve yapıya adının veren Hızırşah adlı zat olabileceğini söylemek yanlış olmaz. Hızır Bey 1337'de Çine hâkimi olan Mesud Bey'in oğlu Orhan Bey'in oğludur. Bu zatın fetihten sonra bu yapıyı inşa ettirmiş olma ihtimali yüksektir. Hızırşah, bugün Eskiçine Ahmed Gazi Camisi bahçesinde yer alan türbede gömülü olan şahıs olmalıdır.

Plan Özellikleri: 9.55x12.45 m. ebatlarında dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiş olan yapı, kuzeyde üç birimli bir son cemaat yeri ve tek kubbeli kare planlı bir harimden ibarettir. Yapının batı duvarına dıştan birleşik, kuzey ucu açık yaklaşık 7.50 m. uzunluğunda işlevi bilinmeyen bir yapı bulunmaktadır.(Şek.3).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapıda inşa malzemesi olarak daha ağırlıklı kullanılan malzeme moloz taştır. Tüm cephe duvarlarında, sekizgen kubbe kasnağında aynı örgü dokusuna sahip malzeme kullanılmıştır. Fakat V.G.M. tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sırasında yapının özgün dokusunun bozulabileceğine aldırılmadan moloz taş

malzemenin araları kalın çimento harcı tabakalarıyla kaplanmıştır(Res.16,17,18). Dolayısıyla yapı Menteşe karakteristiği olan dokusunu kaybederek yeni bir görünüme kavuşmuştur. Cephe köşelerinde yine rustik örgü sistemine uygun olarak girinti ve çıkıntı yapar tarzda yerleştirilmiş düzgün kesme taş malzeme ile karşılaşılır. Son cemaat yeri ayaklarının dışa bakan yüzeylerinde de yine rustik görünümlü devşirme malzeme kullanımı tercih edilmiştir. Son cemaat yeri revak kemerlerinde ve giriş açıklığının kemerinde dikdörtgen şekilli düzgün kesme taşların aralarına ince derz dolguları uygulanarak düzgün bir görünüm kazandırılmış. Pencerelerin atkı taşlarında bloklar, sövelerde ise düzgün kesme parçalar halinde devşirme malzeme kullanılmıştır. Son cemaat yeri ve harimi örten kubbelerin üzeri oluklu kiremitlerle kapatılmış, cephe bitiminde yine bu kiremitlerle tek sıra saçak yapılmıştır. Beden duvarları içten çimento harcı ile sıvama yoluyla tamamen kapatılmıştır(Res.20-21).

Taşıyıcılar: Son cemaat yeri kemerlerini taşıyan dört adet kalın paye bulunmaktadır. Bu payelerde malzeme olarak köşe birleşim noktalarında ve kemerlerin birbirine değdiği noktalarda kesme taş, aralarda kullanılan malzeme ise moloz taştır.(Res.15). Bunun dışında taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Beden duvarlarından üst örtüye geçiş köşelerde yer alan büyük boyutlu tromplarla sağlanmıştır. Fakat harimin tamamının çimento harcı ile sıvanması sebebiyle inşa malzemesi görülememektedir. Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tromplarda kullanılan malzemenin tuğla olduğunu aktarabiliyoruz[43]. Harimin 7.30 m. çapındaki tromp geçişli kubbesi cephe duvarının 1/3'ü oranında yüksekliğe sahip sekizgen kasnak vasıtasıyla yükseltilmiştir. Kubbe kasnağının örgüsü, beden duvarlarındaki gibi moloz taş malzemeden olup V.G.M. tarafından yapılan onarımlarda taşların etrafı kalın harç tabakaları ile sıvanarak özgün duvar dokusu bozulmuştur.

Son cemaat yeri kubbeleri pandantifler kullanılarak beden duvarları üzerine yerleştirilmiştir. Bunların malzemesi de yine beden duvarları ile aynıdır.

Örtü: Son cemaat yerinin üç biriminde ve kare planlı harimde örtü olarak kubbe tercih edilmiştir. Harimin üzerini örten kubbe 7.30 m. çapındadır. İç kısımda da çimento harç ile tamamen sıvanmış ve beyaz kireç ile boyanmıştır. Günümüzde kireç badana iç kısımdaki nem dolayısıyla beyaz rengini yeşile bırakmıştır. Kubbenin malzemesinin

[43] R. Duran, a.g.e., s.106.

tuğla olduğunu R.Duran'ın doktora tezinden aldığımız bilgiler doğrultusunda aktarıyoruz[44]. Günümüzde kubbe dıştan oluklu tuğlalar ile kaplanmıştır.

Son cemaat yeri kubbeleri ise kesme taş ve kırma taş malzeme karışımı bir örgü sistemine sahiptir. Taşlar arasında yakın zamanda yapılan onarımlar sonrasında yoğun çimento harcından oluşan tabakalarla karşılaşılmıştır. Bunlar da yine harim kubbesinde olduğu gibi dıştan oluklu kiremitler ile kaplanmıştır. Böylece üst örtüde malzeme açısından bütünlük sağlanmıştır.

Taçkapı: Harime ulaşım sadece kuzey cephesinin ortasında bulunan basık kemerli giriş açıklığı ile sağlanmaktadır. Giriş kapısı da mihrap gibi iki kademeli çökertmeli dikdörtgen çerçeveye sahiptir. Malzeme açısından bakıldığında sövelerde, pencere ve cephe köşelerinde de karşımıza çıkan düzgün formlu devşirme taşlar kullanıldığı görülmektedir. Basık kemer ise araları ince derzli dar dikdörtgen şekilli kesme taşlar ile örülmüştür(Res.19).

Minare: Yapının minaresi yoktur.

Mihrap: Güney duvarının ortasından doğu eksene kaydırılarak açılmış olan mihrap kademeli dikdörtgen çökertmeli çerçeve içerisine yerleştirilmiştir. Yarım daire şeklinde bir nişe sahiptir. Mukarnaslı bir kavsarası vardır. Mihrabın malzemesi taş olup, günümüzde dıştan tamamıyla sıvanmış durumdadır. Mukarnaslar yanlarda çift yönlü merdiven gibi kademe kademe daralan üç sıra halindedir(Res.21).

Minber: Yapı içerisinde orijinal olmasına rağmen dönemine has hiçbir özelliği kalmayan unsurlardan biri de minberdir.(Res.21). Giriş kapısı yuvarlak kemerli olup, tacı üst noktada sivrilerek üçgenimsi bir görünüm kazanmıştır. Giriş açıklığı, korkuluklar, köşk, süpürgelik ve külah gibi tüm bölümleri sıvanarak kapatılmıştır. Malzemesi hakkında bilgileri 1992 yılında yaptığı incelemeler sırasında yapıyı gören R. Duran'ın tezinden öğreniyoruz. Giriş açıklığı düzgün kesme taş, basamaklar, korkuluklar ve taht moloztaş malzemeliymiş. Poligonal külah ise tuğla malzemeli olup, o dönemde de dıştan sıvalıymış.

Pencere Açıklıkları: Güney cephe haricinde tüm cephelerde pencere açıklığına yer verilmiştir. Kuzeyde giriş açıklığının iki yanında birer adet, doğuda cephe ortasında ve güneydeki trompun altında birer adet ve batıda yanda ekli olan mekana açılan bir adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencerelerin çerçeveleri dikdörtgen olup, kuzey

[44] R. Duran, a.g.e., s.105-106.

cephedekilerin diğerlerinden en- boy ebatları açısından daha büyük olduğu görülmüştür. Form ve malzeme bakımından aynı olan pencerelerde atkı taçlarında yekpare devşirme bloklar, sövelerde ise düzgün devşirme taşlar kullanıldığı görülmektedir. İç kısımda sıva nedeniyle basit dikdörtgen form dışında bir özelliği görülmemektedir.

Süslemeler: Yapının en dışta ne de iç mekanda süslemesi bulunmamaktadır.

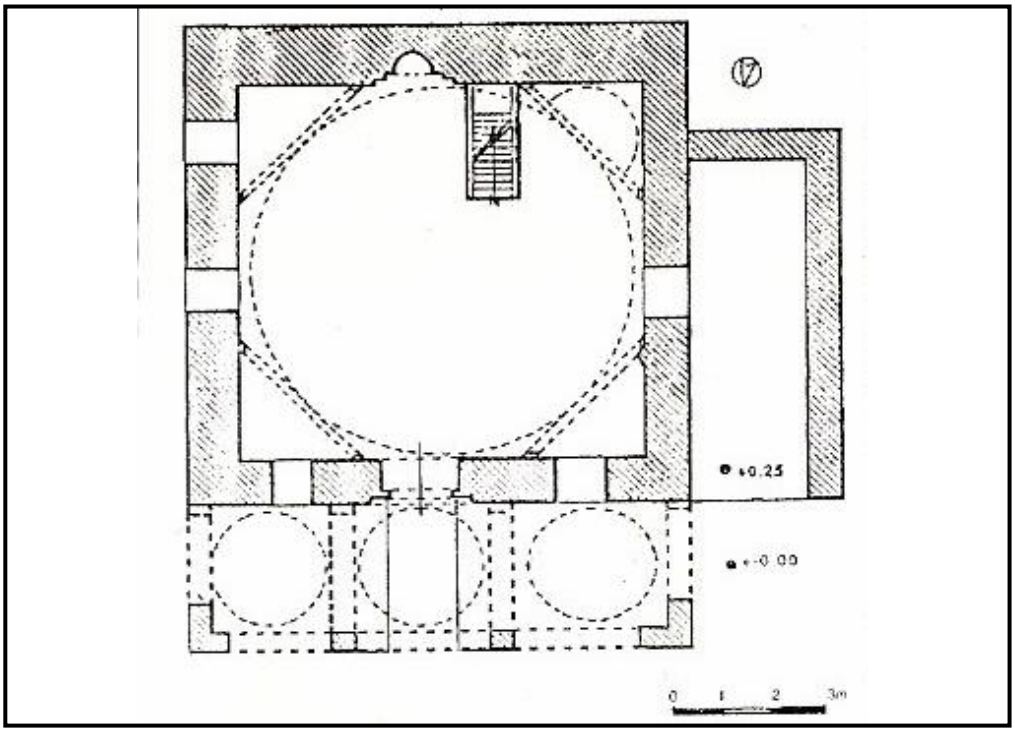
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DURAN, R. Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.104- 107).

DURAN, R. "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.133-134).

UYKUCU, E., Muğla Tarihi, İstanbul, 1983.(s.188-191).

WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev:O.Ş.GÖKYAY).(s.118).

Şekil 3- Datça Hızırşah Camii- Plan (R. Duran)

Resim 15- Datça Hızırşah Camii. Kuzey Cephe

Resim 16- Datça Hızırşah Camii. Batı Cephe

Resim 17- Datça Hızırşah Camii. Güney Cephe

Resim 18- Datça Hızırşah Camii. Doğu Cephe

Resim 19- Datça Hızırşah Camii. Giriş Açıklığı

Resim 20- Datça Hızırşah Camii. Harim Kuzey Duvarı.

Resim 21- Datça Hızırşah Camii. Harim Güney Duvarı.

Katalog No: 04

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No: 22-25

Şekil No: 4

ESKİÇİNE AHMED GAZİ CAMİİ (ULU CAMİ)

Yeri: Aydın ili Çine kazasına bağlı, Çine'ye 10 km. Çine-Muğla karayolu üzerinde uzaklıktaki Eski Çine Köyü'nde Cami Mahallesi'ndedir.

İnşa Tarihi: Yapının günümüze gelebilmiş olan bir inşa kitabesi mevcut değildir. Kuzey giriş açıklığı üzerinde yer alan H.724/M.1308 tarihli levha V.G.M. arşivinde tescil dosyasında geçen vakfiyesinin tarihidir. Bu konuda bize en mantıklı gelen R.Duran'ın tezinde yaptığı tarihlendirme sırasında vardığı sonuçtur[45]. Yapının XIV. yy. başlarında Çine hakimi Menteşeoğlu Hızır Bey tarafından inşa ettirilmiş fakat Ahmet Gazi Bey tarafından ihya ettirilmiş olabileceği en yüksek ihtimaldir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Kesin olarak bilinmemektedir fakat inşa tarihi kısmında bahsedildiği gibi olduğu tahmin edilmektedir.

Geçirmiş Olduğu Onarımlar: Kaynaklardan alınan bilgilere göre yapı 1904, 1978,1989 ve 1990 tarihlerinde onarımlar geçirmiş olup, 1904'te ne yapıldığı bilinmemektedir. 1978,1989 ve 1990 yıllarındaki onarımlarda ise kubbe ve kasnaklara odaklanılmıştır.

Plan Özellikleri: Dıştan dışa 19.70 X 19.65 m. tek birimli kare planlı bir camidir. Yapının üstü 17 m. çapındaki kubbeyle örtülmüştür. Tüm bu özellikleriyle bir bütün halinde değerlendirildiğinde kendisinden yaklaşık 100 yıl sonra inşa edilecek olan Balat İlyas Bey Cami' ne örnek teşkil etmiş olabileceği düşünülmektedir(Şek.4).

[45] Yapının tarihlendirme çalışmaları ile ilgili detaylı bilgi için R. Duran, a.g.e. (s.114-116).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Duvar örgüsü tüm cephelerde aynı malzeme düzenlemesine sahiptir. Malzeme beden duvarlarını yatay olarak ikiye böler şekilde kullanılmıştır. Zeminden orta seviyeye kadar aralarında yatay düzlemde bir, iki ya da en fazla üç sıra yerleştirilerek cephe hareketliliğini sağlayan kesme taş bloklar kullanılmıştır. Taşların yan yana geldiği sıralarda ise birleşim noktaları arasına kimi zaman yatay kimi zaman dikey olarak yerleştirilen tuğlalar söz konusudur. Bunun yanı sıra taşlar arasına tuğlaların yerleştirilmediği kısımlarla da karşılaşılmıştır. Cephelerin köşe birleşim noktalarında zeminden üst örtüye kadar devam eden kesme taş kullanımı gözlenmektedir fakat yarı seviyeden sonra kesme taş kullanımı sadece köşelerde kalıp duvar örgüsünün ana malzemesinin cephede bir karmaşa ve bozuk görünüm yaratmayacak şekilde düzgün yerleştirilen moloz taş malzeme olduğu görülmektedir. Cephelerin bitim noktasında tuğla ile 1-4 sıra arasında değişebilen sayıda tuğla sıralarının da örgüye devam için kullanıldığı bunların en sonunda tek sıra testere dişi şeklinde kirpi saçak ile üst örtüye geçişin sağlandığı görülmektedir(Res.22-24).

Taşıyıcılar: Yapı içerisinde ayak, sütun, paye ve dışında payanda gibi taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur kullanılmadığı görülmektedir. Kullanılan tek destekleyici, tek birimli yapının üzerini örten devasa kubbenin geçiş unsurlarının devamında beden duvarları üzerine kenarları takip eder şekilde atılmış olan destek kemerleridir. Bu kemerler birleşim noktalarında üzerlerinde istiridye şeklinde bezemelerin bulunduğu taş konsollara oturtulmuştur. Bu kemerler ve konsollar muhtemelen kubbeyi alttan desteklemekte ve böylece kubbenin yükü hafifletilerek beden duvarlarının yanlara doğru açılması önlenmesi amaçlanarak kullanılmıştır.

Geçiş Unsurları: Yapının üst örtüsü kare harimi tek başına örtebilen 17m. çapındaki kubbedir. Kubbeye geçiş unsuru olarak içi üçgen dolgulu sivri kemerli devasa tromplar kullanılmıştır. Bu sivri kemerler duvarları birbirinden kopmadan çevreler şekilde planlanmışlardır. Kemerler taş konsollara oturtulmuş ve konsolların uç kısımlarında içleri istiridye motifi ile bezenmiş mukarnaslar yer almaktadır. Dış kısımdan bakıldığında kubbe direkt olarak beden duvarları üzerine oturtulmamış, yassı tuğla malzemeli onikigen formlu kademelendirilmiş çift kasnak ile yükseltilerek yerleştirilmiştir. Kubbe yuvarlağının orta tepe noktası 20 cm yükseklikte dairevi bir tepeliğe sahiptir. Destekleyici olarak kullanılan iç kısımlardaki sağır sivri kemerlerdir. Kasnaklarda da yine cephe bitiminde kullanılan tuğlanın uç kısmının üçgen oluşturacak

şekilde taşıntı yapabileceği vaziyette yerleştirilmesiyle oluşturulan bir sıra kirpi saçak uygulaması görülmektedir.

Örtü: Sadece tek birimli harimden ibaret olan bu yapının üzeri 17.00 m. çapındaki kubbe ile örtülmüştür. Kubbe oluklu tuğla ile örtülmüştür.

Taçkapı: Yapıya girişi sağlayan iki adet açıklık bulunmaktadır. Ana giriş kuzey cephenin tam ortasına yerleştirilmiş basık kemerli, alınlık ve söveleri mermer bloklardan oluşturulmuş basit formlu bir açıklıktır. Silme, kavsara, yan niş, köşe sütunçeleri gibi ana unsurlarından yoksun olarak düzenlenmiştir. Ahşap malzemeli çift kanatlı kapısı vardır. Taçkapı kemeri ve söveleri cephe ile bir hizada yer alırken, açıklık duvar kalınlığı baz alınarak inşa edilmiş, bu oranda içe girinti yapan bir şekilde konumlandırılmıştır. Açıklığın tam üstüne denk gelecek noktasında inşa kitabesi için hazırlanmış olduğunu düşünebileceğimiz yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Nişin yan kısımlarında yekpare mermer bloklar, kemer kısmında dikey olarak, köşeliklerde ise yatay olarak yerleştirilmiş tuğla malzeme kullanılmıştır. Bu kısma sonradan mermer üzerine yazılan inşa tarihi ve yapının adının bulunduğu bir levha yerleştirilmiştir. Kuzey girişin sağ sövesinde karakalem bir yazı yer almaktadır. Bu yazı öğütle başlar, besmeleyle devam eder, ihlas suresiyle son bulur.

Yapıya girişi sağlayan ikinci açıklık doğu cephenin kuzeyinde yer almaktadır. Diğer açıklıkla neredeyse aynı diyebileceğimiz forma sahiptir. Söveleri ve kemeri blok mermerler kullanılarak inşa edilmiş olup, sövelerin mermerleri antik bir yapıdan getirilen devşirme malzemelerdir. Üzerinde birçok süsleme olan bu bloklar yapımızın dönemine ait olmadığı için değerlendirmemiz dışında tutulmuştur. Giriş açıklığı kemeri de yine diğer girişte karşımıza çıkan kemere benzeyen basık bir kemer söz konusudur. Tek fark kemerde kullanılan mermerlerin köşeli bir hat çizer şekilde, diğer açıklıkta ise yuvarlak hat çizerek yerleştirilmiş olmasıdır. Kapı kantları yine içe girinti yapan bir mekan oluşturacak şekilde duvar kalınlığı baz alınarak yerleştirilmiştir.

Minare: Yapının doğu cephesinin güney ucunda işaretlenen merdiven- minarenin moloztaş dolgulu olup, basamaklarının antik devşirme malzemeden müteşekkil olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz[46]. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda ayrıntıya inmeden minare ile ilgili küçük bir bilgi verebilmemiz mümkün olsa da yapının minaresinin bugün mevcut olmadığı fotoğraflar ile belgelenmiştir. Yapının bulunduğu alanda fazla nemden dolayı şadırvanın kaldırılması düşünülecek

[46] R. Duran, a.g.e., (s.111).

olursa, minarenin de bir şekilde rutubete sebep olduğu ve bu duruma çözüm getirilmediği için ya kendi kendine yıkıldığı ya da V.G.M. tarafından yapılan çalışmalar doğrultusunda kaldırılmış olabileceği iki farklı olasılıktır[47].

Mihrap: Güney cepheyi ortalarcasına yerleştirilmiş olan mihrap oldukça basit bir şekle sahiptir. Sivri kemerli, dikdörtgen şekilli mihrap nişinde hiçbir süsleme bulunmamaktadır. Tamamen sıvanmış olan mihrap malzemesi açısından herhangi bir bilgi sağlamasa da, nişin kalın beden duvarı üzerine oyulmuş olması bizi malzemenin taş olduğunu düşünmeye yöneltmektedir(Res.25).

Minber: Yapının en yoğun bezemelerinin bulunduğu yapı elemanı ajur, çatma ve kündekari teknikli minberdir(Res.25). Minber üzerinde süpürgelik, aynalık, korkuluk, külah, taç gibi ayrı noktalarda birbirinden farklı motifler ve bu motifleri oluşturmak için farklı teknikler uygulanmıştır. Minberin malzemesi ahşaptır. Devrine özgü bir görünüm sergilemektedir. Köşk kısmının yan yüzlere bakan açıklıkları dilimli kemerlere, köşkün alt korkuluk bölümleri ise yıldızvari haç, kare ve altıgen boşlukların dönüşümlü olarak yerleştirilmesiyle oluşturulan süslemeli şeritlere sahiptir. Külah ile köşk arasında kalan geçiş alanında altın yaldızlı sülüs yazı yer almaktadır. Köşk korkuluklarında gördüğümüz süsleme şeridinin merdiven korkuluklarında da devam ettirildiğini görmekteyiz. Minber yan aynalıklarında üçgen alanı kapsayan birbiri içerisine geçme yöntemiyle oluşturulmuş onikigenlerden türetilen ajur teknikli bir bezeme söz konusudur. Ortaları altı kollu yıldız şeklindedir. Minber aynalığının köşk altına denk gelen arka kısmında yatay ve dikey dikdörtgenlerin dönüşümlü olarak kullanılmasıyla hasır örgü görünümünde dikdörtgen bir alanı kapsayan süsleme yer almaktadır. Atkı ve çözgüler şeklinde bir alttan bir üstten geçiyor izlenimi vermek için kabartma ve çökertme tekniklerinin uygulandığı görülmektedir. Süpürgelik kısmında zeminden taşıntılı üzeri bitkisel motiflerle bezeli yanyana sıralanmış on adet yarım dikdörtgen şekli ile süslenmiştir. Dikdörtgenlerin zemini boş bırakılmıştır. Minber üzerinde boş bırakılan ve hiçbir süslemeye yer verilmeyen iki kısım dikkat çekmektedir. Bunlardan biri süpürgelikteki yarım kesilmiş dikdörtgenler, diğer kısım ise tahtın alt bölümüne denk gelen hasır örgü oluşturacak şekilde yatay- dikey dikdörtgenler ve aralarında kalan kare formlu motiflerdir. Minber girişinin sağlandığı dikdörtgen formlu açıklığın alınlık kısmına bakıldığında üç sıra kesintisiz olarak yerleştirilmiş, dördüncü sırada ise bir

[47] Doğu cephenin güney uç kısmından yapıya birleşik olarak inşa edilen moloz taş dolgulu, devşirme malzeme basamakları olan merdiven- minarenin R. Duran tarafından 1989, 1991 ve 1992 yıllarında yapılan doktora tezi saha çalışmaları sırasında varlığından söz edildiğini, Türkler dergisinde ayrıca basılan tezinin konusunu oluşturan Menteşe Beyliği Mimari başlıklı makalesinde verilen plan şemasında da yerinin işaretlendiği görülmüştür.

mukarnas dişi, bir kare boşluk sırasında yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Mukarnas dişlerinin kenar çerçevesi altın yaldızla belirginleştirilmiş ve mukarnas dişlerinin içerisi istiridye görünümü verilerek şekillendirilmiştir. Dördüncü sırada boş bırakılan kare alanlara ise muhtemelen sonradan yapılmış hilal şeklinde altın yaldız boyama süslemeler yerleştirilmiştir. Bu alınlık tepe noktasında sülüs hat ile yazılı bir şeritle sonlandırılmıştır. Aynı yazı şeridine daha önce tahtın tepe noktasında ve merdiven korkuluklarında da rastlanmıştır. Minber üzerinde tüm birimleri çevreleyen çerçevelerde boş bırakılmama kaygısı güdülerek, oyma teknikli rumi bitkisel motifler ile oluşturulmuş şeritler kullanılmıştır.

Pencere Açıklıkları: Doğu, kuzey ve güney cephelerde üç, batı cephede ise dört adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Kuzeyde taçkapının iki yanına, doğudaki giriş kuzey eksende olduğu için biri ortada diğeri güneye yakın uçta, güneyde mihrabın yanlarına denk gelecek şekilde açılmış iki adet, batıda ise orta ve yanlarda olmak üzere alt seviyede üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Tüm cephelerde ise geçiş unsurlarıyla aynı yükseklikte ve cepheyi ortalar vaziyette açılmış birer pencere bulunmaktadır. Tüm bu pencereler dikdörtgen formlu olup, alt seviyedekilerin söveleri ve lentolarında blok taşlar kullanılmıştır. Alınlıkları yuvarlak kemerli nişler şeklinde düzenlenmiştir. Kemerler tuğlaların dar- uzun yüzlerinin dikey olarak, nişlerin içi ve kemer köşelikleri ise tuğlaların yatay yerleştirilmesi sonucu kontrast oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Pencere çerçeveleri kimilerinde zarif, kimilerinde kaba bloklar şeklinde inşa edilmiştir.

Süslemeler: Yapıdaki süslemeler minberden ve pencerelerden ibarettir. Bu unsurlardan kendilerine ait bölümlerde ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiş olup, cephelerdeki süslemeli parçaların ise devşirme malzeme oldukları için devrine has özellikler taşımaması bakımından çalışma dışında tutulduğu ve gerek görülmediği belirtilmelidir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKTUĞ KOLAY,İ., Batı Anadolu'da 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri, Atatürk Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, No:179, Ankara, 1999.

ATİLLA,A.N.-ÖZTÜRE,N.,Mobolla-Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla,İzmir,2003.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

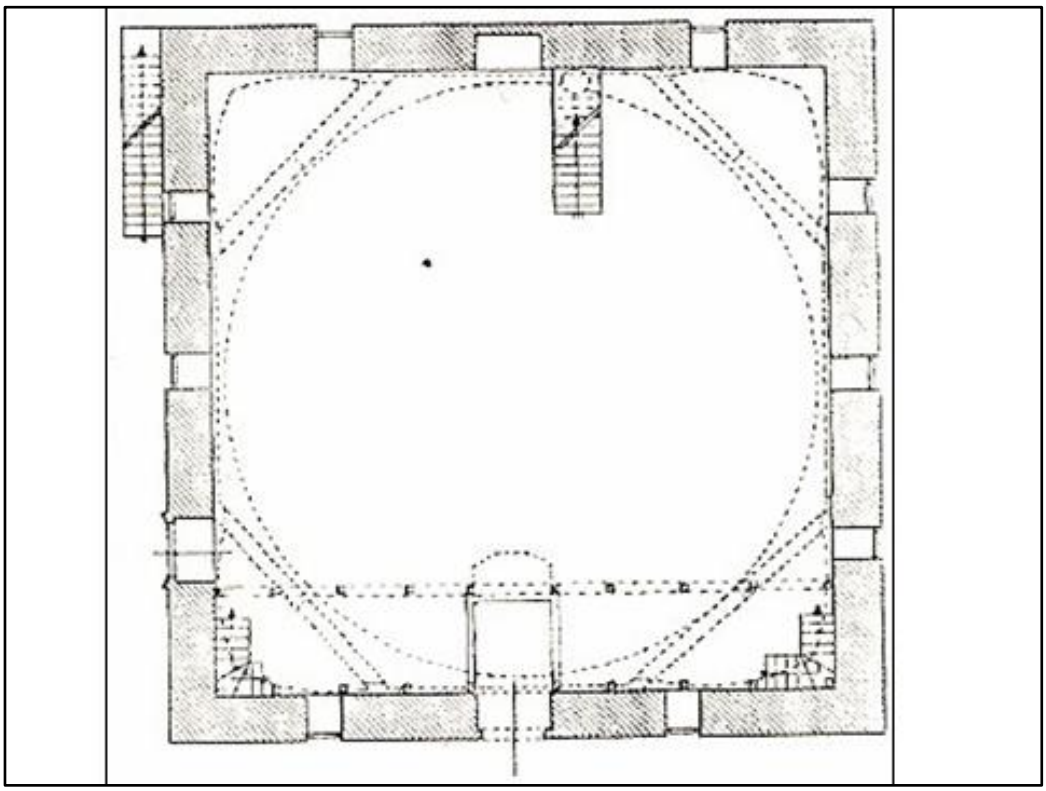
DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURAN,R., Ortaçağ Türk Mimarisinin Önemli Bir Eseri: Eski Çine- Ahmed Gazi Câmii, *T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 10, Konya, 2003. (s.493-506).

EROĞLU,S., Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları, (T.C. Mimar Sinan Üniversitesi- Sosyal Bililer Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Türk- İslam Sanatları Programı Doktora Tezi) , Isparta, 2005.

KUBAN,D., Bir Batı Anadolu Gezisi, İstanbul, 1962.

UZUNÇARŞILI,İ.H., Kitabeler, İstanbul, 1929.

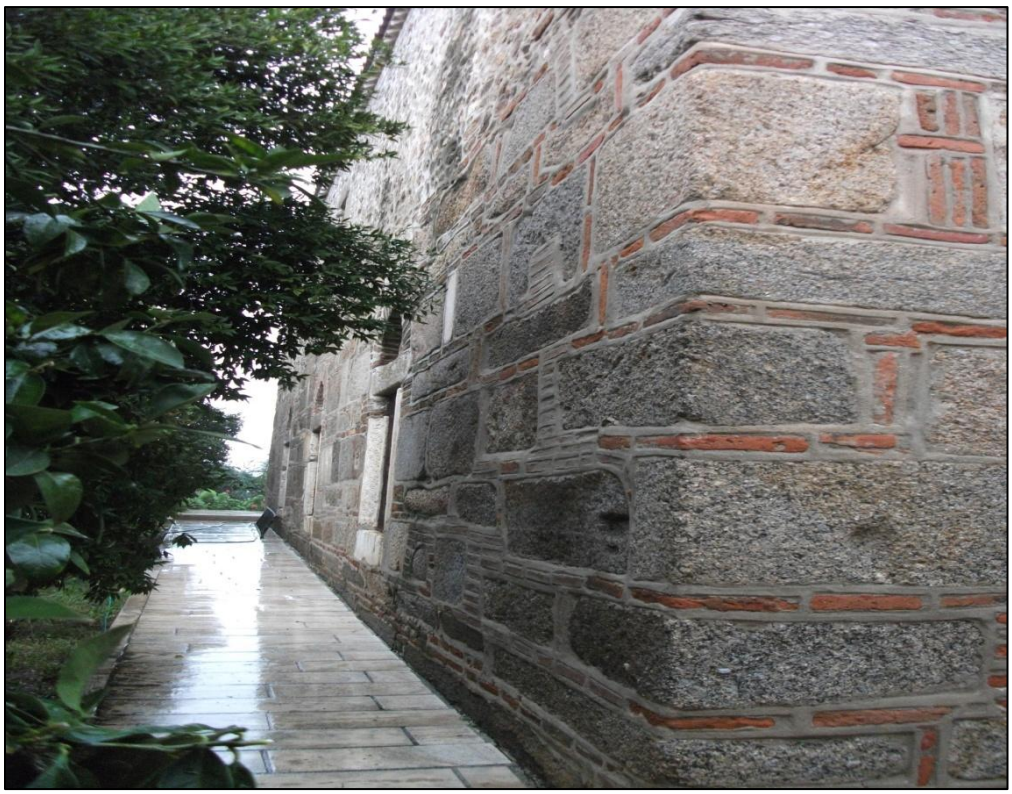
Şekil 4- Eskiçine Ahmed Gazi Camii. Plan

Resim 22- Eskiçine Ahmed Gazi Camii. Kuzey Cephe

Resim 23- Eskiçine Ahmed Gazi Camii. Doğu Cephe

Resim 24- Eskiçine Ahmed Gazi Camii. Batı Cephe

Resim 25- Eskiçine Ahmed Gazi Camii. Batı Cephe

Katalog No: 05

İnceleme Tarihi: 02.12.2009 / 11.07.2011

Resim No: 26-32

Şekil No: 5

MUĞLA ULU CAMİ

Yeri: Muğla merkezde Yeni veya Emir Küçük adıyla da bilinen Çarşı Mahallesi'nde Ulu Cami Sokak'tadır. Halk arasında *"Şahidi Cami"* adıyla da bilinmektedir. Evliya Çelebi ise *Seyahatnamesi*'nde *"Eski Cami"* olarak bu yapıdan bahsetmiştir[48].

İnşa Tarihi: Yapının inşa kitabesi kuzeydeki son cemaat yerinde yer alan girişin sağındaki mihrabiyenin üzerinde bulunmaktadır. Sülüs hat ile yazılmış olan bu metin dört satırdan ibarettir. Burada belirtildiğine göre yapı H.745/M.1344 yılında inşa ettirilmiştir. Ayrıca inşa tarihiyle Muğla merkez ilçede kentsel sit bölgesinde en eski tarihli cami unvanını kazanmıştır.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Büyük Emir Orhan oğlu İbrahim Bey'dir.

Tamir Kitabeleri: Son cemaat yeri kuzey bölümü soldaki mihrabiyenin üzerinde yer alan kitabeden ilk onarımının H.1254/M.1838 tarihinde Muğlalı Abdizade Bey tarafından yaptırıldığını, sonrasında ise geçirdiği büyük yangının etkilerinden H.1298/M.1881 yılında Hacı Nazife Hanım'ın yaptırdığı onarım ile neredeyse tamamen yenilenerek bugünkü formuna ulaştığını giriş kapısı üzerinde yer alan onarım kitabesinden öğreniyoruz. Girişin üzerinde sağ ve sol köşelere yerleştirilen iki parçalı mermer, Türkçe kitabeden 1948 yılında Seyfi ve Bahattin İstanbullu adlı şahıslar tarafından yıpranan bu yapının zevkle onartıldığı görülmektedir. Günümüzde hala

[48] R. Duran'ın Menteşe Beyliği Mimarisi adlı doktora tezinde Muğla Ulu Cami'den bahsettiği bölümde bu yapının halk arasında "Elvan Bey Cami" ve "Yeni Cami" adlarıyla da bilindiğinden bahsetmektedir. (s.117). Fakat "Muğla Ulu Cami" adıyla aradığımız yapının adı tekrar "Şahidi Cami" olarak değiştirilerek, halk arasında bu ismin kullanımı yaygınlaşmıştır. Şahidi Camii' ye ulaşıldığında bu yapının Muğla Ulu Camii olduğu tespit edilmiştir.

ayakta duran fakat Menteşe Beyliği' ne dair hiçbir iz taşımayan bu yapı son olarak 1989 yılında V.G.M. tarafından yaptırılan onarım ile son görünümünü kazanmıştır.

Plan Özellikleri: 20.50X18.00 m. ebatlarında kareye yakın dikdörtgen planlı olup, kuzey ve batı yönlerden zemini doldurularak güney ve doğu cephelere uyması açısından yükseltilmiş bir platform üzerinde inşa edilmiştir(Şek.5). Harimi ve revaklı bir son cemaat mahallinden ibarettir. Kıblede yer alan kapıya Evliya Çelebi tarafından on üç merdiven ile ulaşıldığı belirtilir. Kuzeybatı köşeden yükselen bir minaresi bulunmaktadır. Yapının girişi kuzeyde yer alır, harimde girişin üzerinde bir mahfil inşa edilmiştir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ

Duvar Örgüsü: Remzi Duran'ın tezinden öğrendiğimiz kadarıyla fazla detay veremeden yapının beden duvarlarında kullanılan inşa malzemesinin moloz taş olduğunu söyleyebiliriz. Fakat günümüzde sıvanarak düzleştirilmiş duvarlardan, orijinal inşa malzemesine dair herhangi bir bilgi edinilememiştir. Sıvanan duvarlar içte ve dışta tamamen badanalama yoluyla özgün dokusundan uzaklaştırılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapı batı ve kuzeyden revak ile çevrilmiş, bu revakın üstünü kapatan ahşap örtü ise yine ahşap malzemeli sütunlar tarafından taşınmaktadır. Ahşap sütunlar batı ve kuzeyde dokuzar adet olup, alttan taş kaidelere oturtulmuş üstte ise taş malzemeli süslemesiz başlıklar ile sonlandırılmıştır. Bu başlıklar Bursa kemeri ile yuvarlak kemer arasına sıkışıp kalmış yeni bir forma sahiptir. Kemerler oldukça yüksek tutulmuştur. Kaide ve başlıklarda olduğu gibi taş malzemelidir. Fakat bunların taşıyıcı işlevi olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

Geçiş Unsurları: Yapıda kullanılan üst örtü dolayısıyla geçiş unsuru kullanımına ihtiyaç duyulmamıştır.

Örtü: Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda yapının üzerinin toprak dam ile örtülü olduğunu fakat günümüzde bu örtünün içte orta kısmı yanlara göre daha yüksek olan ahşap tavan, dışta ise dört yana hafif meyilli kiremit ile kaplanmış kırma çatıya dönüştürülmüş olduğunu görmekteyiz. Son cemaat yeri revakı ise ahşap malzeme ile kapatılmıştır.

Taçkapı: Yapıya sonradan eklenen son cemaat mahallini ortalar şekilde yerleştirilen giriş açıklığı ile harime ulaşım sağlanmaktadır(Res.30). Bu açıklık bilinen taçkapı formundan uzak, üç tarafından düz ve kaval profilli silmeler ile oluşturulmuş

dikdörtgen bir çerçeve içerisine yerleştirilmiş, yuvarlak kemerli basit bir giriş açıklığıdır. Dikdörtgen çerçeve ile yuvarlak kemer arasına yerleştirilmiş olan dikdörtgen tamir kitabesi levhası yer alır. Girişin iki yanında çeyrek küre kavsaralı, yuvarlak kemerli birer adet dış mihrap inşa edilmiştir. Sağdaki mihrabiyenin üzerinde, iki yanda giriş ve mihrabiyeler arasında birer adet olmak üzere üç tamir kitabesine daha rastlanmıştır. Giriş açıklığının üzerinde cami kalabalık olduğunda hocanın dışarıda yer alan cemaate sesini duyurması amacıyla yapılmış olan korkuluklarla çevrelenmiş, çokgen planlı, balkon şeklinde dışa taşıntılı mükebbire bulunmaktadır. Mükebbirenin alt kısmında estetik açıdan sarkıt şeklinde bir süslemeye yer verilmiştir.

Minare: Yapının orjinalinden günümüze gelmiş değil, sonradan inşa edilmiştir. Yapının kuzeybatı köşesinde camiden bağımsız olarak inşa edilmiştir. Beden duvarıyla temas etmeyen bu minare, son cemaat yeri üst örtüsünden dışa çıkarak göğe yükselir vaziyettedir. Kübik kaide üzerinde yükselen silindirik gövdesi ve tek şerefesiyle karşımıza çıkan bu yapı elemanı, Menteşe Dönemi'ne ait olmadığı için değerlendirme kapsamı dışında tutulmuştur.

Mihrap: Güney duvarı üzerinde yer alan mihrap, yuvarlak kemerli, yarım daire şekilli bir nişe sahiptir. Dışa taşıntılı olarak inşa edilen bu mihrap üç yönden oldukça sade ve basit görünüme sahip olan bordürlerle çevrelenmiştir. Çerçevenin dış kısmında kenarlarda bir büyük ve bunların aralarında daha küçük dendanlar kullanılarak sonlandırılmıştır(Res.31).

Minber: Aynalıkları Bağdadi adı verilen, ahşap üstünde 1-2 cm aralıklarla yatay olarak çakılmış çıtalar üzerine sıva vurulmasıyla oluşturulan yapı tekniğiyle meydana getirilmiştir. Dönemine dair karakteristik özelliği bulunmamaktadır. Ahşap malzemelidir. Dilimli kemerli giriş açıklığı, özensiz minber korkulukları ve köşk üzerinde yer alan soğan formlu kubbe ile sonlandırılmıştır.

Pencereler: Beden duvarları üzerinde yer alan pencerelerin düzenlemesi Menteşe Beyliği camilerinin çoğunda karşımıza çıkan altlı üstlü dörder pencere şeklindedir. Alt kısımda yer alan açıklıklar dikdörtgen çerçeveli, düz atkı taşlı, üst kısımlarında sivri kemerli sağır çökertmeli alınlıklar ile sonlandırılmışlardır. Harim içinden bakıldığında, bu pencerelerin dikdörtgen formunu yuvarlak kemerli pencerelere bıraktığı görülmektedir. Üsttekiler ise yuvarlak kemerli, dıştan şebekelidir.

Süslemeler: Oldukça fazla onarım geçirerek başkalaşıma uğrayan bu yapının dönemine özgü herhangi bir süsleme unsuru günümüze ulaşamamıştır.

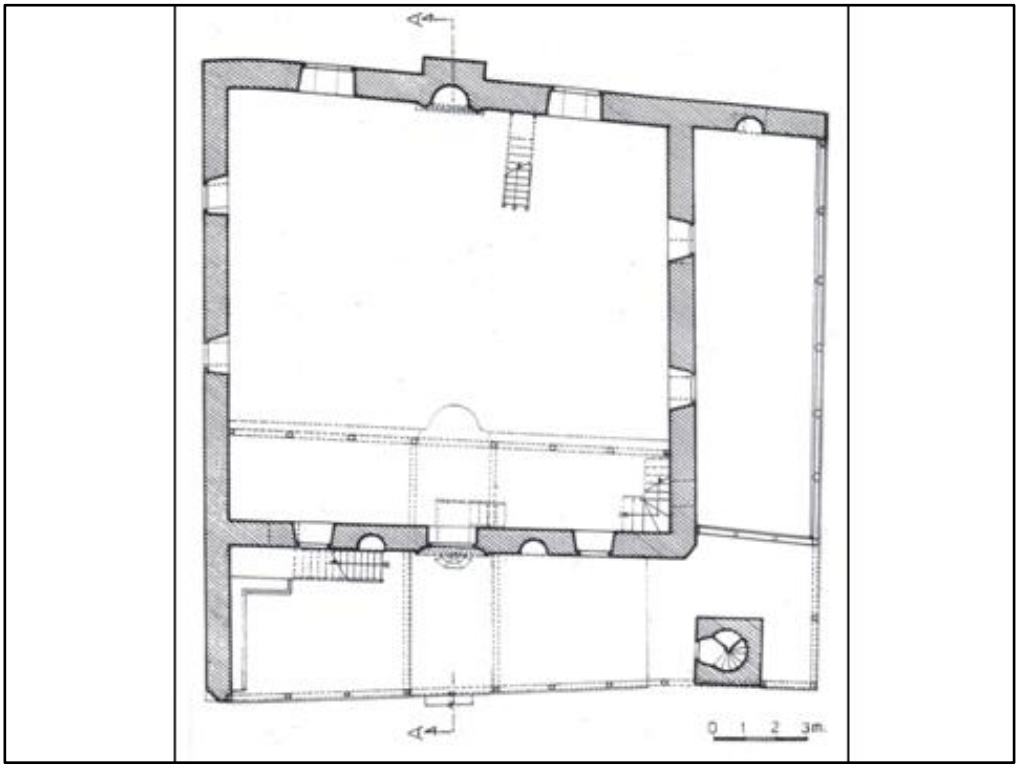
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ATİLLA,A.N.-ÖZTÜRE**,**N.,Mobolla-Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla,İzmir,2003.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984. (s.74).

Şekil 5- Muğla Ulu Cami. Plan Şeması (R.Duran- V.G.M.)

Resim 26- Muğla Ulu Cami. Batı Cephe

Resim 27- Muğla Ulu Cami. Kuzey Cephe

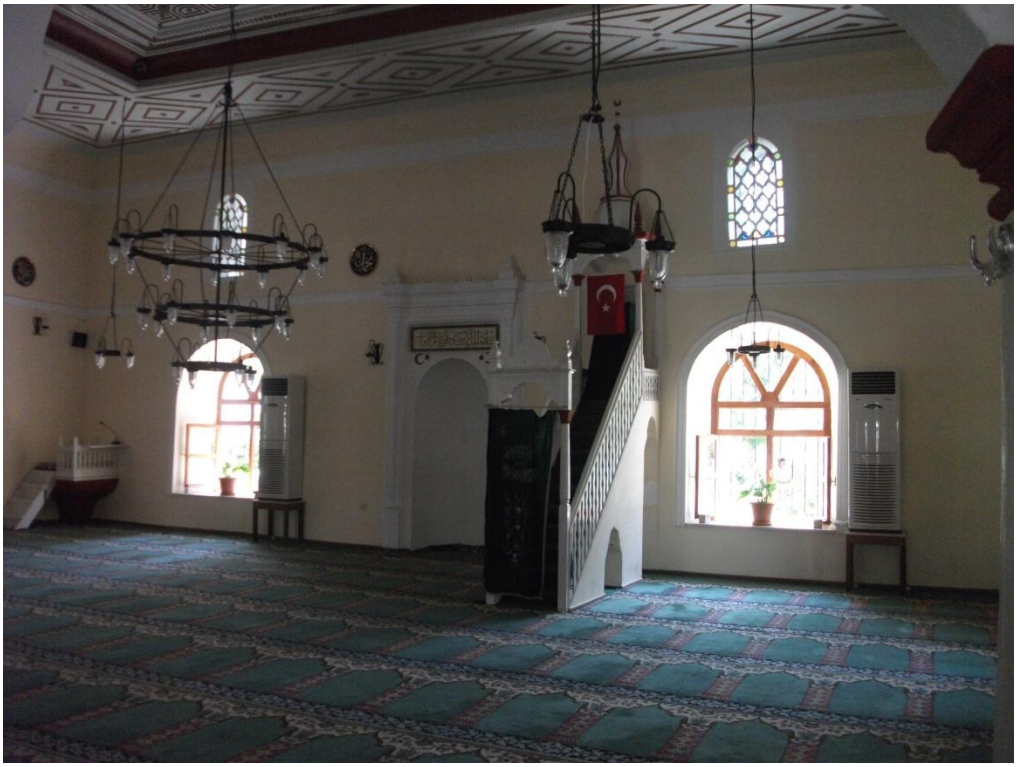
Resim 28- Muğla Ulu Cami. Güney Cephe

Resim 29- Muğla Ulu Cami. Doğu Cephe

Resim 30- Muğla Ulu Cami. Taçkapı

Resim 31- Muğla Ulu Cami. Harim Güney Duvarı

Resim 32- Muğla Ulu Cami. Harim Kuzey Duvarı

Katalog No: 06

İnceleme Tarihi: 24.11.2009/ 30.05.2010

Resim No: 33-35

Şekil No: 6

BALAT İBRAHİM BEY (KIRK MERDİVENLİ) CAMİİ

Yeri: Aydın'ın Söke kazasına bağlı Balat Köyü'nde- Balat (Milet) ören yerinde Balat'taki Türk yerleşimi sırasında İbrahim Bey'in adını taşıyan mahallesinde inşa edilmiştir. Bu mahallin en büyük camisi olduğu P. Wittek tarafından aktarılmaktadır[49]. Yapının bu isimlerinin yanı sıra 1980 yılında Müller'in çalışmaları sırasında bulduğu merdivenlerden dolayı "Merdiven Cami" ve "Merdiven Minareli Cami" olarak da kayıtlara geçtiği görülmektedir.

İnşa Tarihi: Kesin olarak bu bilgiyi aktarabilecek herhangi bir kitabe metni günümüze gelememiştir. Fakat H.923/ M.1517 ve H.970/M.1562-63 tarihli İstanbul Başbakanlık Arşivi'ndeki tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardan ve kaynaklardan yola çıkılarak 1337-1358 yılları arasında Menteşe ulubeyi olan İbrahim Bey tarafından yaptırılmış olabileceği muhtemeldir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Menteşe Ulu Beyi İbrahim tarafından inşa edilmiş olması yüksek ihtimaldir.

Plan Özellikleri: Dıştan dışa 15.55X19.80 m., iç ölçüleri ise 13.25X17.50 m.'lik dikdörtgen bir mekanı kaplayan kuzey- güney doğrultusunda tek üniteli ve batı cepheden yapıya bitişik merdiven minaresi bulunan yapı Menteşe Beyliği'nin fazlaca zarar görmüş yapılarındandır. Dolayısıyla günümüzde yapıya dair bir plan çizilmesi neredeyse imkansızdır. Herhangi bir kaynak vasıtasıyla da elde edilememiştir(Şek.6).

[49] P. Wittek, Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev:O.Ş.GÖKYAY).

MALZEME KULLANIMI ve YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapıda karma malzeme kullanılmıştır. Yine klasik Menteşe yapısı özelliklerinden diyebileceğimiz devşirme ile beden duvarı dışından yapılan kaplama, içte düzgün örgülü moloztaş malzeme ile yer değiştirmektedir. Dolgu malzemesi olarak tuğlalar, tuğla kırıkları, moloztaş, mıcır ve harç karıştırılarak meydana getirilmiştir. Dış cephelerde gözümüze çarpan blok devşirme malzeme arasında düzgün olmayan derz aralıklarında tuğla ve moloztaş dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Günümüze en sağlam şekilde gelebilmiş olan cephe batı cephesidir. Bunda şüphesiz payanda görevi gören cephenin yarısına karşılık gelen merdiven- minarenin merdiven kısımlarının da çok büyük etkisi olmuştur.

Taşıyıcılar: Yapının çok büyük bir kısmının yıkılmış olması dolayısıyla taşıyıcı ve destekleyici mimari elemanlarla ilgili bilgi sahibi değiliz.

Geçiş Unsurları: Üst örtüye geçiş unsurlarına ait hiçbir kalıntıya rastlanmamıştır.

Örtü: Yapının örtüsü ne yazık ki günümüzde ayakta değildir. Fakat R. Duran tarafından Peçin Orhan Camii gibi ahşap sütunlarla taşınan düz damlı olmasının kuvvetle muhtemel olacağına dair bir fikir ortaya atılmıştır. Örtünün tonoz veya kubbe olması ihtimalinin düşüklüğü üst örtüyü taşıyacak herhangi bir unsur kalıntısına rastlanmamış olması ve beden duvarının bu tip örtülerini taşıyamayacak kadar dar ve ince olmasından dolayı öne sürülmüştür.

Taçkapı: Giriş açıklığının yeri tam olarak saptanamamıştır ve bunu gösterecek herhangi bir plan şeması ve fotoğrafa rastlanmamıştır. Merdiven- minarenin bulunduğu cephe üzerinde pencerelere oranla daha geniş bir açıklık yer almaktadır. Hamama doğru giden yola baktığı için bu açıklığın Taçkapı olabileceği görüşü ortaya atılmıştır.

Minare: Yapının batı cephesinden, cephe duvarına bitişik olarak inşa edilen merdiven- minare neredeyse Balat İbrahim Bey Cami'nden günümüze en sağlam şekilde ulaşmış olduğunu söyleyebileceğimiz tek yapı elemanıdır. Ana malzemesi tuğla ve tuğla parçacıklarının beyaz harç ile birbirine tutturularak dolgusu oluşturulan moloz taştır. Moloz taş ağırlıklı olarak örgüde kullanılmış olup, köşe birleşim noktalarında büyük taş bloklar yardımıyla sağlamlaştırma yoluna gidilmiştir. Günümüzde 14 merdiven basamağı sayılabilmekte ve bu basamakların ana malzemesinin antik dönem yapılarından alınarak yapıya dahil edilen devşirme mermerler olduğu gözlenmektedir.

Mihrap: Camilerde yön belirlemeye yarayan mihrabın üzerinde bulunduğu güney cephesinin orta bölümü oldukça haraptır. Bu kısımda bulunan çok fazla deforme olmuş yarım daire şekilli niş için R. Duran mihrap, A. Durukan ise duvar tahribatından dolayı meydana gelen bir oyuk olabileceği fikirlerini savunurken Wittek- Sarre- Wulzinger bu yapıda mihrap izine rastlanmadığını söylemektedirler.

Minber: Yapı oldukça harap durumda olduğu için minber bulunmamaktadır. Dolayısıyla malzemesi ve formu ile ilgili bilgi verilememektedir.

Pencereler: Beden duvarları üzerindeki pencere açıklıklarından bazıları toprağa gömülü olduğundan yapıdaki pencere sayısı net olarak bilinmemektedir. Fakat var olan pencere açıklıkları incelendiğinde bu yapıda klasik Menteşe geleneklerinin devam ettirildiği ve pencere çerçevelerinin devşirme mermer bloklar kullanılarak meydana getirildiği, dikdörtgen formlu pencereler olduğu görülmüştür.

Süslemeler: Yapıdan günümüze ulaşabilmiş herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

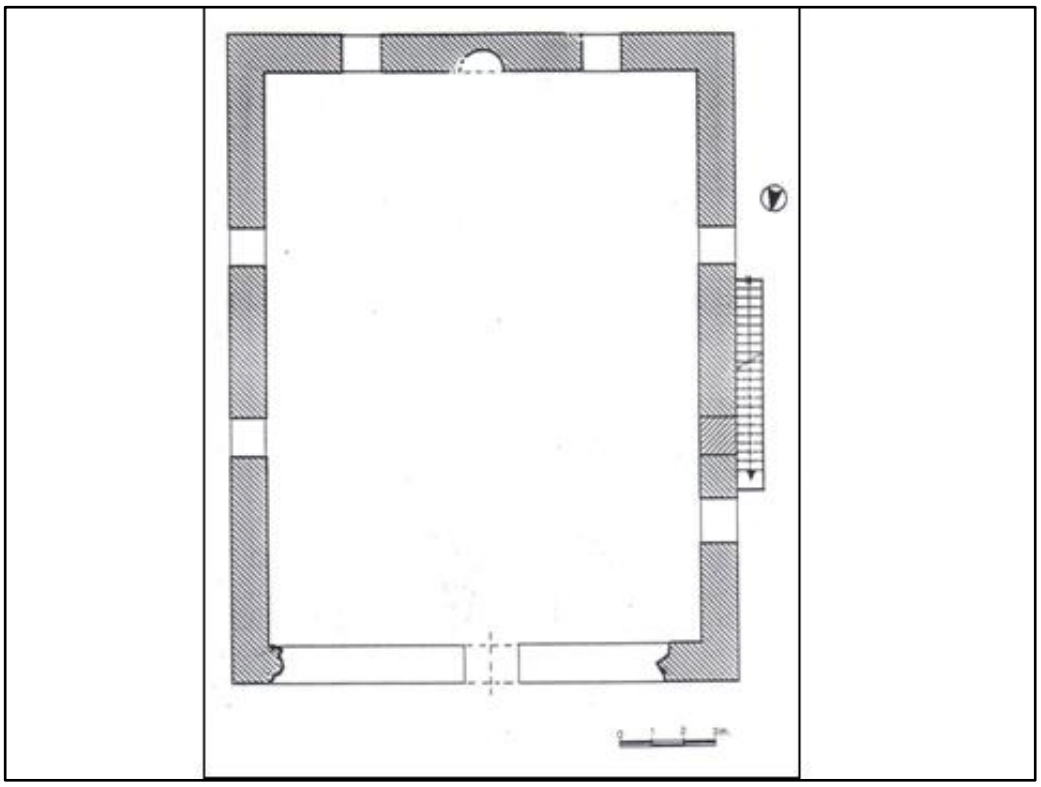
BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999. (s.1-9).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.126- 129).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s.135).

DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13- 15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev: O.Ş.GÖKYAY).

Şekil 6- Balat İbrahim Bey (Kırk Merdivenli) Camii. Plan (R.Duran)

Resim 33- Balat İbrahim Bey (Kırk Merdivenli) Camii. Doğu Cephe

Resim 34- Balat İbrahim Bey (Kırk Merdivenli) Camii. Doğu Cephe İçten

Resim 35- Balat İbrahim Bey (Kırk Merdivenli) Camii. Merdiven

Katalog No: 07

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No: 36-46

Şekil No: 7

MİLAS AHMED GAZİ (ULU) CAMİİ

Yeri: Muğla'nın Milas ilçesinin merkezide Balavca Deresi'nin kenarındaki Hoca Bedrettin Mahallesi, İnönü Caddesi'nde, Milas Müzesi'ne ait binanın tam karşısındadır. Cuma Cami adıyla da bilinmektedir.

İnşa Tarihi: Giriş açıklığı üzerinde Celi sülüs hatla yazılmış iki satırlık kitabesinden anlaşıldığına göre, Hicri Cemaziyel-ahir 780'de (M.Ekim/1378) inşa ettirilmiştir. Cami avlusu girişinde yapım tarihi M. 1364 olarak yanlış verilmiştir.

Mimarı: Belli değildir.

Banisi: Ahmed Gazi

Plan Özellikleri: Cami dikdörtgen planlı, kıble duvarına dik uzanan iki sıra payeyle bölünmüş üç sahın ve iki birim genişliğindeki kubbeli mihrap önü mekanı ile Anadolu Selçuklu camilerini andıran plan şemasına sahiptir. 23.50x26.30 m. ölçülerindeki camii büyük bir avlu içinde yer almaktadır. Kuzey girişin üzerinde mahfil bulunmaktadır(Şek.7).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Duvar örgüsünde moloz taş, düzgün kesme taş, mermer, tuğla ve devşirme malzeme birlikte kullanılmıştır. Devşirme malzemenin en yoğun olarak kullanıldığı Menteşe yapılarındandır. Yapının ana giriş açıklığının bulunduğu kuzey cephede, minareye çıkışı sağlayan merdivenin baştan aşağıya moloz taş malzemeli örgüsünü dışarıda tutacak olursak, beden duvarlarında üst kat pencerelerinin seviyesine kadar düzgün kesme devşirme mermer malzeme ve aralarında tuğlaların yatay ve dikey kullanıldığı duvar örgüsüyle karşılaşmaktayız(Res.38) Malzeme sıraları belirli bir düzen

izlemese de, taşların etrafını çevreleyecek yani bir nevi kasetleme ya da çerçeveli duvar tekniği dediğimiz görünümü verecek şekilde yerleştirilmiştir. Yatay veya dikey fark etmeksizin taşlar arasında en az 1, en çok 4 sıra tuğla kullanılmıştır. Üst seviyede ise beden duvarının üst örtüye ulaştığı noktada malzemenin küçük moloz taşlar ve tuğla parçalarına dönüştüğü aralarda yine yer yer devşirme antik mermer parçalarının kullanıldığı görülmektedir. Cephenin tamamı için söyleyebileceğimiz ve diğer cepheler için de geçerli olan bir özellik ise malzeme arasının kalın çimento harcı ile dolgulandırılmış olmasıdır. Bu harç katmanları yakın zamanda yapılan onarımların eseridir. Beden duvarlarının, batı cephe üzerinde yine kuzeydeki gibi alt kısımda daha büyük boyutlu devşirme muntazam mermer parçaları ve yine yatay ve dikey olarak taşlar arasına yerleştirilen tuğlalar kullanılmıştır. Alt pencereler arasında üçgenimsi ve güneş ışınları gibi yerleştirme yoluyla meydana getirilmiş tuğla süslemeler bulunmaktadır. Cephenin güneye doğru olan yarısında büyük boyutlu parçaların, moloz taş ve tuğla parçalarıyla oluşturulan örgü kısmında daha yoğun kullanıldığı, kuzey yarıda ise giriş açıklığı kemerinin bitiminden itibaren moloz taş ve tuğlanın örgüde ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Güney, batı ve doğu beden duvarlarında da yine aynı stilde duvar örgüsüne ve tuğlalar ile oluşturulan süslemelere rastlamaktayız. Tüm cepheler üzerinde kendilerine oldukça fazla yer bulan devşirme mermer parçaları örgüden taşıntı yapacak şekilde yerleştirilmiştir(Res.44-45). Bunlardan bazıları antik yapılarda karşımıza çıkan yumurta frizi, boğa başı, düğüm, istiridye şekilli kurdele benzeri kıvrımlı hatlara sahip süsleme şeritli parça, yaprak ve çiçek gibi bitkisel bezemeli kabartma tekniğiyle oluşturulmuş motifli taşlardır. Bazı yerlerde, özellikle batıdaki girişin atkı taşının iki yanında İon nizamına uygun antik sütun başlıklarının yarısı dışarıda kalacak şekilde duvar örgüsü içine yerleştirildiği ve dışa taşıntı yaparak dikkati çektiği görülmektedir.

Taşıyıcılar: Beden duvarları dıştan altı adet payanda ile desteklenmektedir. Bunlardan batı cephenin güney ucundaki, kuzey cephenin doğu ucundaki ve doğu cephenin neredeyse ortasındaki payandalar, klasik payanda sistemiyle inşa edilip, cephe bitmeden kesilerek üstü tek yana meyil verilerek, oluklu kiremit ile kapatılmıştır. Güney cephede batı ve doğu uçlarda olmak üzere iki ve doğunun güney ucunda bir olmak üzere, üç tanesi de Gotik Mimari'de oldukça sık karşımıza çıkan uçan payandalardandır. Bu payandalar yarım daire şekilli bir kemer gibi atılarak duvarlara binen kubbenin ağırlığını az da olsa kaldırmak amaçlanmıştır. Kemer kesme taş malzemeli, payandanın

duvarı ise beden duvarındaki örgü sistemiyle devam etmektedir. Bunlar da cephe bitmeden kesilmiş ve tek yana meyilli oluklu kiremit kaplanmış.

Kemerler genellikle kesme taş malzemeyle örülmüş. Fakat son yapılan onarımlarda yapılan yenilemelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Kemerler sivri forma sahiptir. Alt kısımda taş konsollara oturtulmuştur. Sağlamlık amacıyla kemerler arsında ahşap gergiler kullanılmıştır.

İki sıra destek yardımıyla üç sahına ayrılan harimde orta sahın ile doğu sahının kuzey yönden ilk birimini ayıran taşıyıcı sekizgen gövdeli ve mavi damarlı mermerdendir. Diğer destekler ise kare, betonarme payelerdir, başlıkları yoktur. Harimi sahınlara ayıran bu sekiz destekten ayrı olarak batı beden duvarına bitişik nizamda altı adet destek daha bulunmaktadır. Bunlar zeminden alt pencere atkı taşına kadar silindirik, bu seviyeden sonra kareye dönüşen gövde yapısına sahiptir. Silindirik kısım iki parçadan oluşan mermer blokların üst üste getirilmesiyle oluşturulmuş, kare kısımlarda ise malzeme yerini düzgün kesme taşlara bırakmıştır. Başlıksız bir şekilde kemerler üzerine oturtulmuştur.

Geçiş Unsurları: Mihrap önü mekanını örten kubbenin geçişleri pandantiftir. Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan pandantiflerin içleri her biri dişi istiridye ve damla motifleriyle bezenmiş mukarnaslarla dolgulandırılmış, üst kısımda basık formda kemerler ile kapatılan geçişler üzerine alçak kasnak oturtulmak suretiyle kubbe yerleştirilmiştir.

Örtü: Sütunlar ile kıble duvarına dik uzanan üç sahına ayrılan bu yapıda kubbe ve tonozun türevleri örtü olarak kullanılmıştır. Mihrap önü mekanı Anadolu Selçuklu camilerinde olduğu gibi kubbe ile örtülmüştür. Genişliği ile iki birimi kaplayan kubbenin geçişleri pandantif olup, iç kısımda badana ile dış kısımda ise kurşun levhalar ile kaplanarak kapatılmıştır. Malzemesi görülmeyecek şekilde örtülen kubbe, muhtemelen düzgün kesme taş malzeme ile örülmüştür. Orta sahındaki diğer birimler ve batı sahındaki birimler kuzey-güney yönlü beşik tonozlar, doğudaki sahında kuzeydeki bir birim yıldız, diğer dördü ise çapraz tonozla örtülmüş bulunmaktadır.

Tonozlar da son onarımlarda elden geçirildiği için iki farklı malzeme izlenmektedir. Doğudaki sahında güney uçtaki bir, kuzey uçtaki iki birim kesme taş, orta birimler tuğla iken, orta sahın tonozları tamamıyla tuğla, batıdakinde ise kuzey uçtan ikisi tuğla, güneye uzanan diğer üç birim kesme taştır. Tuğla malzemenin araları kalın, taşın araları ise ince derz tabakasıyla doldurulmuştur. Yapıda ağırlıklı olarak

kesme taş kullanılmış olması tuğlanın muhtemelen ilk inşadan değil, sonraki onarımlardan birinden kaldığı ve özgün malzemenin kesme taş olduğu ihtimalini güçlendirir. İç kısımda bu şekilde olan üst örtü dıştan iki yana meyilli olarak yerleştirilen oluklu tuğlalar ile kapatılmıştır.

Taçkapı: Yapının harimine açılan üç adet giriş açıklığı vardır. Bunlar kuzey, batı cephesinin kuzeyi ve doğu cephesinin kuzeyinde yer almaktadır.

Kuzeydeki giriş, taçkapı niteliğinde inşa edilmiş olan ana giriştir. Kuzey cepheyi tam anlamıyla ortalar eksende, Anadolu Selçuklu yapılarından gelen geleneği devam ettirir şekilde dışa taşıntılı olarak inşa ettirilmiştir. Oldukça geniş dikdörtgen formlu, basık kemerli giriş açıklığının kemeri ve yan söveleri beyaz üstüne mavi damarlı mermerdendir. Ahşap çift kanatlı kapısı vardır. Üç yanından profilli silmelerle çevrilmiş olan giriş açıklığı sivri kemerli eyvan görünümlü derin bir niş içine yerleştirilmiştir. Niş kemeri ve profilli silme çerçevesi arasında kalan alınlık kısmında iki satırlık inşa kitabesi, girişin basık kemerinin sağ köşesinde ise üç satırlık vakfiye kitabesi nakşedilmiştir. Girişin kemeri ve söveleri hariç tüm kısımlarda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Taçkapı nişinin sağ ve sol olmak üzere iki yanında çeyrek küre şeklinde kavsaraya sahip birer yan nişe yer verilmiştir. Giriş açıklığı ile avlu zemin kotuna bakıldığında Taçkapıya dört adet mermer basamaktan inilerek ulaşıldığı görülmektedir.

Doğudaki giriş açıklığı, avlu zemininden kuzeydeki taçkapının tersine dört basamak yüksektir. Çünkü buradaki açıklık ilk inşada pencere olarak planlanmış, fakat 1986-87 onarımları sırasında giriş açıklığına çevrilmiş olduğunu kaynaklarda öğreniyoruz. Açıklığın atkı taşı yekpare blok mermerden, yan söveler ise muntazam bir görünüm sergilemeyen birbirinden farklı boylarda üçer adet parça mermer ile belirginleştirilmiştir. İç kısımda basık kemerli forma sahip olduğu görülen açıklığın iki adet ahşap kanadı üzerine asma kilit vurulması yoluyla günümüzde kapalı durumdadır. Dıştan kapının soluna denk gelen noktadan açılan dikdörtgen niş bir sebildir.

Batı cephe üzerindeki giriş açıklığı da doğu cephedekine atkı taşı ve yan sövelerinde kullanılan malzemenin mermer oluşu bakımından benzemektedir. Fakat kapı atkı taşı üzerinde yapılmış olan süslemeleri ile farklılık yaratır. Tuğlaların yatay, dikey ve üçgen form oluşturacak şekilde yerleştirilmesiyle meydana getirilen şerit üstte kesme taş malzemeli yuvarlak sağır kemer ile taçlandırılmış, alınlık kısmında malzeme normal duvar örgüsü formunun devamı niteliğindedir. Kemer alt iki uçta rulo şeklinde

cepheden taşıntı yapan antik devşirme mermerler ile sonlandırılmıştır. Açıklık iç kısımda yuvarlağa yakın basık kemerli görünüme sahiptir. Bugün doğudaki giriş gibi kapatılmıştır. Açıklığın atkı taşında kitabe metni vardır.

Minare: Kuzey cephe üzerinde taçkapının üstüne denk gelen beden duvarı üzerinde inşa edilmiştir. Minareye kuzey cephenin batı ucundan başlayarak tek yönlü olarak çatı seviyesine yükselen otuz üç adet mermer basamaklı merdiven ile ulaşılmaktadır. Merdiveni taşıyan taşıntılı duvar, ayrıca kuzeydeki taçkapıyla da niş oluşturur şekilde inşa edilmiştir. Malzemesi moloz taş olup, korkuluk kısmı onarımlar sonucu betonarme hale gelmiştir. Merdivenlerden çıkıldığında karşımıza minarenin yaklaşık olarak 70 cm. yüksekliğindeki silindirik gövdesi çıkar. Gövde alt kısımda daha dar üst kısma doğru iki kademeli olarak genişler. Bugün betonarme hale getirilecek şekilde sıvanmış ve badanalanmış gövdenin ilk inşa malzemesinin moloz taş olduğunu daha önce yazılan kaynaklardan öğreniyoruz. Gövde üzerinde yükselen şerefe niteliğindeki kısım ise dışa açık olarak planlanmış ve yanlara yerleştirilen ahşap destekler üzerine yerleştirilen konik külah ile kapatılmıştır. Dıştan kurşun levhalar ile kaplanan külah tepe noktasına yerleştirilen alem ile sonlandırılmıştır. 1986-87 yıllarında yapılan onarımlar sırasında malzemenin sökülmesiyle taçkapının batısında merdivenlerin alt kısmıyla kesiştiği noktada kesme taş malzeme ile karşılaşılmış ve merdiven- minarenin ilk inşadan sonra yapıldığı kanaatine varılmıştır. Bu onarımlar sırasında minare sökülerek aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir(Res.43).

Mihrap: Güney cephenin tam ortasına yerleştirilmiş olan mihrap, dikdörtgen, yedi kademeli profilli kaval silmelerle bezenmiş çerçeve içerisinde yer almaktadır. Mihrap nişi dikdörtgen olup, içleri baklava ve istiridye motifleriyle dolgulandırılmış mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Kavsara köşeliklerinde boyama yöntemiyle oluşturulmuş süslemeler bulunmaktadır. Nişin iki yanında yer alan sütunçeler zar şeklindeki kaidelere oturtulmuş ve mukarnaslı başlıklarla taçlandırılmıştır. Mihrap, tamamıyla düzgün kesme taş malzemeyle örülmüş ve 1986-1987'de yapılan restorasyonlarda son görünümünü kazanmıştır(Res.46)

Minber: Yapı içinde bulunan mermer minber üzerindeki kitabe asıl ahşap minberden kopya edilmiştir. H. Şevval- 781/ M. Ocak- 1380 tarihli minber kitabesinden anlaşıldığı üzere caminin tamamlanışından onaltı ay sonra ancak bitirilmiş olduğu öğrenilmektedir[50]. İ. H. Uzunçarşılı tarafından yapının orijinal minberinin İstanbul Eski

[50] Bu gecikmenin orijinal ahşap minberin yapılmasının fazla zaman aldığına bağlanabileceği düşüncesi R. Duran tarafından ortaya atılmıştır. R.Duran, a.g.e., s.140.

Eserler Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüş olduğu, yapı içinde gelen ziyaretçilere bilgi vermek üzere asılan A.-T. Akarca'nın adı geçen panodan ise şu bilgiler elde edilmiştir ve aynen aktarılmıştır(Res.46)

-*"Ahşap olan minberi, inşaat tamamlandıktan bir sene sonra yapılmıştır. Cami 1879'da tamir edilirken, pek eskimiş olan bu minberin yerine mermer bir minber yapılmış ve eski kitabe yeni minber üzerine aynen kopye edilmiştir. Eski minberin parçalarına 1912'de Milas'ta jandarma komutanı olan Hafız Kadri, caminin üst mahfilinde görmüştür. Kitabenin birkaç parçası şimdi İzmir Müzesi'ndedir"* şeklinde açıklama yapılmıştır[51].

Minber devrinden günümüze ulaşmış olan değil, 1879'da ahşap orijinal minberden birebir kopya edilerek yapılan mermer minberdir. Bu minberin 1296/ 1879 yılında eski ahşap minberin yerine orjinalini takliden Hristiyan ustalar tarafından yapıldığını caminin kayyumundan öğrendiği bilgisini ediniyoruz[52]. Minber yan aynalıklarında, köşk yanlarında ve köşk altı kemerde kazıma tekniği ile oluşturulmuş birbirinden farklı formlarda bitki motifleri yer almaktadır. Bunlar kenarları düz, kalın silmelerle konturlandırılmış dikdörtgen çerçeveler içine yerleştirilmiştir. Minber korkuluklarında ve giriş kapısı alınlık kısmında ise kitabe metinlerine yer verilmiştir.

Pencere Açıklıkları: Kuzey cephede, cepheyi ortalar şekilde yerleştirilen taçkapının doğu ve batısına yerleştirilmiş pencere açıklıkları bulunmaktadır. Açıklık ile doğu uçtaki payanda arasına büyük yekpare dikdörtgen şekilli devşirme bloktan atkı taşı olan dikdörtgen çerçeveli bir alt kat penceresi açılmıştır. Günümüzde demir parmaklıkları olan bu açıklık, yapı önünde platform oluşturan avlu zemin kaplamaları ile seviye bakımından aynı hizadadır. Üst kat seviyesindeki pencereler ise, içte kadınlar mahfiline açılır. Alt kattaki pencereye benzer atkı taşı ve daire şekilli alçı şebeke süslemeleri vardır. Alçı şebekeler daha önce betonarme olarak yapılmış fakat 1986- 87 onarımlarında aslına uygun olarak değiştirilmiştir.

Batı cephe üzerinde alt kat seviyesinde iki adet dikdörtgen formlu büyük pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu açıklıkların kuzeydekiler gibi yekpare blok mermerden atkı taşları vardır. Yan söveleri için özel bir görünüm kazandırma amacı güdülmemiş ve

[51] Minberin İzmir'e nakledilmiş olduğu konusunda P. Wittek de benzer bilgileri verir. Fakat R.Duran tarafından tez yazımı sırasında yapılan araştırmalarda, İzmir Müzesi'nde bu parçaların envanter kaydına dahi rastlanmadığından bahsedilmektedir.

[52] R.Duran, a.g.e. s.134. Naklen A. Tevhid, "Menteşe Oğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayratı Kitabeleri", TOEM, No.18, İstanbul, 1331 (1913), s. 1149.

bu kısımlarda duvar örgüsü olduğu gibi bırakılmıştır. Üst kat seviyesindeki pencereler ise her biri sahının bir birimine açılacak şekilde konumlandırılmıştır. Sivri kemerli forma sahiptir. Sivri kemer dıştan kahverengi tonlarında düzgün kesme taşların yatay olarak üst üste sıralanması sonucunda belirgin bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Pencerelerden ikisinin eşiklerinde mermer malzeme kullanılmış olup, diğer üçünde kemeri oluşturan taşların yatay sıralanması ile eşik oluşturulmuştur. Şebekelerde 1986-87 yılındaki onarımlar sonucu kuzeydekiler gibi betonarmelikten kurtarılarak orjinalindeki alçı malzemesini ve görünümünü geri kazanmıştır. Güney cephe üzerinde mihrabın iki yanına gelecek şekilde düzenlenmiş, uçan payandaların duvara temas ettiği noktanın yaklaşık 60 cm altından açılmıştır. Diğer cephelerdeki alt kat pencereleriyle aynı özellikleri taşımaktadır. Üst kat seviyesindeki pencere açıklığı mihrabın tam üstüne gelecek noktadan açılmıştır. Yuvarlak kemerlidir.

Doğu cephe de yine batı cephede olduğu gibi altta iki adet, üstte ise yine her sahın birimine bir adet olmak üzere beş adet pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu cephede üstteki pencereler de, alttakiler gibi dikdörtgendir. Fakat onlardan ebat olarak daha küçük ve alçı şebekeli yapıya sahiptir. Batıdakilerden farklı olarak atkı taşları özensiz, yekpare düzgün kesme devşirme mermerlerdendir. Eşikleri yoktur.

Süslemeler: Cephelerde taş malzeme aralarında farklı şekillerde yerleştirilerek kullanılan tuğlalar yoluyla süslemeler oluşturulmuştur. Bunlar cepheye ahenk kazandırırken, yoğun süslemeli devşirme malzemelerin kullanımı da cephelerde de hoş bir görünüm yaratmaktadır. Kuzey giriş kemerinde yer alan üç satırlık kitabe metninde rozet motifleri kullanılmış olması, bizim dönemine ait bir süsleme görmemize sebep olsa da, bunun dışında bir süsleme ile karşılaşılmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA,A.-T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.

ASLANAPA,O., "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, 2002.(s.721-722).

ATİLLA,A.N.,-ÖZTÜRE,N., Mobolla-Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla, İzmir, 2003.(s.32).

CANTAY,G., "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002.(s.22).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.135-136).

ERİNCİN,Ö.- ERAT,B., "Milas Ulu Camii İle İlgili Çalışmalar", *V. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri 7-13 Aralık 1987*, Ankara.

EROĞLU,S., Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları, (T.C. Mimar Sinan Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Türk- İslam Sanatları Programı Doktora Tezi), Isparta, 2005.

KIZILTAN,A., Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958.(s.91-92).

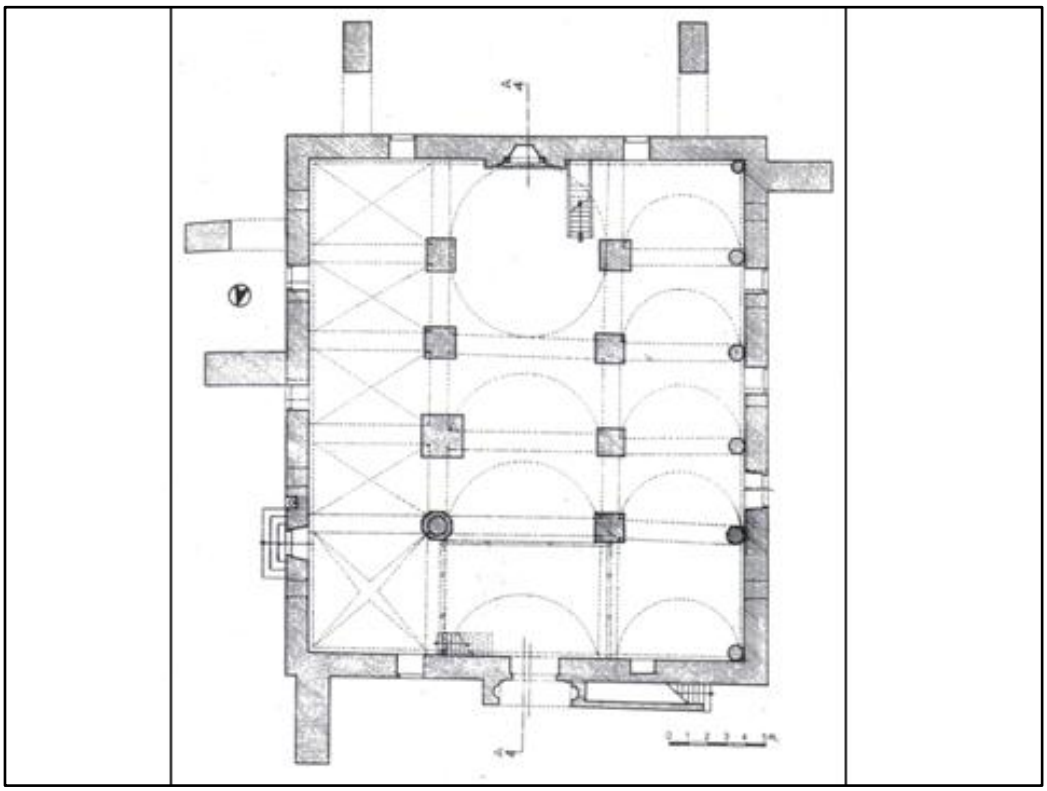
TEVHİD,A., Menteşeoğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayratı Kitabeleri, TOEM, 18, İstanbul, 1913.

UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.(s.76-77).

ÜNAL,R.H., *"Milas Ulu Cami"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası, İstanbul, 1999.(s.38-39).

WİTTEK,P., Menteşe Beyliği 13- 15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944.(Çev: O.Ş.GÖKYAY).

YILMAZ,A., "Milas'ta Türk Dönemi'nin Başlangıcı ve Sanatı", Muğla Kitabı, Muğla -İzmir, 2004.(s.69-70).

Şekil 7- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Plan (R.Duran)

Resim 36- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Doğu Cephenin Güney Yanı

Resim 37- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Doğu Cephenin Kuzey Yanı

Resim 38- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Kuzey Cephe

Resim 39- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Batı Cephenin Güney Yanı

Resim 40- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Batı Cephenin Kuzey Yanı

Resim 41- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Güney Cepheden Kesit

Resim 42- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Güney Cephe

Resim 43- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Minare

Resim 44- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii.

Duvar Örgü Malzemesi İçinde Yer Alan Devşirme Parçalar

Resim 45- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii.

Duvar Örgü Malzemesi İçinde Yer Alan Devşirme Parçalar

Resim 46- Milas Ahmed Gazi (Ulu) Camii. Mihrap- Minber

Katalog No: 08

İnceleme Tarihi: 03.12.2009

Resim No:47-53

Şekil No: 8

TURGUT (LEYNE) İLYAS BEY CAMİİ

Yeri: Muğla İli Yatağan ilçesine bağlı Turgut nahiyesindedir. Turgut'un eski adı Leyne'dir. Bu isim *Lagina* Antik kentinden gelmektedir.

İnşa Tarihi: Yapının inşa tarihi, kim tarafından yapıldığı bilinmeyen 1311 yılı olarak V.G.M. tarafından kabul edilip kayıtlara geçirilse de, camiye adını veren İlyas Bey tarihi bilgilere göre bu tarihten epeyce sonra XIV. yy son çeyreği ile XV. yy ilk çeyreği arasında Menteşe Beyi olmuştur. Dolayısıyla burada yer alan tarih araştırılması gereken kafa karıştırıcı bir tarihi göstermektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Yapıya adını veren Menteşe Ulubeylerinden İlyas Bey olduğu ihtimali yüksektir.

Plan Özellikleri: Yapı dıştan dışa 18.15X13.35 m. ebatlarında dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir(Şek.8) Batı cephe üzerinde bulunan kuzey- güney yönlü uzanan üç birimli, dikdörtgen planlı bir mekan vardır. Bu mekanın kuzey cepheye yakın olan kısmı üzeri doğu- batı yönlü beşik tonoz ile kapatılmış olan harime giriş mekanı, diğer ikisi ise üzeri çapraz tonoz ile örtülmüş olan son cemaat yeri mekanıdır. Harim tek birimli, kare planlıdır. Üzeri kubbe ile örtülüdür.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Batı ve doğu cephelerin yüzeyleri sıvanarak ve boyanarak inşa malzemesi belli olmayacak şekilde kapatılmış olup (Res.47/49), güney ve kuzey cepheler ortalama olarak aynı düzeni izlemektedirler. Kuzeyde minare gövdesinde de aynen devam eden duvar örgüsünde ana malzeme kabayonu taş ve tuğladır(Res.48).

Cephenin ortasına kadar iki sıra taş+ iki sıra tuğla olarak devam eden örgü yarıdan sonra bir sıra taş+ iki sıra tuğla şeklinde çatı seviyesine kadar sürdürülmüştür. Güney cephede ise yine aynı taş ve tuğla düzenlemesi ile devam eden örgü yer yer yatay taş sıraları arasına dikey olarak yerleştirilen bir sıra tuğla ile diğer cepheden farklılaştırılmıştır(Res.50). Duvarın doğu ucunda ana örgü malzemesinden farklı olarak moloztaş, harç ve boşluklara yerleştirilmiş tuğla ve parçalarıyla oluşturulan karma bir duvar örgüsü söz konusudur. Burada yer alan pencerenin bitişiğinde taş konsol üzerinden devam eden tuğla örgülü kemer izine rastlanmıştır. Bu kısımdaki malzeme farlılığı ve kalıntılardan yola çıkarak harimin güney doğusundaki dikdörtgen çökertme de göz önünde bulundurulduğunda buradan yapıya birleşik nizamda inşa edilen ve kaynaklarda tek katlı iptidai mektebi olarak geçen, günümüzde varlığını koruyamamış olan yapının giriş açıklığının bu kısımda yer aldığı tarafımızdan doğrulanmaktadır. Doğu cephe, güney ve kuzeyde çatı seviyesinde kubbe alt kasnağına uygun olarak pahlandırılmış. Bu pahlı uçlarda güney, kuzey ve doğu cephe çatı seviyelerinin yanı sıra kubbe kasnaklarının bitiş noktalarında da kullanılan aşağıdan yukarıya doğru cepheden taşıntısı artan sekiz kademeli silme şeridine yer verilmiştir.

Batıdaki son cemaat yerinin üzerinin örten çatıya dik meyilini verebilmek amacıyla yapılan üçgen yükseltmelerde kullanılan malzemede duvar örgüsüne yakın bir görünüm verilmek istenmişse de başarılı olunamamış ve yapının bu kısmı farklılık yaratmıştır.

Taşıyıcılar: Son cemaat yeri mekanında, batı cephe üzerinde yer alan üçlü düzenlemeyi birbirinden ayıran kare ayaklara oturan yuvarlak kemerler kullanılmış. Yapının iç kısmında ise son cemaat yerindeki gibi 1957'de yaptırılmış olan kadınlar mahfili Bursa kemeri formuna sahip beş kemer ile taşınmaktadır. Bu kemerler ise altı adet kare formlu ahşap desteğe oturtulmaktadır.

Geçiş Unsurları: İbadet mekanını örten çapı yaklaşık 9.50 m. olan kubbeye köşelerde mekanın hacmini oldukça daraltan büyük boyutlu pandantifler, kenarlarda ise pandantif aralarını tamamlayan üçgen kuşaklar ile geçiş sağlanmış. Geçiş unsurları üzerine altta sekizgen onun üstünde onikigen olmak üzere iki kasnak yerleştirilerek kubbe yükseltilmiş ve beden duvarlarının baskısı azaltılmıştır.

Örtü: Harim ve son cemaat yeri olarak iki birime ayırdığımız yapıda, farklı örtü stilleri ile karşılaşılmıştır. Harimin üzeri yaklaşık 9.50 m. çapındaki kubbe ile kapatılmış. Doğu duvarı güney ve kuzey köşelerde kasnağa uyum için pahlandırılmıştır.

Batıda iki birimi çapraz tonozla örtülü son cemaat yeri ve giriş mekanını örten beşik tonozun üstü ise bütün olarak tek yöne meyilli kurşun kaplı çatı ile kapatılmıştır. 1957 onarımlarında son halini almış bu mekan 1989-1991 yıllarında kiremit ile kaplıymış.

Taçkapı: Giriş açıklığı batı cephesinin kuzey kenarında yer almaktadır. Batı cephe üzerinde üçlü düzenleme ile dışa açılan yuvarlak kemerlerden geniş olan ikisi son cemaat yeri, dar olan ise giriş açıklığıdır. Açıklık alışılagelmişin dışında Taçkapı formunda değil, düzenleme bakımından oldukça gösterişsiz ve basit bir yapıya sahiptir. Yuvarlak kemerli, camekanlı giriş açıklığının üzeri beşik tonozla örtülmüş, buradan harime geçiş ise basık kemerli, ahşap kanatları olan kapı ile sağlanmıştır. Giriş mekanının üstünü kapatan beşik tonozun üzeri sıvanarak kapatılmış olması dolayısıyla malzemesi bilinmemektedir.

Minare: Yapının tek girişi harimde yer alan minaresi kuzey cephenin batı ucuna daha yakın eksende yerleştirilmiştir(Res.51). Minarenin kaidesi, kuzey cephe üst örtü seviyesine kadar yarım sekizgen formda cepheden taşıntı yapar şekilde devam etmiştir. Bu kısımda kullanılan malzeme cephe duvarı ile bütünlük sağlar şekilde kabayonu taş ve tuğladır. Taş ana malzeme olarak kullanılmış, yer yer dizilim açısından farklılık göstermiştir. Kimi zaman bir sıra taş + iki sıra tuğla iken, iki sıra taş + iki sıra tuğla sırasıyla örgüye devam edildiği de görülmüştür. Tuğlalar, taş sıraları arasında iki yatay sıra halinde harç ile birlikte hem inşa hem dolgu malzemesi özelliği taşımaktadır. Tuğlalar dar, uzun yüzleri dışa getirilecek şekilde yerleştirilmiştir. Kaideden pabuç kısmına geçiş, kaidenin taş sıraları arasında yerleştirildiği gibi dar- uzun yüzleri dışa gelecek şekilde 1. sıra ve bir alt sırasında köşeleri sivri uçlu üçgenler gibi dışa taşıntı yapacak, adeta tek sıra kirpi saçak görünümü verecek iki sıra tuğla ile sağlanmıştır.

Pabuç kısmına geçişte yapılan bir diğer yumuşatma tekniği ise kaideden devam eden sekizgen formun üst örtü seviyesinde bütünlüğe kavuşması ve sekizgenin tüm cephelerinde sivri kemerli çökertmeler yerleştirilmesidir. Sivri kemerler taş ile oluşturulmuş, kemerlerin çevrelediği sağır çökertmelerin ise içleri sıvanarak doldurulmuştur.

Fakat pabuç bölümüne geçildiğinde aynı özveri ile karşılaşılmamıştır. Bu kısım alçı malzeme ile sıvanmış fakat işlenmemiştir. Sekizgen kaideden silindirik gövdeye geçişi oldukça basit bir görünüm ile sağlanmıştır.

Gövde, pabuç üzerine denk gelen ilk bölümünde iki sıra tuğla ile başlamış, sonrasında araya bir sıra beyaz taş malzeme ile silme yapılmış ve örgü tuğla olarak

devam ettirilmiştir. Tuğla malzemeli gövde üzerinde ana malzeme arasına, neredeyse tuğla sıraları ile birebir ölçüde genişliğe sahip kalın harç dolgu uygulanmıştır. Gövde şerefe altında yine silme ile sonlandırılmıştır. Fakat bu kısımdaki silme pabuç üzerinde yer alan silme gibi taş malzemeli değil, çimento harç ile betonarme olarak aslına uydurulmaya çalışılmıştır. Gövde bitimine kadar bakıldığında, şerefeden itibaren olan kısmın özgün olmadığı açıkça görülmektedir. Bu bölümün muhtemelen 1957 onarımında V.G.M. tarafından inşa edilen betonarme bölümlere dahil edilebileceği kanaatindeyiz.

Mihrap: Yapıda iki adet mihrap bulunmaktadır. Bunlardan biri harimin güney duvarını ortalar şekilde yerleştirilen ana mihrap, diğeri ise son cemaat yeri mahallinin güney duvarı üzerinde yer alan dış mihraptır. İkisi de V.G.M. tarafından 1957 yılında sözde aslına uygun olarak yapılan onarımın eseridir. Dönemine ait hiçbir iz taşımayan bu mihraplar, duygusuz ve ruhsuz bir şekilde betonarmeleştirilmiştir. Günümüzde üzeri sıvanmış ve boya ile ilk halinden eser kalmayacak şekilde kapatılmıştır. Mihrap ile ilgili söyleyebileceğimiz tek şey güney cepheye dıştan baktığımızda gördüğümüz mihrap nişinin yüzeyden yaptığı taşıntıdır. Cephede malzeme yönünden hiçbir farklılık göstermeyen bu kısmın örgüsü dolayısıyla ilk inşadaki mihrabında günümüzdekine ebatları bakımından benziyor olabileceğidir. Fakat mihrabın ilk inşadaki halini bilmediğimiz ve 1957'de son görünümüne kavuşturulmuş olan mihrabın inşa malzemesiyle ilgili herhangi bir bilgi aktaramamaktayız.

Minber: Yapının minberi de ilk inşadan günümüze gelen özgün minber değil, 1957 yılında yapılan onarımlarda yapıya dahil edilen mimari elemanlardan biridir. Dolayısıyla dönemine özgü izleri taşımadığı için çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Pencere Açıklıkları: Yapının alt kat seviyesinde güney, kuzey ve batı cephelerde ikişer adet olmak üzere toplam altı pencere bulunmaktadır. Pencerelerin tümü içte dikdörtgen çökertmeler içine yerleştirilmiş, yine aynı forma sahiptir. Batıdakiler son cemaat yerine açılmaktadır, güneydekiler mihrabın bir sağ bir sol yanına yerleştirilmişlerdir. Kuzeydekiler bir niş+ bir pencere düzenlemesinde sıralanırken, doğu cephenin tamamı örülerek kapatılmıştır. Dıştan bakıldığında ise mihrabın iki yanında yer alan pencereler özgünlüğünü korumaktadır. Beyaz renkli antik mermer malzeme ile dikdörtgen çerçeveleri oluşturulmuş, alınlıkları ise tuğlanın dikey olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuş kaş kemerlidir. Kemerler dışta bir sıra yatay dizilmiş tuğla silme ile sınırlandırılmış, alınlık kısmında ise cephenin ana örgü malzemesini devam ettirildiği görülmüştür. Bu genelleme kuzeydekiler ve güneyde mihrabın

sağındaki pencere için yapılabilir. Kuzeydeki pencereler V.G.M. onarımında çimento harç ile sıvanarak zarar görmüştür.

Kemerinde ve kemer köşeliklerinde oldukça yoğun harç tabakası uygulandığı görülmektedir. Mihrabın sol yanında yer alan pencereye bakıldığında diğerlerine göre daha özgün görünen bir duruş hâkimdir. Sivri kemer birebir benzeşse de, alınlıkta cephe malzemesinin devam ettirilmediği, burada ağırlıklı olarak aralıklı yerleştirilen yatay tuğla sıraları ve üç parça devşirme antik mermer malzemenin kullanıldığı görülmüştür. Sivri kemerin köşelikleri tuğlalar yardımıyla çerçevelenerek belirginleştirilmiş, bu noktalarda tuğla malzemesi altı kollu yıldızlar ve altıgenlerin serpiştirilmesi usulüyle süslemeler meydana getirilmiştir(Res.52)

Kuzey, güney ve doğu cephelerde saçak altı diye nitelendirilen seviyede, tam cepheyi ortalar konumdan açılmış küçük ebatlı pencereler yer almaktadır. Bu pencerelerin üst kısmına kemer değil, üçgen şeklinde sivrilen forma sahip kemere benzeyen bir düzenleme ile belirginleştirilmiştir. Bu kısımlarda kullanılan malzeme dikey olarak yerleştirilen tuğlalardır.

Alttaki sekizgen kasnakta kenara denk gelen yüzlerde öküzgözü adı verilen daire şeklinde forma sahip pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Bu pencerelerin kenarlarına beyaz alçı ile silmeli görünüm kazandırılmıştır. Pencereler Gotik Dönemde inşa edilen mimari yapıları anımsatmaktadır. Fakat birebir olarak aynı zamanda değil, Geç Dönem Osmanlı Mimarisi'ne ait yapılarda karşımıza çıkan bu tip açıklıklar, kubbe kasnağında tamamıyla sıvalı olması nedeniyle yapıya daha sonraki dönemde bir onarımda eklendiği izlenimini yaratmaktadır.

Kasnakta yer alan bu pencereler, kubbe kasnağını bütünüyle kuşatan prizmatik üçgenler arasına yuvarlak kemerli sağır nişler ile dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Bu nişler alt kat seviyesinde harimin doğu, kuzey ve batısında, son cemaat yerinin ise sadece kuzey ve güney cephesi üzerinde kendisine yer bulmuştur. Harimin doğu duvarına açılan niş sayısı dörttür. Bu nişlerden üçü dikdörtgen çökertme içine yerleştirilmiş yuvarlak kemerli forma sahip olup, dördüncüsü bunlardan farklı olarak daha geniş bir dikdörtgen çökertme içine alınmış ve diğer üçünün dikdörtgen çökertmesi genişliğinde kapaklı dolap şeklindedir. Batı ve kuzey duvar üzerindeki ikişer niş, doğudaki üç niş gibi yuvarlak kemerlidir. Fakat bu nişler dikdörtgen çökertme içine alınmayarak pencereler arasına yerleştirilmeleriyle doğudakilerden farklıdırlar. Son cemaat yerindeki nişlerden biri batı cephesinin ortasında diğer ikisi ise mihrabın iki

yanında birer adet olmak üzere yerleştirilmiştir. Bu üç niş dar- uzun dikdörtgen forma sahip şekilde açılmıştır.

Süslemeler: Dış cephelerde ana malzeme olarak kullanılan taşın, gerek yatay gerek dikey yerleştirilmiş olan tuğlalarla meydana getirdiği kombinasyon kuzey ve güney duvarlara hareket kazandırmıştır. Pencere kemerlerinde tuğlaların dikine yerleştirilmesiyle bezeme yapılmış. Bu bezemelerden pencerelerin anlatıldığı bölümde ayrıntı ile bahsedilmiştir.

Diğer bir süsleme ise cephelerin ve kasnakların bitiminde alçı malzeme ile yapılan sekiz kademeli silmelerdir. Bu silmeler kubbe kasnağındaki öküzgözü pencerelerin etrafını çevrelemek için de kullanılmıştır. Kasnak köşelerinde ve doğu cephenin pahlandırılmış olan köşe noktalarında rustik örgü tekniği ile silmeleri takip eder şekilde düzenlenmiştir.

Yapının minaresinin kaidesinde cephelerdeki gibi kullanılan taş ve tuğla sıralarıyla ahenk oluşturulmuş, bir sıra kirpi saçak ile sekizgen olarak devam eden kaidenin her kenarında taş kemerli çökertmelere yer verilerek pabuç kısmına geçilmiştir. Yatay tuğla sıraları ile açık renk harcın birlikte kullanılmasıyla oluşturulan süsleme gövde boyunca devam ettirilmiş. Gövde başlangıcında ve bitiminde pabuç ve şerefeden bilezik şeklinde gövdeyi kuşatan yatay taş silmeler ile ayrılmıştır. Gövdeyi kuşatan motiflere Anadolu'daki birçok yapıda rastlanmaktadır.

Yapının dış cephesinde, cephe duvarlarına renk katacak başka bir unsur süslemeli devşirme parçalardır. Bu parçalardan biri minare kaidesinde yer alan, üzerinde üzüm salkımı ve yaprak kabartmaları bulunan, diğeri ise güney cephede duvar örgüsü içerisinde kullanılmış olan Bizans ve Zengi yapılarında klasik olarak karşımıza çıkan düğümlü geçmelerin bulunduğu parçalardır. Düğümlü geçmeler içinde bitkisel süslemeler işlenmiştir.

Caminin iç kısmına girildiğinde ise aslına uygun olarak onarıldığından bahsedilen betonarme son cemaat yerinde güney duvarında mihrap ile üst örtü arasında yumuşak hatlı testere dişi şeklinde devam eden tırtıklı hat ile bir sağır kemere yer verilmiştir. İç kısımdaki diğer süsleme ise kubbe kasnağını çepeçevre kuşatan prizmatik üçgenlerdir. Üzeri sıva ile kapatılmış olduğu için malzemesiyle ilgili bilgi vermek mümkün değildir.

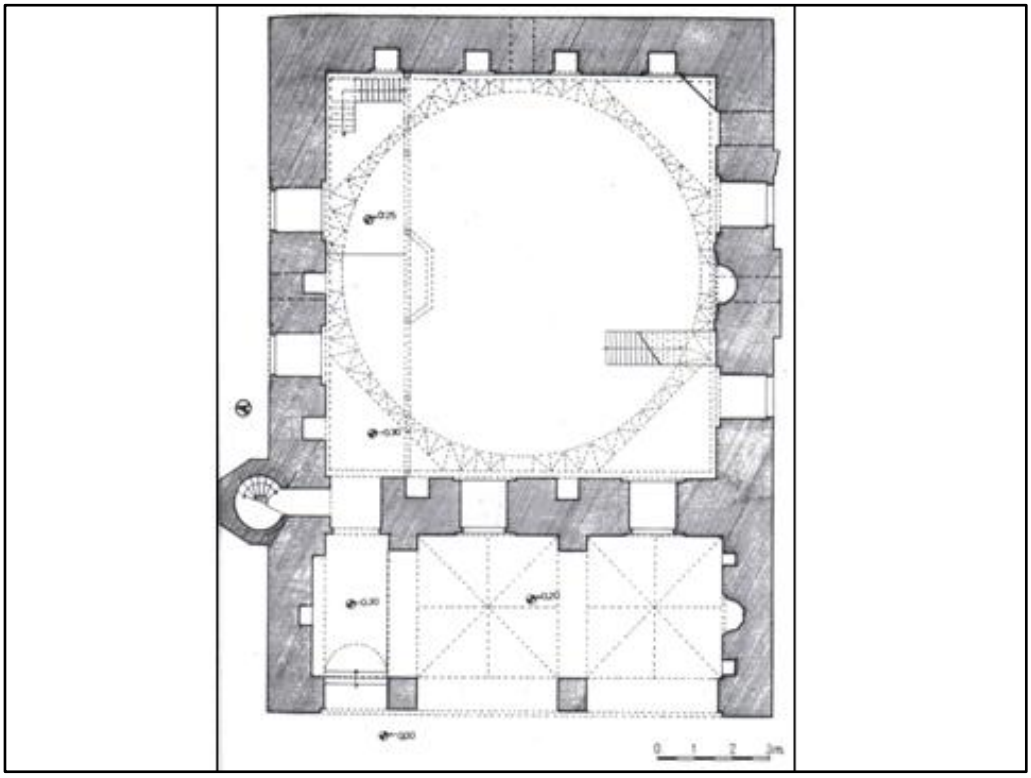
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AREL,A., "Menteşe Beyliği Mimarisinde Latin Etkileri", *Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül,* Ankara, 1993.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.141-149).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.134).

EROĞLU,S., Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları, (T.C. Mimar Sinan Üniversitesi-Sosyal Bililer Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Türk-İslam Sanatları Programı Doktora Tezi), Isparta, 2005.

Şekil 8- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Plan (R.Duran)

Resim 47- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Batı Cephe

Resim 48- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Kuzey Cephe

Resim 49- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Doğu Cephe

Resim 50- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Güney Cephe

Resim 51- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Minare

Resim 52- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Güney Cephedeki Tuğla Süslemeli Pencere

Resim 53- Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii. Mihrap & Minber

Katalog No: 09

İnceleme Tarihi: 24.11.2009 / 30.05.2010

Resim No: 54-63

Şekil No: 9-10

BALAT İLYAS BEY CAMİİ

Yeri: Aydın'ın Söke kazasına bağlı Balat Köyü'nde, Balat/Milet ören yeri yakınında, Milet Müzesi karşısında, Balat İlyas Bey Külliyesi olarak bilinen yapı grubunun içinde yer almaktadır. Yapı genellikle bu ismiyle biliniyor olsa da, Cuma Cami ve Koca Cami olarak bahsedildiği de görülmüştür[53].

İnşa Tarihi: İlyas Bey Camii'nin kuzey cephesinde, ortadaki kemer alınlığında, sülüs yazı ile yazılmış üç satırlık inşa kitabe yer alır. Burada inşaatın temel atma tarihi olarak Hicri Zilkade 806/ Miladi Mayıs- Haziran 1404 geçmektedir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Sultan Şücaeddin İlyas

Plan Özellikleri: Kuzey, doğu ve batı olmak üzere üç yönden medrese birimleri ile kuşatılmış şadırvanlı avlunun güneyinde yer almaktadır(Şek.09). Avluya medresenin kuzeyi ve kuzeydoğusunda yer alan iki adet giriş açıklığı vasıtasıyla ulaşım sağlanmaktadır. Yapı dıştan dışa 18.20X18.30 m. ölçülerinde kare planlı, tek üniteli ve üzeri 14 m. çapında tek kubbe ile örtülüdür. Bu kubbesiyle yekpare bir hacim sağlayan tek kubbeli camilerin en büyüğüdür(Şek.10)

Yapının plan şeması ve sadeliği göz önüne alındığında Selçukluların mimari anlayışı ve zengin süslemeli yapılarından oldukça uzak yeni bir üslup özelliğinin eseri olduğu rahatça görülmektedir.

[53] Cuma Camii adıyla adlandırıldığı eser olarak bkz. A. Kızıltan, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958.(s.92).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Beden duvarları iç ve dış kısımdan mavi ve beyaz mermer plakalar ile kaplanmıştır. Dış cepheler, üzerinde bir sıra ince bir sıra kalın olarak yerleştirilen mermer bloklar ile özenli bir örgü oluşturulmuştur. Cephe bitim noktasında düz ve kaval silmeler ile profillendirilmiş bir şerit bulunmaktadır. Üzerinde taçkapının bulunduğu kuzey cephe bir eyvan şeklinde yüzeyden taşıntı yapar durumdadır. Doğu ve batı yanlarda köşelerde L şeklinde bir girinti yaratmaktadır(Res.55-56).

Yapının iç kısmında zemin kaplaması olarak kullanılan devşirme mermer malzeme sadece kuzey girişin olduğu dikdörtgen bir alanda varlığını korumaktadır. Onun dışındaki yerlerde yapılan onarımlarda zemin döşemeleri değiştirilerek yenilenmiştir.

Taşıyıcılar: Yapının iç ve dış kısmında herhangi bir taşıyıcı ve destekleyici işlevi olan unsur ile karşılaşılmamıştır. Kubbeyi taşıması için sütun, ayak, paye gibi unsurların kullanımı yerine beden duvarlarının kalın tutulması tercih edilmiştir. 2.05-2.15 m. aralığında değişen kalınlığa sahip beden duvarları yardımıyla 14 m. çapındaki kubbe taşınmış olup, dış kısımda duvarların açma yapmaması için payanda gibi destekleyici unsur kullanımına da böylece ihtiyaç duyulmamıştır. Üst örtüyü taşımak amacıyla bir destek kullanılmasa da, taçkapının üçlü kemer düzenlemesini birbirinden ayıran ve bu kemerleri taşıyan iki adet kalın mermer sütun bulunmaktadır. Köşeleri mukarnas dişi şeklindeki süslemelerle pahlandırılan mermer kaideler üzerine oturtulan sütunların bir de mukarnaslı mermer malzemeli başlıkları bulunmaktadır.

Geçiş Unsurları: Kubbeye geçiş unsurları olarak tromplar kullanılmıştır. Bu trompların içleri mukarnas dişleri, istiridye ve üçgen şekilli süsleme şeritleri ile kuşatılmıştır. Örgü malzemeleri kubbede de olduğu gibi yatay olarak sıralanmış tuğlalar ve harcın kullanılmasıyla oluşturulan derzlerdir. Trompların kemer genişliğine sahip sağır kemerler yan duvarlarda da kullanılmış ve kuşak şeklinde devam ettirilmiştir. Bunların da malzemesi tuğladır. Tromp kemerleri ve yan duvarlara atılan kemerlerin kubbe ile arasında kalan kısımlar boş bırakılmamış, bu kısımlarda da trompların form ve süsleme açısından minyatürlerine yer verilmiştir. Kuzeydoğu köşede yer alan tromp ve minyatür tromp görmüş olduğu hasardan aslına uygun bir onarım ile kurtarılmıştır. Geçiş unsurları ile kubbe arasına bir sıra taş malzemeli kaval silme yapılmış ve bu şekilde süsleme oluşturulmuştur.

Kubbeye içten bakıldığında kasnak kullanılmadan geçiş yapıldığı görülmektedir. Fakat dış kısımda beden duvarları üzerinde iki kademeli sekizgen bir kasnak karşımıza çıkmaktadır. Beden duvarlarının hemen üzerinde yer alan sekizgen kasnak bir sıra geniş, bir sıra dar olmak üzere mavi-beyaz blok mermerler ile kaplanmış olup, geçiş unsurlarının dış kısımdan etrafını çevreler durumdadır. Kasnak üzerinde kuzey, güney, doğu ve batı yönlere gelen kenarların tam ortasına birer adet pencere yerleştirilerek aydınlatmaya yardımcı olunmuştur. Kasnak üst kısımda mermer kalın silme ve üzerine yerleştirilen kirpi saçak ile sonlandırılmıştır.

İkinci kasnak, alt kısımdaki göre daha dar olan sekizgen bir kasnaktır. Burada malzeme kubbeninkine uygun olarak yatay tuğla sıraları ve derz boşluklarında ince harç tabakalarının kullanılmasıyla örgü oluşturulmuştur. Yine bir sıra kirpi saçak ile kasnak son bulmuştur.

Kasnaklar normalde kubbeyi yükseltmek için kullanılır fakat buradakilerin öyle bir işlevi yoktur. İç kısımda sade bir şekilde geçişlerin üzerine oturan kubbe, dıştan kasnak görünümünde olan bu unsurlar ile kademeli olarak çevrelenerek farklı bir havaya bürünmüştür. Kasnakların işlevine uygun kullanılmaması bakımından bunların yalancı kasnak olduğunu söylemek mümkündür.

Örtü: Kare planlı, tek üniteli bu yapının üzeri 14 m. çapında genişliğe sahip bir kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbe tuğlaların dar- uzun yüzlerinin yatay düzlemde yerleştirilerek aralarının harç ile derzlenmesi yoluyla inşa edilmiştir. İç kısımda rahatlıkla görülebilen tuğla örgü dıştan kaplama malzemesi ile kapatılmıştır. 1905 öncesinde bakır levhalarla kaplanmış olan kubbe, 1905 yılında yapılan onarımlar sırasında oluklu kiremit ile kaplanarak hem malzemesi kapatılmış hem de dilimli bir görünüme kavuşturulmuştur. 2010- 2011 temizlik ve onarım çalışmaları kapsamında kubbenin üzerini bürüyen otlar temizlenmiş ve yapının rahat bir nefes alması sağlanmıştır.

Taçkapı/ Giriş Açıklıkları: Avlu zemininden iki basamak yükseklikte yer alan taçkapı kuzey cephenin tamamını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir(Res.59). Aslında dikdörtgen bir alanı kaplayan cephenin doğu ve batı köşelerden L şeklinde daraltılarak kare şeklinde dışa taşıntılı duruma getirildiği görülmektedir. Kare cephe üzerinde devasa bir sivri kemer açılmış ve bu sivri kemerin içine birbirinden devşirme mermer sütunlar ile ayrılmış olan üçlü kemer düzenlemesi yerleştirilmiştir. Giriş kemerleri, basık forma sahiptir. Kemerlerde kırmızı, mavi ve beyaz renkli mermerlerin yanyana

dönüşümlü olarak kullanılmasıyla çok renkli bir süsleme yapılmıştır. Bunlar düz olarak değil, iki yanında su dalgası şeklinde yumuşak kıvrımlar verilerek kesilmişlerdir. Kemerler iki yanda mermer konsollara, ortada ise onları taşıyan sütun başlıklarına oturtulmuştur. Doğu yandaki mermer konsol üzerinde palmet şeklinde bir oyma süslemesi bulunmaktadır. Batı yöndeki konsol boş bırakılmış olup, bu konsollar iç yanlarda sütun başlıkları ile bir bütünlük oluşturur şekilde mukarnas dişleri ile bezenmişlerdir. Sütunlar devşirme mermer malzemelidir. Fakat başlıkları sadece Türk-İslam Mimarisi' nde karşımıza çıkan mukarnaslı süslemelere sahiptirler. Mukarnaslar, başlıkların köşe uçlarından aşağıya uzanan sarkıtlar şeklinde düzenlenmişlerdir. Dolayısıyla bunların ise her ikisi için de dönemine özgü başlıklardır diyebiliriz. Kaidelerde yine aynı şekildedir. Köşe noktalarında mukarnas dişleri ile pahlandırılarak estetik bir görünüm kazandırılması amaçlanmıştır.

Bursa kemeri adını verdiğimiz forma sahip kemerler ile çevrelenen basık kemerli açıklıklardan ortadaki giriş, iki yandaki ise pencere açıklıkları şeklinde düzenlenmiştir. Pencere açıklıkları, üst kat pencereleri gibi geometrik motiflerin işlendiği şebekeler ile süslenerek kapatılmıştır. Şebekelerin süslemelerinde koparak dökülen yerler 2010- 2011 sezonunda yapılan temizlik ve onarım çalışmaları kapsamında aslına uygun olarak düzeltilmiş ve yeniden yapılandırılmıştır. Basık kemerler ile Bursa kemerleri arasında kalan kısımlarda alınlık boşlukları yaratılmıştır. Pencerelerin alınlıklarında oyma tekniğiyle meydana getirilmiş çok kollu yıldızlardan türetilen motifler yer almaktadır. Bunların iç kısımlarında renkli çini ve taş kakmalar ile süsleme yapılmıştır. Ortada yer alan giriş açıklığının alınlığında ise yapının üç satırlık inşa kitabesi yer almaktadır.

Cepheden taşıntı yapan kare kısmın içte iki yanında birer mihrabiyesi olduğu görülmektedir. Bu mihrabiyeler soğan formlu dediğimiz kavsaraya sahiptirler ve doğudakinin kemer köşeliklerinde bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Minare: Yapının kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Kalın beden duvarları içerisine yerleştirilmiş olan minare 1955 yılındaki yer sarsıntısında yıkılmış ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. 1958 yılında V.G.M tarafından onarımlar yapıldıysa da minarenin tekrar yıkılmasına engel olunamamıştır. Fakat 2010-2011 sezonunda yapılan temizlik ve onarım çalışmaları sırasında aslına uygun olarak kısmen de olsa ayağa kaldırılmış durumdadır. Kare kaidesi ve silindirik gövdesinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Minareye giriş, yapının içinden batı cephenin kuzey ucuna yakın bir noktadan açılan yuvarlak kemerli giriş açıklığı ve merdiven ile sağlanmaktadır. Girişin malzemesi, beden duvarlarıyla uyum içerisinde olan mavi-

beyaz mermerlerdir. Kemer, kavise uygun kesilmiş bir mavi, bir beyaz mermerin dönüşümlü olarak yerleştirilmesiyle iki renkli olarak örülmüştür.

Mihrap: Harimin güney duvarı üzerinde ekseni tam ortalar şekilde yerleştirilmiş olan 7.35X5.20 m. ebatlarında dikdörtgen çerçeveli bir mihrap bulunmaktadır.(Res.62-63). Yapının iç kısmında yer alan en gösterişli ögedir. Beşgen bir nişe sahiptir. Nişi, kavsarası, silmeler, çerçevesi, köşe sütunçeleri, sütun başlık ve kaideleri, mihrabiyeleri, tepelikleri gibi tüm mihraba özgü unsurlarıyla en gösterişli Menteşe mihrabıdır ve Selçuklu yapılarını hatırlatır niteliktedir. Malzemesi mermerdir. Mermer oldukça özenli bir şekilde işlenmiştir. Süslemesiz olarak bırakılmış en ufak bir boşluğu neredeyse bulunmamaktadır. Süsleme programına bitkisel, geometrik ve yazı motiflerinin yanı sıra objeler de dahil edilmiştir. Mihrabın süslemelerinden detaylı olarak süslemeler kısmında bahsedilecektir.

Bazı kaynaklarda, mihrap nişi üzerinde yer alan bir yazıtın bulunduğu ve bu yazıtta usta adı olarak "Nasreddin Altana" adının geçtiğinden bahsedilmektedir. Kitabe bugün okunamayacak durumdadır.

Minber: Günümüzde yapının iç kısmında minberi bulunmamaktadır. Fakat Wulzinger-Wittek-Sarre tarafından yazılan *Das İslamiche Milet* adlı eserde Balat İlyas Bey Camii'nden bahsettikleri kısımda mihrabın yanında minberin de kısmen görülebildiği bir fotoğraf karesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra minberi ön ve yan profilden gösteren iki yönlü çizim bulunmaktadır. Bu fotoğraf ve çizimden yola çıkarak minberin ahşap malzemeli olduğunu söyleyebiliriz. İnce çıta formundaki tahtaların birbirine baklava deseni oluşturacak şekilde çapraz olarak çakılması yoluyla meydana getirilmiş yan aynalıkları ve korkulukları vardır. Aynalıklardaki desen daha geniş aralıklara, korkuluklardaki desen ise daha sık görünüme sahiptir. Minberin köşk kısmı oldukça sadedir. Dilimli kemer ile taçlandırılan bu bölümün kemerini ince ahşap sütunçeler taşımaktadır. Tepe kısmında konik bir külah ile sonlandırılmıştır. Girişi ile köşk kısmının girişe bakan yüzeyindeki kemer yanlarda su yolu şeklinde dalgaya sahip olan yuvarlak kemerdir. İkisinin de birbirinin aynısı olarak düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

Pencere Açıklıkları: Yapıda cephe duvarları ve kubbenin alt kasnağında pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Beden duvarlarında güney, doğu ve batı cephelerde olmak üzere altta iki, üstte iki sıra her cephede toplam dört adet dikdörtgen formlu, büyük pencere açıklıkları bulunmaktadır. Alttakiler demir parmaklıklı, üsttekiler alçı şebekeli olarak planlamıştır. Bunlarında her birinde mermerden yapılan çerçeveler kullanılarak bütünlük sağlanmaktadır. Mihrapta olduğu gibi pencerelerin de hepsinde bitkisel, geometrik ve yazı şeritleriyle bezenmiş alınlıkları vardır. Bu süslemeler oyma,

kabartma, kazıma gibi tekniklerin yanı sıra renkli taş ve çini kakma yoluyla da yapılmıştır.

Kubbe kasnağında yer alan pencere açıklıkları da ikinci kat seviyesindeki pencereler gibi süslemeli alçı şebekelere sahiptirler.

Aydınlatma ve havalandırma amacıyla kullanılan bu pencereler iç kısımda farklı görünümlere sahiptirler. Kimisi dışta olduğu gibi dikdörtgen çerçevesini korurken, kimisi dikdörtgen çerçevenin üzerine yuvarlak kemerli bir alınlık, kimisi de basık bir kemer ile şekillendirilmiştir.

Süslemeler: Bu yapı Menteşe Beyliği'nin en gösterişli yapısıdır. Oyma, kabartma, kakma, kazıma gibi teknikler kullanılarak yapılan zengin süslemeleriyle bilinmektedir. Renkli taş ve çinilerin kullanımı da oldukça dikkat çekicidir.

Süslemeler kuzey cephe üzerinde yer alan üçlü kemer düzenlemesine sahip açıklıkta, pencerelerin alınlıkları, çerçeveleri ve tavanlarında yoğun olarak karşımıza çıkarken, iç kısımda mihrapta toplanmıştır.

Süsleme programında bitkisel, geometrik, yazı ve objelerin kullanımı ile karşılaşılmıştır. Mihrap, dikdörtgen formlu çerçeveye sahiptir. Bu çerçeve en dışta üç yönden iki sıra mukarnas dişi ile çevrelenmiştir. Mihrabın beşgen nişi üst kısımda mukarnaslı bir kavsara ile taçlandırılmıştır. Mukarnas dişlerinden oluşan sıralar aşağıdan yukarıya doğru merdiven biçiminde kademeli olarak daralmaktadır. En üstte yer alan mukarnasın içi büyük bir istiridye bezemesi ile kaplanmıştır. Kavsara köşeliklerinde kıvrımdallar ve çiçeklerden oluşan bitkisel bezemeler ile süslemeler yapılmıştır. Mihrap nişi zemine yakın kısımda kalın bir mukarnas şeridi ile onun bir üst kısmında ise ince geometrik işçilikli dar- uzun bir şerit ile devam ettirilmiştir. Onun üzerinde minber süpürgeliklerinde sık karşımıza çıkan seccade tipi dikdörtgen formlu süslemelere yer verilmiştir. Bunların üzerinde, kavsara alt kısmında ters olarak işlenen palmet ve rumilerden oluşan süsleme şeridine rastlanmış. Nişin içinde yer alan yazı kuşağını bu şerit dört yönden çevrelemiştir. Mihrabın iki yanında sütunçelere yer verilmiştir. Bu sütunçeler de mukarnaslı başlık ve kaidelere sahiptirler. Sanki üzerinde yer alan ve üç yönde devam eden daire ve dikdörtgen şekilli düğümlü geçmelerin içindeki hadis yazılı şeridi taşır niteliğe sahip gibi görünmektedirler. Sütunçeler ve dış kısımdaki mukarnaslı şeridin arasında kalan kısımda mihrabiyeler bulunmaktadır. Bunlar mukarnaslı kavsaraları ve çokgen nişleri ile mihrabın minyatürü olabilecek derecede aynı özellikleri taşımaktadırlar. Mihrabiyelerin üst kısmında çok kollu yıldız

motiflerinden türetilen geometrik panolar bulunmaktadır. Üst kısımda iki köşede dikdörtgen panolar içerisinde aydınlığın ve ilahi gücün sembolü olan kandil motifleri işlenmiştir. Ortada ise yine bir kitabe metnine yer verilmiştir. Mihrap tepeliğinde ortada dört tam, yanlarda ise birer yarım olmak üzere yerleştirilmiş palmetler göze çarpmaktadır. Oysaki yapının eski fotoğraflarına bakıldığında asıl olan palmet sayısının bu olmadığı, bunun sadece günümüze ulaşabilmiş olan kısım olduğu dikkati çekmektedir. Bugünkü durumunda aralarda yer alan boşluklarda da birer palmet olmak üzere yanlardaki yarımların arasına yerleştirilmiş sekiz adet palmet olduğu görülmektedir[54].

Pencere açıklıklarındaki süslemeler alınlık ve çerçevelerde yoğunlaştırılmıştır. Bitkisel, geometrik, yazı ve mukarnas dişleri ile bezemeler oluşturulmuştur. Çerçeveler genellikle profilli silmeler ile belirlenmiştir.

Doğu, batı ve güney cephelerde iki alt, iki üst olmak üzere dört adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Bunlar pencereler başlığı altında da bahsettiğimiz gibi alttakiler demir parmaklıklı, üsttekiler ise alçı şebekelidir. Şebekeler birbiri ardından tekrarlanan altıgen motiflerinin yatay ve çapraz atkılarla dilimlenmesi yoluyla oluşturulmuş süslemelere sahiptirler.

Doğu cephede alt kat pencereleri profilli, silmelerle sınırlandırılmış çerçevelere sahiptirler. Bunlardan kuzey uçtakinin dikdörtgen alınlığında yazı motifi ve bunu dört yönden kuşatan bitkisel bezemelerin yer aldığı kenar suyu bulunmaktadır. Pencere çerçevesinin üst kısmı ile kenar suyu arasında kalan kısımda ise renkli taşlarla mozaik şeklinde süsleme yapılmış dikdörtgen bir şerit ile karşılaşılmıştır. Doğu cephenin güney ucundaki alt kat penceresi ise yine aynı forma sahip bir penceredir. Tek farklılık dikdörtgen alınlıkta, çok kollu yıldızlar etrafında gelişen geometrik bir süslemenin varlığıdır. Bunun hemen üzerinde yer alan pencere çerçevesi bakımından alt kattakiler ile aynıdır. Dikdörtgen alınlığında iki renkli taş işçiliği ile oluşturulmuş bir süsleme şeridi bulunmaktadır. Pencere çerçevesi dışında ve üst kesiminde yine aynı iki renkli taşın dönüşümlü olarak sıralandığı taç şeklinde bir bezeme ile karşılaşılmıştır. Bu bezeme yan yana dizilmiş yedi adet palmetten meydana gelmiştir ve mihrap tepeliğinde gördüğümüz dendanları anımsatmaktadırlar. Diğer üst kat penceresinde alçı şebeke aynı desene sahiptir. Fakat çerçevesi bu cephe üzerinde yer alan diğer üç pencereden oldukça

[54] K.Wulzinger- P.Wittek- F.Sarre, *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

farklıdır. Profilli silmelerden oluşan çerçeve yerine, tek sıra iri mukarnas dişleri ile dört kenardan kuşatılan bir çerçeveye sahiptir. Mukarnas dişlerinin uçları sarkıtlar şeklinde düzenlenmiştir. Dikdörtgen alınlıkta ise merkezde yine dikdörtgen çerçeve içinde şebekelerdeki altıgenlerin yarım kullanıldığı bir düzenden türeyen süsleme ve dış kenarlarda bunu çevreleyen yarım yıldızlardan türeyen bir bordür bulunmaktadır.

Batı cephe üzerinde yer alan dört pencere açıklığından alt kattaki ikisi ve üst katın güney tarafındaki pencere açıklıkları profilli silmelerle sınırlandırılmış çerçevelere sahiptir. Kuzey yöndeki üst kat penceresi yine doğu cephede uygulanan formun tekrarlanması üzerine mukarnas dişleri ile çerçevelenmiştir. Fakat doğudakinden farklı olarak bu mukarnas dişleri oldukça küçük ve zarif forma sahip olup üç sıra halinde dört kenarı dolaşır şekilde düzenlenmişlerdir.

Pencere alınlıklarındaki bezemelerden bahsedecek olursak, alt katın güney yöndeki penceresinin dikdörtgen alınlığında yazı, geometrik ve bitkisel bezemenin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Yazı şeridi geniş dikdörtgen bir alana işlenmiş ve bunun etrafı kıvrımdallardan oluşan bitkisel bir kenar bordürü ile çerçevelenmiştir. Kenar bordürünün üst kesimi ile pencere çerçevesinin üst kenarı arasında ise yine dikdörtgen alana yayılmış olan on iki adet altı kollu yıldızdan meydana gelmiş geometrik süsleme şeridi bulunmaktadır. Bu yıldızların merkezlerinde yer alan altıgen bölümler içinde her iki kenardan ikinci motife bezeme yapılmış olduğu dikkati çeker. Bunlardan sol uçtakinde altı adet taç yaprağı bulunan minik bir çiçek, sağdakinde ise altıgenin formunun iki kademe halinde tekrarlandığı başka altıgenler bulunduğu görülmektedir. Ayrıca yıldızların kol kısımlarında kakma tekniği ile yerleştirilmiş firuze renkli çinilerin kalıntılarına rastlanmıştır. Diğer alt kat penceresinin de alınlık kısmında yine geometrik, bitkisel ve yazı motiflerinin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Dikdörtgen alınlık içerisinde iki ayrı tablet şeklinde yer alan yazı bezemesi ve bunları dört yandan çevreleyen stilize palmet- rumi bitkilerinden oluşan kenar bordürü karşımıza çıkar. Palmetlerin oymalarında kırmızı renkli çiniler kakma yöntemiyle yerleştirilmiş olup, günümüze ulaşabilenler oldukça azdır. Yine bu bezemeler ve çerçeve arasında yarım yıldızlardan türeyen geometrik bezemeye yer verildiği görülmektedir. Yıldızlar yatay ve dikey olarak birbirini tekrarlayan ve tamamlayan şekilde yerleştirilmişlerdir. Üst kat pencerelerinden kuzey uçta yer alanın alınlık kısmında ise oyma yöntemiyle yapılan iki yanı S kıvrımlı üç adet motif bulunmaktadır. Bunlar muhtemelen zamanında içi çini ile bezenmiş, sonrasında ise zarar görerek anlamını yitirmiş süslemelerdir.

Batı cephenin güney ucunda yer alan üst kat penceresinin alınlığında ise dikdörtgen çerçeve içinde altıgen motiflerinin tekrarlanarak bir bal peteği görünümü oluşturulmuştur. Bu motiflerin etrafı çift çizgi ile konturlanmış, altıgenlerin iç kısmı ise kırmızı renkli malzemenin kakılması yoluyla renklendirilmiştir. Geometrik bezemelerin bulunduğu bu çerçevenin dört yanı stilize palmet- rumi lotusuyla çevrelenmiştir. Bitkisel şerit oldukça ince işçiliklidir.

Güney cephedeki pencerelerde de düzenleme diğer iki cephede olduğu gibidir. Alt kattaki iki, üst katın ise batısındaki pencere açıklığı profilli silmelerle bezeli çerçeveyle sınırlandırılmıştır. Üst katın doğu ucunda yer alan pencere açıklığıysa bunlardan çerçeve olarak farklıdır. Çerçeve beş bordürden meydana getirilmiştir. En dıştaki kenar bordüründe testere dişi görünümüne sahip ters yüz üçgenlerden oluşan bir motif, bunun bir öncesinde batı cephedeki mukarnas dişlerini andıran içi badem şeklinde dolgulandırılmış küçük mukarnas dişlerinden oluşan bir şerit ve daha içte iki sıra, içi istiridye şeklinde dolgulandırılmış iri mukarnas dişlerinden oluşan şerit yer almaktadır. Pencerenin alçı şebekeleriyle, çerçeve arasında kalan ilk kenar süslemesi ise sadece sol yanda bordürün yarısında görebildiğimiz palmet şeridi dir. Bu motifin devam etmesi gereken bordürün diğer kısımları boştur. Dolayısıyla buradan süslemenin tamamlanamadan yarım bırakılmış olduğunu anlıyoruz. Bu pencerenin alınlık kısmı yine diğer pencerelerde olduğu gibi dikdörtgendir. Bunun için de iki yanda üçer dilimi olan tepe noktasında sivrilen bir kemer şekli yer almaktadır. Bu kemerin köşelikleri stilize palmet, rumi ve kıvrımdal kabartmalarıyla bezenmiştir. Kemerin iç kısmında ise mavi, kırmızı ve beyaz renkli taşlarla mozaik görünümüne kavuşturulan, merkezlerindeki altı kollu yıldızlardan türeyen bir motif işlenmiştir.

Sağ alt pencerenin alınlığında yine dikdörtgen alanı boydan boya kaplayan yazı şeridi yer almaktadır. Bu yazı şeridini dört yandan kıvrımdallar dolaşmaktadır. Dikdörtgen alınlığın, çerçeve ile arasında kalan kısımda ise yarım yaprağı andıran S kıvrımlı üç tam bir yarım süsleme ile karşılaşılmıştır.

Batı uçtaki alt kat penceresinin alınlığı da önceki pencereden farksız bir şekilde yazı şeridi ile doldurulmuştur. Yazı şeridinin etrafı merkezindeki çok kollu yıldızlardan türeyen geometrik bezemeli bir bordür ile çevrelenmiştir. Bordürdeki tüm motifler yarım olarak işlenmiş formlarıyla dikkat çekmektedir. Alınlığın bu kısmının üzerindeki boşluğa ise yatay olarak işlenmiş, iki renkli taş işçiliğine sahip palmetler yerleştirilmiştir.

Batı uçtaki üst kat penceresinde ise dikdörtgen alınlık sadece geometrik motifler ile bezenmiş ve kenar bordürü kullanılmamıştır. Alınlığı ortalayacak şekilde yerleştirilmiş olan on kollu yıldız, alt ve üst kenarlarda yarım formlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Motifler arasında geometrik motiflerin çeşitli şekillerde kullanılmasıyla alan doldurulmuştur. Çerçevenin alçı şebekelere yakın olan iç bordüründe yarım altıgenlerin üzerine motifi ortalayacak şekilde yerleştirilmiş yarım yıldızlardan oluşturulan bir motif yer almaktadır. Fakat bu motifin sağ yanda iki, sol yanda ise bir tam iki yarım örneği ile karşılaşılmıştır. Motifler içi oyularak koyu renkli taş kakma tekniği ile oluşturulmuştur. Fakat yarım bırakılmasının sebebi merak konusudur.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ASLANAPA,O., Turkish Art and Architecture, London, 1971.(s.187).

ASLANAPA,O., "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, 2002.(s.705-723).

ATİLLA,A.N.-ÖZTÜRE,N., Mobolla- Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla, İzmir,2003.

BARAN,M., Milet Kılavuzu, Ankara, 1965.

BAYKARA,T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999.(s.1-9).

CANTAY,G., "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002.(s.22-23).

DARKOT,B., "Balat" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1949.(s.273).

DEMİRALP,Y.,-ÇAKMAK,Ş., "Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler (15-17 Ekim 2008),* İzmir, 2010.(s.186-195).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s.134).

DURUKAN,A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

DURUKAN,A., Balat İlyas Bey Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi:11, Ankara, 1988.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), C.IX, İstanbul, 1935.(s.211).

EYİCE,S., "İlyas Bey Camii", Türk Ansiklopedisi, C. XX, Ankara, 1972.(s.102).

GÖK,S., "Balat İlyas Bey Camii'nin Taş Süslemeleri Hakkında Bir Araştırma", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan Bildiriler (10-13 Ekim 2001),* İzmir, 2002.(s.309-320).

KIZILTAN,A., Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958.(s.92-93).

ÖNEY,G., Beylikler Devri Sanatı XIV.–XV. Yüzyıl (1300- 1453), TTK. Yayınları, XXIV. Dizi- Sa. 9, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

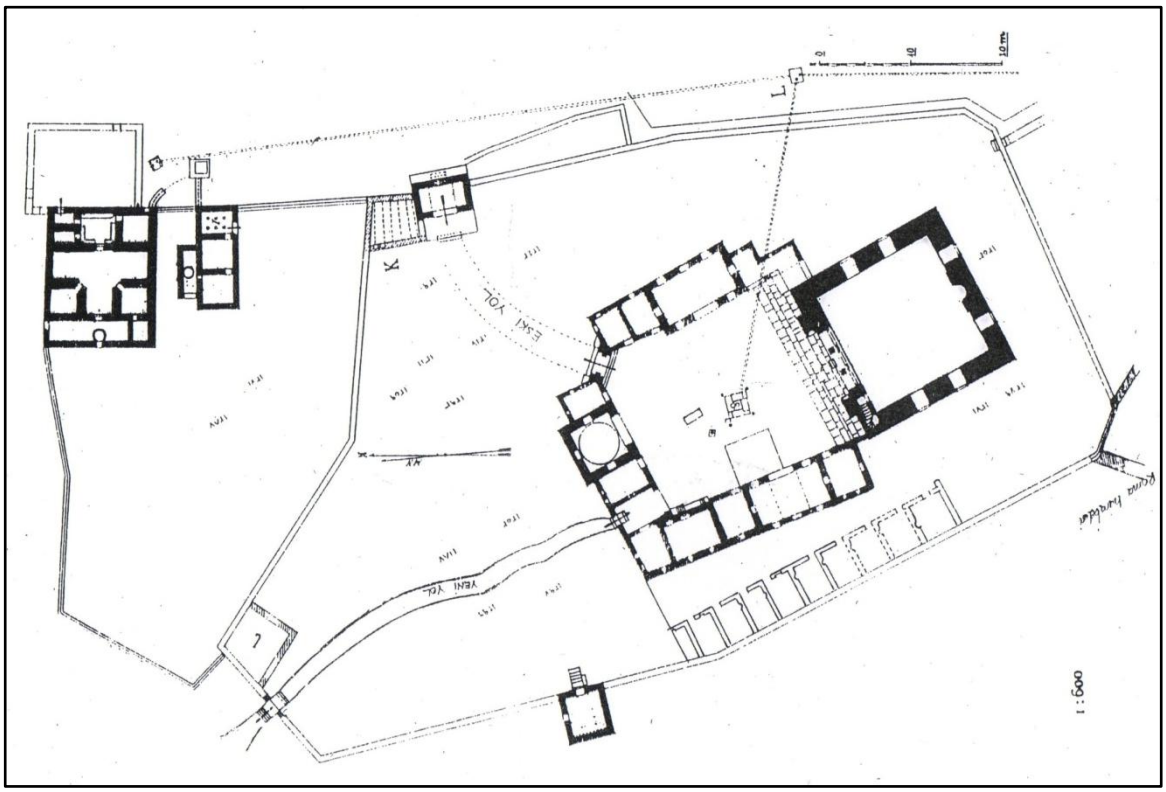
UZUNÇARŞILI,İ.H., "Menteşeoğulları" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul, 1957.(s.724-731).

ÜNAL,R.H., "İlyas Bey Külliyesi", *Erken Osmanlı Sanatı, Beyliklerin Mirası*, Madrid, 1999. (s.49- 51).

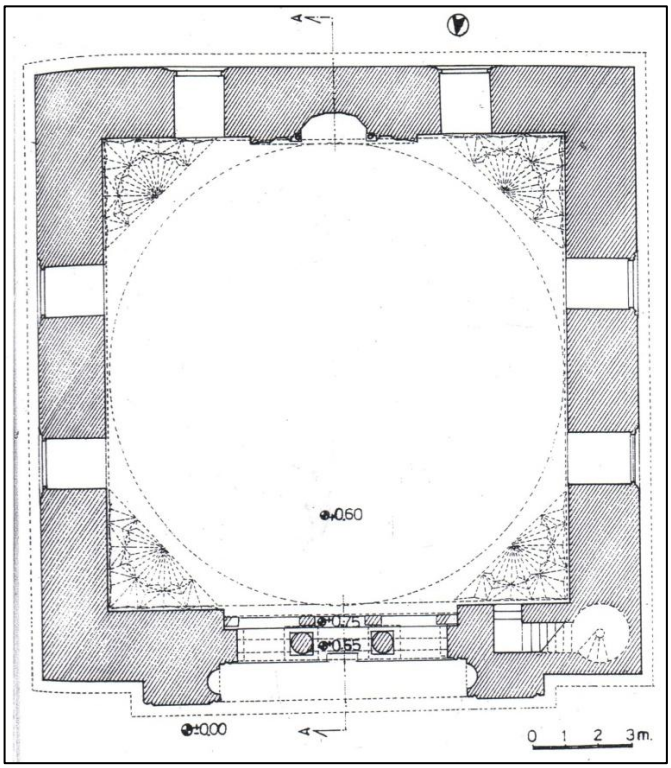
WULZINGER,K.,-WITTEK,P.-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

WİTTEK,P., Menteşe Beyliği 13- 15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944.(Çev: O.Ş.GÖKYAY).

YETKİN, S.K., Türk Mimarisi, Ankara, 1970.

Şekil 9- Balat İlyas Bey Camii. Külliye Planı (Wulzinger-Wittek-Sarre)

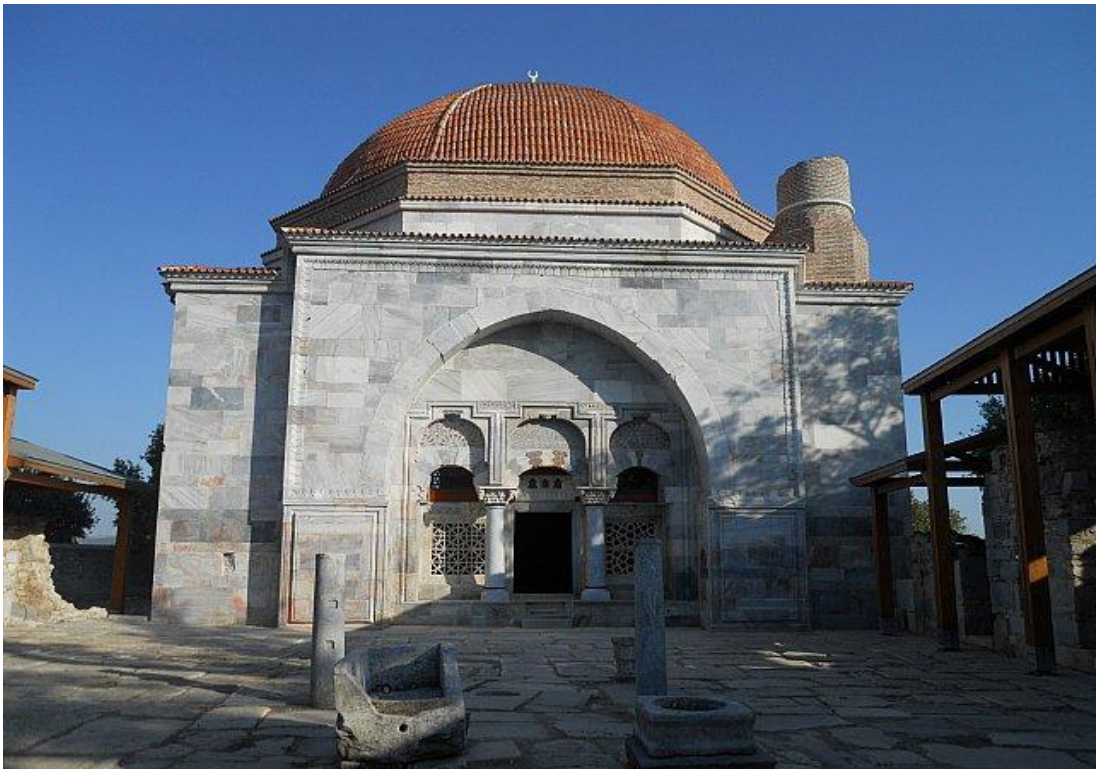
Şekil 10- Balat İlyas Bey Camii. Planı (R.Duran)

Resim 54- Balat İlyas Bey Külliyesi Kuşbakışı Görünümü (2008 Kazı-Temizlik Çalışmaları)

Resim 55- Balat İlyas Bey Camii. Kuzey Cephe

Resim 56- Balat İlyas Bey Camii. Kuzey Cephe Temizlik Çalışmaları Sonrası Görünüm (Ş.Çakmak /20.07.2011)

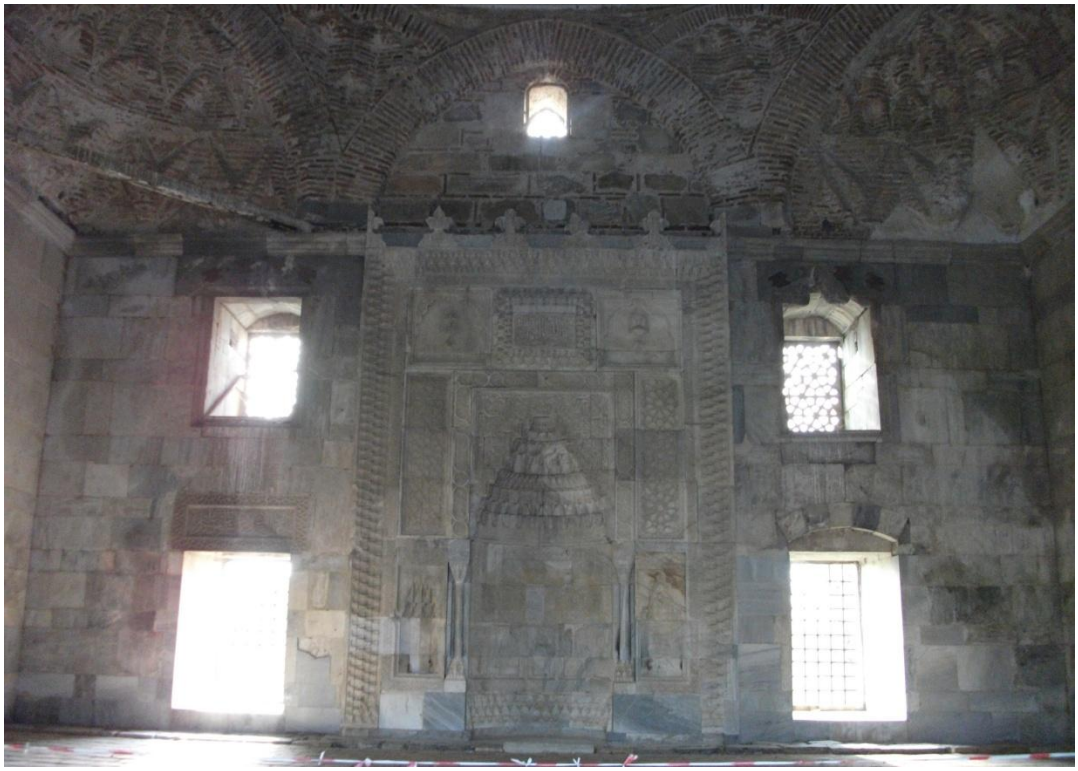
Resim 57- Balat İlyas Bey Camii. Batı Cephenin Güneyden Görünümü

Resim 58- Balat İlyas Bey Camii. Doğu Cephe

Resim 59- Balat İlyas Bey Camii. Giriş Açıklığı

Resim 60- Balat İlyas Bey Camii. Harim Güney Duvarı

Resim 61- Balat İlyas Bey Camii. Harim Batı Duvarı

Resim 62-Balat İlyas Bey Camii. Mihrap Eski Bir Fotoğrafı (Wulzinger- Wittek- Sarre)

Resim 63- Balat İlyas Bey Camii. Mihrap

Katalog No: 10

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 64-68

Şekil No: 11

BEÇİN YELLİ (KEPEZ) CAMİ

Yeri: Beçin ören alanının doğusunda, Kepez mevkiinde yer alan Yelli Külliyesi' ne dahil olarak inşa edilen bir yapıdır.

İnşa Tarihi: Yapının inşa tarihi, banisi, mimarı ve sonrasında geçirmiş olduğu onarımlar ile ilgili bilgi alabileceğimiz herhangi bir kitabe metni günümüze ulaşmamıştır. Fakat gerek yapının tüm özellikleri dikkate alınarak yapılan inceleme ve diğer Menteşe yapılarıyla kıyaslanması XV. yy başına tarihlendirmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Yapı genişçe bir kubbeyle örtülen kare planlı harim ve kuzeyde çapraz tonozlar ile örtülü iki birimli sadece batı kenarı dışa tamamen açık olan son cemaat yerinden ibarettir. Plan şeması ve mekanların üst örtüleri bakımından Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii'ni hatırlatır(Şek.11).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Beden duvarlarında örgünün ana malzemesi moloz taştır. Moloz taşlar yığma duvar şeklinde yerleştirilmiş ve bu malzeme aralıklarında tuğla ve daha küçük ebatlı taş parçaları ile dolgu yapılmıştır(Res.64-67). Bazı noktalarda dolguya harç da katılmaktadır. Tüm cephelerde örgü aynı düzende, farklılık göstermeden devam eder. Moloztaş malzeme pencere çerçeve ve alınlıklarında, taçkapı çerçevesinde, son cemaat yeri revak kemerlerinde ve cephe köşe birleşim noktalarında yerini rustik düzende yerleştirilen kesme taş malzemeye bırakırken, üst kat seviyedeki pencere kemerlerinde,

kubbede, geçiş unsurlarında, revak kemerlerinin üst noktalarında ve tonozlarda malzemenin tuğlaya dönüştüğü görülmektedir.

Taşıyıcılar: Yapı içinde ayak, sütun, paye gibi taşıyıcı niteliği olan mimari elemana rastlanmamıştır. Fakat kemerlerden bahsedecek olursak, bunlarda tuğla ve kesme taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Alt seviyedeki pencere kemerleri sadece kesme taş, üst seviyedeki pencere kemerleri sadece tuğla, son cemaat yeri revak kemerleri ise kesme taş ve tuğlanın birlikte kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Revak kemerleri, sivri kemer formundadır. Zeminden, kemer kilit taşına kadar kesme taş malzeme kesintisiz olarak devam eder. Kemerler, üst kısımda duvar örgü malzemesinden yatay olarak yerleştirilmiş bir sıra tuğla ile ayrılmıştır. Pencere kemerleri ile ilgili bilgi pencereler başlığını taşıyan bölümde verilmiştir.

Geçiş Unsurları: Beden duvarlarından üst örtüye geçiş Türk üçgenleri yardımıyla sağlanmıştır. Bu üçgenler tuğla malzeme kullanılarak örülmüş ve malzemenin üstü beyaz ve grimtrak alacalı sıva ile kapatılmıştır. Türk üçgenleri kenarlar üzerinde yerini dikdörtgen çerçeveli, basık kemerli pencere açıklıklarına bırakmıştır. Geçişler ile beden duvarları arasında girintili- çıkıntılı olarak yerleştirilen beş sıra yatay tuğla söz konusudur. Geçiş unsurları seviyesinde Menteşe Beyliği' nin bazı yapılarında karşımıza çıkan ve özel olarak üretilmiş pişmiş toprak kap olduğunu öğrendiğimiz kapların yerleştirildiğini görmekteyiz. Bunlar duvarda yükü hafifletmek ve yapı içinde akustiği sağlamak amacıyla yerleştirilmiştir.

Örtü: Harimin üzeri yaklaşık 7.00 m. çapındaki kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin malzemesinde geçiş unsurlarında olduğu gibi yatay olarak yerleştirilen tuğlalardır. Kubbelerin tepe noktasındaki birkaç sıra tuğlanın dökülmesi sonucu günümüzde yapının üstü yarı açık durumdadır. Kuzey cephede yer alan son cemaat yeri mahalinin iki biriminin de üzeri çapraz tonozla örtülmüştür. Bu tonozlardan doğudaki klasik çapraz tonoz, batıdaki ise Gotik mimaride klasik hale gelen kaburgalı çapraz tonozdur. Her ikisinde de malzeme tuğladır. Kaburga kısmında karşılıklı kenarlar arasında yer alan tuğlalar yatay olarak aynı yöne uzanır şekilde yerleştirilmiş ve ortada birbirini keser durumdadır. Tonozların uçları köşelerde pandantifleri andıracak şekilde uzatılmış ve uzatılmış olan bu kollar küçük taş konsollara oturtulmuştur.

Taçkapı: Cami harimine kuzey cephesinin doğu ucunda ve doğu cephesinin kuzey ucunda bulunan iki adet açıklık vasıtasıyla giriş sağlanmaktadır. Bunlardan kuzey cephede yani son cemaat yerinin içinde kalan giriş yıkılmış olması sebebiyle bir fikir veremese de, doğu cephe üzerinde yer alan giriş Taçkapı görevini üstlenmektedir.

Dikdörtgen çerçevesi kesme taş malzeme kullanılarak yapılmış ve Ahmed Gazi Medresesi'nin taçkapısındaki gibi bir sıra dar ve onu izleyen bir sıra geniş silmenin tekrarlanarak devam ettiği silmeli çerçeve ile taçlandırılmıştır. Günümüzde sadece çerçevenin üst yatay kısmının bir bölümü sağlam iken, bu profilin taçkapı alınlığında ve yanlarda da devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Alınlıktaki parçalar dökülmüş, kapının sağ yanında onarım yapılarak kesme taş malzemenin yerleştirilmesi yoluyla çerçevenin üst yatay kısmının desteklenmesi sağlanmıştır.

Minare: Yapının günümüze ulaşabilmiş bir minaresi yoktur.

Mihrap: Fazlasıyla tahrip olmuştur(Res.68). İlk inşada nasıl olduğuna dair herhangi bir fikir vermemektedir. Yer yer dökülmüş olan sıvaların altındaki malzemenin duvar örgüsündeki gibi moloztaş olduğu ve malzeme üstünün geçiş unsurlarında da karşılaştığımız gibi beyaz- grimtırak renkli sıva ile kapatıldığı görülmektedir. Mihrap form itibarıyla dikdörtgen şekilli bir nişe sahiptir. Dikdörtgen niş tepe noktasında iki yana T harfi oluşturacak şekilde devam etmektedir. Bu yapı alt kat seviyesindeki pencerelerde de böyledir. Pencere kemerleri, atkıtaşı ile kesiştiği alt iki uçta dikdörtgen çerçeveden taşıntı yapmaktadır. Dolayısıyla mihrap çerçevesinin üst kısmında da pencerelerdeki formun yinelendiği düşünülmektedir. Pencereler, giriş açıklığı ve son cemaat yeri revak kemerleri malzeme açısından bu denli özenliyken mihrabın da ilk inşada aynı özene sahip olarak inşa edilmiş olduğu ve bugün öğrendiğimiz ana malzemesinin muhtemelen moloztaş örgü malzemesi üzerine sıva yapılarak kesme taş kaplama olabileceği düşünülmektedir. Süsleme açısından ise mihraplar, taçkapılar ile genellikle aynı bezemeleri taşırlar. Gerçi Menteşe yapılarıyla ilgili böyle bir durumun söz konusu olmadığını daha önce incelediğimiz camilerde görmüş olsak da, mihrabın bu şekilde boş bırakılmamış olduğu ve en azından taçkapıdaki düz silmelere benzer silmelerle hareketlendirilmiş olabileceği kanaatindeyiz. Yapıda diğer bir mihrap nişi de son cemaat yerinin batı tarafında yer alan namaza geç kalanlar için yön göstermek amacıyla inşa edilmiş olan mihraptır.

Minber: Günümüzde harap durumda olan yapının içerisinde minber bulunmamaktadır.

Pencere Açıklıkları: Yapı cephelerinde oldukça fazla açıklığa yer verilmiştir. Pencere açıklıkları ise alt kat seviyesi ve kubbe geçişleri seviyesindekiler olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenebilir. Aşağıdaki pencereler kuzeyde, güneyde, doğuda ve batıda ikişer adet olmak üzere toplam sekiz tanedir. Kuzeydekiler, son cemaat yerinin dışa bakan yüzünde, batıdakiler harimde iki tanesi yanyana, güneydekiler mihrabın iki yanında ve doğudakiler ise taçkapının iki yanında biri harime diğeri son cemaat yerinin doğuya bakan yüzeyinde açılmıştır. Pencerelerin çerçeve ve alınlığında kesme taş

malzeme kullanılmıştır. Çerçeve yan sövelerinde cephe köşelerindeki gibi rustik örgü düzenlemesinde yerleştirilmiş olan kesme taşlar, lento ve alınlıkta düz yatay olarak, alınlığın sivri kemerinde ise ışınsal düzende yerleştirilmiştir. Kemerler, atkı taşı seviyesinde yanlardaki rustik örgüye uyum sağlaması açısından taşıntı yapar şekilde düzenlenmiştir.

Kubbe geçişleri seviyesinde açılan pencereler ise son cemaat yeri hesaplanmadan harimi ortalar eksende konumlandırılmıştır. Yan söveler alt pencereler gibi rustik düzende yerleştirilmiş olan kesme taşlar ile örülmüş dikdörtgen pencere çerçeveleri üst noktada yuvarlak kemer ile sonlandırılmış. Bu yuvarlak kemerler ışınsal olarak yerleştirilmiş, derz araları oldukça kalın harçlar ile sıvanmış tuğlalar ile örülmüştür. Kemerler, son cemaat yerindeki gibi dıştan bir sıra yatay olarak yerleştirilmiş tuğla ile taçlandırılmıştır. Kuzey cephedeki pencerelerin çerçevesi tamamen hasarlı olduğu için nasıl olduğu bilinmemektedir. Son cemaat yerine denk gelen üst pencere sağır olarak bırakılmış, iç kısmı tuğla ile örülerek kapatılmıştır.

Süslemeler: Yapıda, günümüze gelebilmiş olan kısımlarda çok yoğun bir süsleme programı karşımıza çıkmamaktadır. Karşılaştığımız süslemeler sadece malzemenin farklı kullanımıyla cephe üzerinde yarattığı ahenkten ibarettir. Doğudaki taçkapı niteliğinde olan giriş açıklığının çerçevesindeki silmeler, cephe köşe birleşim noktalarında kullanılan rustik duvar örgü sistemine uygun düzenlenen zeminden- beden duvarı bitimine kadar devam eden, alt kat seviyesindeki pencere alınlıkları ve çerçevesinde kullanılan kesme taşlar, kubbe geçişleri seviyesindeki pencerelerin ve son cemaat yeri revak kemerlerindeki taş ve tuğlanın kullanımı bu süsleme görünümünde cepheye hareket kazandıran unsurlar arasında sayılabilirler.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

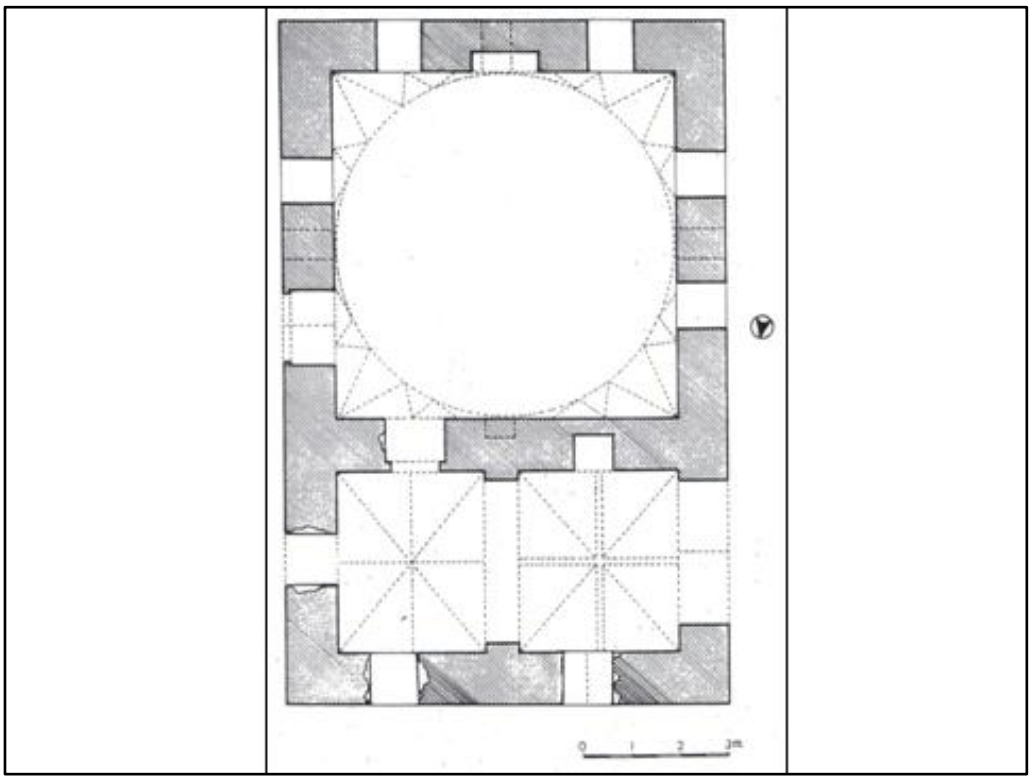
AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.88/ 93).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.164-168).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.134).

EROĞLU,Z., Muğla Tarihi, İzmir, 1939.

ÜNAL,R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.(s.46-49).

Şekil 11- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Plan (R.Duran)

Resim 64- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Batı Cephe

Resim 65- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Kuzey Cephe

Resim 66- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Güney Cephe

Resim 67- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Doğu Cephe

Resim 68- Beçin Yelli (Kepez) Cami. Harim Güney Duvarı

III- KATALOG

B- TÜRBELER

Katalog No: 11

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No: 69-73

Şekil No: 12

ESKİ KÖYCEĞİZ KÖYÜ- ANONİM TÜRBE

Yeri: Muğla'nın Dalaman ilçesine yaklaşık 10 km. mesafede bulunan Eski Köyceğiz Köyü'ne giden yola girildiğinde köy merkezine giden değil, ormana ulaşan yolun sonundaki patikadan 200 m. içeride bir tepe üzerinde karşımıza çıkmaktadır.

İnşa Tarihi: Yapı ile ilgili herhangi bir onarım ve inşa kitabesi günümüze ulaşmadığı için yine malzeme, teknik ve plan şemasına dair varsayımlarla yapının inşa tarihine yaklaşmak mümkün olabilir. Tüm bunlar göz önünde bulunduğunda bu yapının da XIII. yy sonu- XIV. yy başlarına tarihlendiği söylenebilir. Yapı içerisinde kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar ve net olarak okunabilen üç adet mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşları bize sırasıyla 1208, 1212 ve 1213 tarihlerini vermektedir. Elde ettiğimiz bu tarihler yapının ait olduğunu düşündüğümüz dönem ile örtüşmektedir. Dolayısıyla bu taşlarında o dönemin önemli zatlarına ait olabileceği kanaatindeyiz.

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Yapı kendisine temel oluşturabilecek düzeyde alçak kare bir kaide üzerine oturtulmuştur. Poligonal gövdeli diye adlandırılan yapı grubuna dâhildir. Sekizgen gövde üzerine piramidal külah şekilli üst örtüden ibarettir. Altta bir mumyalık katının mevcut olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat yapının kayalık zeminde inşa edilmiş olması sebebiyle bugün hiçbir izine rastlamadığımız mumyalık katının olmadığı inancındayız(Şek.12).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Sekizgen plan şemasına sahip olan bu yapıda duvar örgüsü düzgün kesme taştır. Yer yer devşirme antik malzeme ve yatay-dikey olarak yerleştirilmiş tuğla malzemeye rastlanmaktadır(Res.69-72). Fakat gövde ve piramidal külah üzerinde genel görünüm düzgün kesme taş malzemeli duvar örgüsüdür. Düzgün kesme taş örgü arasına kısmen karıştırılan malzemeler az kullanımı nedeniyle yapının duvar örgüsünden bahsedilirken özel olarak ele alınmayacak niteliktedir.

Taşıyıcılar: Yapının üst örtüsünün beden duvarları üzerine oturtulması ve küçük çaplı bir yapı olması sebebiyle taşıyıcı ve destekleyici unsurlara ihtiyaç duyulmamıştır.

Geçiş Unsurları: Dıştan piramidal külah görünümlü üst örtü iç kısımda ise kubbe olarak düzenlenmiştir. Kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı gibi ara cephelerde iki sıra mukarnas dişi ile kubbeye geçiş sağlanmıştır.

Örtü: Yapının örtüsü kesme taş malzeme örgüsü ile oluşturulmuştur. İlk olarak bakıldığında gövde ile bütünlük sağlar şekildedir. İç kısımda kubbemsi bir hal alan üst örtünün malzemesinin üzeri harç ile kapatılmış olması sebebiyle ne olduğu bilinmemektedir. Fakat kubbenin iç kısımda oluşan çatlağının arasından gördüğümüz kadarıyla tuğla olması kuvvetle muhtemeldir.

Taçkapı: Giriş açıklığı güney cephe üzerinde bulunmaktadır(Res.73). Girişin ön kısmında, sol yanda bir duvar kalıntısı ile karşılaşılmıştır. Bu duvar kalıntısının varlığı bize daha önceden eyvan şeklinde bir girişe sahip olabileceğini düşündürmektedir. Taçkapı, iki yan sövesi ve üst lentosunda kullanılan antik devir yapılarından alınma devşirme malzemeleri ile basit bir görünüm sergilemekte ve Selçuklu yapılarında gördüğümüz taçkapı formunun tam aksi bir duruşa sahip şekilde karşımıza çıkmaktadır. Silmeli, kavsaralı, köşe sütunçeli taçkapı anlayışının Menteşe Beyliği'ne ait yapılarda uygulanmadığının kanıtlarından biri olarak kayda geçmiştir.

Pencereler: Türbenin sekizgen gövdesi üzerinde giriş açıklığının tam karşısına denk gelen kuzey cephe, doğu ve batı cephelerde birer adet olmak üzere yapının yüzleri üzerinde birer atlamalı olarak yerleştirilmiştir. Pencereler sağır sivri kemerli alınlıklı, dikdörtgen şekillidir. İç kısımdan bakıldığında ise hiçbir süsleme olmaksızın açıldıkları görülür. Doğu ve batı cephelerdeki pencere açılıkları sonraki dönemde dolap olarak kullanılmak üzere taş ile örülüp kapatılmıştır. Kuzeydeki ise demir parmaklıklı şebekesi ile işlevini sürdürmektedir. Batıdaki pencerenin sadece üst lentosu, kuzeydeki

pencerenin çerçevesinin ise tamamı antik yapılardan alınmış devşirme yekpare bloklarla oluşturulmuştur.

Süslemeler: Yapının süslemelerinden bahsederken ilk olarak söylenebileceğimiz Menteşe Beyliği'ne ait olan bu yapının da oldukça sade oluşudur. Dış cephede pencere açıklıkları ve giriş açıklığında antik dönem yapılarından alınarak yapıya adapte edilen devşirme malzemenin bolca kullanılması dikkati çeker. Gövde üzerinde zemin ile üst örtüye geçiş mesafesi aralığında cepheyi tam ortadan bölercesine yerleştirilmiş olan blok şeklindeki kesme taşlar, örgüde kullanılan taşlardan ton olarak daha koyu olması nedeniyle kontrast oluşturan bir bordür gibidir. Pencerelerde ise yine bu yekpare devşirme bloklar kullanılmış, üst lento seviyesine üzeri motifli parçalar getirilerek hoş bir görüntü yaratılmıştır. Yine bu devşirme parçalar pencerelerin sivri kemerli alınlıklarının kenarlarına da kısmen yerleştirilerek hareketlilik sağlanmıştır. Sivri kemerli alınlıkların sağır olarak bırakılan kısımlarında ise herhangi bir süslemeye yer verilmemiş olması şaşırtıcıdır.

Devşirme malzemenin kullanıldığı diğer kısım ise, güney kenarda yer alan giriş açıklığıdır. Giriş açıklığının üst kısmı yine pencerelerde karşımıza çıkan form gibi sivri kemerli niş şeklinde bir alınlığa sahiptir. Bu kısmın boş bırakılmış olması belki de buraya kitabe metninin düzenlenmesi için ayrılmış olabileceği fikrini hatırlatmaktadır. Fakat R.Duran'ın tezinden elde ettiğimiz bilgi ise bizim için bu kısmın neden boş olduğuna dair kıymetli bir bilgidir. Eski Köyceğiz Köyü yaşlıları bu çökertme içerisinde aslan kabartmalı bir mermerin bulunduğunu ancak son yıllarda bunun kaybolduğunu söylemektedirler.

Açıklığın iki yan sövesi ve üst lentosu devşirme yekpare bloklar yerleştirilerek oluşturulmuştur. Üst lentoda kullanılan bezemesiz olmasına karşın, iki yan sövede kullanılan gamalı haç ve meander (menderes) motifi ile bezenmiş bu bloklar sanki simetri oluşturmak istenircesine yerleştirilmiş hissi uyandırırlar.

Dış cepheye ahenk katan bir diğer malzeme tuğladır. Tuğla, sekizgen gövdeden piramidal külaha geçiş sırasında uçları birer testere dişini andıracak görünümde üçgen şeklinde dışa taşkın olarak yerleştirilerek iki sıra kirpi saçak oluşturulmuştur. Yapının dönemine ait bir süsleme oluşuyla dikkati çeker.

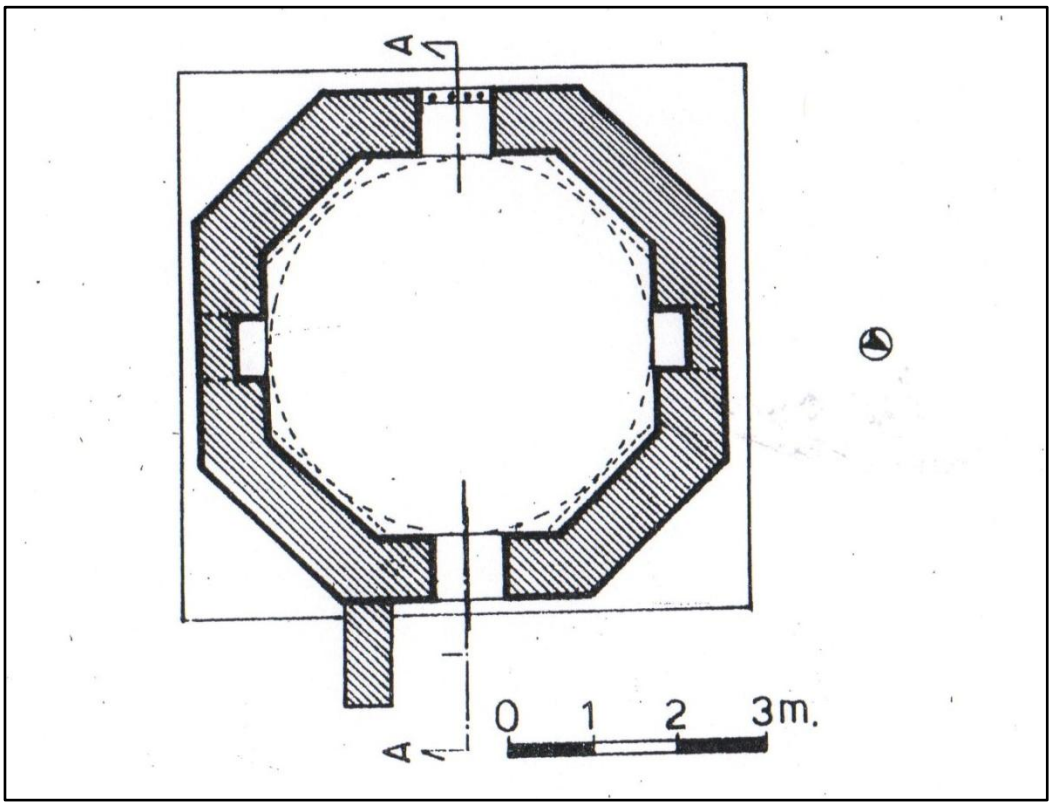
İç kısıma girildiğinde ise pencere açıklığının bulunmadığı ara cephelerde iç kısımda kubbemsi hal alan üst örtüye geçiş unsurları üzerinde mukarnas dişleri ile

oluşturulmuş bezemelere rastlanmaktadır. Bu süslemeler iç kısımda karşımıza çıkan tek süsleme oluşu bakımından önemlidir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.169-171).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

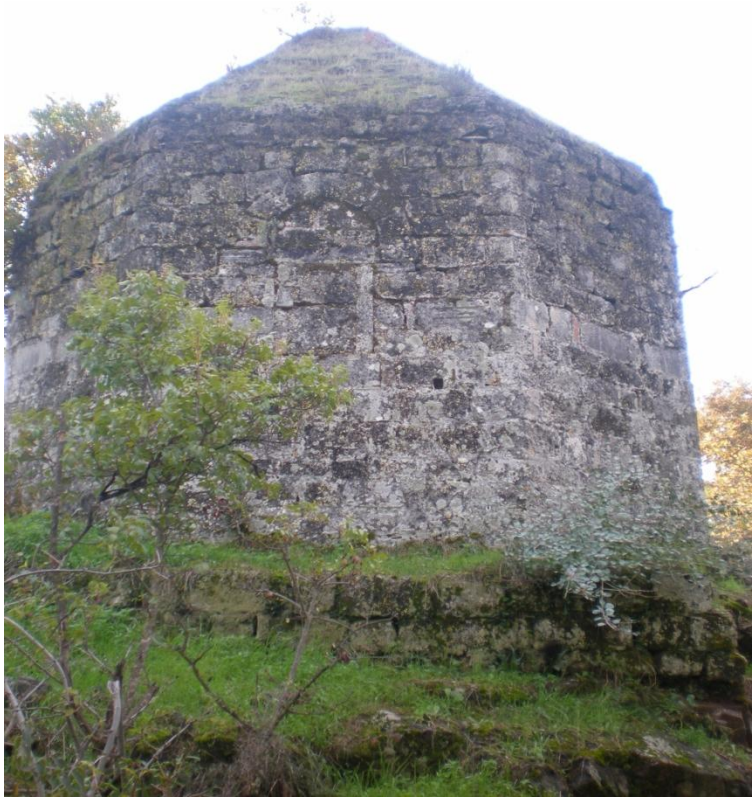
Şekil 12- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Plan (R.Duran)

Resim 69- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Kuzey Cephe

Resim 70- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Batı Cephe

Resim 71- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Doğu Cephe

Resim 72- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Güneydoğu Cephe

Resim 73- Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe. Giriş Açıklığı

Katalog No: 12

İnceleme Tarihi: 03.12.2009

Resim No: 74-78

Şekil No: 13

KÖYCEĞİZ- TOPARLAR KÖYÜ BENLER TÜRBESİ

Yeri: Muğla İlinin Köyceğiz ilçesine 5 km mesafede Muğla-Köyceğiz karayolu üzerindeki Toparlar Köyü Mezarlığı içerisindedir.

İnşa Tarihi: Türbenin günümüze ulaşabilmiş herhangi bir kitabesi mevcut değildir. Dolayısıyla inşa tarihi konusundaki çıkarsamalar tahminden öteye gidememektedir. Plan şeması itibarıyla Selçuklu yapılarında ayrı tutulan bu yapının Beylikler Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Beylikler Dönemi'ne ait olduğu düşünülürse burada hüküm süren beylik Menteşeoğulları'dır. Malzemenin kullanımı açısından bakıldığında Menteşe yapılarında oldukça yaygın olarak karşılaşılan moloztaş ve tuğla örgülü duvarlar karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca süslemeden uzak sade bir yapı olması da bize Menteşe yapısı olduğunu düşünmeye iten bir sebeptir. Eğer böyle ise yapı XIII. yy sonu-XIV. yy başı arasında bir tarihe yerleştirmek daha önceki çalışmalardan da yola çıkarak mümkün olacaktır. Zira Benler isminin nereden geldiğini bile ne kaynaklardan ne de Toparlar Köyü halkından öğrenebilmek mümkün olmamıştır.

Banisi: Bilinememektedir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Yapı "poligonal gövdeli" türbe olarak sınıflandırılabilir. Altıgen gövdeli bu yapının üst örtüsü piramidal külahtır. Piramidal külahına bakıldığında Selçuklu kümbetlerinin etkisinden kurtulamamış olduğu görüldüyse de, altıgen plan şeması itibarıyla yeni bir duruş sergilemekte ve geçiş dönemi nadir eserleri arasında yerini almaktadır. Eser tek katlıdır. Mumyalık katının varlığına dair herhangi bir ize rastlanmamıştır(Şek.13).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Poligonal gövdeli bir yapıdır. Altıgen plan şemasına sahip bu türbede tüm cephelerde ve üst örtüde moloztaş ve tuğla malzemeden oluşan duvar örgü sistemi kullanılmıştır(Res.74-76). Altı yüzünün tüm köşelerinde sağlamlık ve düzgün görünüm amacıyla düzgün kesme taş bloklarla geçiş sağlanmıştır. Bu blokların malzemenin tamamı göz önüne alındığında ise kullanılan malzemeden böyle ayrılık göstermesi devşirme malzeme olduğunun kanıtıdır. Yapı iç kısımda inşa malzemesini kapatmayacak şekilde kabaca sıva ile sıvanmıştır(Res.78). Dış kısımda ise piramidal külahta bazı kısımlar tamamen sıvanarak kapatılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının iç ve dış kısmında taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur kullanılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Poligonal gövde, beden duvarları üzerine herhangi bir geçiş unsuru kullanılmadan oturtulmuştur.

Örtü: Yapının örtüsü poligonal gövdeli kümbet/ türbelerde kubbeden sonra sıkça karşımıza çıkan piramidal külahtır. Piramidal külah çokgen gövde üzerine geçiş unsuru kullanılmadan inşa edilebilmesi açısından basit bir uygulamadır. Piramidal külaha iç kısımdan bakıldığında beden duvarının hemen üst kısmına gelen noktada kubbemsi bir hal alır, sonrasında ise bu kubbemsi örtünün kademeli olarak daralan konik külaha dönüştüğü görülmektedir. Piramidal külahın tepe noktasında taştan küt bir parça göze çarpmaktadır.

Taçkapı: Yapının kuzeybatısında bulunan giriş açıklığı taçkapı denildiğinde algılanan süslemeli ve devasa mimari unsurdan oldukça uzaktır. Altıgen gövdenin bir kenarı üzerine bu yüzü ortalayacak şekilde yerleştirilmiş olan açıklık oldukça basit bir görünüme sahiptir. Zeminden yüksekliği ve giriş açıklığının genişliği 1m.x1m.'dir. Silme, kavsara, köşe sütunçeleri, çerçeve gibi taçkapı bölümlerinden hiçbirini barındırmayan açıklığın yanları ve alınlık adını verdiğimiz üst kısımda 1 m. genişliğinde yekpare blok atkı taşı yerleştirilerek açıklık belirgin hale getirilmiştir(Res.77).

Pencereler: Yapının beden duvarları üzerinde herhangi bir pencere açıklığı bulunmamaktadır[55].

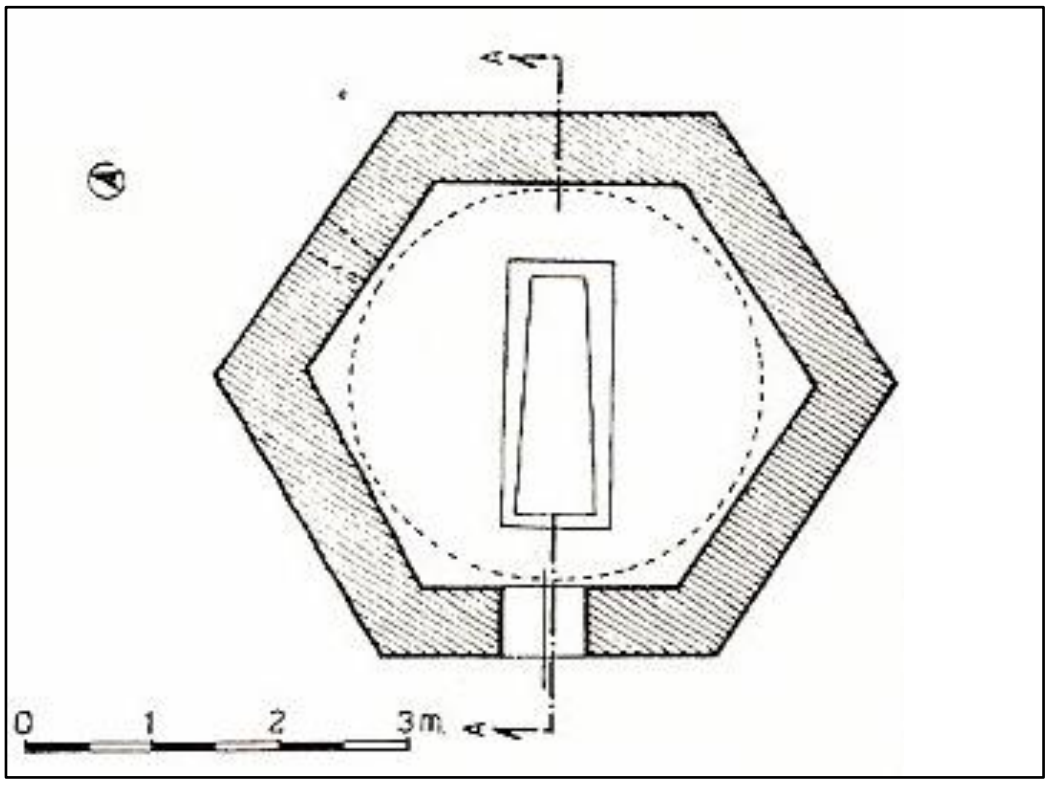
Süslemeler: Yapıda küçük de olsa herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır. Sadeliği açısından bakıldığında Menteşe yapılarıyla benzerlik göstermektedir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

[55] R.Duran, "Menteşe Beyliği Mimarisi" s.172'de kuzeydoğu kenarında zeminden 2 m. yükseklikte küçük bir mazgal pencere bulunduğu ve bundan başka pencere açıklığı bulunmadığından bahsedildiği görülmektedir. Tezimin arazi çalışmaları sırasında 03.12.2009 tarihinde yapıya inceleme amaçlı yaptığım ziyarette tüm cepheler tarafımdan incelenmiş olup herhangi bir pencere açıklığı ile karşılaşılmamıştır. 1995 yılında yapılan bu çalışmada bahsi geçen mazgal pencerenin sonraki yıllarda çimento harcı ile kapatılan kısımda yer alıyor olabileceği kanısına varılmıştır.

Şekil 13- Köyceğiz- Toparlar Köyü Benler Türbesi. Plan Şeması (R.Duran)

Resim 74- Köyceğiz-Toparlar Köyü Benler Türbesi. Genel Görünüm

Resim 75- Köyceğiz-Toparlar Köyü Benler Türbesi. Genel Görünüm

Resim 76- Köyceğiz-Toparlar Köyü Benler Türbesi. Genel Görünüm

Resim 77- Köyceğiz-Toparlar Köyü Benler Türbesi. Giriş Açıklığı

Resim 78- Köyceğiz-Toparlar Köyü Benler Türbesi. İç Kısım

Katalog No: 13

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No: 79-85

Şekil No: 14

ESKİÇİNE AHİ İBRAHİM VE HIZIR BEY TÜRBESİ

Yeri: Aydın'ın Çine ilçesine bağlı Eskiçine Köyü'nde Ahmed Gazi Cami'nin güneydoğusunda 20 m. mesafede yer almaktadır. Aynı bahçe içerisinde bulunmaktadır. Halk arasında Ahi Bayram ve Ahi İbrahim Türbesi olarak bilinen bu yapı V.G.M.'nin yayınladığı bir eserde yine bu isimle adlandırılmıştır.

İnşa Tarihi: Yapıya ait inşa ya da onarım kitabesi günümüze ulaşamamış olduğundan yapının inşa tarihi kesin olarak bilinememektedir. İnşa tarihi ile ilgili olarak yazılı kaynaklardan hiçbir bilgi edinemediğimiz için yine malzeme, teknik, süsleme gibi karakteristik dönem özelliklerinden yola çıkarak yaklaşık tarihi bulanabilecektir. Fakat tüm bu özelliklerin yanı sıra türbeye adını veren şahısların Menteşe Beyliği tarihindeki yeri, görevi ve yaşadığı tarihler, tarih kitaplarından araştırılarak öğrenilmiş ve yapının XIV. yy'ın ilk yarısında inşa ettirilmiş olabileceği kanaatine varılmıştır.

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Yapı iki kat olarak inşa edilmiştir. Üst kat 7.25X7. 25 m. genişliğinde kare bir mekan şeklindedir(Şek.14). Kuzey cephesi üzerinde sivri kemerli bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklık dolayısıyla yapı eyvan görünümü sergiler(Res.83). Bu mekanın üstü sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş, sekizgen piramidal külah ile örtülmüş. Bu külah iç kısımda Türk üçgeni geçiş unsurlarının taşıdığı 5.05 m. çapında kubbedir. Kuzeydeki kemerin önünden altı basamak ile alt katın yani mumyalığın girişine inilmektedir(Res.84). Mumyalık katı girişi de kuzey cephe üzerindedir. Buradan üç basamak yardımıyla içeriye girilmektedir. Bu katın üst örtüsü olarak klasik türbe

mimarisine uygun basık beşik tonoz kullanılmıştır. Bu katta iki adet sanduka bulunmaktadır(Res.85). Duaya açıktır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Duvar örgüsünde ağırlıklı olarak tuğla, yer yer taş ve mermer malzeme kullanımına rastlanmıştır(Res.79-82). Taş ve mermer malzeme büyük yekpare bloklar halinde zeminden 40-120 cm.'e kadar kullanılmışlar. Düzensiz olarak yerleştirilen bu blokların ölçüleri farklılıklar göstermektedir. Muhtemelen başka bir yapıdan getirilen devşirme malzemeler ile örülen duvarların bu kısımlarında tuğladan daha dayanıklı olması sebebiyle kullanıldığı ve yapının su basman seviyesi diye adlandırılan bu kısmının kuvvetlendirilmesinin amaçlanmış olabileceğini söyleyebiliriz. Tuğla ise duvar örgüsünün devamında, kasnakta ve üst örtüde kendisine yer bularak yoğun olarak kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapı tek birimden ibarettir. Kalın olarak inşa edilen beden duvarları üzerine oturtulan üst örtüyü taşımak ya da desteklemek amacıyla herhangi bir mimari elemana ihtiyaç duyulmamıştır. Yapının cephe köşelerinde özelliklede kuzeydoğu köşesinde çok ciddi aşınmalar söz konusudur. Bu aşınmalar sonucu inşa malzemesinin oldukça hasar görmüş olduğu söylenebilir.

Geçiş Unsurları: Külaha geçiş beden duvarlarının üzerine yerleştirilen sekizgen kasnakla mümkün olmuştur. Kasnak üzerinde örgü malzemesi olan tuğlalar dikey olarak yerleştirilerek belirginlik sağlanmıştır. Üst örtüye içten bakıldığında Türk üçgeni adını verdiğimiz geçiş unsurları yardımı ile kubbeye geçiş yapılmıştır. Malzemenin üstü sıvanmış durumdadır fakat üst örtü ve kasnağın malzemesinden anladığımız kadarıyla bu kısımda kullanılan malzeme de tuğladır.

Örtü: Örtü dışta sekiz yüzü olan piramidal külahtır. İçte ise 5.05 m. çapında kubbe olduğu görülmektedir. Sıva ile kapatılmış olmasına rağmen burada bulunan çatlaktan da anlaşıldığı üzere inşa malzemesi tuğladır. Diğer bir örtü ise mumyalık katındakidir. Burada sıvanmış olan örtünün malzemesinin ne olduğunu anlamasak da, örtünün beşik tonoz olduğu açıkça görülebilir.

Taçkapı: Yapıya giriş kuzeyden taçkapı formunda bir açıklıktan değil, büyük eyvanları andıran genişçe bir sivri kemer ile sağlanmıştır. Bu sivri kemer cepheden yapılan girinti ile çökertme görünümü kazanmış olup, malzemesi tuğladır. Tuğlaların dar-uzun olan yüzleri dikey olarak yerleştirilerek cephe üzerinde hareketlilik

sağlanmıştır. Kemerin derinliği yaklaşık olarak 60 cm.'dir. Kemer köşeliklerinde duvar örgüsü tuğlaların yatay konumlandırılmasıyla devam ettirilerek ahenk oluşumu amaçlanmıştır.

Pencere Açıklıkları: Türbenin kuzey cephesi haricinde tüm cephelerinde, kenarı ortalar şekilde dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır. Pencerelerin çerçeveleri, duvar örgüsünün alt kısmında kullanılan blok mermerler ile oluşturulmuştur. Yaklaşık 1m x 1m ebatlarında blok mermerler üzerinde süsleme bulunmamaktadır. Mermerlerin formları düzensizdir. Yan sövelerde kullanılan ve üst lentonun mermerleri kalınlık olarak farklılıklar gösterir. Güney cephesinde pencerenin üst lentosu çerçeveyi tamamlamayacak şekilde kısa kalmıştır.

Mumyalık katının giriş açıklığının iki yanında birer adet küçük mazgal pencere bulunmaktadır. Bu pencere açıklıkları herhangi bir aydınlatma işlevine sahip olmayıp, sadece havalandırma amaçlı açıldıkları düşünülmektedir. Havalandırmaya yardımcı olması için yapının üst katının zemininden alt kata uzanan kare şekilli bir açıklık söz konusudur. Bu açıklığın üst kısmı alttan yarısı kırılmış durumda olan bir mezar ayak ucu taşı yardımıyla kapatılıp açılmak suretiyle kullanılmaktadır.

Süslemeler: Üst katın iç kısmındaki duvarlar sıvayla kapatılmış ve badanalanmış durumdadır. Mumyalık katının girişi arkasına denk gelen kısımda bitkisel bezemeli devşirme bir blok yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formlu bu parça iki eş kareye bölünmüş ve kareler bitkisel motiflerle bezenmiştir. Bunun dışında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır. Dış cephelerde ise özellikle yapılmış bir bezemenin varlığı gözetilmemiştir. Üzerinde Zengi düğümü adını verdiğimiz ve bu düğümlerin her birini içine yerleştirilmiş çiçek motiflerinden oluşan devşirme bir mermer parçasına rastlanmıştır. Bu devşirme parça pencere eşiğinde yer almaktadır. Buna benzer süslemelere sahip blok taş şeklinde bir parçaya ve üzerinde Grekçe yazılar olan bir başka devşirme parçaya daha duvar örgüsü içerisinde rastlanmıştır.

Yapının dış cephesinde devşirme malzemeler haricinde dikkati çeken diğer bir süsleme unsuru tuğlalardır. Tuğlalar cephelerde yatay olarak, eyvan kemerinde ve kubbe kasnağında dikey olarak yerleştirilmek suretiyle hareketlilik sağlanmıştır[56].

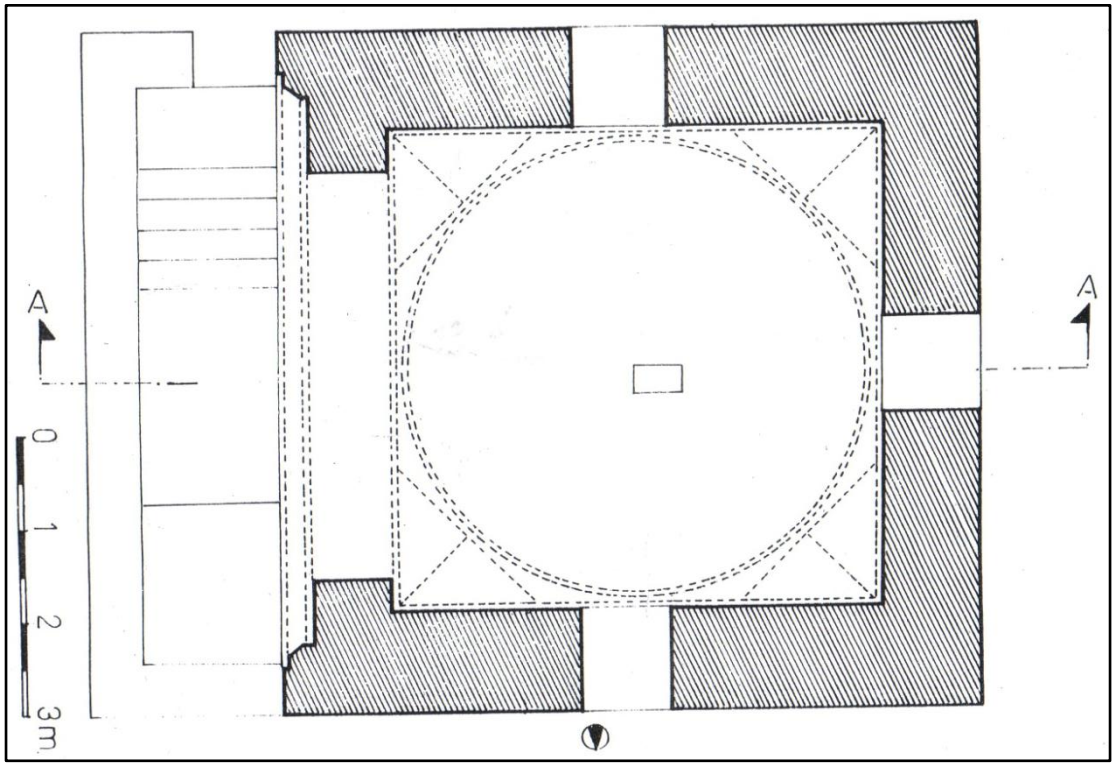
[56] R.Duran, a.g.e., s.177'de yer verilen bilgiler doğrultusunda yapıya Temmuz 1989 ve ağustos 1992'de yapılan inceleme amaçlı iki ziyarette kırmızı tuğlaların kirli beyaz harç ile derzlenerek ahenk oluşturulduğu bilgisi elde edilmiştir. Fakat çalışmamız sırasında yapıyı ziyaret ettiğimizde bu derzlerin değişikliğe uğrayarak, çimento karışımı harç ile üzerinin kapatıldığı görülmüştür.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

TUNCER, O.C., Anadolu Kümbetleri II, (Beylikler ve Osmanlı Dönemi), Ankara, 1991.

Şekil 14- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Plan (R.Duran)

Resim 79- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Kuzey Cephe

Resim 80- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Doğu Cephe

Resim 81- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Güney Cephe

Resim 82- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Güneybatı Cephe

Resim 83- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. İç Kısım

Resim 84- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Mumyalık Girişi

Resim 85- Eskiçine Ahi İbrahim Bey ve Hızır Bey Türbesi. Mumyalık Katı

Katalog No: 14

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No: 86-90

Şekil No: 15

FETHİYE MENTEŞE BEY TÜRBESİ

Yeri: Muğla'nın Fethiye ilçesinde Tekkegül Cami'nin doğusunda yer almaktadır. Fakat günümüzde etrafı çevrilerek küçük bir ev ile aynı bahçeyi paylaşmak durumunda kalmıştır.

İnşa Tarihi: Giriş açıklığı üzerinde yer alan kitabeden yola çıkılarak inşa tarihinin 1283 olabileceğini söyleyebiliriz(Res.88). Menteşe Bey'in 1261-1291 yılları arasında Menteşe Beyliği'nin ulubeyi olarak hüküm sürdüğü 1291'de şehit olduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir. Dolayısıyla bu bölgede kendi adına sağlığında bir türbe inşa ettirmiş olma ihtimali yüksektir[57].

Mimarı: Belli değildir.

Banisi: Belli değildir.

Plan Özellikleri: Tüm cepheleri 8.55 m. uzunluğunda kare planlı, kübik gövdeli Menteşe türbelerinden biridir(Şek.15). Beden duvarları yaklaşık olarak 60 cm genişliğinde, kalın formda inşa edilmiştir. Yapının üstü bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının mumyalık katı bulunmamaktadır. İç kısımda, kubbenin tam altında Türk bayraklarına sarılmış, geç dönemde mavi damarlı mermerden platform üzerinde yükseltilmiş, yine aynı malzeme ile kaplanmış lahit tipi bir sanduka yer almaktadır(Res.89-90).

[57] R. Duran'ın doktora tezi çalışmaları için yapıya 1989 ve 1992 yılında inceleme için yaptığı ziyaretler sırasında giriş açıklığı üzerindeki bu metnin sıvalı olduğu için tezinde bundan bahsedilmediği kanaatindeyiz.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının duvar örgü malzemesiyle ilgili bilgimiz ne yazık ki sınırlı kalmıştır. İçte tamamen sıvalı ve badanalı olan duvarlar bize bir fikir veremezken, yapının dış cephesi de doğu, batı ve güney olmak üzere üç cepheden onu çevreleyen yapılar ve bahçe duvarları dolayısıyla ulaşılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla sadece kuzey cephesi ile ilgili malzeme açıklaması yapabilmemiz uygundur(Res.86). Bu cephede karşımıza çıkan malzeme kesme taştır. Duvar örgüsü batı ucun üst kesimine doğru yaklaşık 1 m. genişliğinde ve 65 cm. yüksekliğinde tuğla malzeme ile örülmüş kısım dışında kesme taş malzeme ile örülmüştür. Tuğla malzemeli kısım sonradan yapılan onarımlarda eklenmiş olmalıdır. Bu cephede malzemenin düzgün kesme taş olması ise giriş cephesi olması açısından özen gösterildiği fikrini akla getirerek, bu malzemenin yapının tümü için böyle olduğunu söylemeye engel olur. R.Duran'ın tezinden bu yapının duvar örgüsünün taş ve tuğla almaşığı olduğunu öğrensek de, bunun bizim görebildiğimiz kuzey cephesi dışında bir yerde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Taşıyıcılar: Yapının iç ve dış kısmında taşıyıcı ve destekleyici işlevi olan mimari elemana rastlanmamıştır.

Geçiş Unsurları: Beden duvarlarından kubbeye geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Yapının iç kısmı alçı malzeme ile tamamen sıvanarak kapatılmış ve beyaz kireç ile badanalanmıştır. Dolayısıyla geçişlerin malzemesine dair bilgi verilememektedir. Kubbeye geçişte kasnak kullanılmamıştır.

Örtü: Kubbe köşelerde Türk üçgenlerine, kenarlarda ise kalın beden duvarlarına oturtulmuştur. İçte ve dışta sıva ve boya ile kapatılması gerekçesiyle malzemeye dair bir iz bulunamamış ve bilgi verilememiştir.

Taçkapı: Giriş açıklığı kuzey cephenin doğusunda yer almaktadır(Res.87). Yuvarlağa yakın basık kemerli forma sahip açıklık oldukça basit ve sadedir. Geç dönemde çift kanatlı ahşap kapı yaptırılmıştır. Açıklığın üst kısmı oluklu saç sundurma ile kapatılarak içeriye yağmur girmesi engellenmeye çalışılmıştır. Basık kemer ile sundurma arasında kalan kısımda üzeri daha önceden badana ile kapatılmış olduğunu anladığımız bir kitabe metni ve levha bulunmaktadır. Levhada Ahmed Gazi Türbesi yazarken, kalemişi yazılı ve bir kısmı seçilebilen panoda 1283 tarihi ile karşılaşılmıştır. Ahmed Gazi'nin türbesi, Menteşe Beyliği başkenti Beçin'de kendi adını taşıyan medresenin içindedir. Tarih konusuna gelinecek olursa, bu tarihte Menteşe Bey ulubeydir. Fakat 1291-92 yılında şehit düşmüştür. Kitabe metninden anlaşılacağı üzere

türbenin ölmeden önce yaptırılmış olması gerekir bu da olağan bir davranıştır. Hükümdarlar yaptırdıkları cami, medrese ya da külliye halinde inşa edilen yapılarda kendi adlarına türbelerini de öldükten sonra gömülmek amacıyla inşa ettirirlerdi. Dolayısıyla yapının yakınında başka yapılar aranmalıdır.

Pencere Açıklıkları: Pencere açıklıkları kuzey ve güney cepheler üzerinde bulunmaktadır. Kuzey cephenin doğu ucunda giriş açıklığı, batısında ise sade, dikdörtgen formlu ve oldukça basit bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Güneyde ise kuzey cephedeki açıklıkların karşısına denk gelecek şekilde simetrik olarak açılmış iki adet pencere söz konusudur. Bunlar yine kuzeydeki pencere gibi dikdörtgen formlu, hiçbir dönemsel özellik taşımayan basit açıklıklardır. Doğu uçta yer alan sonraki dönemde kapatılarak dolap nişi haline getirilmiştir. Batı uçtaki pencerenin alt kısmı ise yapılan onarımlarda mermer kaplamalı çokgen niş haline getirilmiştir. Bu şekle getirilerek pencere ve mihrap nişinin bir işlevi üstlendiği Ahlat'taki Usta Şagirt Kümbeti (1285) ve Yarım Kümbet'i (XIII. yy sonları) anımsatmıştır. Bu kümbetlerde kıbleye denk gelen pencere açıklığının namaz kılmak isteyenlere yön göstermek amacıyla mihrap nişine benzetilerek inşa edildiği görülmüştür. Yapıda da bu amaçla yapıldığı düşünülmektedir.

Doğu cephe üzerinde herhangi bir açıklığa yer verilmemiş, bu cephe sağır bırakılmış olsa da tam karşısında yer alan batı cephesinde yuvarlak kemerli oldukça büyük ve beden duvarı kalınlığında derinliğe sahip dikdörtgen şekilli bir niş bulunmaktadır. Niş içinde bugün Türk bayrağı gerilmiş vaziyettedir. Bayrağın gerisine bakıldığında burada daha önce bir giriş açıklığının yer aldığı ve bunun daha sonra kapatıldığı anlaşılmıştır.

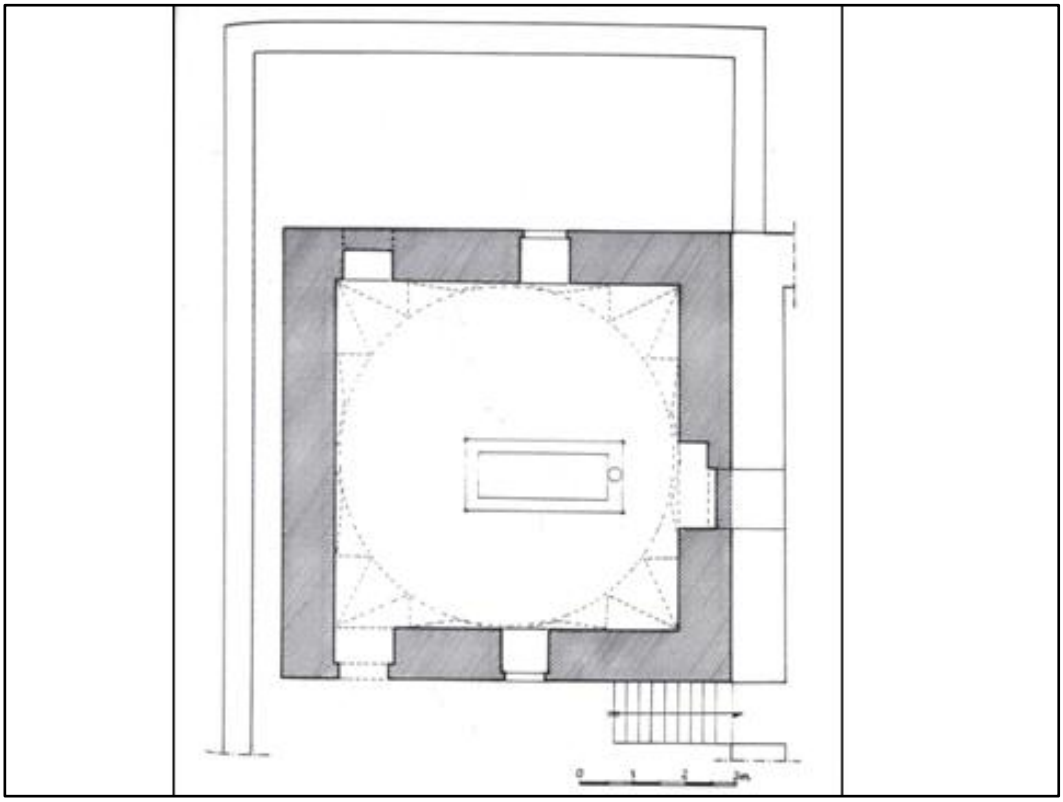
Süslemeler: Dönemine ait herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır. R.Duran'ın tezinde süsleme olarak türbede hazireyi çevreleyen ihata duvarındaki dekoratif dendanların varlığından bahsedilmiştir. Fakat günümüzde bu dendanlar ile karşılaşılmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DAŞ,E., Erken Osmanlı Dönemi Türbeleri (1300-1500), (T.C. Ege Üniversitesi, Türk- İslam Sanatı A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 2003.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

Şekil 15- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. Plan (R.Duran)

Resim 86- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. Kuzey Cephe

Resim 87- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. Giriş

Resim 88- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. Giriş Üzerindeki Kitabe

Resim 89- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. İç Mekan

Resim 90- Fethiye Menteşe Bey (Ahmed Gazi) Türbesi. İç Mekandaki Sanduka

Katalog No: 15

İnceleme Tarihi: 04.12.2009

Resim No:91-97

Şekil No: 16

FETHİYE-ÜZÜMLÜ (YUKARI MAHALLE) ANONİM TÜRBE

Yeri: Muğla'nın Fethiye ilçesine bağlı Üzümlü bucağında, Cadianda (Kadyanda) Sokakta eskiden Yukarı Mahalle Cami olarak adlandırılan fakat günümüzde adı Üzümlü Selçuklu Cami diye değiştirilen yapının güneydoğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir.

"Fethiye Üzümlü Yukarı Mahalle Anonim Türbe" olarak tezimizde bahsettiğimiz bu yapı Üzümlü sakinleri tarafından *"Sev Sevil Âşık Davud Dede Türbesi"* ismiyle bilinmektedir[58].

İnşa Tarihi: Yapının inşa tarihini ve burada kimin gömülü olduğunu öğrenebileceğimiz bir inşa kitabesi mevcut değildir. Tarihlendirmeye yardımcı olabilecek bir mezar taşı da bulunamamıştır. Yapı malzeme, teknik ve mimari elemanları bakımından incelenerek XIV. yy'a tarihlendirilmesi uygun görülmüştür.

Banisi: Bilinememektedir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Her bir kenar uzunluğu 5 m. olan kare planlı kübik gövdeli Menteşe türbelerindendir(Şek.16). Üstü kubbe ile kapatılmış olan bu yapı, Üzümlü-Yukarı Mahalle Cami'ne güneydoğu köşeden bitişik nizamda inşa edilmiştir. Mumyalık katı bulunmayan yapıya kapıdan girildiğinde sanduka ile karşılaşılmaktadır(Res.96-97).

[58] Yapı R. Duran'ın Menteşe Beyliği Mimarisi adlı doktora tezinde de *"Fethiye Üzümlü Yukarı Mahalle Anonim Türbe"* olarak adlandırılmaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının bitişiğindeki caminin kitabesi olmadığı için inşa tarihi de bilinmemektedir. Dolayısıyla malzeme açısından kıyaslandıklarında bir sonuç elde edilemez. Türbe malzeme açısından incelendiğinde özenli işçilik gösteren taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı cephe duvarları karşımıza çıkmaktadır. Kesme taş malzeme, dar- uzun tuğlalar ile kasetleme tekniğini andıracak görünümde çevrelenmiştir(Res.91-92). Fakat örgü düzenli sıralar izlemez.

Düzenli görünüm sergilemese de taş ve tuğlanın almaşık görünümde kullanılıyor olması bize Erken Dönem Osmanlı türbelerini anımsatmaktadır. Erken Dönem Osmanlı türbelerinde azımsanamayacak ölçüde almaşık cephe düzenine sahip yapı bulunmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkılarak kitabesi olmayan bu yapının Erken Osmanlı Dönemi'ne eş zamana yani en erken XIV. yy'a tarihlenebileceği bilgisi desteklenebilir[59].

Güney ve batı cephelerde pencere üstü seviyelerde yapılan onarımlar sonrasında moloz taş malzemenin kullanıldığı ve dıştan üzerinin sıva ve badana ile kapatıldığı görülmektedir(Res.93-94).

Taşıyıcılar: Yapı içerisinde ayak, sütun, paye gibi üst örtüyü taşıyıcı ve dış duvarları üzerinde payanda gibi duvarların açılmasını engelleyecek dönemine ait herhangi bir destekleyici unsur ile karşılaşılmamıştır. Fakat sonraki onarımlarda kubbeyi desteklemek amacıyla olsa gerek yapının köşelerine betonarme kolonlar dikilmiş olduğu görülmektedir.

Geçiş Unsurları: Beden duvarlarından yapının üstünü örten kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Pandantifler ve kubbede zamanla çatlaklar oluşmuştur. Üzerlerinin sıvanması nedeniyle malzemesi bilinmemektedir.

Örtü: Yapı küçük ebatlarda olduğu için üzerini örten kubbe de örttüğü mekana uygun olarak küçük çaplıdır. İç ve dış kısımdan örgü malzemesi görünmeyecek şekilde sıvanarak kapatılmış olan kubbenin malzemesi, diğer Menteşe türbelerinin üzerini örten kubbelere bakılarak tuğla olabileceği kanaatine varılmıştır. Yapıların tarihsel dokusunu katletmek için yapılan onarımlardan birinde kubbenin sıvanarak kapatılması yetmezmiş

[59] E. Daş, Erken Osmanlı Dönemi Türbeleri (1300-1500), (T.C. Ege Üniversitesi, Türk- İslam Sanatı A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 2003. Tez çalışmasında verilen tablolardan yola çıkılarak tuğla ve taş malzeme ile oluşturulan almaşık teknik ile örülmüş cephe duvarlarının incelenen 84 türbeden 43'ünde karşılaşıldığı söylenebilir.

gibi köşelerine betonarme kolonlar dikilerek yanlardan saçak gibi çıkma yapacak şekilde düz betonarme bir tavan ile çevrelenmiştir. Amaç kubbeyi desteklemek olmalıdır.

Taçkapı: Yapının tek girişi doğu cephe üzerinden açılmış olan düz, basit dikdörtgen şekilli açıklıktır. Hiçbir özelliği olmayan bu giriş, dönemini yansıtan özelliklerden de oldukça uzaktır.

Pencere: Güney, kuzey ve batı cephelerde ufak da olsa pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Türbede genellikle çok büyük boyutlu olmayan, aydınlanma ve havalandırma ihtiyacını karşılayacak ebatta pencere açıklıkları ile karşılaşılır. Bu yapı da genellemeye uygun formda açıklıklara sahiptir.

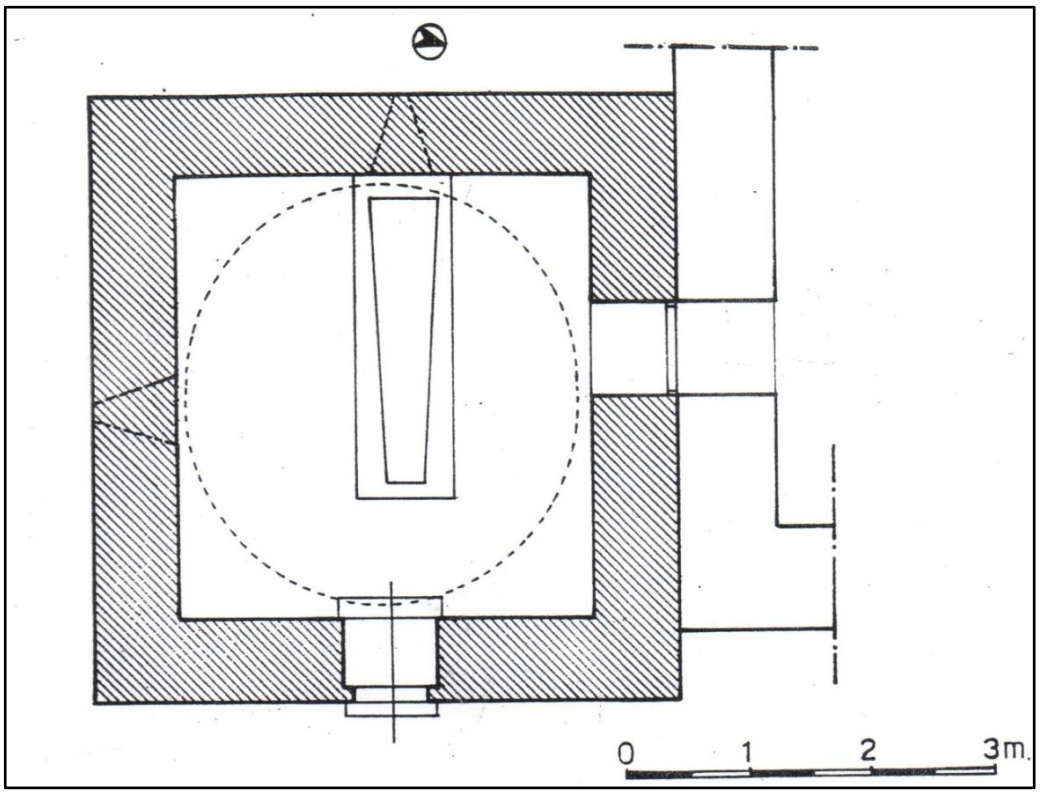
Kuzeyde yer alan sivri kemerli pencere açıklığı, yapının bitişiğindeki cami ile bağlantıyı sağlamaktadır. Güney ve batı cephelerdeki açıklıklar ise içte geniş, dışa doğru daralan dikdörtgen formlu mazgal pencerelerdir.

Süslemeler: Yapıda, dış cephede taş ve tuğla malzemenin almaşık düzende kullanılması yoluyla ulaşılan ahenk dışında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DAŞ,E., Erken Osmanlı Dönemi Türbeleri (1300-1500), (T.C. Ege Üniversitesi, Türk- İslam Sanatı A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 2003.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995

Şekil 16- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Plan (R.Duran)

Resim 91- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Doğu Cephe

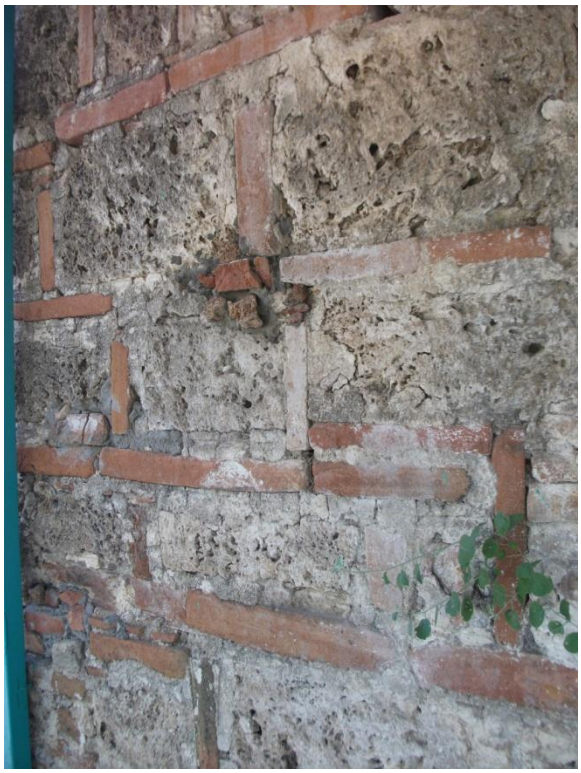
Resim 92- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Doğu Cephe

Resim 93- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Güney Cephe

Resim 94- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Güneybatı Cephe

Resim 95- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. Doğu Cephe Kasetleme Tekniği ile Örülmüş Duvar Detayı

Resim 96- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. İç Kısım Duvar Detayı

Resim 97- Fethiye Üzümlü (Yukarı Mahalle) Anonim Türbe. İç Kısım

Katalog No: 16

İnceleme Tarihi: 04.12.2009 / 11.07.2011

Resim No:98-99

Şekil No: …

FETHİYE/ GÜNLÜKBAŞI MEVKİİ - ANONİM TÜRBE

Yeri: Muğla'nın Fethiye ilçesinde, Merkezden–Üzümlü Bucağı yönünde devam eden yol üzerinde Günlükbaşı adı verilen mevkiide bulunmaktadır. Ahmed Gazi Caddesi ve Namık Kemal Caddesi'nin kesiştiği noktada Turgut Özal Bulvarı ve Polis Merkezi ile üçgen oluşturacak konumda yer almaktadır.

İnşa Tarihi: Günümüze ulaşabilmiş bir kitabe metni bulunmamaktadır. Fakat genel olarak değerlendirildiğinde, abartısız görünümü, basit ölçekli plan şeması itibarıyla Osmanlı ihtişamından uzak bir Türk Dönemi yapısı olduğu ve Menteşe Beyliği Dönemi'nde inşa edilmiş olabileceği kanaatine varılmıştır. Ayrıca halk arasında yayılan bir efsaneye göre burası Kesik Baş Türbesi olarak adlandırılmakta ve rivayete göre savaşırken kafası kopmuş olan Menteşe Bey'in gövdesinin Fethiye Menteşe Bey Türbesi adıyla bahsettiğimiz (Kat.No:14) yapıda gömülü olduğu anlatılır[60]. Ayrıca başka bir söylenti de bu türbenin Menteşe Bey'in eşine ait olduğu yönündedir[61].

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Günümüzde küçük bir bahçe içinde bulunan yapı plan şeması itibarıyla oldukça küçük bir alanı kaplamaktadır. Yuvarlak planlı, silindirik gövdeli bu yapı kümbet/ türbe mimarisinin gelişiminde örnek olduğu düşünülen ilk yapılar olan

[60] Bu bilgi sadece halk arasında anlatılan efsanevi hikayeye dayanılarak aktarılmış, hiçbir tarihi kaynaktan Menteşe Bey'in (ya da onlara göre kimi zaman Ahmed Gazi'nin) anlatılan hikayede olduğu gibi ölmüş olduğuna dair kesin bir bilgi elde edilememiştir.

[61] Bkz. R.Duran, a.g.e. ,…Doktora tezinin metin cildinde yapıya ait bir bölüm bulunmazken, resim kataloğunda yapının birkaç resmi aktarılmış ve altına "Menteşe Bey'in Hanımına Atfedilen Sarnıç Türbe" şeklinde not düşülmüştür.

geleneksel Orta Asya çadır tipini andırmaktadır. Yapının mumyalık katı bulunmamaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapı duvarları iç ve dış kısımda oldukça yoğun bir tabaka halinde çimento harç ile sıvanmış ve cepheler boyama yoluyla inşa malzemesi hiçbir şekilde görülemeyecek şekilde kapatılmıştır. Dolayısıyla bu konu ile ilgili bilgi verilememektedir(Res.98-99).

Taşıyıcılar: Yapı oldukça küçük ve sadedir. Boyutları açısından olsa gerek destek ve taşıma amaçlı herhangi bir mimari unsur yoktur.

Geçiş Unsurları: Yapıda geçiş unsuru kullanılmadan üst örtü beden duvarları üzerine yerleştirilmiştir.

Örtü: Kullanılan örtü iç ve dış kısımda kubbedir. Kubbe, türbe mimarisinde silindirik gövdeli yapılar üzerini kapatmak için kullanılan en yaygın örtü sistemidir. Kubbe yarım yuvarlak bir form yerine daha sivri, külah ve kubbe arasında sıkışıp kalmış bir forma sahiptir. İç ve dış kısımdan cephe duvarları gibi yoğun harç tabakası ve boya ile kapatılmış olduğundan inşa malzemesine dair bilgi sahibi olunamamıştır.

Taçkapı: Yapının kuzey cephesinde bulunan yaklaşık olarak 1 m. yüksekliğe ve 1 m. genişliğe sahip olan basit bir açıklıktan yapının içine neredeyse emekleyerek girilebilmektedir. Bu giriş açıklığı sonradan yapıya kazandırılan tek kanatlı demir bir kapıya sahiptir(Res.401-402). Günümüzde hala ziyarete açıktır.

Pencereler: Pencere açıklığı bulunmamaktadır.

Süslemeler: Yapı özgün duvar dokusunu iç ve dış kısımda yoğun çimento harcı tabakası ile kaplanması sonucu kaybettiği için herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

Yapı ile ilgili olarak hiçbir kaynakta bilgiye rastlanmamıştır.

Resim 98- Fethiye Günlükbaşı Mevkii- Anonim Türbe. Kuzey Cephe

Resim 99- Fethiye Günlükbaşı Mevkii- Anonim Türbe. Güney Cephe

Katalog No: 17

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 100-102

Şekil No: 17

BEÇİN I NO.'LU TÜRBE (I. ANONİM TÜRBE)

Yeri: İç Kale'nin güneydoğusunda yer alan mezarlık içinde bulunmaktadır.

İnşa Tarihi: Günümüze yapıya ait hiçbir kitabe metni ulaşamamış olduğu için kesin inşa tarihi bilinememektedir. Fakat XV. yy'ın II. yarısında veya XVI. yy içinde inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir[62].

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Büyük bir kısmı yıkılmış olan yapı beden duvarlarından anladığımız üzere yapı kare bir alana inşa edilmiş, kübik gövdeli bir yapıdır. Mumyalık katı yoktur(Şek.17).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının ana inşa malzemesi kırma taştır. Kırma taş, köşe birleşim noktalarında devşirme kesme taşlara dönüşmüştür. Dışta zeminden yaklaşık 2 m. yükseklikte bugün de görülebilen hatıl boşlukları yer almaktadır. Bu hatıl boşluklarına iç kısımda da rastlanmaktadır. Duvar yüzeyleri grimtırak sıva ile kapatılmıştır(Res.101).

Taşıyıcılar: Yapıda taşıyıcı ve destekleyici olarak kullanılan mimari eleman bulunmamaktadır. Fakat duvar üzerinde içte ve dışta karşılaşmış olduğumuz hatıl

[62] R. H. ÜNAL, Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.10-11).

boşlukları bugüne gelememiş olsa da, ahşap hatılların ilk inşada beden duvarlarının sağlamlaştırılması amaçlanarak yerleştirildiği açıkça görülebilmektedir.

Geçiş Unsurları: Günümüze ulaşan kalıntılardan geçiş unsurlarının pandantif olduğunu anlıyoruz(Res.102). Pandantifler oldukça geniş tutulmuş ve beden duvarları neredeyse ortalar bir seviyeden başlatılmıştır. Alt kesimlerinde kırma taş kullanılarak örgüsüne başlanmış olan pandantiflerde üst seviyeye doğru örgünün kabayonu taş adını verdiğimiz malzeme ile devam ettiği görülmektedir. Geçiş unsurları üzerinde de grimtırak sıva kullanımı ile karşılaşılmıştır. Pandantiflerin duvar üzerine atılan kemerleri yanlardan tek sıra silme ile belirginleştirilmiştir.

Örtü: Geçiş unsurlarının varlığından anlaşıldığı üzere tercih edilen örtü kubbedir. Tamamen yıkılmış olduğu için inşa malzemesi bilinememektedir.

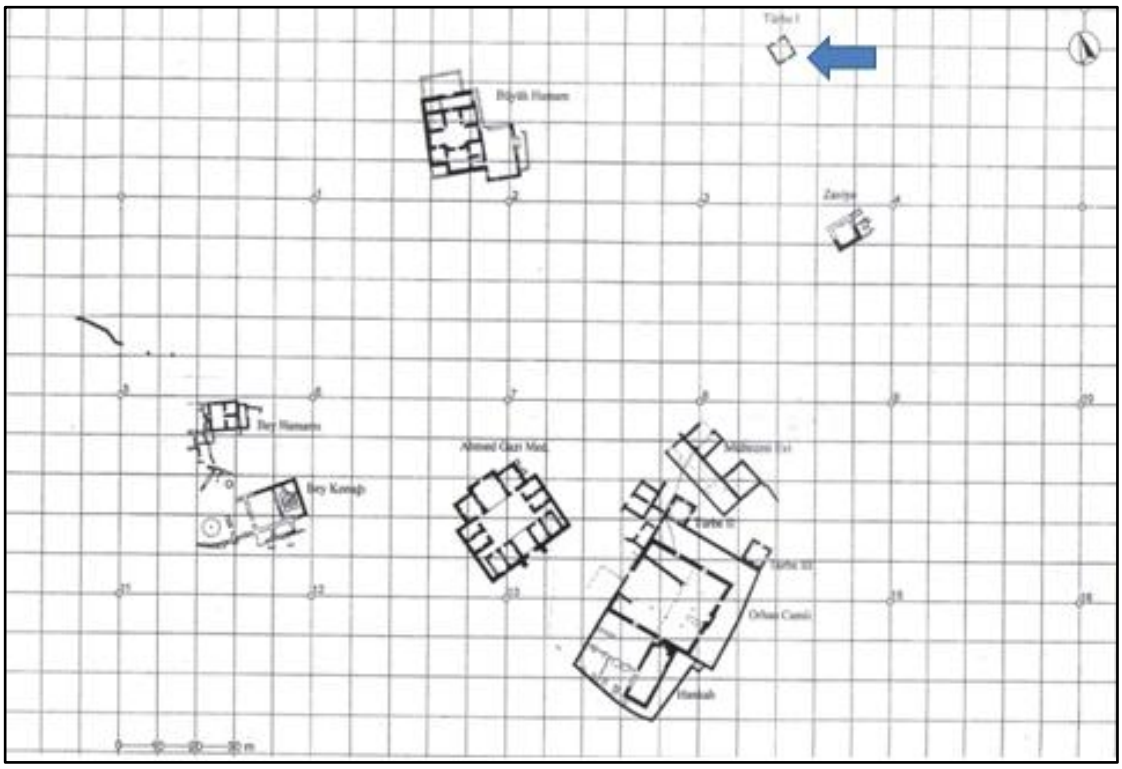
Taçkapı: Giriş açıklığı ekseni itibarıyla kuzey cephesini ortalar şekilde yerleştirilmiştir. Kalıntılardan anladığımız kadarıyla yerini söyleyebileceğimiz giriş açıklığının formu, süslemeleri ve malzemesi ile ilgili bilgi verilememektedir.

Pencereler: Doğu, batı ve güney cepheler üzerinde yer alan gedikler dolayısıyla bu üç cephede pencere açıklıklarının bulunduğu düşünülmektedir.

Süslemeler: Yapının günümüze ulaşan kısımlarında herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ÜNAL,R. H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.(s.10-11).

Şekil 17- Beçin I No.lu Anonim Türbe. Plan Şeması (Y.Demiralp)

Resim 100- Beçin I No.lu Anonim Türbe. Ağaçlar Arasında Konumu

Resim 101- Beçin I No.lu Anonim Türbe. Genel Görünüm

Resim 102- Beçin I No.lu Anonim Türbe

Katalog No: 18

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 103-107

Şekil No: 18

BEÇİN II NO.'LU TÜRBE (ORHAN BEY TÜRBESİ)

Yeri: Beçin ören yeri içinde, Orhan (Bey) Cami avlusunun doğu duvarının kuzey ucuna inşa edilmiştir. Ahmed Gazi Medresesi'nin güneydoğu çaprazında III No.'lu türbenin ise kuzeyinde yer almaktadır.

İnşa Tarihi: Yapının günümüze gelebilmiş bir kitabesi mevcut değildir. Orhan Camii avlu duvarına bitişik inşa edilmiş olması ve özenli malzemesi dolayısıyla yapının Menteşe beylerinden Şücaeddin Orhan Bey tarafından camii inşası sırasında yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle yapıyı XIV. yy ortalarından- XV. yy ilk çeyreğine kadar olan bir aralığa tarihlendirmek mümkündür.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Menteşe Ulubeylerinden Şücaeddin Orhan Bey olma ihtimali yüksektir. Fakat kesin bir bilgi yoktur.

Plan Özellikleri: Yapı kare planlı 5.75x5.95 m. ebatlarında kübik gövdeli bir Menteşe türbesidir. Üstü kubbeyle örtülmüş olup, mumyalık katı yoktur(Şek.18).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapı kuzey ve batı duvarları yoluyla Orhan Cami ile temas halindedir. Kuzey cephe, Orhan Cami'nin kuzey cephesi ile düz bir hat çizerek kopma yapmadan devam etmektedir(Res.103-104). Batı cephesi ise avlu doğu duvarı üzerine inşa edilmiştir. Tüm cephelerde inşa malzemesi ayrılık göstermeden devam eder. Ana inşa malzemesi içte ve dışta moloz taştır. Moloz taşların arası tuğlalar, küçük taşlar ve harç yardımıyla dolgulandırılmıştır. Düzenli bir örgü söz konusu değildir. Fakat diğer yapılara oranla daha itinalı olduğu da gözden kaçmamaktadır. Cepheler tüm köşelerde

düzgün kesme taş diyebileceğimiz kadar muntazam olmayan kesme taşların zeminden üst örtüye kadar rustik örgü şeklinde yerleştirilmesi ile hareketlilik sağlanarak sonlandırılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapıda taşıyıcı ve destekleyici olarak kullanılan mimari eleman bulunmamaktadır. İç mekanlarda yer alan kemerler ise tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

Geçiş Unsurları: Kubbe geçişleri köşelerde iki ucu konsol görevini üstlenen devşirme, profilli mermer parçalarına oturtulmuş olan tromplardır(Res.107). Trompların iç kısmında moloz taş duvar örgüsü kesilmiş, yerini yatay tuğla sıralarına bırakmıştır. Trompların kemerleri ise sivri forma sahip olup, yatay tuğlaların tepe noktasına doğru dikey hale gelmesiyle oluşturulmuştur. Sivri kemerler sadece köşelerde değil, kenarlarda da çepeçevre devam ettirilerek yapı kuşatılmıştır. Kemer köşelerinde tuğla sıraları yataydır. Yatay tuğlalar arasında yine tuğla malzemeli yuvarlak formlu içi boş unsurlar yerleştirilmiştir. Kemerler ve köşelikler arasında sivri kemer hattını takip eden dikey tek sıra tuğla yer alır. İçten kubbe eteğinde tek sıra testere dişi şeklinde oluşturulmuş, kirpi saçak görünümünde süsleme şeridi yer almaktadır.

Örtü: Kübik gövdeli türbenin üzeri, beden duvarları üzerinde kasnak olmadan inşa edilen kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin malzemesi kalıntılardan anlaşıldığı üzere tuğladır. Bu malzeme büyük olasılıkla bir bütünlük sağlaması amacıyla tercih edilmiştir.

Taçkapı: Yapının giriş açıklığı güney cephesi üzerinde bulunmaktadır(Res.106). Cepheyi tam anlamıyla ortalayan eksende açılan bu giriş yapının güney duvarını ortalamıyor olsa da, cami avlusunun doğu duvarı uzantısının türbenin batı duvarından yaptığı girinti baz alınarak bakıldığında açıklığın batı ve doğuya aynı mesafede olduğu ve simetrinin bir şekilde sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Açıldığı cephenin güney olması itibarıyla da şaşırtıcıdır. Çünkü bu tip yapılarda güney cephede giriş açıklığına yer verilmesi ender rastlanan bir durumdur. Açıklıklar genellikle kuzey cephe üzerinde ya da yapının caddeye bakan yüzünde olurdu. Güney cephe bir giriş açıklığı için en son düşünülecek cephedir[63]. Daha çok boş bırakılır, pencere açıklığı için kullanılır veya

[63] Giriş açıklığı ile ilgili olarak bahsedilmesi gereken diğer bir nokta ise, Beçin'deki eserleri neredeyse ele alan ilk yazılı kaynaklardan olan ve A.Arel tarafından yazılan makalede verilen bilgiler ve plan şemasıyla ilgilidir. "Planda görülen, doğu ve batı cephelerdeki açıklıklar giriş kapılarıdır. Profilli kasaları vardır. Öbür duvarlardaki açıklıkların kasaları yıpranmıştır, çerçeveleri yoktur. Bunların pencere yerleri olduklarını düşünüyoruz" diye bilgi verilmektedir. Makalenin yazıldığı tarihin 1968 olması nedeniyle bu hataya düşüldüğü, gerçek giriş açıklığının 1970' li yıllarda Oluş Arık ve ekibi tarafından yapılan temizlik çalışmalarında ortaya çıkmış, fakat asıl olarak 2000 yılında R. H. Ünal ve kazı ekibi tarafından

örneklerine Selçuklu kümbetlerinde ve Osmanlı türbelerinde de rastladığımız üzere türbeye gelen ziyaretçinin fatiha okumanın yanında iki rekat namaz kılma arzusunu yerine getirmesi için kıbleyi gösteren bir mihrap nişine yer verilmesiyle bilinmektedir.

Giriş açıklığı sivri kemer ile sınırlandırılmış, dikdörtgen forma sahiptir. Kasası dışa doğru bir kademe genişleyen şekilde profillendirilmiştir. Alt kısımda iç ve dıştan, yanlarda genel inşa malzemesinden farklı olarak daha düzgün görünüm sağlayan kabayonu taş kullanılarak köşeler inşa edilmiştir.

Giriş açıklığının kemeri ise bugün sadece formunu korur. Tuğla örgü malzemesi ise dökülmüştür. Fakat izlerden yola çıkılarak buradaki kemerin de, tromp geçişler ve pencere alınlıklarında yer alan tuğla kemerler ile aynı sistemde örgüye sahip olduğu söylenebilir. Kemerin bulunduğu noktada tuğla malzemenin yerleştirilebileceği derinliğe yetecek kadar malzeme dökümtüsünün yarattığı boşluk bulunmaktadır.

Pencereler: Doğu, batı ve kuzey cepheler üzerinde pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Bu açıklıklar sivri kemerli, dikdörtgen formları ve malzeme kullanımı itibarıyla incelendiğinde taçkapı ile aynı özellikleri taşıdıkları görülmüştür. Bahsetmeye değer bir farklılık bulunmamaktadır. Üç pencere açıklığında da söve, eşik ve atkı taşları günümüze gelememiştir.

Süslemeler: Yapıda inşa malzemesiyle oluşturulmuş süslemeler dışında bir bezeme unsuruna rastlanmamıştır. Duvarların kesişim noktaları olan köşelerde tam anlamıyla düzgün olmayan kesme taşlar ile oluşturulan rustik duvar örgüsü ile kemerler ve tromplarda kullanılan tuğlaların farklı dizilimiyle oluşturulan süslemelerden bahsedilebilir. Kubbe eteklerinde ise geçişi belirginleştirmek amacıyla testere dişi şeklinde sivri uçları dışa gelecek pozisyonda yerleştirilen tuğlalarla yapılan tek sıra kirpi saçak benzeri şeritten başka bezeme söz konusu değildir.

---

tekrarlanan temizlik çalışmaları sonucunda netlik kazanmıştır. Son çalışmalarda türbe girişi önünde, yaklaşık olarak 50 cm yüksekliğinde bir moloz yığını mevcut olduğunu ve bu yığının kaldırılması sonucu günümüzde de rahatça görebildiğimiz kapı eşiği ortaya çıkarılmıştır. Yan yana eş büyüklükte iki taş bloğun yerleştirilerek yekpare izlenimi verilmesiyle meydana getirilmiştir. Bu eşik 2000 yılı kazı raporlarında da bahsedildiği gibi yapının inşa edildiği tarihteki zemin kotunun saptanmasına yardımcı olmuş ve bunun yanında A. Arel'in de tezini çürütmüştür.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

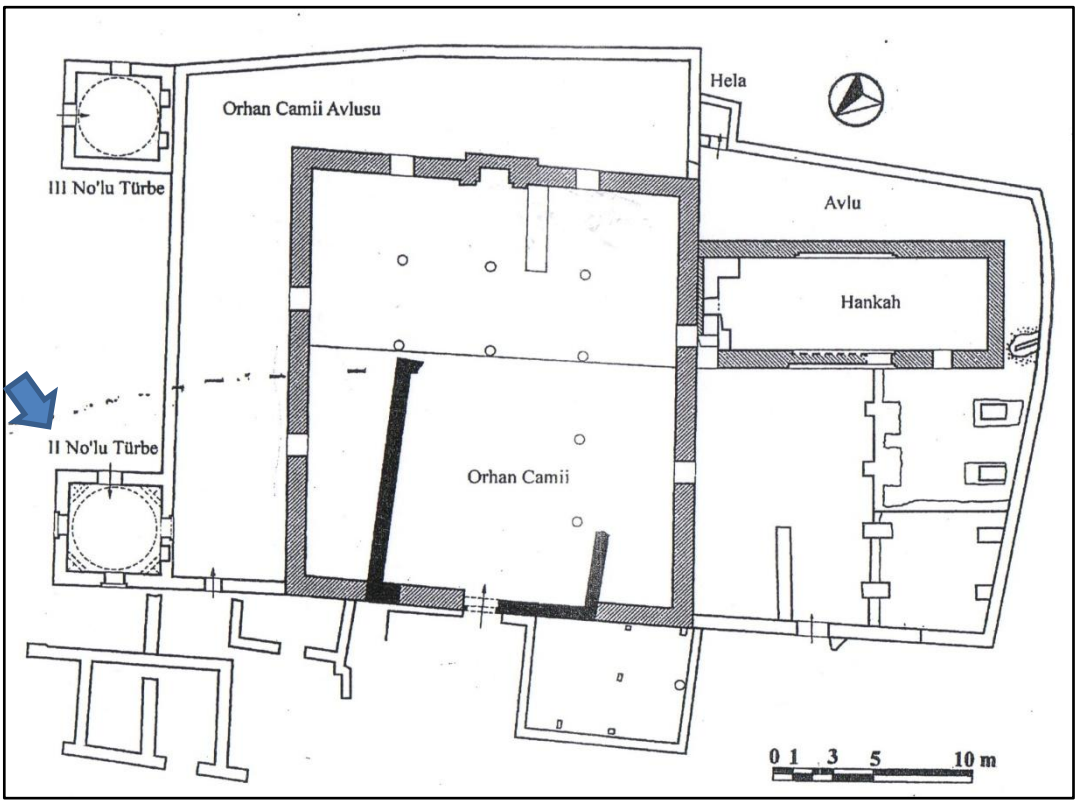
AREL,A.,"Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S.I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.82).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.186-188).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.135).

ÜNAL, R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.20-21).

ÜNAL,R.H.,-DEMİR,A., "Beçin 2000 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.XIII/ 2, İzmir, Ekim-2004.(s.139-176).

Şekil 18- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Plan (E.Daş)

Resim 103- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Kuzeybatı Cephe

Resim 104- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Kuzeydoğu Cephe

Resim 105- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Güneybatı Cephe

Resim 106- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Güney Cephe

Resim 107- Beçin II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi).Kubbe Geçişleri

Katalog No: 19

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 108-112

Şekil No: 19

BEÇİN III NO.'LU (ANONİM) TÜRBE

Yeri: Beçin ören yeri içinde Orhan (Bey) Cami avlusunun doğu duvarının güney ucuna bitişik nizamda inşa edilmiş olup, II No.'lu Türbe'nin de güneyinde yer almaktadır[64].

İnşa Tarihi: İnşa kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Dolayısıyla inşa tarihi ve türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Sade ve basit görünümüne dayanılarak XV. yy'da inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Kare planlı (6.30X6.10 m. ebatlarında), kübik gövdeli, üzeri kubbe ile örtülü tek katlı Menteşe türbelerindendir. Mumyalık katı bulunmamaktadır(Şek.19).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının duvar örgüsünde neredeyse tamamen moloz taş malzeme kullanılmıştır(Res.108-109). Moloz taş malzeme birbirine kalın harç tabakaları ile kaynaştırılmış, yer yer duvar örgüsünde tuğla malzemeye de rastlanmıştır. Oldukça özensiz bir şekilde meydana getirilen duvarlarda açıklıkların köşe noktalarına denk gelen yerlerde büyük taş parçaları kullanıldığı görülmüştür. Nişlerin kemer alınlıklarında ve pandantiflerde sadece tuğla malzeme kullanılmıştır. Üst örtü malzemesi ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip değiliz fakat yapıda kullanılan

[64] R.Duran, a.g.e., s.189-190.'da Beçin II No.'lu türbe olarak adlandırılan bu yapı, R. H. Ünal tarafından yürütülen Beçin kazısı raporlarında ve Menteşe Beyliği'nin Başkenti Beçin adlı kaynakta Beçin III No.' lu Türbe olarak kayda geçmiştir.

malzemeler arasında duvarlar üzerinde karşılıklı olarak açılan deliklerden ahşap gergilerin de olduğunu anlıyoruz(Res.110).

Taşıyıcılar: Yapıda, tek birimli ve küçük ebatlı olması açısından ayak, paye, sütun ve payanda gibi herhangi bir destekleyici ve taşıyıcı unsura rastlanmaması normaldir. Fakat sağlamlaştırma amacıyla duvarlar arasında ahşap gergilerle destek yapıldığı izlerden anlaşılmaktadır.

Geçiş Unsurları: Geçiş unsuru olarak pandantif kullanılmıştır(Res.112). Moloz taş duvar örgüsü pandantiflerde farklılaşmış ve yatay tuğla sıralarıyla oluşturulan geçiş unsurlarına dönüşmüşlerdir. Pandantifin üçgen hatları ise iki yanda dikey olarak yerleştirilen tuğla sıraları ile belirginleştirilmiştir. Bunlar bu özelliğiyle Kızılhan ile benzerlik gösterir.

Örtü: Bugün örtüsü tamamen yıkılmış durumda olan türbenin ilk inşasında üzerini kapatmak için kubbe kullanıldığını yapıdaki izlerden anlıyoruz. Kasnak kullanılmadan pandantifler ile geçişin sağlandığı kubbenin inşa malzemesi hakkında iki fikir öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki ve kuvvetli olan ihtimal, kubbe geçişlerinin devamı niteliğinde tuğla malzeme ile inşa edilmiş olduğu, diğeri ise duvar örgüsünün devamı niteliğinde moloz taş malzeme kullanılarak oluşturulduğudur.

Taçkapı: Yapının giriş açıklığı doğu duvar üzerinde yer almaktadır. Doğuda yer alan açıklık zemin kodu itibarıyla giriş açıklığı olmaya daha yakındır. R. Duran'ın verdiği bilgide ise zemin kotu düşük olan açıklığın güney cephedeki açıklık olduğu ve bunun giriş açıklığı olabileceği yönünde bilgi verilmiştir. Fakat günümüzde yıkılmış olan bu alanda bile açıklıkların zemin kotu rahatlıkla görülebilmekte, giriş açıklığı niteliğine daha uygun olduğu anlaşılabilmektedir. Fakat giriş açıklığının eşik kısmından yukarısı yıkık olması nedeniyle nasıl bir kemere ve profile sahipti bilinememektedir. Dolayısıyla tüm özellikleri ve inşa malzemesi konusunda hiçbir bilgi verilememektedir.

Pencereler: Yapının duvarları üzerinde aydınlatma ve havalandırma işlevi taşıyan tek bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıkta güney cephenin ortasında bulunmaktadır ve dikdörtgen forma sahiptir. Duvar üzerinde kalan izlerden üst kısmında bir kemerin var olduğu düşünülmektedir. Pencerede moloz taş duvar örgüsüne devam edilmiş fakat yer yer köşe noktalarında büyük blok taş kullanımı ile karşılaşılmıştır.

Batı duvarı üzerinde ise yanyana, simetrik olarak açılmış iki adet dolap nişi bulunmaktadır(Res.111). Bu nişler tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesi ile oluşturulmuş sivri kemerler ile sonlandırılmıştır.

Süslemeler: Yapıda herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Fakat bugün büyük bir kısmı yıkılmış durumda olduğu için yapının tamamıyla ilgili bir genelleme yapılamamaktadır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

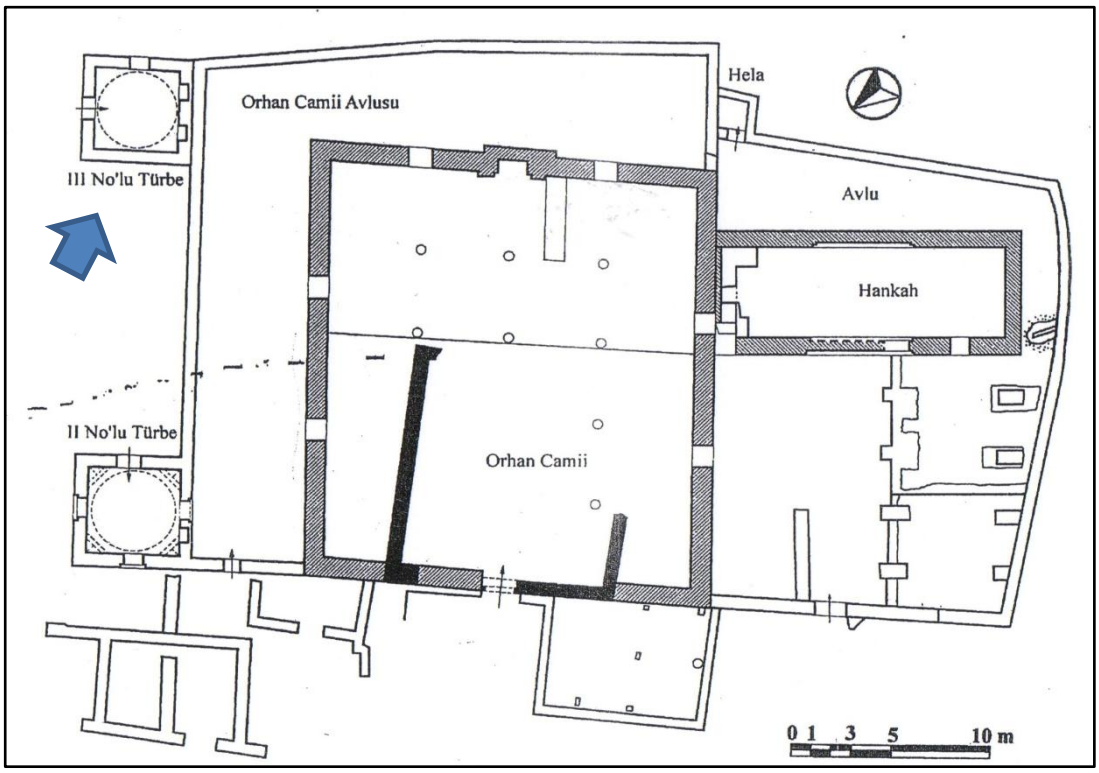
AREL,A.,"Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

ÜNAL,R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.(s.20- 21).

ÜNAL,R.H.-DEMİR,A., "Beçin 2000 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIII/ 2, İzmir, Ekim- 2004.

Şekil 19- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Plan (E.Daş)

Resim 108- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Güneydoğu Cephe

Resim 109- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Güneybatı Cephe

Resim 110- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Kuzey Duvarındaki Ahşap Hatıl Boşlukları

Resim 111- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Nişler

Resim 112- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe. Pandantif

III- KATALOG

C- TEKKE / ZAVİYELER

Katalog No: 20

İnceleme Tarihi: 24.11.2009 / 30.05.2010

Resim No: 113-119

Şekil No: 20

BALAT AHMED GAZİ ZAVİYESİ (MEVLEVİHANE)

Yeri: Balat Ören yerinin kuzeyinde, Humeytepe olarak adlandırılan kısımda, Arslanlı limanın güneyinde bulunmaktadır.

İnşa Tarihi: Yapının inşa tarihi ve tamiratına dair herhangi bir kitabenin varlığı söz konusu değildir. R.Duran'ın tezinde detaylı olarak tüm ihtimaller üzerinde durulmuş ve 1562-63 yıllarına ait Başbakanlık Arşivi tapu tahrir defterinde, Menteşe Sancağı Evkaf defterinde ve 1517 yılına ait maliye defterinde yapının ve mahallesinin adı geçmektedir. Buna göre 1375-91 yıllarında Menteşe Beyi olan Ahmed Gazi tarafından bu yıllar arasında inşa ettirilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır[66].

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Büyük olasılıkla yapıya adını veren Ahmed Gazi olmalıdır.

Plan Özellikleri: Yanyana inşa edilmiş, ortadan bir duvarla bölünmüş eş büyüklükte iki adet kare planlı, üzerleri kubbe ile örtülmüş mekanın birleşimiyle dıştan bakıldığında dikdörtgen plan şemasına sahip bir yapıdır(Şek.20). Batı ve güneyde birer giriş açıklığı, doğu ve kuzeyde ise pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Bazı kaynaklarda yapının iki katlı olduğuna dair fikirler öne sürülmüştür. Fakat günümüzde zemin dolgusu sebebiyle bir alt katın varlığına dair iz ile karşılaşılmamıştır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Örgüde devşirme malzeme, moloz taş, tuğla, kulpsuz pişmiş toprak kaplar ve harç, belli bir düzen ihtiva etmeden karmaşık düzende yerleştirilerek kullanılmıştır(Res.116) Devşirme bloklar pencere eşik, söve ve atkı taşlarında,

[66] Yapının tarihlendirmesiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. R.Duran, a.g.e., s.194-196.

güneydeki giriş açıklığı kemerinde ve giriş açıklıklarının beden duvarlarında taşıntı yapan bölümlerde, duvarların alt kısımlarında ve özellikle rustik örgü sistemiyle köşe birleşim noktalarında kullanılması ile karşımıza çıkmıştır.

Yapı beden duvarlarının ağırlıklı olarak izlenen örgüsü moloz taş, tuğla ve harç ile meydana getirilen örgüdür. Beyaz renkli harç tabakaları oldukça kalın kullanılmıştır. Tuğla, pencere açıklığı ve nişlerin kemerlerinde, alınlıklarında ve geçiş unsurlarında harç ile birlikte, güney giriş açıklığı kemerinde ise devşirme bloklar arasında ve kemeri üstten tek sıra kuşatır şerit halinde kullanımı ile karşımıza çıkar. Pişmiş toprak kulpsuz kaplar özel olarak yapılmış ve örgüde kullanılmıştır. Duvarlarda hafifletici işleve sahip olduğu kaynaklardan öğrenilmiştir.

Günümüze gelememiş olsa da, duvar üzerindeki yuvalardan anlaşıldığı kadarıyla bu yapıda kullanılmış olduğu söylenebilir.

Taşıyıcılar: Yapı içinde destekleyici ve taşıyıcı unsur bulunmamaktadır. Üst örtünün beden duvarlarına oturtulması sebebiyle taşıyıcıya, yapının küçük ebatlı olması nedeniyle destekleyiciye ihtiyaç duyulmamış olacağı düşünülmektedir.

Geçiş Unsurları: Örtüye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır(Res.119) Pandantifler tuğlaların dar- uzun yüzlerinin yatay sıralar halinde yerleştirilmesiyle meydana getirilmiş örgüye sahiptir. Tuğlalar arasında, tuğla kalınlığına eş değer beyaz renkli sıva kullanıldığı görülmektedir. Pandantiflerin örgüsü arasında yer yer moloz taş parçalarına rastlanırken, bazı kısımlarda tüm bu malzemelerin üzerinin sıva ile kapatıldığı görülmüştür. Pandantiflerin örgüsü arasında II No'lu Türbe'de de karşımıza çıkan şekil itibariyle pişmiş toprak kap olduğu düşünülen parçalara yer verilmiştir. Wulzinger tarafından buradaki küplerin kulpsuz olarak bu iş için özel imal edilmiş olduğu, 41x18 cm. ebadında yedişerden iki sıra halinde 8- 12 cm. aralıklarla yerleştirilmiş oldukları belirtilmektedir. Kasnak kullanılmamıştır.

Örtü: Tüm bu geçiş unsurlarının varlığı sebebiyle günümüzde yıkılmış durumda olan örtüsünün ilk inşada kubbe olarak tasarlandığı rahatlıkla söylenebilir. Kubbenin malzemesi konusunda net bir iz olmasa da, pandantiflerin devamı niteliğinde tuğla malzeme ile inşa edildiği ihtimali üzerinde durulabilir.

Taçkapı: Yapının batı(Res.114) ve güneybatı(Res.113) cephelerinde olmak üzere iki adet giriş açıklığı bulunmaktadır. İkisi de beden duvarları üzerinden dışa taşıntılı, iç iki yanında yarım daire şekilli nişleri olan açıklıklar olarak planlanmıştır. Batı cephe

üzerindeki açıklık günümüze gelememiş olduğu için nasıl bir kemere ve profile sahip olduğunu bilmek mümkün değildir. Sadece dışa taşıntı yapan kesme taş devşirme malzeme ile kaplanmış olan moloz taş, tuğla ve harç karışımı malzemenin birlikte kullanıldığı duvar örgüsüne sahip olduğu ve belki de güneydeki giriş açıklığı ile aynı formda inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Güneydeki giriş açıklığı da alt kesimlerde batıdaki açıklık gibi moloz taş, tuğla ve harç karışımı malzeme kullanılarak örülmüş duvar üzerine birbirinden farklı ebatlarda devşirme taşlar ve tuğla kaplanmasıyla oluşturulmuş örgüye sahiptir. Üst kesimlere doğru taş boyutları gittikçe küçülür ve örgü içerisinde yatay ve dikey tuğlalara daha sık yer verilmeye başlanır. Kemer başlangıç seviyesinden itibaren, kemerin oluşumu için blok taşlar arasına iki sıra tuğla yerleştirilerek örgü devam ettirilir ve sivri kemer dıştan tek sıra yatay tuğla şeridi ile çevrelenerek girişin vurgulanması sağlanır. Bu örgü altta tuğla sıraları ile devam eder ve içte beden duvarında kullanılan malzemeye dönüşür. Dışta yapılan kemer vurgusu içeride yoktur. Taçkapı dışa taşıntısı itibarıyla kemeri oldukça geniştir, bu da ona eyvan görünümü kazandırmıştır. Zeminden oldukça yüksekte yer alan bu açıklığın önünde batı cephedeki gibi -muhtemelen yıkılmış- bir merdiven olması gerektiğini düşündürmektedir.

Mihrap: Doğuda yer alan kare birimde üç adet niş bulunmaktadır. Bunlar kuzey cephedeki pencere açıklığının batısında, doğusundaki pencere açıklığının güneyinde ve güney cephenin ortasında yer almaktadır. Kuzeydeki pencerenin yanında yer alan ocak nişi devşirme malzeme ve moloz taş malzeme ile örülmüş, günümüzde formunu muhafaza eder durumdadır. Doğudaki pencerenin güney yön kısmında yer alan dolap nişinin alınlığı yatay tuğla örgülü olup, pencere kemeriyle aynı forma sahiptir. Günümüzde nişin örülerek kapatılmış olduğu görülmektedir. Güneyde yer alan, yatay tuğla alınlıklı, dikey tuğlalar ile yuvarlak kemeri oluşturulan niş günümüzde kapatılmış durumdadır. Bu nişin mihrap olma ihtimali yüksektir.

Pencere Açıklıkları: Kuzeyde(Res.115) iki kare birime açılan birer adet olmak üzere toplam iki, doğuda(Res.117) ise bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklıklar dıştan farkedilmese de kare birimleri ortalayan eksende açılmışlardır. Dikdörtgen forma sahiptirler. Eşik, atkı taşı ve sövelerinde yekpare devşirme mermer bloklar kullanılmış olup, iç kısımda da dıştaki görünümlerini korumaktadırlar. Yapının iç kısmından pencere açıklıklarına bakıldığında, tuğla malzemenin kemer başlangıç seviyesinden tepe noktasına çıkıldıkça dikey hal alacak şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulan yuvarlak

kemerli alınlıkları olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Tüm pencere açıklıkları için aynı özellikler geçerlidir.

Süslemeler: Yapıda süsleme olarak bahsedebileceğimiz herhangi bir unsurun varlığı söz konusu değildir. Fakat pencere, giriş açıklığı, kemerler ve pandantiflerde farklı malzeme kullanımı ile cephelerin iç ve dışında bu şekilde bir ahenk oluşturulduğu söylenebilir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

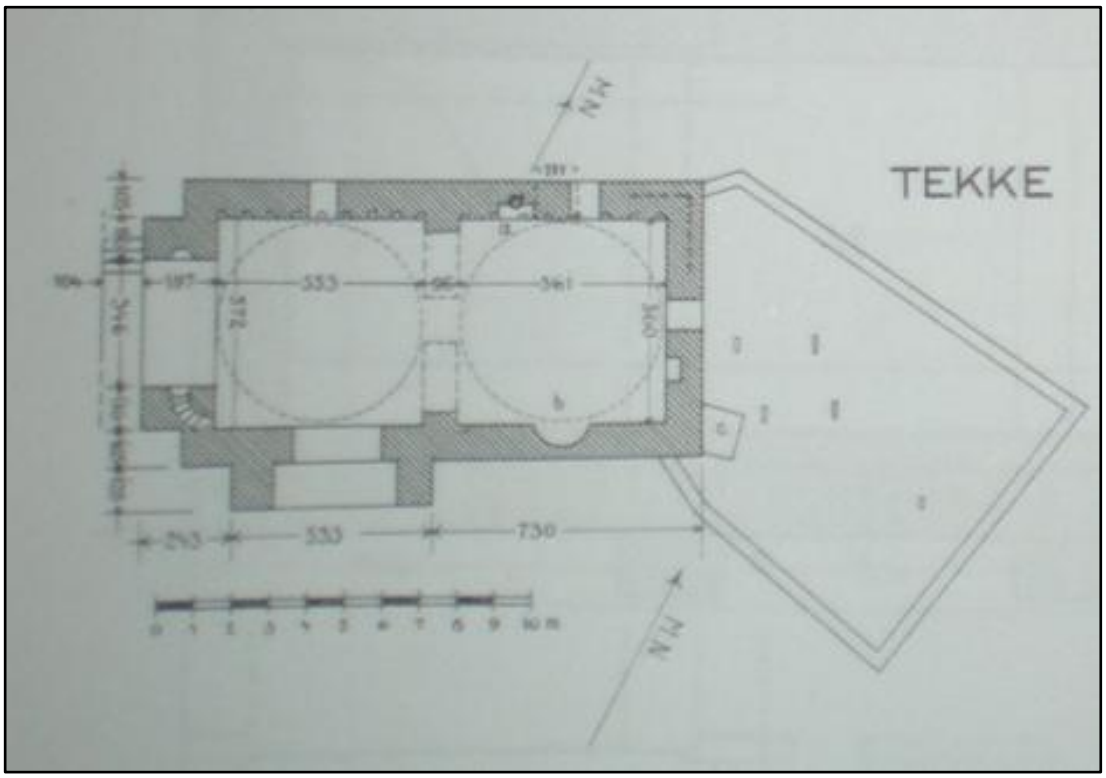
BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S. XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999.(s.1-9).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURUKAN,A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.-WITTEK,P.,-SARRE,F., *Das Islamische Milet,* Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 20- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Plan Şeması (Wittek-Wulzinger-Sarre)

Resim 113- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Güney Cephe

Resim 114- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Batı Cephe

Resim 115- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Kuzey Cephe

Resim 116- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Kuzeydoğu Cephe

Resim 117- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. Doğu Cephe

Resim 118- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. İç Mekandan Eski Bir Fotoğraf Karesi

Resim 119- Balat Ahmed Gazi Zaviyesi. İç Mekandan Görünüm

Katalog No: 21

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 120-122

Şekil No: 21

BEÇİN SEYMENLİK ZAVİYESİ

Yeri: Beçin kentinin güney suru üzerinde bulunan, günümüze ulaşmış tek kapı olan Seymenlik Kapısı çıkışındadır. Seymenlik Mevkii'nde, Karaahmet Boğazı'nın kenarındadır.

İnşa Tarihi: Yapının günümüze ulaşabilmiş bir inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat zaviye birimlerinden biri olan toplantı odası içinde İlyas Bey'e ait bir sikke bulunmuş olması bu yapının XV. yy başlarında kullanımının devam ettiğine işaret etmektedir. Mescidin kuzeyinde yer alan hazirede ele geçen ve bir hanıma ait olduğu anlaşılan mezartaşı, XIV. yy'a tarihlenmektedir. Dolayısıyla zaviyeyi oluşturan yapılar grubunu da aynı yüzyıla tarihlemek mümkün görünmektedir[67].

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Yapılan kazı çalışmaları sonrasında büyük oranda harap olmuş zaviyenin hamam, mutfak, mescid, toplantı (sohbet) odası ve handan oluştuğu anlaşılmıştır.(Şek.21) Kompleks şeklinde inşa edilen bu yapıdaki toplantı odası, mutfak ve mescid bir avlu etrafında toplanmıştır. Toplantı odası doğu- batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir yapı olup, bitişik nizamda inşa edilmiş olan üç adet mekandan ibarettir. Batıdaki mekan 9.50m x 5.60m ebatlarında dikdörtgen şekillidir. Ortadaki mekan ise yaklaşık olarak batıdakinin yarısı kadardır ve karedir. Onun doğu duvarına bitişik olan 6.20 m. genişliğindeki üçüncü mekanın ise sonradan eklenmiş olduğu

[67] Detaylı bilgi için bkz. R.H.Ünal, Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.39). Tarihlendirme tamamen bu kaynaktan alınarak aktarılmıştır.

kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır[68]. Toplantı odaının kuzeyinde yer alan mescid ise 9.45x7.30 m ebatlarında dikdörtgen planlı bir ibadet mekanı ve batısında bir son cemaat yerinden oluşmaktadır.

Deve Damı adı verilen hanın zaviyeye ait olduğu düşünülmektedir fakat bu konu kesinlik kazanmamıştır. Üçgöz Hanı ve Seymenlik zaviyesi hamamı kendilerine ait gruplarda detaylı bir şekilde irdelenerek, anlatılmıştır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Toplantı odasının üç mekanı göz önüne alındığında batıdaki birimin(Res.120) diğerlerine göre daha sağlam olduğu görülmektedir. Güney duvar yaklaşık 2 m. yüksekliğe sahip kısmı ile günümüze ulaşabilmişken, kuzey duvarının sadece 20-30 cm'lik, batı duvarının ise 60 cm'lik bir kısmı ayakta kalabilmiştir. Ortadaki mekan ile ortak kullanımda olan doğu duvarı ise kuzey uçta yaklaşık 70 cm'dir ve bu ölçü güneye gidildikçe dik meyilli olarak yükselir ve yaklaşık olarak güney duvar ile eşitlenir. Ortadaki mekanın güney duvarı ve batı duvarı hasarlı olduğu için bir uçtan diğer uca yükseklik bakımından farklılık göstermektedir. Ortadaki mekanın kuzey ve doğu duvarları ise doğudaki mekanın(Res.121) tüm duvarları gibi sadece 25-30 cm'lik bir kesimleriyle günümüze gelebilmiştir.

Beden duvarlarının örgüsünde moloztaş malzeme ve harç kullanılmıştır. İri taşlar arasında küçük taş parçaları ve harç ile dolgu yapılarak duvar örgüsü oluşturulmuştur. Duvar yüzeylerinde karşımıza çıkan kalıntılar doğrultusunda inşa malzemesinin yüzeyinin vaktiyle sıva ile kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bugün bu sıva tabakası oldukça hasarlı ve dökülmüş durumdadır.

Batıdaki mekanın zemininde, kuzeydoğudaki giriş açıklığının önüne gelecek şekilde düşük kotta düzenlenmiş bir seki yer almaktadır. Sekinin doğu kenarına düzgün kesme taşlar yerleştirildiği, seki zeminin toprak dolguyla yükseltildiği ve bol kireçli harçla sıvandığı anlaşılmaktadır.[69]

Mescidin beden duvarları, toplantı salonunun duvarlarına göre daha sağlamdır(Res.122). Yer yer 1 m. ile 1.50 m arasında değişen yükseklikte duvarlar moloz taş malzeme, tuğla parçaları ve harç kullanılarak örülmüştür. Duvar kalınlığı

[68] R.H.Ünal, a.g.e., (s.352).

[69] Şakir Çakmak, "Seymenlik Kazısı", "Beçin 2002 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/ I, İzmir, Nisan- 2005.(s.352).

kuzeyde daha fazladır. Kuzey duvarı 105 cm, diğer duvarlar ise 80 cm kalınlıktadır[70]. Mescidin batısında yer alan son cemaat yerinin örgüsü de moloz taş malzemedendir. Son cemaat yerinin batı kenarında ise iki basamaklı merdivene benzer bir kalıntı yer almaktadır.

Taşıyıcılar: Toplantı odasının batıdaki mekanda, güney ve kuzey cephelerde birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer adet payanda ile karşılaşılmıştır. Bu payandalar 50 cm x 70 cm ebatlarındadır ve sadece alt kısımları günümüzde sağlam kalabilmiştir. İnşa malzemesi açısından incelendiğinde iç kısımlarının moloz taş malzeme ile dolgulandırılmış olduğu, dış kısımlarının ise düzgün kesme taş malzeme ile kaplanmış olduğu görülmektedir. Bu mevkiide inşa edilmiş hiçbir yapıda kesme taş kullanılmaması, payandalarda karşımıza çıkan bu malzemenin sonraki dönem tamiratlarından olabileceği kanaatindeyim.

Mescidin doğu ve batı duvarlarını tam ortalar eksende yerleştirilen birer adet payanda bulunmaktadır. Bu payandaların da malzemesi toplantı odasındaki gibi kesme taştır. Batı duvarındaki payanda 79cm x 28cm; doğu duvarındaki ise 85cm x 50cm boyutlarındadır. Doğudaki payandanın sadece alt kısmı günümüze gelebilmiştir. Mihrap nişinin arkasında da bir payanda bulunmaktadır. Onun da malzemesi diğerlerinde olduğu gibi kesme taştır.

Geçiş Unsurları: Yapının örtüsü günümüze gelememiş olduğu için geçiş unsuruna ihtiyaç olup olmadığına dair bir fikir edinilememiştir. Ayrıca beden duvarları örtü seviyesinden çok aşağıda olan kısmıyla varlığını devam ettirdiği için günümüzde de herhangi bir kalıntı ile karşılaşılmamıştır.

Örtü: Yapının üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Fakat batıdaki dikdörtgen mekanın duvarlarında hatıl yuvaları karşımıza çıktığı için, mekan da plan şeması bakımından uygunluk sağladığından bu birimin düz ahşap tavan ile örtülmüş olması ihtimal dahilindedir. Diğer bir ihtimal ise bu mekanın tonozla kapatılmış olabileceğidir.

Mescidin zemininde bulunan mermer sütun parçası, sütunlar yardımıyla desteklenen bir üst örtünün varlığına işaret etmektedir. Ortada yer alan sütun parçası ve çizilen plan şemalarından harimin iki sahına ayrıldığını ve üst örtünün de düz ahşap tavan olduğunu düşünmekteyiz.

---

[70] Şakir Çakmak, "Seymenlik Kazısı", "Beçin 2003 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/ 2, İzmir, Ekim- 2005.(s.130).

Taçkapı: Batıdaki birimin giriş açıklığı kuzey cephesinin doğu ucunda yer almaktadır. 123 cm genişliğindeki açıklığın zemininde, moloz taşlarla örülmüş bir eşik bulunmaktadır[71]. Giriş açıklığı varlığını sürdürememiş olduğundan formu ile ilgili detaylı bilgi verilememektedir. Batıdaki birimin yan tarafında yer alan diğer mekanların giriş açıklıkları da kuzey cephenin batı ucundan açılmıştır. Bunlarında yine aynı sebepten dolayı malzemesi ve formuyla ilgili bilgi verilememektedir.

Mescidin giriş açıklığı batı cephenin kuzey ucunda yer almaktadır. Söveleri kesme taş ile örülen taçkapının sadece zeminden 1 m. yükseklikteki kısmı günümüze gelebilmiş durumdadır.

Mihrap: Seymenlik Zaviyesi'nin toplantı salonunun kuzeyinde bir mescid mekanı yer almaktadır. Bu mekanın içinde kıbleyi göstermek amacıyla inşa edilen bir mihrap nişi olduğunu düşündüğümüz köşeli forma sahip bir niş bulunmaktadır. Mihrap nişinin malzemesi tuğladır. Mihrabın beşgen formu son cemaat yerinde de uygulanmıştır.

Pencere Açıklıkları: Toplantı salonunun batı mekanının batı duvarında iki adet pencere ortaya çıkarılmış. Fakat duvarlar oldukça harap bir halde olduğu için pencerelerin formu anlaşılamamaktadır. Duvarın kuzey kesiminde yer alan pencere açıklığının genişliği 103 cm'dir ve söveleri düzgün kesme taşla örülmüştür.

Mescidin kuzey ve doğu cephelerinde ikişer adet, batı cephe üzerinde ise bir adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Genişlikleri 103 cm'dir. Batı bir adet pencere açıklığına yer verilmesinin sebebi giriş açıklığıdır. Giriş açıklığı doğu cephenin kuzey ucundaki pencere ile simetriyi sağlar şekilde açılmıştır. Bunların eşik ve sövelerinde kesme kum taşı adı verilen malzeme kullanılmıştır.

Nişler: Batıdaki mekanın güney duvarı üzerinde üç adet niş bulunmaktadır. Bunlar birbirine eş mesafede yerleştirilmiştir. Dip duvarları düz olup, günümüze bir kısım dökuntüler ile ulaşabilen bu nişlerin 60 cm x 40 cm ebatlarında dikdörtgen forma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yeden yükseklikleri bakımından dolap nişi olarak kullanıldıkları açıkça görülebilmektedir. Nişler arasında 2002 yılı kazı çalışmaları sırasında var olan iki gedik ile karşılaşılmıştır. Bunlar niş işlevi olmayan, zamanla malzeme dökuntüsü dolayısıyla meydana gelmiş oyuntulardır. Yapıya ziyaretimiz

[71] Şakir Çakmak, "Seymenlik Kazısı", "Beçin 2002 Kazısı",… (s.352).

sırasında bu oyuntuların bugün varlığını sürdürmediği, kazı ve onarım çalışmaları kapsamında duvar dokusuna uygun malzeme ile kapatıldığı görülmüştür.

Batıdaki mekanın doğu duvarına bitişik olan orta birimin kuzey duvarı üzerinde bir niş yer almaktadır. Yarım yuvarlak formlu bu niş zemine olan yakınlığı sebebiyle 100 cm x 30 cm ebatlarında biri ocak nişi olduğu düşünülmektedir. Bu da, zaviyelerde olması muhtemel bir birim olan mutfak olabileceğini düşündürmektedir.

Süslemeler: Yapı oldukça harap bir şekilde günümüze gelebilmiştir. Dolayısıyla bir bezeme unsuru ile karşılaşılmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

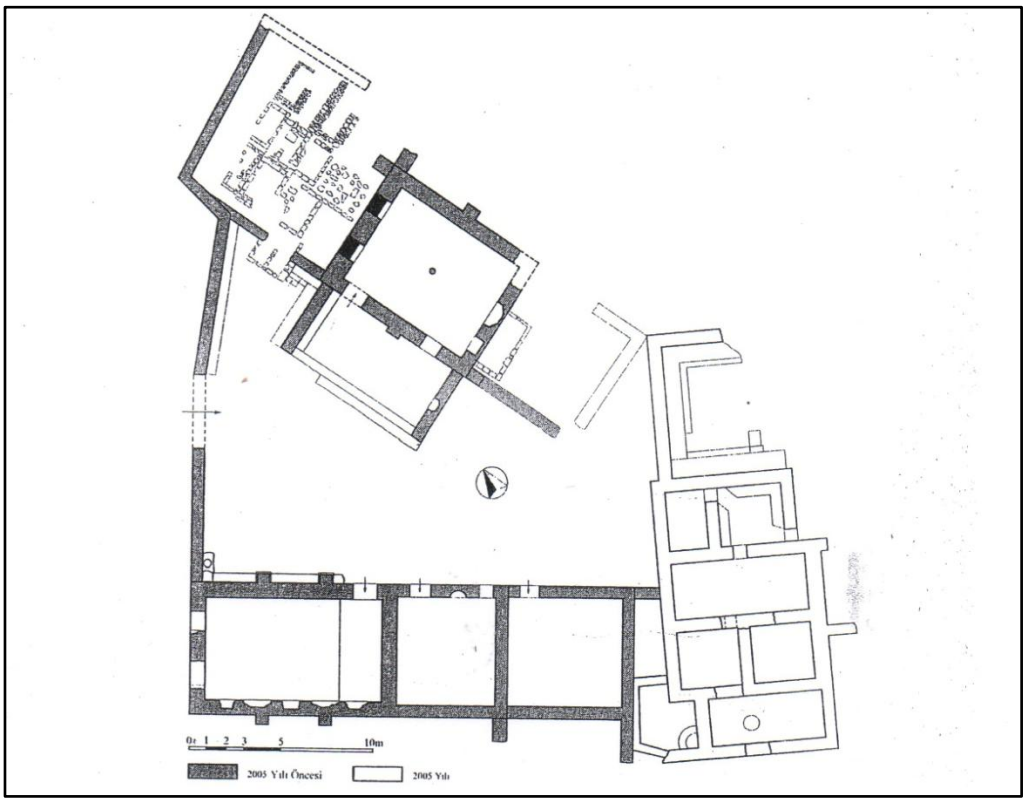
ÜNAL, R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.(s.38-41).

ÇAKMAK,Ş., "Seymenlik Kazısı", "Beçin 2002 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/I, İzmir, Nisan- 2005.(s.350-356).

ÇAKMAK,Ş., "Seymenlik Kazısı", "Beçin 2003 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/ 2, İzmir, Ekim- 2005. (s.130-135).

ÇAKMAK,Ş.,"Seymenlik Kazısı", "Beçin 2004 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XV/2, İzmir, Ekim- 2006.(s.90-96).

ÇAKMAK,Ş.,"Seymenlik Kazısı", "Beçin 2006 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,*S.XVI/2, İzmir, Ekim- 2007.(s.92-100).

Şekil 21- Beçin Seymenlik Zaviyesi. Vaziyet Planı (Ş.Çakmak)

Resim 120- Beçin Seymenlik Zaviyesi. Batıdaki Mekanın Güney Duvarı

Resim 121- Beçin Seymenlik Zaviyesi. Doğudaki Mekan

Resim 122- Beçin Seymenlik Zaviyesi. Mescid

Katalog No: 22

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 123-127

Şekil No: 22

BEÇİN MEZARLIK ZAVİYESİ

Yeri: Beçin ören yerinde, kentin güneydoğusundaki Menteşe Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Bu mezarlığa Yelli Külliyesi'nin de içinde bulunduğu Kepez Mahallesi'ne giden patikadan ulaşılmaktadır.

İnşa Tarihi: Menteşe mezarlığında sürdürülen kazılar sonucu ortaya çıkarılan yapı grubunun kesin tarihini gösterecek bir kitabe metnine rastlanmamıştır. Fakat bu alanda bulunan mezartaşı sayısı oldukça fazladır. Mezartaşları arasında XIV.–XV. yy'a tarihlenen örnekler oldukça fazladır. Bunlardan yola çıkarak bu bölgedeki yerleşimi ve yapıları XIV. yy başlarına tarihlendirmenin mümkün olacağı kanaatindeyiz[72].

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Oldukça geniş bir alana yayılmış olan Menteşe Mezarlığı, içerisinde temel seviyesine kadar yıkılmış durumda olan birçok duvar kalıntısını barındırmaktadır. Bu duvar kalıntıları 2002 yılında başlayan ve 2007 yılına kadar devam edilen kazı sezonları boyunca incelenmiş kimilerinin mezarları parsele ayıran duvarlar olduğu, kimisinin ise zaviye diye anılan kompleks yapı grubuna ait olduğu kanaatine varılmıştır. Burada iki yapı ile ilgili kesin bir yargıya varılabilmiştir. Bunlar mezarlığı tam anlamıyla kuzey- güney yönünde ortalarcasına yerleştirilmiş doğudaki mescid, diğeri ise daha batıda kalan zaviyenin muhtemelen toplantı odası olarak kullanılan yapıdır(Şek.22) Seymenlik Mevkii'nde yer alan zaviyeyi anımsatmaktadır.

[72] R.H. Ünal'a göre mescidin 12 m. batısında yer alan ve büyük olasılıkla bir zaviyeye ait olan bu mekanlar içinde bulunan biri bir kadına ait iki adet iskeletten yola çıkarak, yapıların olduğu bu alanın daha sonra gömüye açılmış olduğunu ve bu mekanların muhtemelen XIV. yy ortalarında terk edilmiş ve kısa bir sürede harap olmuştur. Dolayısıyla R. H. Ünal, A. Demir, G. Teoman, " Beçin 2006 Kazısı" , *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/ 2, İzmir, Ekim- 2007. (s.101).

Zaviyenin toplantı odası olduğu tahmin edilen yapı ise güneyindeki mekanlarla giriş açıklığı vasıtasıyla bağlantılı olup, dikdörtgen bir plan şemasına sahip olduğu gözlemlenmektedir(Res.125) Zaviyenin güney duvarı ile bitişiğindeki mekanın kuzey duvarı ortak kullanılmaktadır. İçindeki toprak ve moloz boşaltıldıktan sonra 915cm x 435cm ebatlarındaki[73] bu mekan plan şeması bakımından zaviyenin kuzey ve güney yönlerden daha daraltılmış şekli gibidir. İç mekan düzenlemesi aynıdır. Mekanın batı ucunda yüksekliği 30 cm. genişliği yapının enini tamamen kaplayacak şekilde düşünülmüş, boyu ise 570cm uzunluğunda olan bir seki ile karşılaşılmıştır. Bu mekanlar üçlü bir düzenlemeye sahiptir. Birbiri ile ortak kullandıkları cephe duvarları üzerinde yer alan giriş açıklıkları sebebiyle bağlantılıdırlar(Res.123)

Zaviyenin 12. kadar doğusunda yer alan mescit güney duvarı üzerindeki mihrap nişi itibarıyla net olarak teşhisi konmuş, kareye yakın planlı bir yapıdır. Güney ve batı duvarı hazire ile ortak kullanılmaktadır. Bu yapılar kazı çalışmaları sonrasında anlaşıldığı üzere, kullanılabilirliğini kaybettikten sonra mezarlık için ayrılan parsellere dahil edilmiştir.

MALZEME KULLANIMIVE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Mescidin doğu, batı ve kuzey duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış, oldukça harap bir durumdadır.(Res.126) Güney cephesinde ise doğu ucu daha alçak, batı ucu daha yüksek olmak üzere 40 cm- 1 m arasında değişen beden duvarı kalıntısına sahiptir. Güney duvarını ortalar eksende yerleştirilmiş olan mihrap nişi günümüzde kısmen varlığını korumaktadır. Kalıntılardan anlaşıldığı üzere beden duvarları moloz taş malzeme dokusuna sahiptir. Aralarda dolgu malzemesi olarak ise kireç katkılı çamur harcı kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Zaviyenin beden duvarlarına baktığımızda ise yine oldukça harap bir şekilde günümüze gelmiş olduğu rahatça görülebilmektedir(Res.127) Kazı çalışmaları sırasında yapılan konservasyonlar sonucunda kısmen yükseltilmiş ve korunaklı hale getirilmiştir. Mescidin ana örgü malzemesinden farklı değildir. Duvarlar yine özensiz bir örgü tekniğiyle moloztaş malzemeden örülmüştür. Dolgu malzemesi olarak kullanılan harç ise yine aynıdır ve orijinal dokusunu koruyan bazı kesimlerde göze çarpmaktadır.

Taşıyıcılar: Her iki yapı kalıntısı incelendiğinde iç ve dış kısımda yer alan herhangi bir taşıyıcı ve destekleyici unsura rastlanmamıştır. Yıkık durumda olan

[73] Mekana dair ölçülerin alınarak aktarıldığı kaynak için bkz. R. H. Ünal, A. Demir, G. Teoman, "Beçin 2006 Kazısı" , ... , (s.100).

yapıların beden duvarları üzerinde bir payanda izi ile karşılaşılmamışken, iç kısımda da sütun, ayak, paye gibi üst örtü taşıyıcı bir unsurun kalıntısı da bulunmamaktadır.

Geçiş Unsurları: Yapının günümüze ulaşamamış olan örtüsünde geçiş unsuruna ihtiyaç duyulup, duyulmadığı bilinememektedir.

Örtü: Yapıların örtüsü[74] günümüze sağlam bir şekilde ulaşamadığı için bu konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz. Eğer beden duvarları örtü seviyesine kadar kısmen de olsa devam ediyor olsaydı belki örtüye dair yorumlar yaparak bilgi üretmek mümkün olabilirdi.

Taçkapı: Zaviyenin giriş açıklıkları iki cephe üzerinde yer almaktadır. Bunlardan biri güney duvarının doğu kesiminde diğeri ise batı beden duvarının güney kesimi üzerinde bulunmaktadır. Güneyde yer alan açıklık, zaviyenin güney duvarını da ortak olarak kullandığı, kendisi ile aynı fakat kuzey- güney yönden daha dar plan şemasına sahip olan yanındaki mekana açılmaktadır. Yan mekanın giriş açıklığı da doğu duvarının kuzey ucunda yer almaktadır. Zaviyenin güneyinde yer alan bu mekan, zaviye ile başka bir mekan arasında yer almaktadır. Ortada kalan bu mekanın güneyinde yer alan daha küçük bir mekana ise bunun güney duvarı üzerinde yer alan yaklaşık 1m. genişliğindeki açıklıktan girilmektedir. Zaviyenin güneyindeki bu iki mekan arasında bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun güney ve kuzey olmak üzere iki ucunda yer alan giriş açıklıkları bu iki mekan arası geçişi sağlamaktadır.

Mescidin duvarlarında karşımıza çıkan temel seviyesine kadar inen yıkıntılar dolayısıyla giriş açıklığının hangi cephe üzerinde ve nasıl bir forma sahip olduğu konusunda tahminden öteye gidilememiştir. Arazide yer alan yapı kalıntılarının duvarlarına bakıldığında bunların işlevsel olanlarının mescidin batısında yer aldığı, kuzey ve güneybatısında ise mezarlığa ait parseller olduğu dikkati çekmektedir. Zaviyenin giriş açıklıkları göz önünde bulundurulduğunda bunların iki farklı cephede olduğu ve bunlardan birinin diğer yapının içine açıldığı ve bağlantı sağladığı açıkça görülebilmektedir. Mescit için de giriş açıklığının bulunabileceği en uygun cephe batı cephenin kuzey ucu olmalıdır. Mekanlar ile bağlantının ancak bu şekilde sağlanabileceği kanaatindeyiz.

[74] Zaviyenin üst örtüsü ile ilgili yapılan bir açıklama; "Yapının batı girişi önündeki döşeme kalıntıları, bu cephede bir sundurma bulunduğunu düşündürmüştü. Ocağı nedeniyle içinde gecelenen bir mekan olduğu tahmin edilen bu yapı, 1998 yılı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan, Beçin iç kalesi güneyindeki zaviyeyi hatırlatmaktaydı" şeklindedir. Detaylı bilgi için bkz. R. H. Ünal, A. Demir, G. Teoman, ay. m. ay. y.

Yeterli bilgi verebilecek kalıntı bulunmadığı için form, süsleme ve malzeme gibi ana unsurları ile ilgili bilgi verilememektedir.

Mihrap: Mescid mekanının güney duvarını ortalar şekilde yerleştirilmiş olan yuvarlak formlu niş mihraptır. Günümüzde yaklaşık olarak 1 m. lik bir kısmı ayaktadır. Moloz taş malzeme kullanımıyla beden duvarlarında görülen klasik Menteşe Beyliği örgüsünü tekrar etmektedir. Özensiz bir örgüye sahiptir ve ilk inşada nasıl olduğu bilinememektedir. Kalıntılar üzerinde herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır.

Pencere Açıklıkları: Mescidin beden duvarları, pencere açıklığının yer alabileceği noktaya kadar varlığını koruyamadığı için bu mekanda pencere açıklığı var mıydı?, varsa hangi cephe ya da cepheler üzerindeydi? gibi sorulara verilebilecek bir cevap bulunmamaktadır.

Zaviyenin toplantı salonu olarak nitelendirdiğimiz yapının duvarları üzerinde de pencere açıklığı diyebileceğimiz özellikleri taşıyan bir noktaya rastlanmamıştır. Zaviyenin güney duvarına bitişik olan mekan ile onun güneyindeki diğer mekan arasında taçkapı kısmında 1 m. genişliğinde giriş açıklığı olarak bahsettiğimiz kısmın pencere açıklığı olduğu düşünülmektedir.

Nişler: Zaviyenin toplantı odasının batı duvarında bir ocak nişi ortaya çıkarılmıştır[75]. Bu nişin sadece 35-40 cm'lik bir bölümü günümüzde varlığını sürdürmektedir. Duvar örgüsünden içe doğru girinti yapılarak açılan ocak nişinde, beden duvarlarında kullanılan örgü malzemesi aynen devam ettirilmiştir. Bu mekanın güney duvarının batı ucunda da bir niş görülmüştür. Fakat bu niş zemin yüksekliği itibarıyla diğerinden yüksek olduğu için bir dolap nişi olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Toplantı odasının güneyinde yer alan ikinci mekanın batı duvarı üzerinde de 90 cm'lik bir niş ile karşılaşılmıştır. Bu nişin sonradan örülerek kapatıldığı anlaşılmıştır[76].

Süslemeler: Menteşe mezarlığındaki yapılar oldukça harap bir durumda günümüze ulaşabilmiştir. Duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış olduğu için herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşmak mümkün olmamıştır. Bölgede bulunan

[75]Detaylı bilgi için bkz. E.Daş, "Menteşe Mezarlığı Kazısı", "Beçin 2005 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.XVI/1, İzmir, Nisan-2006.(s.120- 127).
[76] Detaylı bilgi için bkz. R. H. Ünal, A. Demir, G. Teoman, "Beçin 2006 Kazısı",… , (s. 101).

süsleme unsurlarının sadece Menteşe Beyliği'ne ait mezar taşları ve mezar kapakları gibi unsurlar üzerindekilerle sınırlı kaldığı görülmüştür.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DAŞ,E.,-DEMİR,A., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", "Beçin 2002 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/ I, İzmir, Nisan-2005.(s.331-374).

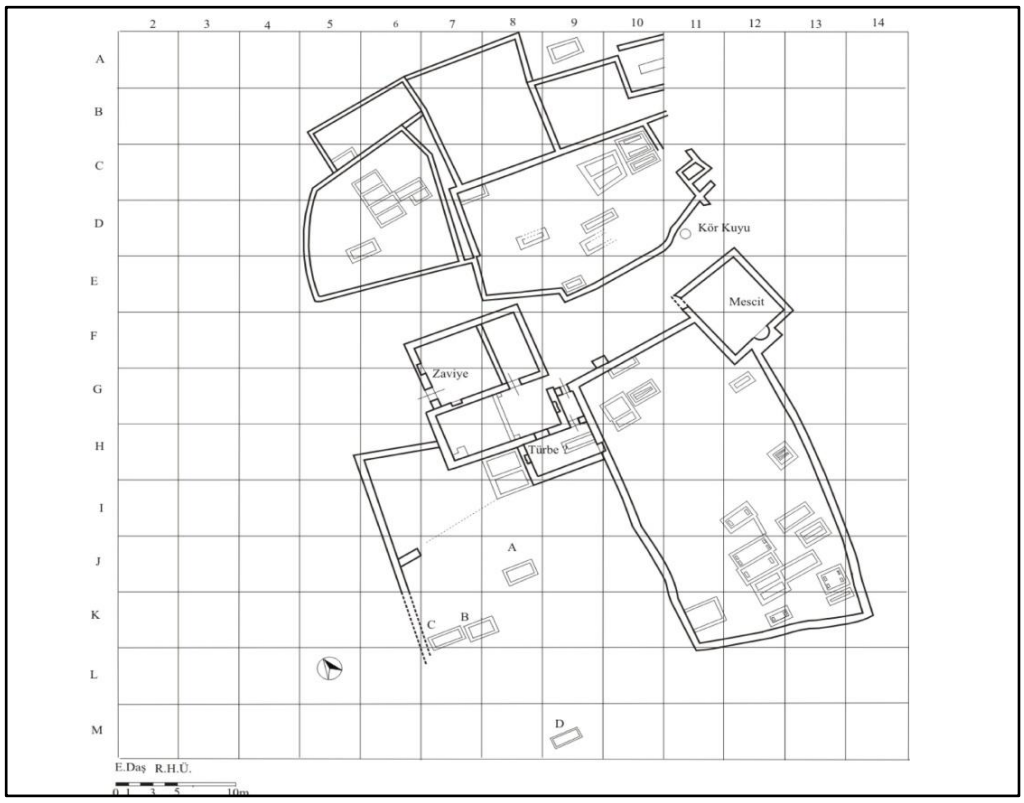
DAŞ,E.,-DEMİR,A., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", "Beçin 2003 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/2, İzmir, Ekim-2005.(s.125-185).

DAŞ,E.,, "Menteşe Mezarlığı Kazısı", "Beçin 2004 Kazısı" , *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XV/ 2, İzmir, Ekim- 2006. (s.89-128).

DAŞ,E.,"Menteşe Mezarlığı Kazısı", "Beçin 2005 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/ 1, İzmir, Nisan- 2006.

ÜNAL, R.H.,– V.D., " Beçin 2006 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/ 2, İzmir, Ekim- 2007. (s.91-146).

ÜNAL, R.H.,– V.D., "Beçin 2007 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/ 1, İzmir, Nisan- 2008. (s.105-149).

Şekil 22- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Plan (E.DAŞ- R.H.ÜNAL)

Resim 123- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Genel Görünüm

Resim 124- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Genel Görünüm (E.DAŞ)

Resim 125- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Toplantı Odası (E.DAŞ)

Resim 126- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Mescid

Resim 127- Beçin Mezarlık Zaviyesi. Toplantı Odasının Yanındaki İki Mekana Girişi Sağlayan Koridor

Katalog No: 23

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 128-132

Şekil No: 23

BEÇİN LOKMAN ZAVİYESİ

Yeri: Beçin ören yerinin batısındaki sel yatağının batı yamacında, halk arasında Lokman Deresi olarak bilinen Lokman Mevkii'nde yer almaktadır.

İnşa Tarihi: İnşa kitabesi bulunmamaktadır. 2008 yılında, Beçin kazısının emektar işçileri S.Şen ve İ.Yivli tarafından Lokman Mevkii'ndeki bu yapı kalıntısından kazı başkanı R. H. Ünal'a bahsedilmiş ve 2008 yılındaki ön incelemeden sonra 2009 yılında kazısına başlanmıştır. Yapıda yapılan incelemeler sonucu XIV. yy sonu- XV. yy başlarına tarihlendirilmektedir. Günümüzde oldukça hasarlı olan bu yapının, halktan alınan bilgi doğrultusunda 40-50 yıl öncesine kadar oldukça sağlam bir şekilde varlığını sürdürdüğü öğrenilmiştir[77].

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Yapı 23.40x7.60 m. ebatlarında güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır(Şek.23) Ortada yer alan dikdörtgen mekanın iki yanına bitişik olarak inşa edilmiş 5x6.20 m. ebatlarında birer adet kare birimden ibarettir. Toplam üç mekanın yanyana getirilmesinden oluşmuş bir zaviyedir. Ortadaki birimin mescid oluğu kıble yönüne yerleştirilmiş mihrap nişinden anlaşılmıştır(Res.130) Yandaki iki mekan, ortadaki mescid mekanından kat olarak daha alçak zemine sahiptir. Bu mekan 5.60x10.20 m. ebatlarında olup yan birimlerin yaklaşık olarak iki katı büyüklüğüne sahiptir. Her birimin girişi ayrıdır ve bunlar kuzeybatı cephe üzerinde yer almaktadır(Res.129/132)

[77] R.H.Ünal – V.D. "Beçin 2008 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/ 2, İzmir, Ekim- 2008. (s.129-170).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının duvarları oldukça hasarlıdır(Res.128) Fakat örgü malzemesi muhtemelen tüm beden duvarları boyunca aynı şekilde tekrarlanmaktaydı. Dolayısıyla günümüzde varlığını sürdüren duvar kalıntılarına bakılarak ana inşa malzemesinin Menteşe Beyliği yapılarında sürekli karşımıza çıkan kırma taş malzeme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örgü tekniği bakımından yapı duvarları yine XIV. yy sonu- XV. yy başlarına tarihlenen Beçin Kızılhan'ı anımsatmaktadır. Duvarlar üzerinde hatıl yuvalarına rastlanmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının duvarları oldukça incedir. Fakat birimlerin üzerini ahşap düz çatı üzerine toprak damın kapatmakta olduğu tespit edilmiştir. Toprak dam örtüyü ezme yoluyla düzelten loğ adı verilen taş silindirin varlığı bunun önemli kanıtıdır. Çünkü tonoz ve kubbeyi akla getirecek bir kalıntıya rastlanmamıştır. Fakat hamamların soyunmalık birimlerinde de olduğu gibi düz ahşap çatıyı taşımak için açılan destek yuvaları ile karşılaşılmıştır.

Taşıyıcı bir unsur bulunmasa da, güney duvarı üzerinde mihrabın iki yanına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş olan dikdörtgen kesitli iki payanda ile karşılaşılmıştır. Payandaların sadece 50x 80 cm lik bir kısmı bugün ayakta olduğu için asıl boyutlarıyla ilgili bilgi verilememektedir. Duvar örgüsünde kullanılan kırma taş malzeme ile inşa edilmiş olan bu destek unsurları, cephe ile bir bütünlük halindedir. Mihrap nişi ve pencere açıklıları dolayısıyla zayıflayan duvarı desteklemek amacıyla inşa edilmişlerdir.

Geçiş Unsurları: Yapının örtü sisteminde geçiş unsuruna ihtiyaç duyulmamaktadır.

Örtü: Yapıda örtü olarak düz ahşap tavan ve toprak dam tercih edilmiştir. Bugün varlığını devam ettirmeseler de, mimari elemanlar kısmında bahsettiğimiz gibi loğ taşı ve yapı duvarları üzerindeki taşıyıcı eleman yuvaları bunun var olduğunun en açık kanıtlarıdır.

Taçkapı: Üç birimin de giriş açıklığı kuzeybatı cephe üzerinde yer almaktadır. Bu cephe oldukça hasarlı olmasına karşın diğer cepheler incelendiğinde buralarda giriş açıklığının varlığına dair herhangi bir iz bulunamamıştır. Giriş açıklıkları formları itibarıyla, yeterli veri olmadığı için değerlendirilememiştir. Fakat ortadaki birimin kuzeybatı cephesinde yer alan giriş açıklığının iki yanında, güneydoğudaki payandalar ile aynı eksen üzerine yerleştirilmiş, kesit olarak aynı iki simetrik çıkıntı ile

karşılaşılmıştır. Giriş açıklığı sahip olduğu bu formu bakımından aşağı yukarı aynı dönemde inşa edildiğini düşündüğümüz Bafa Hanı'nın girişini anımsatmaktadır.

Her birimin giriş açıklığının dışarıdan, bağımsız olarak sağlandığı ve ara duvarlar (Res.131) üzerinde iç mekandan birbirine geçiş niteliği taşıyan herhangi bir açıklık ile karşılaşılmamıştır.

Mihrap: Yapının ortasında yer alan dikdörtgen planlı birimde güneydoğu duvarı tam ortalayacak şekilde yerleştirilmiş olan 95 cm eninde ve 65 cm derinliğinde dikdörtgen bir niş bulunmaktadır. Kıble duvarı üzerinde yer aldığı için bu nişin mihrap nişi olduğu düşünülmektedir. Mihrap nişinin varlığı bu mekanda kalanların rahat ibadet etmesine yardımcı olmaktadır.

Pencere Açıklıkları: Ortadaki mekanda güneydoğudaki duvar üzerine yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen formlu açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklar payandalar ile yan duvarlar arasında eş mesafede yerleştirilmiş pencere açıklığıdır. Ayna usulü simetrik adını verdiğimiz yöntemle, bu pencerelerin aynı hizasından taçkapının iki yanına da birer adet açıldığı gözlemlenmiştir. Bu pencerelerin eşikleri mekanın zemininden 30- 40 cm kadar yüksektir. Güneydoğudaki pencereler 90- 95 cm genişliğindedir. Fakat kuzeybatıdakilerin genişliği net olarak saptanamamıştır. Ancak aşağı yukarı diğer pencerelerle aynı ebatlarda olma ihtimali yüksektir. Ortadaki birimin yan mekanlar ile arasındaki duvarlar üzerinde herhangi bir pencere açıklığına rastlanmamıştır.

Yandaki mekanlarda ise güneydoğu duvarından açılmış ikişer adet mazgal pencerenin varlığı söz konusudur. Bunlardan kuzeydoğuda yer alan mekanda içten 50, dıştan 20 cm genişliğe sahip iki adet mazgal pencere tespit edilmiştir. Yapı ayna usulü simetrik bir plan şemasına sahip olduğu için bunların aynısından güneybatı yöndeki mekanda da olması gerektiği kanaatine varılmıştır.

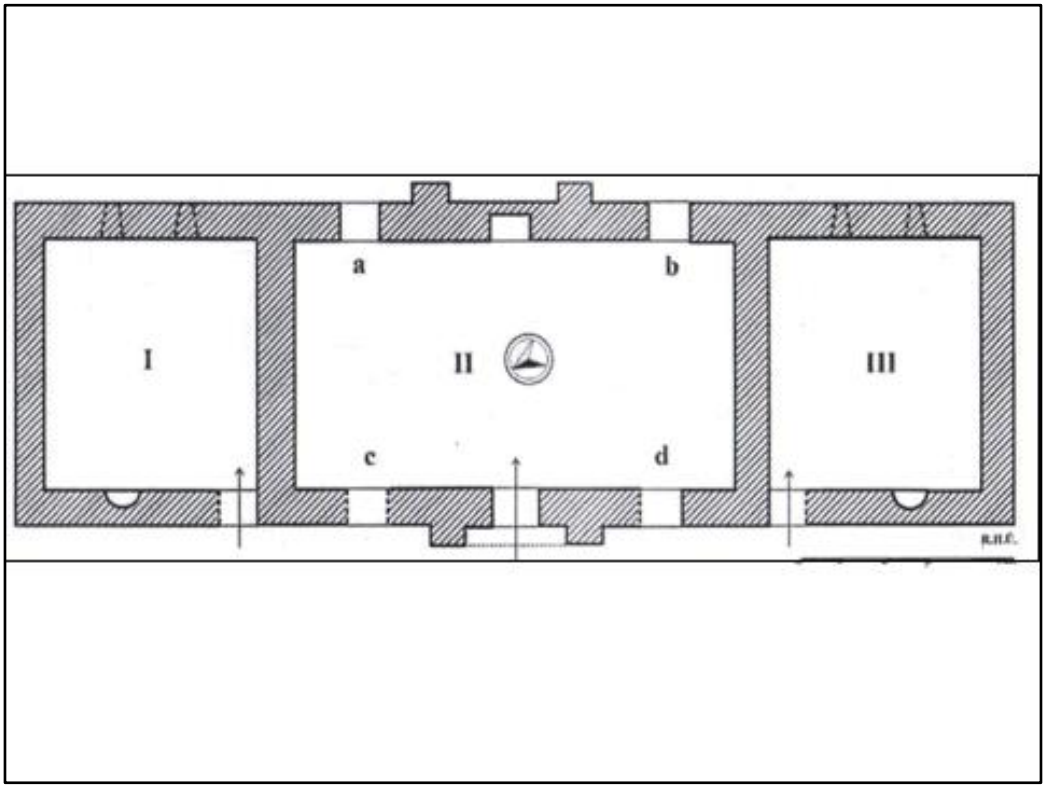
Nişler: Orta birimde mihrap nişi olduğunu düşündüğümüz niş dışında bir niş bulunmamaktadır. Fakat yan birimlerde kuzeybatı cephe üzerinde yarım küre şekilli birer ocak nişi saptanmıştır. Bu nişlerin, kül kalıntılarına dayanılarak ocak nişi oldukları söylenebilir.

Süslemeler: Yapıda herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır. Oldukça harap durumda olduğu için süslemelerin ilk inşada var olup, olmadığı bir muamma olarak kalacaktır.

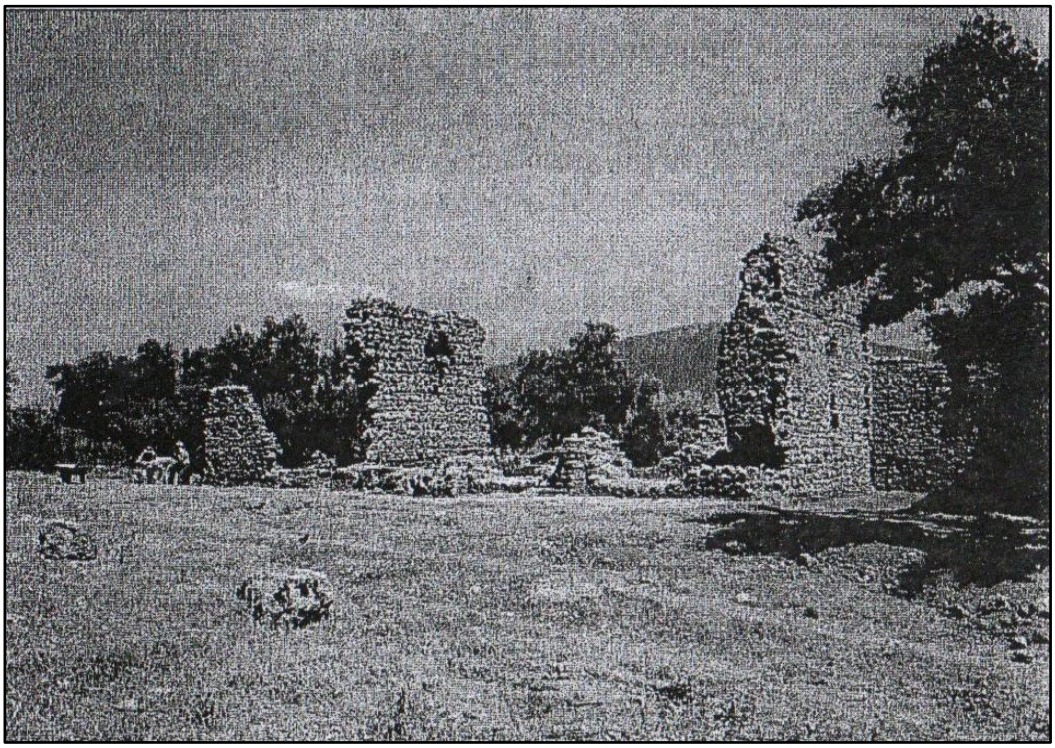
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ÜNAL,R.H.,–V.D., "Beçin 2008 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/ 2, İzmir, Ekim- 2008. (s.140-142).

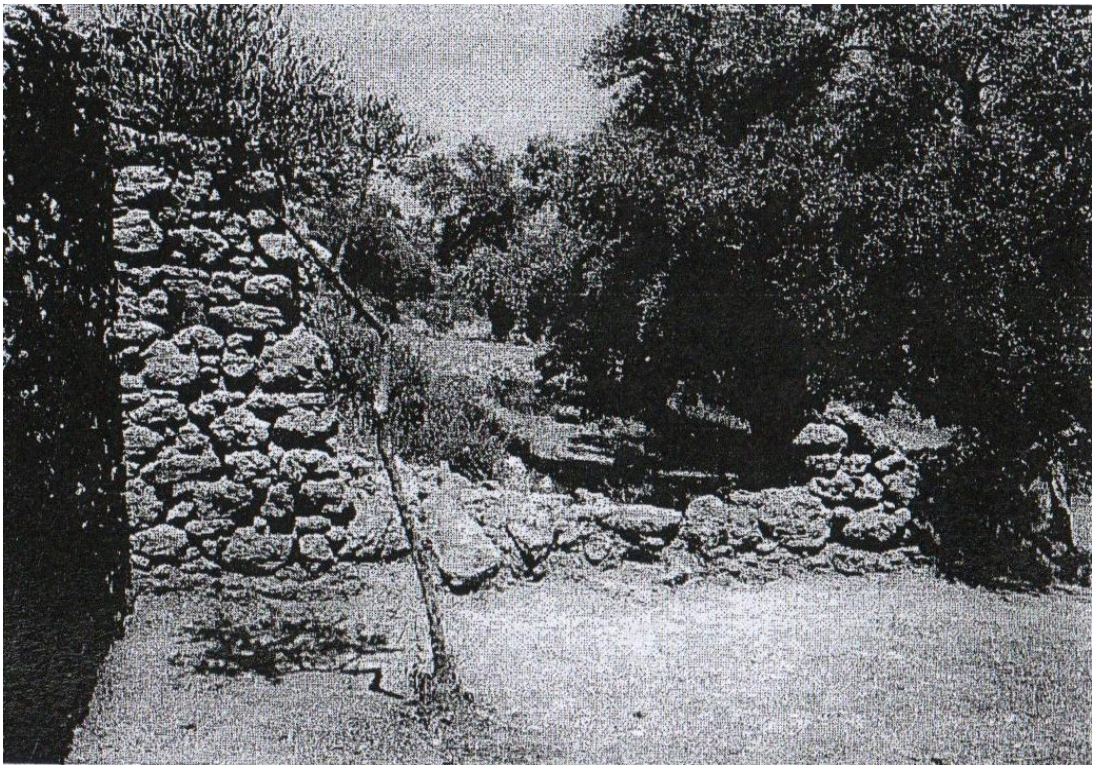
ÜNAL,R.H.,–V.D., "Beçin 2009 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVIII/ 1, İzmir, Nisan- 2009. (s.100-106).

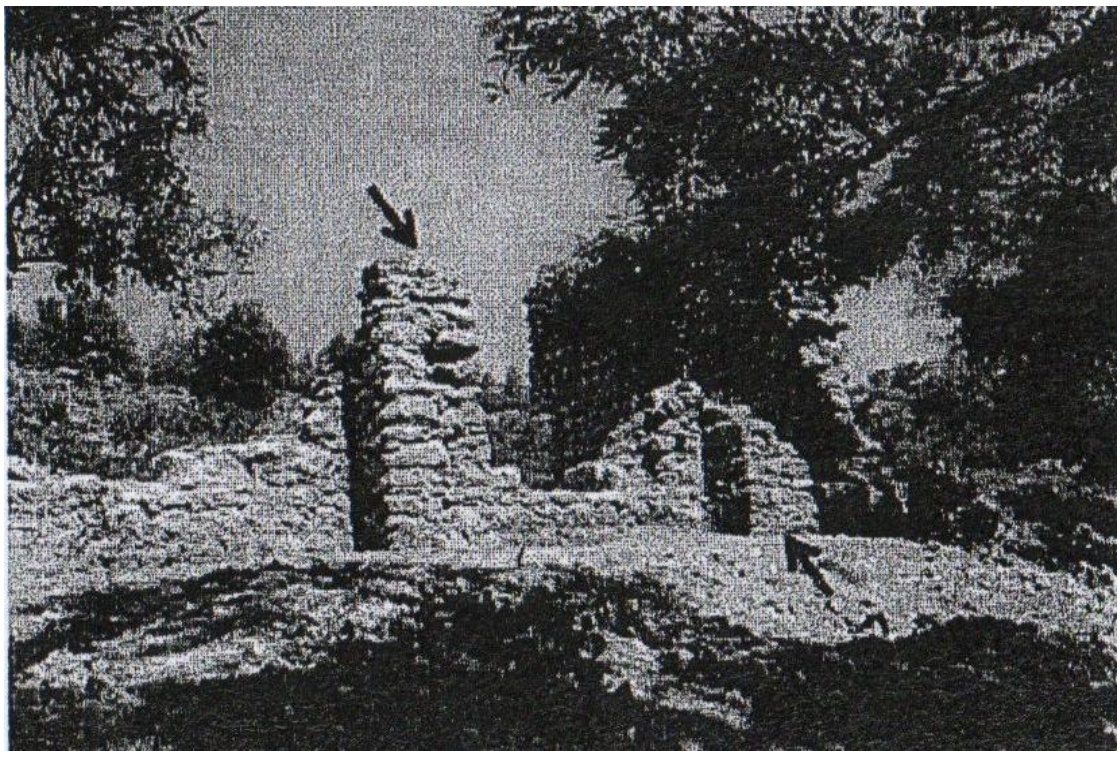
Şekil 23- Beçin Lokman Zaviyesi. Plan (R.H.ÜNAL)

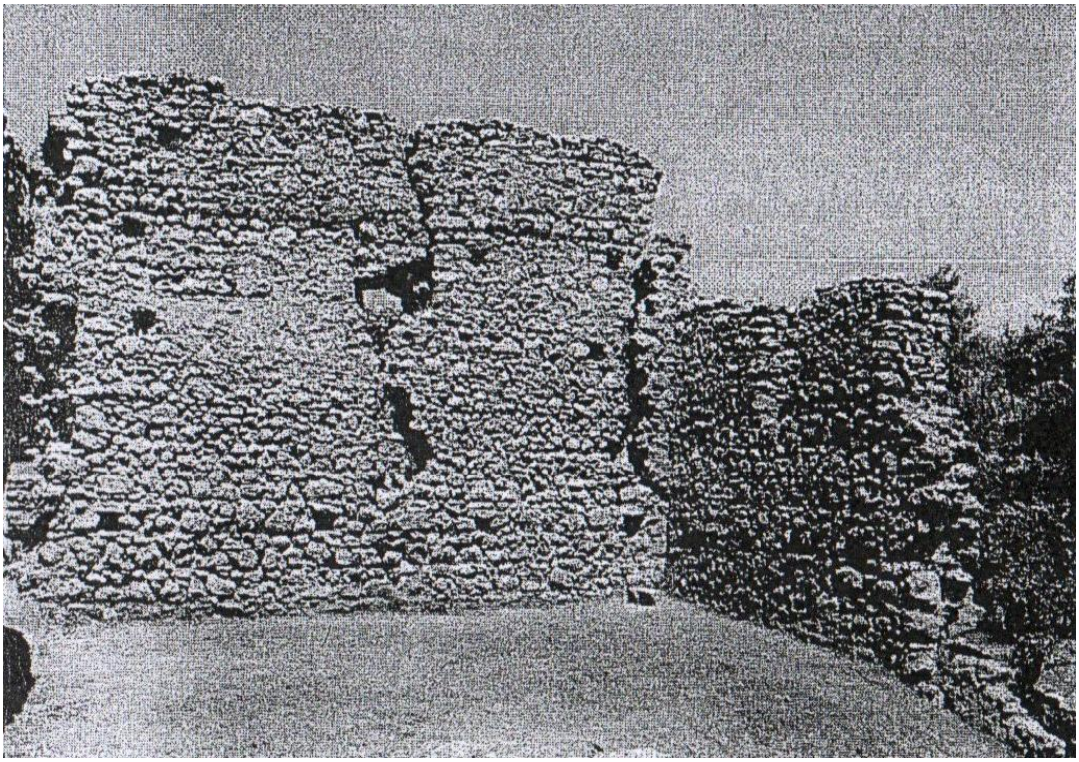
Resim 128- Beçin Lokman Zaviyesi. Kuzeybatıdan Görünüm (R.H.ÜNAL)

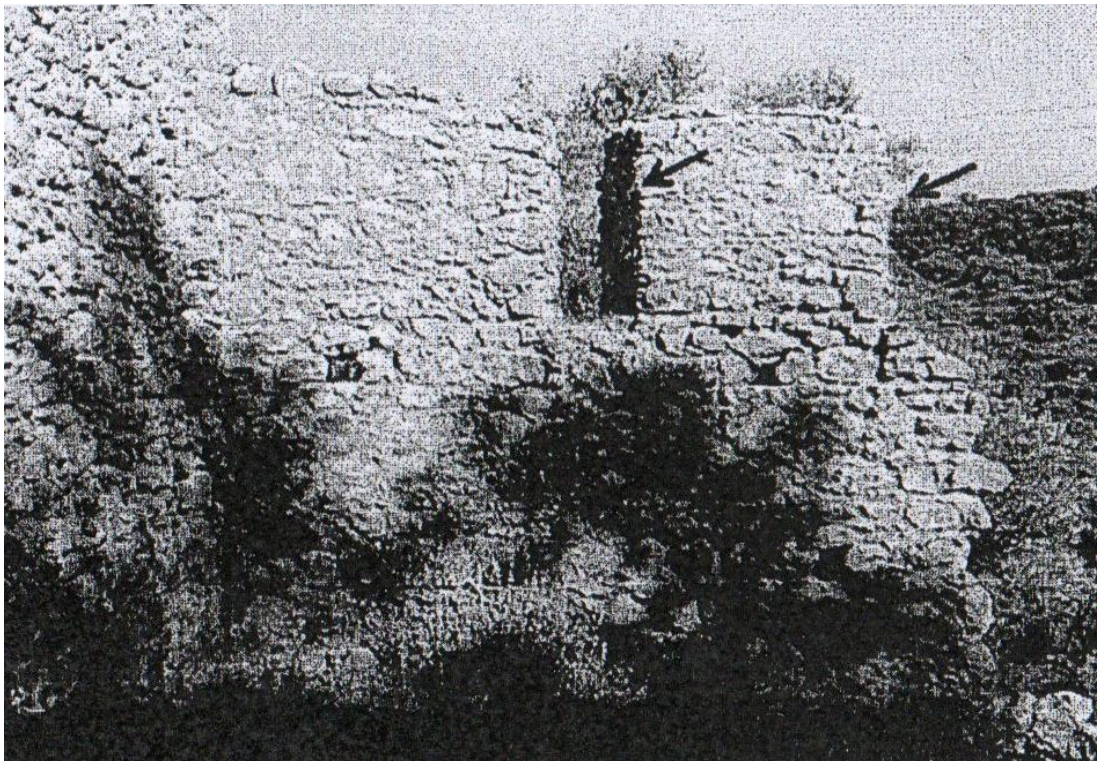
Resim 129- Beçin Lokman Zaviyesi. I No.lu Mekan (R.H.ÜNAL)

Resim 130- Beçin Lokman Zaviyesi. II No.lu Mekan (R.H.ÜNAL)

Resim 131-Beçin Lokman Zaviyesi. II ve III No.lu Mekan Arasındaki Duvar (R.H.ÜNAL)

Resim 132- Beçin Lokman Zaviyesi. III No.lu Mekan (R.H.ÜNAL)

Katalog No: 24

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 133-134

Şekil No: 24-25

BEÇİN ZAVİYE

Yeri: Beçin ören yerinde, Ahmet Gazi Medresesi'nin yaklaşık 80 m. doğusunda bugünkü yoldan 20–30 m. kadar içeride, Beçin İçkale eteğindeki mezarlığa 20-30 m uzaklıkta yer almaktadır.

İnşa Tarihi: 13.07.1998'de başlanan Beçin kazısı çalışmaları kapsamında incelenen yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Menteşe Beyliği'nin zaviye/ tekke mimarisi içerisinde plan şemasına göre değerlendirildiğinde ise XIV. yy'ın II. yarısına tarihlendirilmesinin mümkün olacağı kanaatine varılmıştır.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Kenar uzunluğu yaklaşık 7 m. olan kare planlı, tek birimli bir yapıdır(Şek.24) Bu plan şeması itibarıyla kazı çalışması başlatılmadan önce türbe olabileceği düşünülmüştür. Yapının doğu cephesinde, girişin iki yanında yer alan sekiler ile karşılaşılmıştır. Girişin ön kısmından 15 cm yükseltilmiştir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının beden duvarları oldukça hasarlıdır. Güney duvarının tamamı, batı (Res.134) ve doğu duvarlarının güney kısımda kalan yarısı, kuzey (Res.133) duvarının ise sadece 40- 50 cm'lik kısımları sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Sağlam kalan kısımlardan yola çıkarak duvar örgüsünde ana malzemenin kırma taş olduğu ve aralarında horasan harcı kullanıldığını söyleyebiliriz. Cephelerin köşe birleşim noktalarında ise tüm Menteşe Beyliği yapılarında olduğu gibi rustik örgü düzeninde yerleştirilen kesme taşlar ile karşılaşılmıştır.

Taşıyıcı ve Destekler: Yapının iç ve dış kısmında destekleyici ve taşıyıcı herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır. Duvarlarda görülen ahşap hatıl boşlukları, bize sadece sağlamlaştırma amacıyla ahşap hatıl kullanıldığını göstermektedir.

Geçiş Unsurları: Yapının ayakta olan güney beden duvarının doğu ve batı köşelerinde geçiş unsurları hakkında bilgi verebilecek nitelikte kalıntılara rastlanmıştır. Bunlar tuğla malzemenin dar, uzun yüzlerinin yatay sıralar halinde yan yana dizilerek inşa edilmiş pandantiflerdir. Tuğla sıraları arasında yaklaşık olarak tuğla ile aynı kalınlığa sahip sıva harcı kullanılmıştır. Geçiş unsurları ile beden duvarlarının temas noktasında bir sıra düzgün kesme taş malzeme ile oluşturulmuş duvara doğru uzanan kemerler yer almaktadır. Kuzey cephe üzerindeki geçiş unsurları ise yapının zeminine bloklar halinde dökülmüş olup, 1998 yılındaki kazı çalışmaları esnasında zeminden kaldırılmışlardır[78].

Örtü: Geçiş unsurlarının varlığından yola çıkarak günümüze ulaşamamış olan örtünün kubbe olduğunu söyleyebiliriz. Fakat inşa malzemesi açısından bilgi vermek söz konusu olunca aktarımlar sadece tahminler ile sınırlı kalmaktadır. Bize göre en kuvvetli ihtimal geçiş unsurlarının malzeme bakımından devamı niteliğinde bütünlük sağlayan tuğla malzeme kubbenin ana inşa malzemesi olduğudur. Doğu cephede ise kalan izlerden bir sundurmanın varolduğu anlaşılmıştır[79].

Taçkapı: Giriş açıklığı doğu cephesinin kuzey ucunda yer almaktadır. Giriş açıklığının yan yüzleri, söveleri ve eşik zemininde kullanılan malzeme düzgün kesme taştır. Eşik ile duvar genişliği aşağı yukarı aynı genişliğe sahiptir. Giriş açıklığının 115x45 cm'lik bir bölümünün ise düzgün altıgen forma sahip döşeme tuğlaları ile kaplandığı görülmüştür.

Mihrap: Güney duvarı ortasında yer alan nişin kıbleyi göstermek amacıyla inşa edilmiş bir mihrap olduğu düşünülmüş fakat Beçin 1998 yılı kazı raporlarının içeriği incelendiğinde bu şekilde olmadığı anlaşılmıştır.

Pencere Açıklıkları: Cephe duvarları büyük ölçüde zarar görmüş olduğu için pencere açıklıklarının sayısı ve yerleri ile ilgili bir bilgi verilememektedir. Sadece güney duvarının üst örtü seviyesinde yer alan döküntülü kısımda bir mazgal pencerenin bulunabileceği ihtimalinden bahsedilebilir.

[78] R.H.Ünal, "Beçin 1998 Kazısı" … , (s.192-201).
[79] R.H.Ünal, Menteşe Beyliği … (s.15).

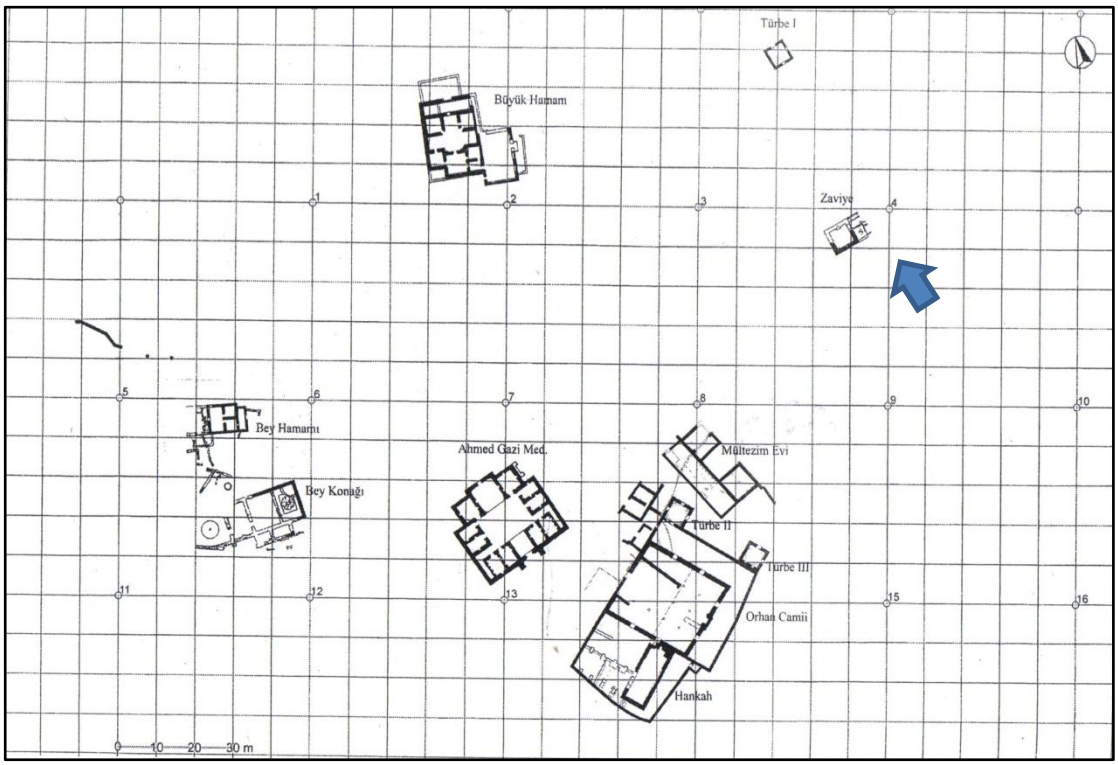
Nişler: Kuzey cepheyi tam ortalar eksende açılmış yarım küre kavsaralı bir niş ortaya çıkarılmıştır. Bu nişin bulunduğu alanın zemininde kazı çalışmaları boyunca küller bulunmuş ve bunun bir ocak nişi olduğu anlaşılmıştır. Güney duvarı üzerinde cephenin tam ortasında yer alan nişin ise kazının ilerleyen aşamalarında mihrap nişi olmadığı kanaatine varılmıştır.

Süslemeler: Yapıda herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır. Oldukça harap durumda olduğu için süslemelerin ilk inşada var olup, olmadığı bir muamma olarak kalacaktır.

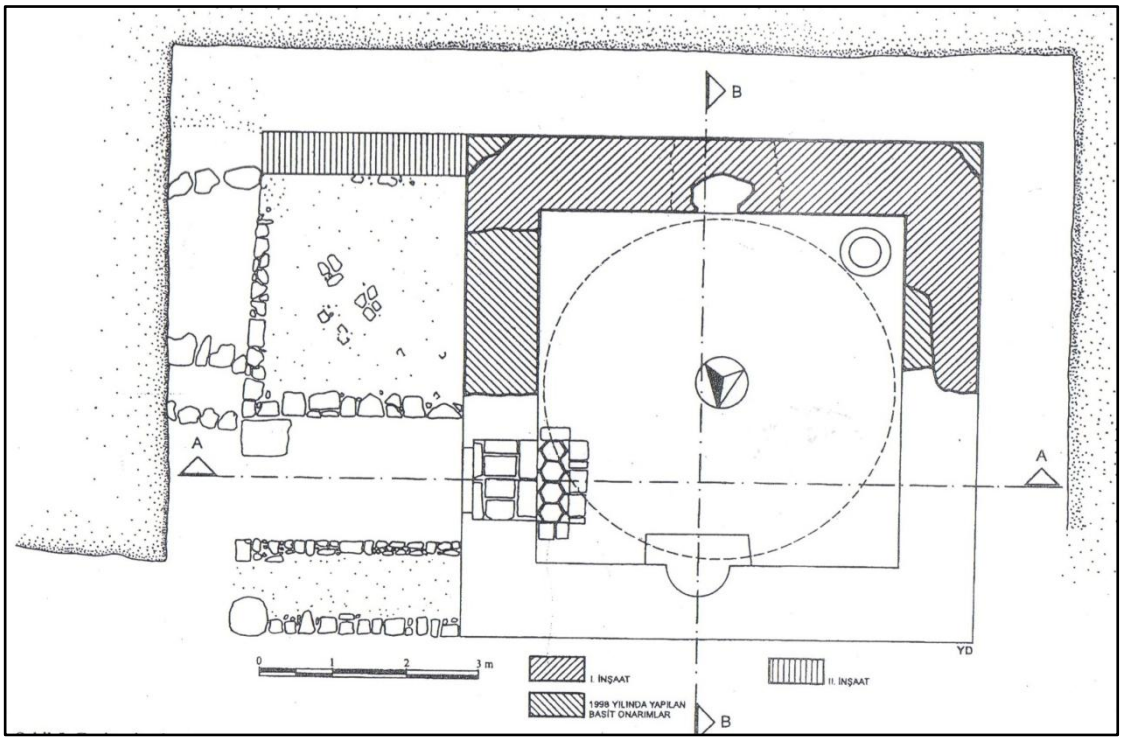
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ÜNAL,R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.14-15).

ÜNAL,R.H., "Beçin 1998 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.XI, C.11-12, S:1-2, İzmir, 2001.(s.183-204).

Şekil 24- Beçin Zaviyesi. Beçin Ören Yeri İçindeki Konumu (Y.DEMİRALP)

Şekil 25- Beçin Zaviyesi. Planı (Y. DEMİRALP)

Resim 133- Beçin Zaviyesi. Kuzey Cephe

Resim 134- Beçin Zaviyesi. Batı Cephe

III- KATALOG

D- MEDRESELER

Katalog No: 25

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 135-145

Şekil No: 26

BEÇİN AHMED GAZİ MEDRESESİ

Yeri: Beçin ören yerinin hemen girişinde, Kalenin güneyinde, Orhan Camii'nin ise kuzeyinde yer almaktadır. Evliya Çelebi, "Ahmed Ağa Medresesi" diye bahseder.

İnşa Tarihi: Menteşe Beyliği'nin Beçin'deki yapılarından inşa kitabesi günümüze gelebilmiş olan tek yapıdır. Taçkapı üzerinde yer alan beş satırlık sülüs kitabeden Ahmed Gazi'nin H.777/M.1375-76'da yapının inşasını emrettiği öğrenilmektedir. H.793 Şaban / M. 1391 Temmuzda vefat eden Ahmed Gazi Beçin'deki türbesine gömülmüştür.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Menteşe Beyi Ahmed Gazi

Plan Özellikleri: 9.10x12.50 m. ebatlarında avlunun etrafını dört bir yandan çevreleyen mekanlardan ibarettir(Şek.26) Giriş eyvanı ve ana eyvan olmak üzere iki eyvanlı, açık avlulu ve tek katlı bir yapıdır. Güneydeki giriş eyvanının iki yanında ikişer tane olmak üzere toplam dört tane, batıda ve doğuda ikişer adet olmak üzere toplam sekiz adet dikdörtgen planlı öğrenci hücresi bulunmaktadır. Doğu (Res.143) ve batıdaki (Res.142) öğrenci hücreleri, çatıya ulaşımı sağlayan merdivenlere giden dar- uzun koridorlar ile güneydeki hücrelerden ayrılırlar. Kuzeyde, giriş eyvanının karşısına denk gelen noktada ana eyvan bulunmaktadır. Burası Ahmed Gazi ve kim olduğunu hiçbir kaynaktan öğrenemediğimiz bir şahsın türbesi haline getirilmiştir. Ana eyvanın iki yanında dershane mekanları inşa edilmiştir. Kuzeydeki bu üç mekan köşelerden içe doğru girintilidir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Beden duvarlarında örgü cephelere göre farklılık göstermektedir. Güney cephesi, devasa taçkapının da üzerinde bulunduğu caddeye bakan taraf olduğu için daha özenlidir(Res.135). Cephenin tamamı düzgün kesme taş kaplama malzeme ile inşa edilmiş fakat bu malzeme yapılan onarımlar sonrasında yenilenerek tarihsel dokusunu yitirmiş ve orjinalinden oldukça uzaklaşmıştır(Res.136). Yine onarımlar sonrasında güneyde kullanılan bu yapay malzemenin doğu(Res.137) ve batıda da (Res.139) kısmen devam ettirildiği görülmektedir.

Cephelerin köşe birleşim noktalarında ve alt seviyelerinde mavi damarlı mermerler kullanılmıştır. Yapının örgüsü kuzey cephenin tamamında, kuzeyde bulunan mekanların doğu- batı yanlarında ve batı cephenin neredeyse yarısında moloztaş örgü malzemesi kullanılmıştır(Res.138). Köşe birleşim noktalarında karşımıza çıkan devşirme mermer bloklar ve kesme taşlar rustik denilen duvar örgü sisteminde yerleştirilmiştir. Moloz taş örgü malzemesi ana eyvanın güney hariç tüm cephelerinde kullanılmıştır. Ayrıca cephe üzerinde çörtenler bulunmaktadır.

Taşıyıcılar: Taşıyıcı ve destekleyici niteliği olan unsurlar ile karşılaşılmamıştır. Taşıyıcı olup olmadığı tartışılabilen bir tek unsur vardır. Onlarda türbenin duvarlarına atılan sağır sivri kemerlerdir. Bu kemerler taş malzemeli olup, silmelerle profillendirilmiştir.

Geçiş Unsurları: Ana eyvan, Ahmed Gazi'nin türbesi haline getirilmiş oluşundan dolayı üzeri kubbe ile örtülen tek mekan olarak karşımıza çıkmaktadır(Res.144). Kubbe geçişleri kenarlarda taş silmelerle profillendirilmiş olan kesme taş malzemeli pandantiflerdir. Yine aynı malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan sekizgen kasnak ile beden duvarları üzerinden daha da yükseltilmiştir.

Örtü: Yapıda türbeye çevrilmiş olan ana eyvan dışında kalan tüm mekanların örtüsü tonozdur. Bu tonozlar sivri kemerli beşik tonoz olup, kuzey ve güney yöndeki mekanların örtüleri kuzey- güney yönlü, doğu ve batıdakilerin ise doğu- batı yönlüdür.

Kubbenin örgü malzemesi içte kesme taş olup, üst kemerlerde tuğlaya çevrildiği görülmüştür. Dış kısımda ise kubbe formunun hafifçe piramidal külahımsı görünüme kavuşturularak oluklu kiremit ile kaplanmıştır. Tepe noktasında Menteşe Beyliği türbe yapılarında sık karşımıza çıkan taş alem ile sonlandırılmıştır.

Tonozlar ise son yapılan yanlış onarımlarda malzemesi iç ve dış kısımdan görülmeyecek şekilde sıvanarak ve boyanarak kapatılmış. Malzemesini görebildiğimiz tek tonoz, giriş eyvanının üzerini örten sivri kemerli beşik tonozdur. Burada kullanılan malzeme düzgün kesme taştır. Onarımdan önce yazılan kaynaklardan tonozların üstünün sıkıştırılmış toprakla kaplanmış olduğu öğrenilmiştir.

Taçkapı: Taçkapı, beden duvarı üzerinden dışa taşıntılı olarak tamamı kesme taş malzeme ile inşa edilmiş ve bir giriş eyvanı olarak planlanmıştır(Res.140). Giriş eyvanının yüksekliği, ana eyvanlardan daha alçaktır ve beden duvarlarının yaklaşık olarak iki katıdır. Güney cepheyi ortalar eksende yerleştirilmiş olan bu açıklık dikdörtgen forma sahiptir. Dikdörtgen çerçeve dışa doğru taşıntısı artan düz silmelerle profillendirilmiştir. Kapı alınlığında dikdörtgen, mermer bir levha üzerine yazılmış, beş satırlık sülüs hatlı inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabe, kapı çerçevesinin genişliğine ulaştırılmak için iki kademeli kaval silme ile genişletilmiş, sonrasında çerçeveyi de içine alacak şekilde, beş sıra kaval silme demetiyle sivri kemer oluşturularak, yine sivri kemerli derin taçkapı nişine yumuşak bir geçiş sağlanmıştır. Taçkapı nişi oldukça derindir ve iki yanda çeyrek küre kavsaralı yuvarlak nişleri bulunmaktadır. Giriş mekanının üst örtüsü tonozdur. Niş, dış kısımdan, sivri kemer formunu takip eden kaval silmeler ile bezenmiş. Nişin sivri kemeri dışta silmeli dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Fakat kemer köşeliklerinde herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Taçkapı bu silmeli formuyla ait olduğu Beylikler Dönemi öncesinde Anadolu' da hüküm süren Selçukluların tekrarı değil, batı Avrupa da oldukça önemli bir zaman dilimini kapsayan Gotik Dönem eserlerinin taçkapılarını andırmaktadır. Fransa' da yer alan Notre Dame Katedrali de bunlardan biridir. Taçkapının içten görünümü ise, basık kemerli basit bir açıklık şeklindedir. İçte de yine kesme taş malzeme kullanılarak örülmüş olan açıklık iki kanatlı ahşap bir kapıya sahiptir. Kapının eşiği eyvandan 25 cm kadar yüksektir. Buradan bir basamakla eyvan içine, eyvandan bir basamakla avluya inilir. Giriş eyvanı içten bakıldığında dıştaki gibi silmelerle süslenmemiş olup, nişin sivri kemeri iki yanda taş konsollara oturtulmuştur.

Kuzey cephe üzerinde ana eyvanı ortalar şekilde açılmış bir giriş açıklığı söz konusudur. Bu açıklık içte basık, dışta yuvarlak kemerli bir forma sahiptir. Türbe mekanına açılması bakımından fazla kullanışlı değildir ve zeminden yüksekliği nedeniyle ilk inşada pencere olarak planlanmış sonradan girişe çevrilmiş olduğu görüşleri kaynaklarda yer almaktadır. Bu açıklık da kesme taş malzemelidir.

Pencere Açıklıkları: Giriş eyvanının iki yanında yer alan öğrenci hücrelerinde yapının güney duvarından dışa açılan birer adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklıklar ilk inşada mazgal formlu olarak düzenlenmiş fakat son onarımlardan sonra dikdörtgen formlu bir çerçeve inşa edilerek orijinali bozulmuştur. Doğudaki öğrenci hücrelerinin doğusunda ve kuzeydeki dersane mekanlarının kuzey duvarları üzerinde birer adet mazgal pencere vardır. Günümüzde batı cepheden dışa açılan herhangi bir mazgal pencere açıklığı bulunmamaktadır.

Nişler: Öğrenci hücreleri, dersane mekanları ve ana eyvanda nişler bulunmaktadır. Bunlardan ana eyvandaki ikisi doğu ve batı yönlerde, dikdörtgen formlu olup dolap nişi görevini üstlenmektedirler. Lentoları devşirme yekpare mermer bloklar ile diğer kısımları ise kesme taş ile örülmüştür. Giriş eyvanında niş bulunmamaktadır.

Öğrenci hücrelerinden, taçkapının doğusunda yer alan ilkinde basık kemerli giriş açıklığının sağ tarafında (25x56x108 cm ebatlarında) bir ocak nişi, (54x84x52 cm ebatlarında) doğu ve batı duvarlarında karşılıklı olarak yerleştirilmiş simetrik iki dolap nişi bulunur. Bu dolap nişlerinin zeminden yüksekliği 77 cm.'dir. Ocağın zeminden yüksekliği ise 25 cm'dir. Bu öğrenci hücresinin yanında yer alan diğer hücrede farklı bir düzenleme söz konusudur. Birimin doğu duvarı üzerinde ortada (64x159x57 cm ebatlarında) bir ocak nişi ve onun iki yanında birer adet niş bulunmaktadır. Ocağın sağındaki 46x46x79 cm olup yerden yüksekliği 27 cm. olarak tespit edilmiş yuvarlak formlu dolap nişidir. Soldaki ise 65x116x48 cm ebatlarında diğeri gibi zeminden yükseltilmemiş bir niş bulunmaktadır. Bu cephenin tam karşısında yerden 82 cm. yükseklikte 50x71x40 cm ebatlarında üstü beşik tonoz kavisli bir niş yer alır. Taçkapının batı tarafında yer alan hücrelerinde bu iki hücrenin simetriği olarak planlanmış olduğu görülmektedir. Aynı duvarlar üzerinde, aynı ebatlara sahip nişler ile karşılaşılmıştır.

Doğu cephe üzerinde yer alan iki öğrenci hücresinde ise yine aynı şekilde konumlandırılmış niş ve ocaklar karşımıza çıkmaktadır. Girişin sağ yanında birer ocaklık, güney duvarlarında dikdörtgen formlu, kuzey duvarlarında ise kare formlu birer dolap nişi bulunmaktadır. Kuzeydeki odanın doğu duvarında pencere altına gelecek noktadan açılmış kare bir niş daha vardır.

Ana eyvanın iki yanında yer alan kışlık dersaneler nişler açısından ayna usulü simetriktir. Giriş açıklıklarından mekana girildiğinde kapının yanından uzanan duvarda

ocak nişi, doğu, batı ve kuzey duvarlarında açılmış dikdörtgen şekilli birer dolap nişi bulunmaktadır.

Batıdaki hücrelerde de nişler vardır. Batı cephenin güneyindeki mekanda, doğudaki hücrelerde olduğu gibi üçer adet niş, kuzeye yakın olanda ise iki adet niş bulunmaktadır. Yapılan son onarımlarda yapının tüm birimleri sıvanmış ve badanalanmış olduğu için orjinalliklerini kaybetmişler. Dolayısıyla bu nişlerin orijinal hali ve malzemesi bilinememektedir.

Süslemeler: Güneydeki taçkapı düz ve kaval profilli silmelerle kuşatılmıştır. Girişin üzerindeki mermer malzemeli inşa kitabesinin köşeliklerinde kıvrımdallar ve küçük palmetler işlenmiş, kitabe levhası yanlarda ise saç örgüsü motifi ile sınırlandırılmıştır.

Ana eyvanın doğusundaki dersane mekanının sivri kemerini üç kenardan çevreleyen kademeli silme ve bu silmelerin ortasında yer alan düzlükte ortası boş, küçük baklava şekilli motiflerin devam ettirilmesi suretiyle meydana getirilmiş süsleme şeridi bulunmaktadır. Bu süsleme ilk inşadan günümüze gelen kısımlarda varlığını yüzeysel olarak sürdürürken, onarım gören alt kısımlarda yenilenen şerit oldukça yapay bir görünüme sahiptir. Tarihsel dokusunu yitirmiştir.

Ana eyvanın kemerinde yer alan silmelerin düzlüklerine yine bu dersane girişinde yer alan uzaktan yıldız görünümünde yakından bakıldığında küçük baklava motiflerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan süsleme şeridi işlenmiştir. Kemer köşeliklerinde ise birer adet dikdörtgen beyaz mermer malzemeli panoya yer verilmiştir. Bu panoda ayna usulü simetrik olarak yerleştirilen aslan kabartmaları bulunmaktadır. Aslanlar oturur vaziyette, sırtı dik elinde bir bayrak tutar şekilde işlenmiştir. Bayraklarda sağdakinde Ahmed Gazi yazmaktadır. Aslanın kuyruğu ejder başı şeklinde sonlandırılmış olup, gücün sembolü olan ve başka bir yapıda rastlanmayan bu aslan figürünün o dönemde Menteşe Beyliği'nin sembolik temsilcisi olabileceği kanaatine varılmıştır.(Res.145)

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA, A.-AKARCA,T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.(s.117-120).

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.76-80).

ASLANAPA, O., Türk Sanatı, İstanbul, 1984.

ASLANAPA, O., "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Ankara, 2002. (s.722).

ATİLLA, A.N.- ÖZTÜRE**,** N., Mobolla- Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla, İzmir, 2003.(s.32-33).

CANTAY,G., "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 2002. (s.22-23).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), C.IX, İstanbul, 1935. (s.211).

GÖRÜR, M., "Beylikler Dönemi Mimarisinde Figürlü Süsleme", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.57).

SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, C.I, İstanbul, 1970.

UZUNÇARŞILI, İ.H., "Menteşeoğulları" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul, 1957. (s.724-731).

UZUNÇARŞILI, İ. H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984. (s.74)

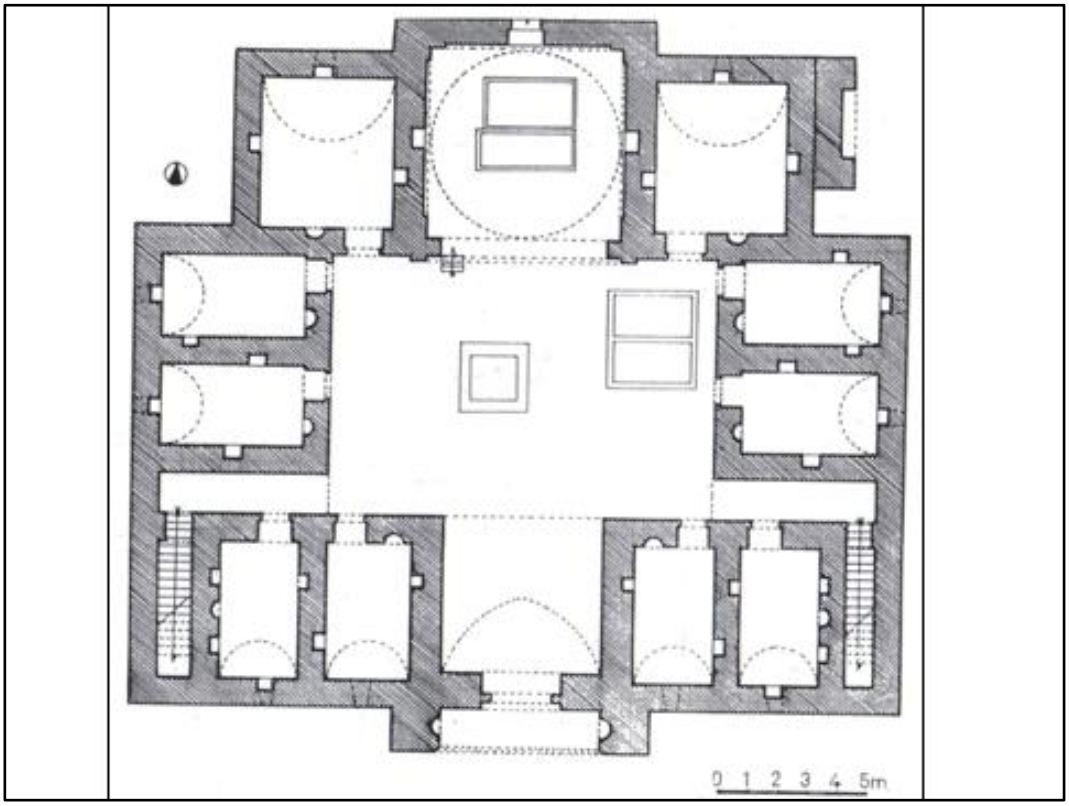
ÜNAL**,** R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.26-27).

WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev: O.Ş.GÖKYAY).

WULZINGER,K.- WITTEK,P.- SARRE, F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

YETKİN, S.K., Türk Mimarisi, Ankara, 1970.

YILMAZ, A., "Milas'ta Türk Dönemi'nin Başlangıcı ve Sanatı", Muğla Kitabı, Muğla -İzmir, 2004.(s.68).

Şekil 25- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Plan (R.Duran)

Resim 135- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Güney Cephe Onarım Öncesi (F.Aktan)

Resim 136- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Güney Cephe Onarım Sonrası

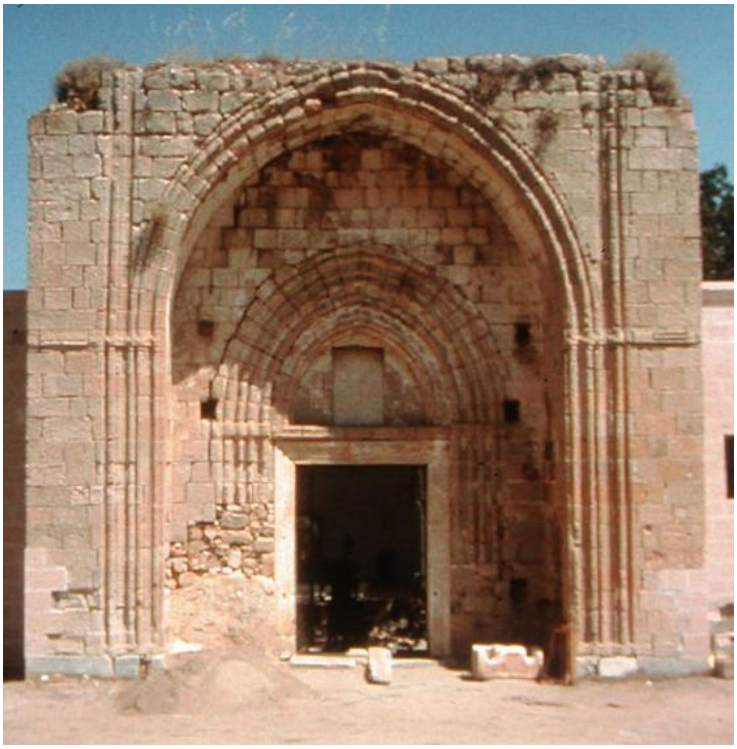
Resim 137- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Doğu Cephe

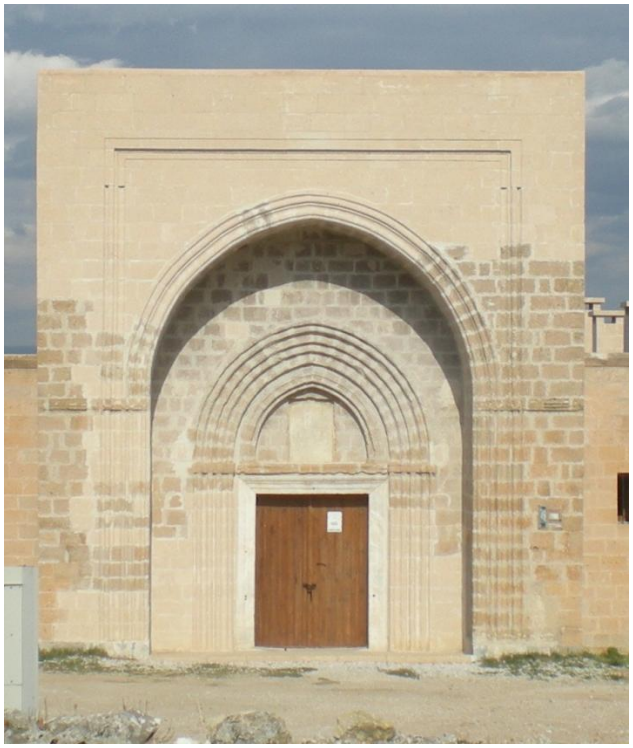
Resim 138- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Kuzey Cephe

Resim 139- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Batı Cephe

Resim 140- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Taçkapı Onarım Öncesi (R.H.ÜNAL)

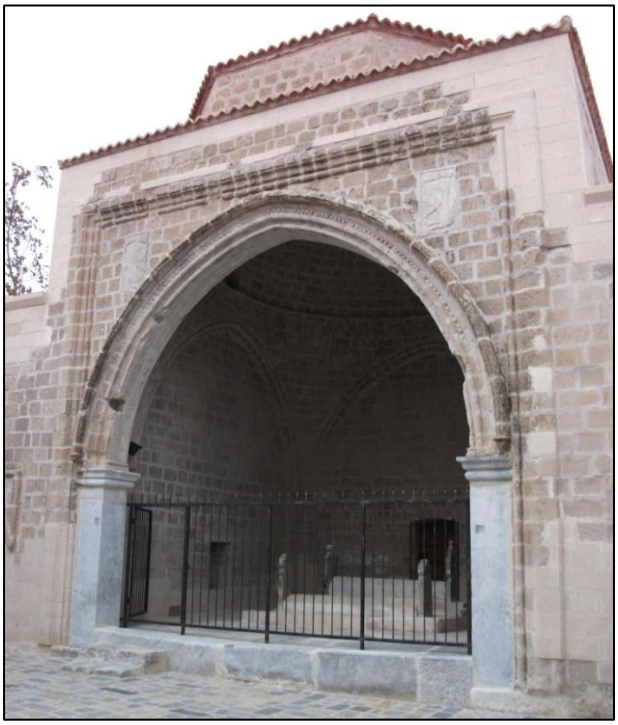
Resim 141- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Taçkapı

Resim 142- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Avlu İçinden Batı Kanadın Görünümü

Resim 143- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Avlu İçinden Doğu Kanadın Görünümü

Resim 144- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Ana Eyvan

Resim 145- Beçin Ahmed Gazi Medresesi. Ana Eyvan Kemer Köşeliğindeki Bezeme (E.DAŞ)

Katalog No: 26

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 146-150

Şekil No: 27

BEÇİN İLYAS BEY (KARAPAŞA) MEDRESESİ

Yeri: Beçin ören yerinin güneyinde surların dışında yer almaktadır. Merkeze yaklaşık 1500 m. uzaklıktadır. Zindan Hanı, Karapaşa Medresesi ve İlyas Bey Medresesi olarak anılmaktadır.

İnşa Tarihi: Medresenin ilk inşasından günümüze ulaşan herhangi bir kitabe metni bulunmamaktadır. Malzeme ve teknik açıdan bakıldığında XIV. yy ortalarından-XV. yy ilk yarısına kadar olan döneme tarihlendirilebilir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Açık avlulu medreselerdendir. Kareye yakın dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapıdaki tüm mekanlar "U" şeklinde, avlunun etrafına konumlandırılmışlardır. Medrese tek eyvanlıdır, oldukça yüksek olan bu eyvan güney cephesinin ortasında yer alır ve avlu zemininden iki basamak yüksektedir(Res.147). Eyvanın iki yanında iki dersane mekanı inşa edilmiştir. Ana eyvanın karşısında, kuzey cepheyi ortalar eksende yerleştirilmiş bir giriş açıklığı yer alır fakat bu açıklık bir eyvan oluşturmadan düzenlenmiştir. Doğu ve batı cepheler üzerinde, karşılıklı olarak yerleştirilmiş üçer adet öğrenci hücresi bulunmaktadır. Bu hücreler dikdörtgen planlı olup, simetrik bir görünüm sergilemektedirler(Şek.27).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının beden duvarlarında inşa malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır. Bazı kısımlarda karşımıza çıkan kesme taş kaplama malzemesi yapının tümünde bunun ilk inşada bu şekilde olup olmadığı düşüncesini akla getirmektedir.

Moloz taş malzeme birbirine harç yardımıyla kaynaştırılmış olup yer yer dıştan da pembemsi sıva ile kapatıldığı görülmüştür(Res.146).

Taşıyıcılar: Taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır. R. Duran'ın çizdiği planda bugün yıkılmış olan giriş açıklığının iki yanında dikdörtgen planlı birer payanda olduğunu düşündüğümüz taşıntı işaretlenmiştir. Fakat bunlar varlığını korumadığı için malzemesi ile ilgili bilgi verilememektedir. Eyvanın iki yanında yer alan dersane mekanlarını örten tonozlar, mekanın tam tam ortasından atılan destek kemeriyle desteklenmektedir. Ayrıca destek unsuru olarak kullanılan başka bir malzeme de duvarlarda gördüğümüz yuvalardan anladığımız kadarıyla bugün varolmayan ahşap hatıllarmış.

Geçiş Unsurları: Mekanların hiçbirinde örtü olarak kubbe tercih edilmemiş olduğundan kasnak ve geçiş unsuruna rastlanmamıştır.

Örtü: Avlu, açık avludur. Yapıdaki ana eyvan, dersane ve öğrenci hücreleri (Res.148-150) gibi diğer mekanlar ise sivri kemerli beşik tonozlar ile örtülmüştür. Dersane mekanları ve ana eyvanın tonozu kuzey- güney yönlü uzanırken, öğrenci hücrelerinin tonozları doğu- batı yönünde uzanmaktadır. Günümüzde ayakta olan tonozlarının üzerinin sıva ile kapatılarak düzgün bir görünüm sergilenmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

Taçkapı: Kuzey cephede, cepheyi ortalayan eksende konumlandırılmış olup, günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. Malzemesinin ne olduğuna dair kesinleşmiş bir bilgi olmamasına karşın, ana eyvanın bu kadar büyük boyutlu olması ve gösterişi taçkapının da bundan aşağıya kalmayacağı düşüncesini akla getirmektedir. Giriş açıklığı düzgün kesme taş olmasa da, kesme taş kaplama ile moloz taşın üzerinin kapatılarak özenli bir görünüme kavuşturulmuş olması yüksek bir ihtimaldir. Oluş Arık tarafından yürütülen kazıda, 1984 yılında yapıdaki temizlik çalışmalarından sonra taçkapının dışa taşıntı yaptığına dair kalıntılar ve eşiği tespit edilmiştir.

Pencere Açıklıkları: Öğrenci hücrelerinde dışa bakan doğu ve batı cepheler üzerinde, üst seviyeye denk gelecek şekilde birer adet pencere açıklığına yer verilmiş olup, bu pencereler mazgal forma sahiptir. Kışlık dersanelerin dışa bakan doğu ve batı duvarları üzerinde, üst seviyede açılmış yine mazgal formlu pencereler bulunmaktaymış.

Nişler: Doğu ve batıda öğrenci hücrelerinin kuzey duvarları üzerinde birer dolap nişi ve birer ocak yer almaktadır. Nişlerin sıva altından görülebilen yuvarlak

kemerlerinde malzeme olarak dikine yerleştirilmiş kabayonu taşlara ve tuğla parçalarına rastlanmaktadır.

Kışlık dersanelerde ise, doğu ve batı duvarlar üzerinde, kaburga destek kemerinin iki birime ayırdığı bu mekanlarda her birime ortaya denk gelecek şekilde yerleştirilen birer adet toplam dört niş bulunmaktadır. Bu nişler öğrencilerin kullanması için açılan dolap işlevini üstlenmektedirler.

Süslemeler: Yapının ilk inşasından günümüze gelebilmiş herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Menteşe Beyliği yapıları oldukça sadedir. Dolayısıyla günümüzde kısmen sağlam olan ilk inşasında süslemesi var mıydı? Yok muydu? sır olarak kalacaktır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA, A.- AKARCA, T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954. (s.121).

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968. (s.95).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

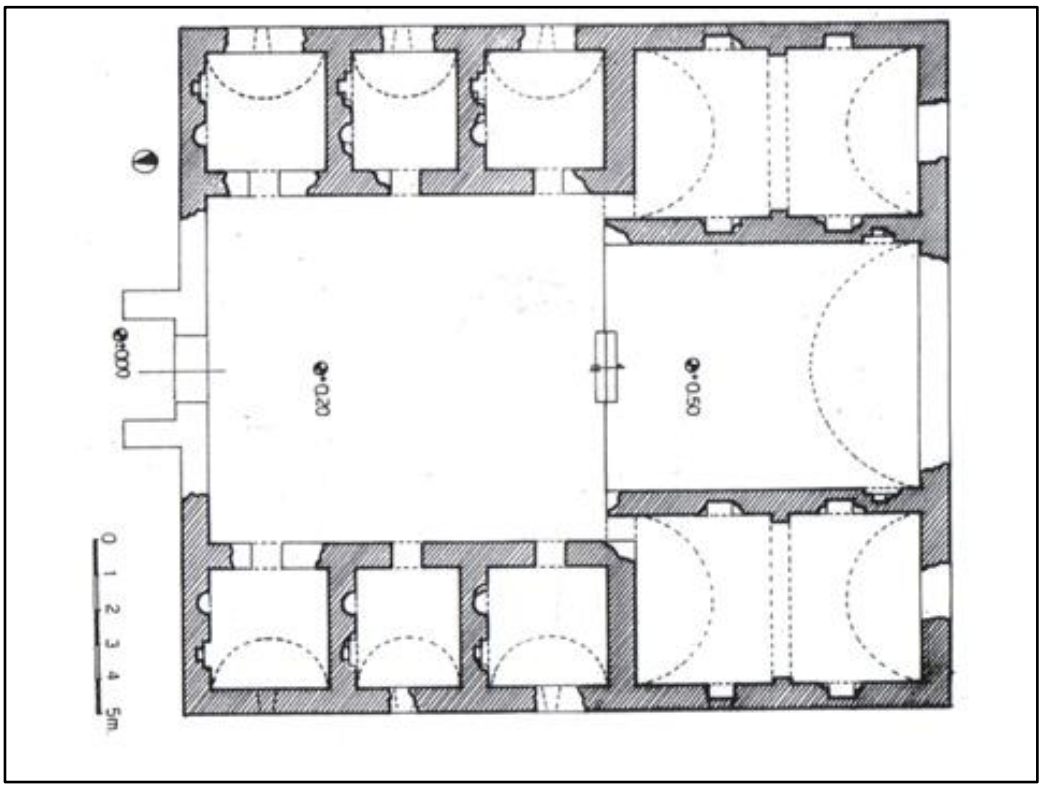
DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, C. I, İstanbul, 1970. (s.145-148).

ÜNAL**,** R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.50-51).

UZUNÇARŞILI, İ.H. "Menteşeoğulları" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi,* C.VII, İstanbul, 1957. (s.724-731).

WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13- 15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev: O.Ş.GÖKYAY).

Şekil 27- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Plan (R.Duran)

Resim 146- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Doğu Cephe

Resim 147- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Güney Cephedeki Ana Eyvan

Resim 148- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Batı Kanattaki Öğrenci Hücreleri

Resim 149- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Güney Cephe

Resim 150- Beçin İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi. Doğu Kanattaki Öğrenci Hücreleri

Katalog No: 27

İnceleme Tarihi: 24. 11. 2009 / 30.05.2010

Resim No: 151-159

Şekil No: 28

BALAT İLYAS BEY MEDRESESİ

Yeri: Aydın'ın Balat Köyü'nde Milet Müzesi ve Milet / Balat ören yeri arasında kalan noktada yer alır. İlyas Bey Külliyesi'nin bir parçasıdır. İlyas Bey Camii'nin kuzeyinde, Büyük ve Küçük Hamam'ın güneybatısında konumlandırılmıştır.

İnşa Tarihi: Yapının inşa ve tamirlerine ait herhangi bir kitabe metni günümüze gelememiştir. Külliyenin bir parçası olmasından yola çıkarak XV. yy ilk çeyreğine tarihlendirilebilir. Çünkü Balat İlyas Bey Camii'nin inşa tarihi 1404'tür.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Menteşe Beyi İlyas Bey

Plan Özellikleri: Balat İlyas Bey Cami'nin kuzeyinde ortak bir avluyu paylaşır şekilde planlanmıştır. Açık avlulu medreseler grubuna dahil edebileceğimiz bu yapı on iki öğrenci hücresi ve kuzeyde kubbeli bir dersane mekanı, toplam on üç birimi ile şadırvanlı avlunun etrafını kuzey, doğu ve batı yönlerden "U" biçiminde çevrelemektedir(Şek.28). Fakat yapı simetrik değil, asmetriktir(Res.151). Tek eyvanı olan bu medresede kuzeyden uzanan kanadın ortasında yer alan ana eyvanın dersane mekanı olduğu ve sonradan türbeye çevrildiği konusunda farklı görüşler vardır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının beden duvarları temizlik ve restorasyon çalışmaları sonrasında aslına uygun olarak kısmen ayağa kaldırılmaya çalışılmıştır. Duvar örgüsüne bakıldığında devşirme taş ve mermer bloklar, kabayonu taş, moloz taş, tuğla, tuğla ve taş parçaları belli bir düzen izlemeden karma olarak kullanıldığı görülmektedir(Res.152-153). Malzeme aralıklarında harç tabakaları ile dolgulandırma yapılmıştır. Yapının ana

eyvan dışında tamamı sağlam olan bir kısmı bulunmamaktadır. Burada ise beden duvarlarının karmaşık örgüsü cephe bitiminde beş sıra yatay tuğla ile sonlandırılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının hiçbir biriminde taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Mekanların oluşumu itibariyle bu işlevi üstlenen mimari elemanlara ihtiyaç duyulmamıştır.

Ana eyvanın kemeri, sivri kemer formundadır. Dar- uzun yüzleri yanlarda yatay, tepe noktasında dikey hale gelecek şekilde yerleştirilen tuğlalarla oluşturulmuştur. Kemer dışta iki sıra yatay dizilimli tuğla arasına belli mesafede yerleştirilen dar- kısa yüzlü tuğlalar ile süsleme şeridi oluşturulmuştur. Böylece silme görünümü verilerek kemer sonlandırılmıştır.

Geçiş Unsurları: Kubbeli tek mekan olan ana eyvanın beden duvarları ile örtü arasında kubbe eteğini çepeçevre kuşatan Türk üçgenleri kullanılmıştır. Bu üçgenler kubbede olduğu gibi tuğla ve aynı kalınlıkta grimtırak derz malzemesi karşımıza çıkmaktadır.

Örtü: Ana eyvan kubbe ile örtülmüş olup, diğer birimlerin örtüsü günümüze gelememiştir. Kubbenin tamamı içte yatay olarak sıralanan tuğla malzemedendir. Tuğlaların araları neredeyse dar–uzun yüzleri kullanılan tuğlaları kalınlığına yakın grimtırak dolgu malzemesiyle derzlenmiştir. Dışta ise kubbe yuvarlağının görünümü bozulmadan oluklu tuğlalar ile kaplanmıştır. Bu görüntüsüyle Balat İlyas Bey Cami kubbesi ile uyum içerisindedir. Kubbe yuvarlağı ile beden duvarları arasında kalan boşluk dört yana hafif meyilli şekilde yerleştirilmiş yatay oluklu kiremitler ile kapatılmıştır. Kalan izlerden diğer birimlerin üzerinin ahşap malzemeli düz bir tavan ile örtülmüş olabileceği düşünülmektedir.

Taçkapı: Yapının avlusuna kuzeydoğu (Res.154) ve kuzeybatıda (Res.155) yer alan iki adet giriş açıklığı vasıtasıyla ulaşılmaktadır. İki giriş açıklığı da zeminden 50-55 cm. yükseklikte olup, merdivenler kullanılarak giriş çıkış yapılabilmektedir. Merdivenler, lentolar, söveler ve eşiklerin tamamında devşirme mermer bloklar kullanılmıştır. Bu bloklar kimi zaman yekpare kimi zaman ise parçaların bir araya getirilerek kullanıldığı malzemelerdir. Basamakların her biri yaklaşık yirmişer cm kalınlığındadır. Kuzeybatı yöndeki devşirme lento mermerinde kıvrımdal üzerinde yapraklar işlenmiş olduğu görülür. Bunun dışında, bu iki giriş açıklığı Balat İlyas Bey Cami gibi Menteşe Beyliği'nin en görkemli yapısının avlusuna girişi sağlamak için oldukça basit görünümlü kalmıştır.

Medrese hücrelerinden her birinin avluya açılan giriş açıklıkları dikdörtgen şekilli çerçeveli olup, lentoları yekpare devşirme mermer bloklar kullanılarak oluşturulmuştur. Ana eyvanın girişi sivri kemerli, tuğla malzemelidir. Doğu ve batıda yer alan büyük dikdörtgen hücrelerin ise girişleri yıkılmış durumdadır, günümüze ulaşamamışlardır(Res.156-159).

Pencere Açıklıkları: Yapıda yer alan pencere açıklıkları iki tiptedir. Bunlardan ilki avlu içine açılan cephe duvarlarındaki büyük boyutlu dikdörtgen formlular, diğeri ise mazgal adı verilen üst kesimlerde yer alan, dışa açılan dar pencerelerdir. Ana eyvanın kuzey duvarından dışa açılan dikdörtgen formlu bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklık ilk inşada dolap nişi olarak yapılmış, bilinmeyen bir tarihte pencere çevrilmiş, 1988 onarımlarında tekrar dolap nişi olup, günümüzde pencere olarak varlığını devam ettirmektedir. Ana eyvanın doğusundaki hücrenin kuzey ve doğu cepheleri üzerinde birer adet mazgal formlu pencere bulunmaktadır. Ana eyvanın batısındaki hücrenin kuzeybatı kenarında bir adet mazgal pencere açılmıştır.

Batı kanadın güney uçtan ilk biriminde güney ve batı duvarlar üzerinde üst seviyeden açılmış birer adet mazgal pencere, ikinci biriminde doğu duvar üzerinde ortada yer alan formu belirsiz girişin iki yanında birer adet olmak üzere dikdörtgen çerçeveli iki açıklık, ayrıca batıda iki, kuzey ve güneyde birer adet mazgal pencere, üçüncü birimde batı duvarının üzerinde bir adet mazgal pencere açılmıştır.

Yapının doğu kanadının kuzey uçtan ilk biriminde doğu duvar üzerine açılmış bir adet mazgal pencere bulunmaktadır. Bu mekana güneyden bitişik olan ikinci mekanda ise yine doğu duvarına açılmış bir mazgal pencere ile karşılaşılmaktadır. Bunlara güneyden bitişik büyük dikdörtgen mekanda kuzey ve güneye açılmış ve diğer yan birimlerle bağlantıyı sağlayan dikdörtgen yekpare devşirme mermer bloklu lentoları olan pencereler bulunmaktadır. Doğu duvarının üst kesiminde ise mazgal açıklıklar kullanılmıştır.

Nişler: Yapının tüm birimlerinde duvarlara açılan nişler bulunmaktadır. Bu nişlerden ikisi ana eyvanın doğu ve batı duvarına açılmış olan dikdörtgen formlu, büyük boyutlu nişlerdir. Duvar örgüsü ile malzeme açısından pek farklılık göstermeden açılan bu nişler Wulzinger- Sarre- Wittek ve A. Durukan'a göre bu birimin kütüphane ya da dersane olarak kullanıldığını ve bunların dolap nişleri olduğunu, O. Aslanapa' ya göre bu birimin türbe olduğunu düşündürecek nişlerdir. A. Durukan sandukanın olmamasını gerekçe gösterse de, bu tip nişlerin eşya konulmak amacı güdülerek ziyaretçiler için

yaptırıldığını ve Beçin Ahmed Gazi türbesinde de karşımıza çıktığını söylemek yanlış olmaz. Eyvanın doğusunda ve batısında simetrik olarak yerleştirilmiş iki hücre bulunur, doğudakinin girişi güneybatıdandır ve kuzey duvarında bir dolap nişi, doğusunda ise ocak nişi yer alır. Eyvanın batısındaki hücrenin girişi güneydoğudandır. Hücrenin güney, batı ve kuzey cephelerinde birer adet küçük ve dikdörtgen formlu dolap nişi açılmıştır.

Batı kanat üzerinde güney uçtaki ilk mekanın doğu ve batı duvarlarında birer adet dikdörtgen dolap nişi, kuzeydoğusunda bir ocak nişi, ikinci birimde kuzey ve güneyde birer adet, batıda üç adet dikdörtgen dolap nişi, üçüncü birimde kuzey ve güneyde ikişer dikdörtgen dolap nişi, doğusunda giriş açıklığının yanında bir ocak nişi, dördüncü birimde batı ve kuzey duvarlarının ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiş ve doğu duvarın kuzey ucunda birer dolap nişi yer almaktadır. Ayrıca doğu cephenin ortasında bir adet ocak nişine yer verilmiştir. Batı kanadın kuzey ucunda yer alan mekan ise bu kanadın sonuncu mekanıdır. Güney ve kuzey duvarlarında küçük ebatlı birer dolap nişi vardır. Bu mekanın giriş açıklığı batı cepheden dışarıya doğrudur, diğer mekanlardaki gibi avluya açılmamaktadır.

Yapının doğu kanadında kuzey uçtan ilk hücrede kuzey duvarına açılmış bir adet ocak nişi ve bir adet dolap nişi bulunmaktadır. Birimin güneyden bitişiğinde yer alan aynı ebatlara sahip olan diğer bir mekanda ise yine aynı form tekrarlanmıştır. Bu mekanların güneyden bitişiğinde yer alan büyük dikdörtgen mekanda ise doğu duvarı üzerinde eş aralıklarla yerleştirilmiş yekpare devşirme blok mermer şeklinde lentosu olan üç adet dikdörtgen dolap nişi bulunmaktadır.

Nişler genellikle lentoları antik yapılardan devşirme usulüyle getirilen yekpare blok mermerlerdendir. Yan kısımlarda çerçeve oluşturmak amacıyla genellikle cephe köşelerinde kullanılan rustik sistemde yerleştirilmiş büyük bloklar kullanılmıştır. Niş içlerinde tuğla, moloztaş, mermer ve kesme taş malzeme ile harç karıştırılarak kullanılmıştır. Malzemenin duvar örgüsünden ayırıcı özelliği yoktur.

Süslemeler: Yapının ilk inşasından günümüze ulaşabilmiş herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır. Sadece kuzeybatıda yer alan girişin lentosundaki antik devşirme mermer blok üzerinde bulunan kıvrımdal üzerindeki yaprak motifleridir. Fakat bu parça özgün değil, devşirme olduğu için değerlendirme dışında tutulmuştur.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999.(s.1-9).

DEMİRALP, Y.- ÇAKMAK, Ş., "Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler (15-17 Ekim 2008),*İzmir, 2010.(s.186-195).

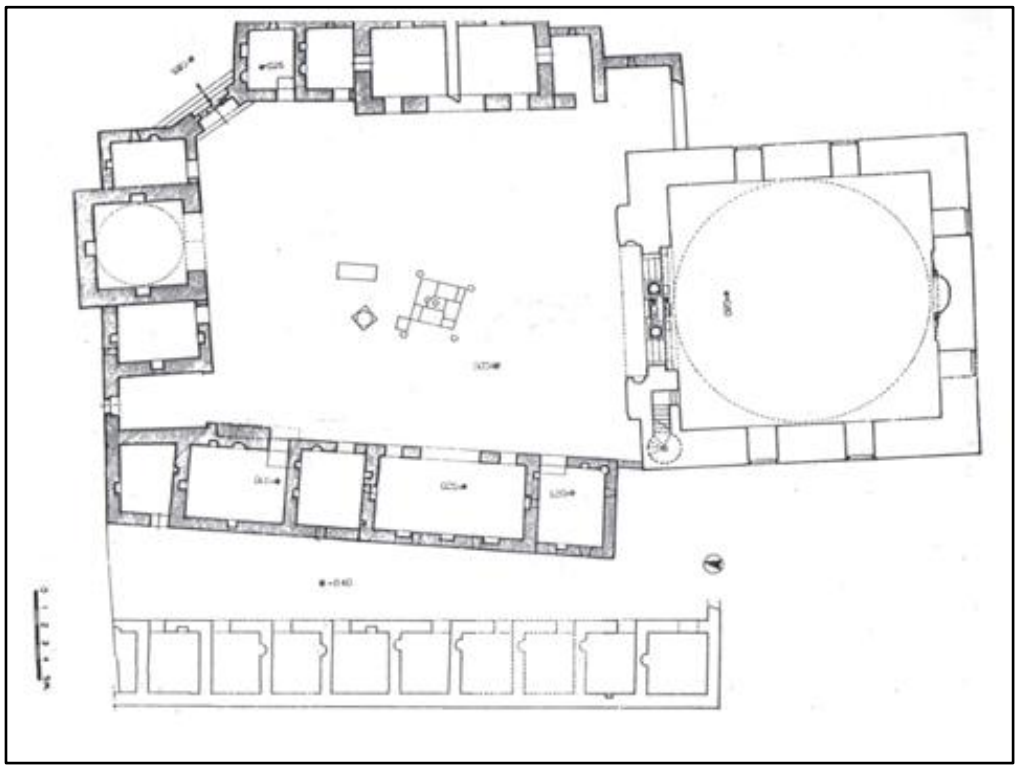
DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.126- 129).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURAN, R., "Balat İlyas Bey Külliyesi'nin Medrese Binası Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Dergisi,* S.8, Konya, 2002. (s.133-150).

DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.- WITTEK, P.- SARRE, F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 28- Balat İlyas Bey Medresesi. Plan (R.Duran)

Resim 151- Balat İlyas Bey Medresesi. Kuşbakışı Görünümü
(Y.Demiralp- Ş.Çakmak)

Resim 152- Balat İlyas Bey Medresesi. Avlu Dışına Bakan Kuzey Cephe

Resim 153- Balat İlyas Bey Medresesi. Avlu Dışına Bakan Doğu Cephe

Resim 154- Balat İlyas Bey Medresesi. Kuzeydoğu Girişi

Resim 155- Balat İlyas Bey Medresesi. Kuzeybatı Girişi

Resim 156- Balat İlyas Bey Medresesi. Avlu Batı Kanadındaki Öğrenci Hücreleri

Resim 157-Balat İlyas Bey Medresesi. Avlu Doğu Kanadındaki Öğrenci Hücreleri

Resim 158-Balat İlyas Bey Medresesi. Avlu Kuzey Kanadı

Resim 159-Balat İlyas Bey Medresesi. Doğudaki Büyük Öğrenci Hücresi

Katalog No: 28

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 160-165

Şekil No: 29-32

BEÇİN YELLİ (KEPEZ) MEDRESESİ

Yeri: Beçin surlarının doğusunda yaklaşık 2 km. mesafedeki Kepez/Yelli adı verilen tepe üzerinde cami ve hamamı olan Yelli Kepez Külliyesine dahil olarak inşa ettirilmiştir. Caminin yaklaşık 100 m. mesafesinde konumlandırılmıştır. İ.H. Uzunçarşılı "Kartbaş Hanı" diye bahseder.

İnşa Tarihi: Yapının inşa kitabesi günümüze gelememiştir. XIV. yy sonlarından –XV. yy ortalarına kadar olan bir tarih aralığına yerleştirilebilir. Tarih aralığı dolayısıyla Orhan Bey ya da İlyas Bey zamanına ait olduğu düşünülebilir.

Mimarı: Belli değildir.

Banisi: Belli değil. İ.H. Uzunçarşılı yapı grubunu Menteşe oğlu Orhan Bey'e malediyor.

Plan Özellikleri: Yapının merkezinde dikdörtgen planlı bir açık avlu ve avlu etrafında yerleştirilmiş olan eyvan, dersane ve öğrenci hücreleri bulunmaktadır. Bu birimlerin yüksek oranda yıkılmış durumda olması dolayısıyla hangi birimin ne olduğuna dair net bir bilgimiz bulunmamaktadır. Yapının kuzeydoğusunda yer alan merdivenler ikinci bir katın varlığına işaret edebileceği gibi çatıya ulaşımı sağlamak amacıyla da yapılmış olabilir.

Yapıdan bahsedilen kaynaklarda eyvan sayısı ile ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür[79]. Yapı fazlasıyla yıkılmış olması dolayısıyla tarafımızdan bu tarihe kadar yazılmış kaynaklarda yer alan bilgiler aktarılmış fakat görüş belirtilmemiştir.

[79] A. Arel," Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968. (s.93-95)'deki eyvanlı ve iki katlı (Şekil.29), M. Sözen, Anadolu Medreseleri,

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Tezimize konu olan Menteşe Beyliği hanlarında da karşımıza çıkan malzeme ile yaklaşık olarak aynıdır. Moloz taş ana malzeme olarak kullanılmış, aralarda küçük taşlar ve tuğla parçaları ile dolgu yapılmıştır. Tüm malzemeler birbirine harç ile iyice kaynaştırılmış ve köşe birleşim noktalarının bazı kısımlarında ana örgü malzemesine oranla daha iri ve muntazam olan taşlar kullanılmıştır. Duvar örgüsü düzensizdir. Yer yer duvar yüzeylerinde örgü malzemesinin hamamlarda da karşımıza çıkan pembemsi harç ile kaplandığı görülmektedir. Örgü aralarında etrafi taşlarla çevrelenerek boşluk yaratacak şekilde düzenlenen noktalar gözlemlenmiştir. Bunlarında ahşap gergilerin yuvaları olması muhtemeldir(Res.161).

2010 yılında R.H. Ünal tarafından yürütülen kazı çalışmalarında yapının kazı ve temizlik çalışmaları yapılmış. Yapının zemini ortaya çıkarılmıştır(Res.164-165).

Taşıyıcılar: Tüm yapı birimlerinin üzeri taşıyıcı unsura ihtiyacı olmayan, beden duvarları üzerinde yükselen beşik tonozlardır. Fakat kuzeyde yer alan taşıntılı büyük eyvanın doğu ve batısında ikişer adet, güney duvarı üzerinde ise bir adet payanda bulunmaktadır.

Geçiş Unsurları: Yapıda herhangi bir birimi örten kubbe bulunmadığı için geçiş unsuruna rastlanmamıştır.

Örtü: Yapının örtüsü büyük oranda çökmüş durumdadır. Varlığını devam ettiren mekanların örtülerinin beşik tonoz olduğunu gerek kalan izlerden gerekse sağlamlığını koruyan örtülerden yola çıkarak söyleyebiliriz. Tonozlarda, duvar örgüsünü takip eder nitelikte moloz taş malzeme kullanılmış, bu malzeme hanlarda da olduğu gibi sıkıştırılarak örülmüş ve üzerleri toprak ile kaplanmıştır. Avlu, açık avlu formunda olduğu için bu birime dair herhangi bir örtü söz konusu değildir.

Taçkapı: Yapının giriş açıklığı konusunda, eyvan sayısında da olduğu gibi farklı görüşler bulunmaktadır(Res.160). A.Arel, Kepez sırtının dikleştiği yerde kurulan bu yapıya ulaşımının kuzeyden zor olacağını bu yüzden de batıdan girişin açıldığını

C.I, İstanbul, 1970.(s.75-79)'de dört eyvanlı iki katlı (Şekil.30), R. Duran, Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995. ve R. Duran, "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi" , *Türkler Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara, 2002. (s.137-139).açık avlulu, iki eyvanlı ve tek katlı olduğundan (Şekil.31-32), son olarak R. H. Ünal**,** Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.46- 49) ise dört eyvanlı bir şemaya sahip olduğu görüşündedirler.

savunur[80]. M. Sözen ise yapı girişinden bahsederken B. Çaçur'un girişi (Sözen'in kendi planında güneyde işaretlediği) uzun ana eyvandan gösterdiğini fakat girişin kuzeyde, bugün yıkılmış olan kısımda olduğundan söz eder[81]. R. Duran ise, 1984 yılında yapılan sondaj kazılarından sonra, güney cephede ortaya çıkan taçkapı kalıntısı ve mermer eşik taşının meseleye açıklık getirdiğini ve buna dayanarak yapı girişinin güneydeki taşıntılı eyvandan sağlandığını kazı raporlarıyla destekleyerek sunar. Yapıda 1995 yılında başlatılan kazıları yöneten R. H. Ünal ise medrese avlusuna girişin muhtemelen doğu girişindeki eyvandan yapılığı görüşündedir[82].

Nişler ve Pencereler: Üst kesimlerde mazgal pencerelerin varlığından söz edilebilir. Bu pencereler kenarlarda söve görevini üstlenen parça taşlar ile şekillendirilmiştir.

Doğuda yer alan öğrenci hücrelerinin her birinin güney duvarlarında dikdörtgen formlu dolap olarak kullanılmak üzere açılmış birer niş, doğu duvarlarının orta kısımlarına ise yarım daire formlu birer niş ve mazgal pencereler bulunmaktadır.

Kuzey cephedeki eyvanın batısındaki mekanın, batısında bir, güneyinde ise beş adet niş yer alır.

Süslemeler: Yapı oldukça harap durumda günümüze ulaşmış olduğu için süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır. İlk inşada süslemenin varolup olmadığı hakkında bir malumatımız bulunmasa da, diğer Menteşe hanlarından da yola çıkılarak bu konuyla ilgili yorum yapılamamaktadır.

[80] A. Arel, a.g.m., (s.94).
[81] M. Sözen, a.g.e., (s.76).
[82] R. H. Ünal, a.g.e., (s.47)

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA,A.- AKARCA,T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.(s.121).

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.93-95).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

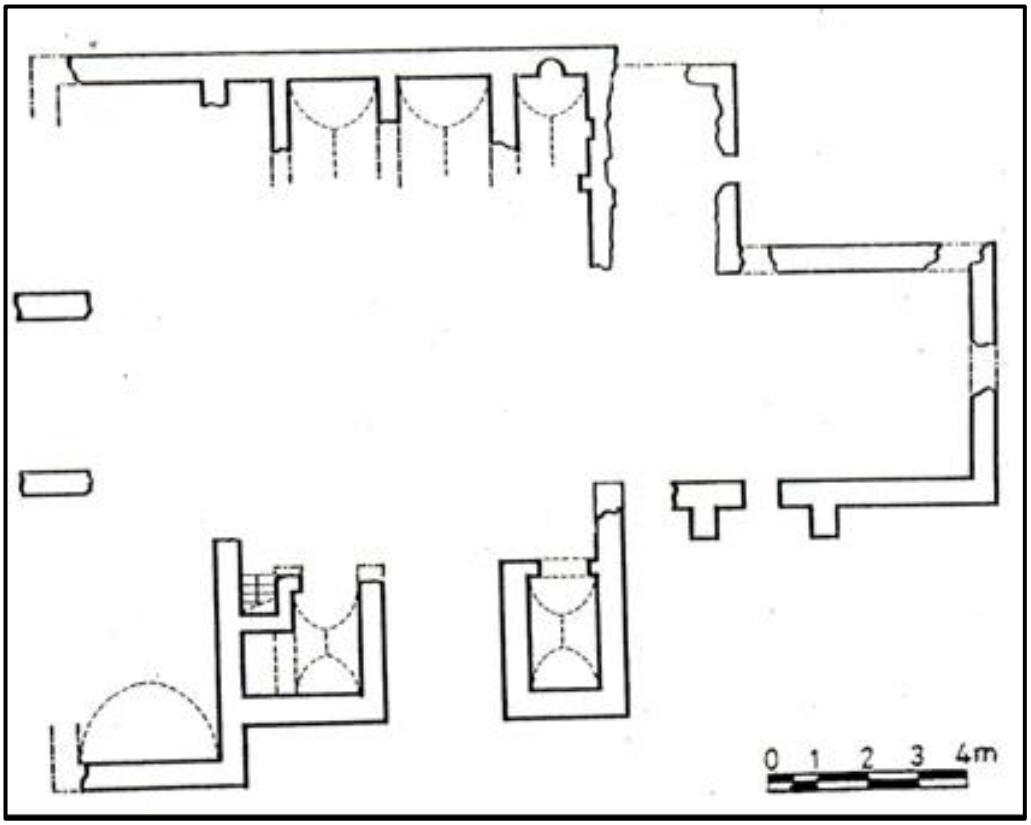
DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s.137-139).

SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, C.I, İstanbul, 1970. (s.75-79).

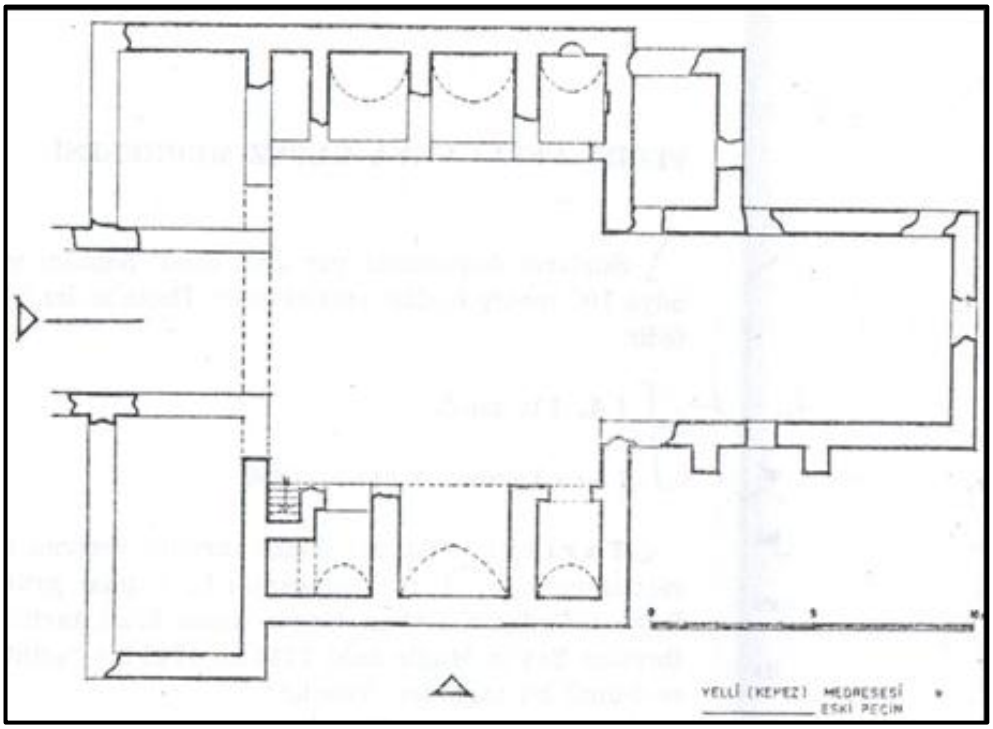
UZUNÇARŞILI, İ.H., "Menteşeoğulları" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul, 1957.(s.725-726).

ÜNAL**,** R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.46-49).

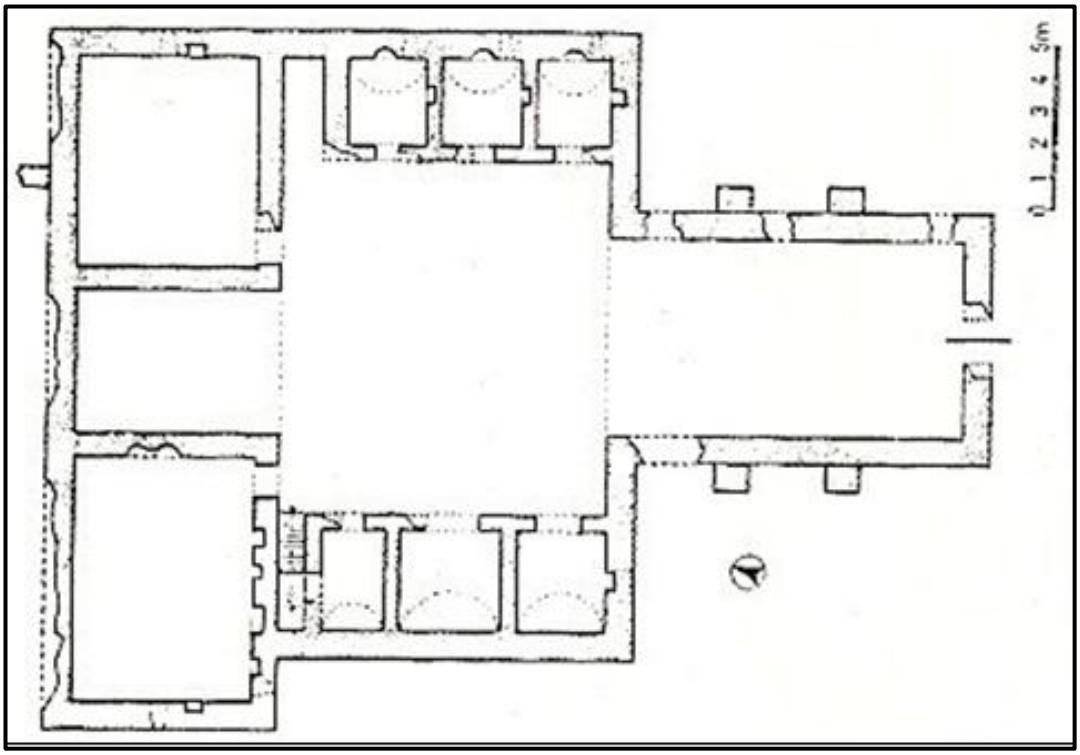
WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev: O.Ş.GÖKYAY).(s.128).

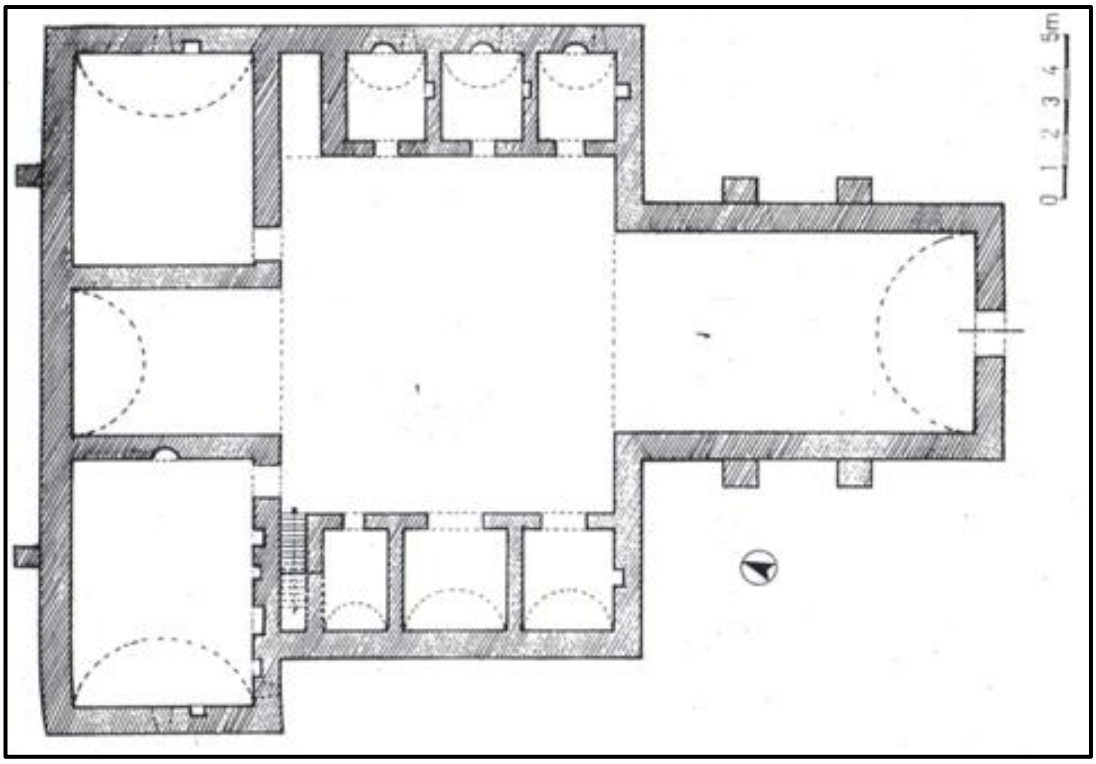
Şekil 29- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Plan (A.Arel)

Şekil 30- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Plan (M.Sözen)

Şekil 31- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Plan (R.Duran)

Şekil 32- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Plan (R.Duran)

Resim 160- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Giriş Eyvanı

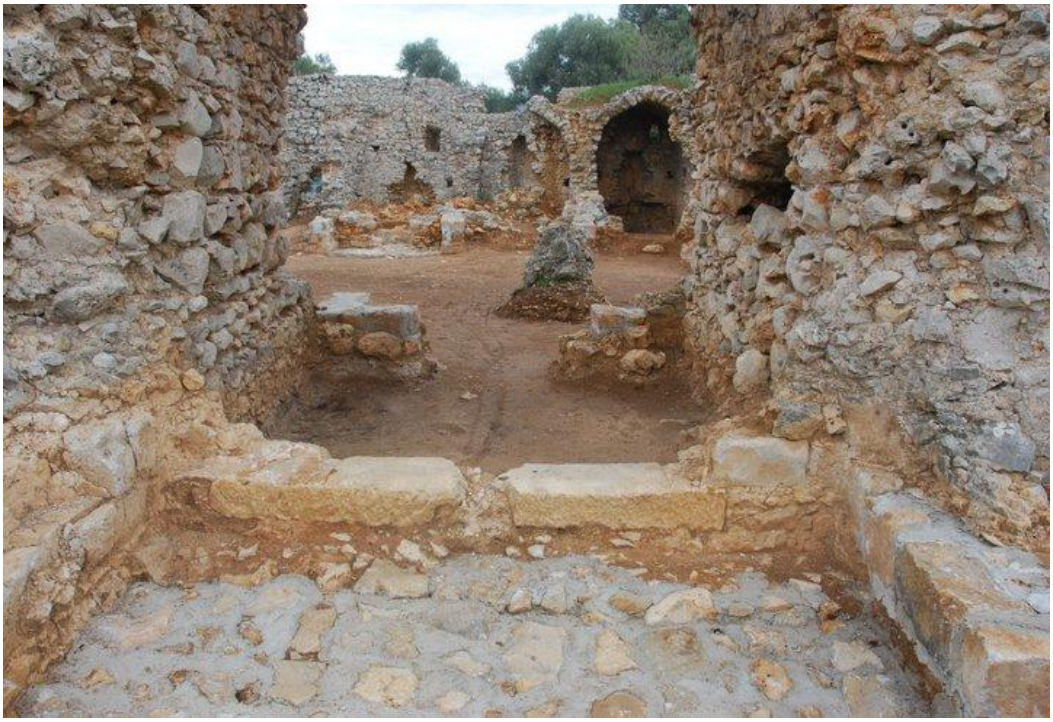
Resim 161- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Duvar Örgüsünden Görünüm

Resim 162- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Doğudaki Öğrenci Hücrelerinin Avludan Görünümü

Resim 163- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. Batıdaki Öğrenci Hücrelerinin Dıştan Görünümü

Resim 164- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. 2010 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonrasında Görünümü (R.H.Ünal)

Resim 165- Beçin Yelli (Kepez) Medresesi. 2010 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonrasında Görünümü (R.H.Ünal)

III-KATALOG

E- HANLAR

Katalog No: 29

İnceleme Tarihi: 24.11.2009 / 30.05.2010

Resim No: 166-173

Şekil No: 33-34

BALAT- I NO.'LU HAN (TİYATRO HANI)

Yeri: Balat- Milet Ören yeri arkasında bulunduran tepenin ön kısmında Antik Milet Tiyatrosu'nun güneyinde yer almaktadır. Adı tam olarak bilinmemesine rağmen uzun yıllardır yakınında bulunan Antik tiyatrodan esinlenilerek Tiyatro Hanı adı ile kaynaklarda yer almıştır.

İnşa Tarihi: Yapının inşasına ve yapılan tamir/ tamirlere ait bilgi verebilecek herhangi bir kitabe metni bulunmamaktadır. Yapının inşa tarihi, banisi ve mimarına dair net bilgiler olmamasına rağmen yapının çeşitli özelliklerine bakılarak yürütülecek tahminlerle yaklaşık olarak bir tarih tespit etmek mümkündür. Yapının tarihlendirilmesi ile ilgili en mantıklı bilgi Balat'ta ticaretin en yoğun olduğu İbrahim Bey Dönemi'nde (1337-1358) yapılmış olma ihtimalidir[83].

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Menteşe Beyi İbrahim Bey tarafından inşa ettirilmiş olması en kuvvetli ihtimaldir. Fakat A.Durukan bu yapının da Balat İlyas Bey Külliyesi'ne dahil edilebileceği fikri üzerinde durmaktadır.

Plan Özellikleri: Doğu- batı doğrultulu olarak konumlandırılmış, 29.10x23.80 m. ebadında dikdörtgen planlı bir yapıdır(Şek.33-34). Kuzey cephe üzerinde ekseni hafif doğuya kaydırılmış bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklık ile yapının iç avlusuna ulaşılmaktadır. Açıklıktan- avluya geçiş yapılırken eyvan şeklinde, üstü sivri kemerli

[83] V.G.M. tarafından 1986-1989 yıllarında yapılan restorasyon sonrasında asli hali kısmen bozulan yapının, 1989, 1991, 1992'deki ziyaretlerde turistik restoran olarak faaliyette olduğu görülmüş, günümüzde ise bu yapı kapısına zincir vurulmuş bir şekilde ziyaretçilerin ilgisinden uzak tutulmakta, hatta yapacağımız tez çalışmasının arazi incelemeleri sırasında bile içeriye girmemize izin verilmeyerek çalışmamız seyrinde vereceğimiz bilgilerin sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

beşik tonoz örtülü ön mekan kullanılmaktadır. Yapının iç avlusunun üzeri açıktır. Tüm mekanlar avlu etrafında sıralanmıştır. Güney ve batı cephelerden uzanan mekanlar tek hat boyunca devam eder. Güneybatı köşede kesişerek "L" biçiminde bir mekan oluştururlar. Güney tarafındakinin üzeri doğu- batı yönlü, batı taraftakinin üzeri ise kuzey- güney yönlü sivri kemerli beşik tonoz ile örtülmüştür. Güney ve batı yöndeki bu mekanlara avluya açılan birer giriş açıklığı ile giriş sağlanmıştır. Kuzeyde giriş eyvanının batı yanında iki, doğu yanında bir adet mekan bulunmakta, bunların üstleri kuzey- güney yönlü beşik tonoz ile örtülmektedir. Doğuda ise kuzeyde bulunan bu küçük dikdörtgen, üstü doğu- batı yönlü beşik tonozla örtülmüş olan hacimlerden dört adet bulunmaktadır. Bu küçük odacıkların hepsi avluya açılırken, sadece giriş eyvanının batısında yer alan birimin girişi, giriş eyvanı içinden sağlanmaktadır. Bu oda mazgal pencerenin bulunduğu tek oda olarak, doğu yöndeki üç birim ise içinde birer ocak, niş barındıran odalar olarak kayda geçmiştir.

Avlu ortasında yer alan şadırvan ilk inşaya ait değildir. Avlunun güneydoğu köşesinde çatıya ulaşımı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının inşa malzemesi Menteşe Beyliği'nin karakteristik mimarisine uygun olan tuğla, moloz taş, kesme taş ve antik dönem devşirme taş ya da mermerleridir. Yapı duvarlarında kullanılan devşirme bloklar genellikle zeminden- su basman seviyesine kadar olan mesafede cephe köşe birleşim noktalarında (Res.171) ve payandalarda ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Duvar örgüsünde karşımıza çıkan bazı devşirme parçaların Milet ören yerinden alınmış olduğu, oradaki yapılar üzerinde görülerek netleşmiştir. Duvar örgüsünde dış kısımlarda kabayonu, iç kısımlarda ve bugün üstü sıvalı tonozlarda moloz taş malzeme kullanılmıştır. Tuğla ise, taçkapı ve giriş eyvanının avluya bakan sivri kemerlerinde bütün olarak, derz dolgularında parça olarak kullanılmıştır.

Yapının zemin döşemesi günümüzde tamamen yenilenerek mermer kaplama olmuşsa da, orjinalinde giriş eyvanı zemininin moloz taşlarla döşeli olduğu bilinmektedir(Res.173).

Taşıyıcılar: "L" biçimindeki mekana girmek amacıyla kullanılan güney ve batıdaki iç mekan girişlerinin iki yanında, batıda (Res.168) eş mesafeli olarak cephe üzerine dört adet ve güneyde (Res.169) doğu uca daha yakın bir şekilde yerleştirilen üç adet payanda bulunmaktadır.

Geçiş Unsurları: Yapıda tüm mekanları örten beşik tonoz olup, kubbe ile örtülen birim bulunmadığı için geçiş unsuruna ihtiyaç duyulmamıştır.

Örtü: Yapıdaki tüm birimlerin örtüsü sivri kemerli beşik tonozdur. Sadece tonozların uzandığı yön farklılık gösterir. Doğu ve güneydeki birimler doğu- batı yönünde, kuzey ve batıdaki birimler ise kuzey- güney yönünde uzanan sivri kemerli beşik tonoz ile örtülmüşlerdir. Tonozlar direkt olarak beden duvarları üzerine oturtulmuşlardır. Destekleyici ve taşıyıcı herhangi bir unsura ihtiyaç duyulmamışlardır. Güneyden uzanan mekan taş konsollara oturtulan eşit aralıklarla yerleştirilmiş sivri forma sahip dört destek kemeri ile batıdaki birim ise eş mesafeli dört adet kaburga şeklinde destek kemeri ile hem desteklenmiş hem birbirinden ayrılmamaları sağlanmıştır.

Avlunun güneydoğu köşesinde V.G.M. restorasyonu öncesi 10 basamağı olan, sonrasında ise basamak sayısı 18'e çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdivenin varlığı bize bir örtünün varlığını düşündürmektedir. Çünkü merdivenler han için ya çatıya ya da gözetleme kulesine ulaşımı sağlayan mimari unsurlar olarak bilinmektedirler. Buradan ve kaynaklardan yola çıkarak günümüzde var olmayan bir örtü, özellikle düz bir dam şeklinde olabileceği düşünülmektedir.

Taçkapı: Yapının avlusuna kuzey yönden, cepheyi tam ortalamayan, eksenin biraz doğusuna konumlandırılmış bir giriş açıklığı vasıtasıyla girilmektedir(Res.172). Taçkapı görünümünden uzak, oldukça sade, üzerinde hiçbir bezeme bulunmayan basit bir yapıya sahiptir. Tek hareketliliği yuvarlağa yakın sivri kemerli bu açıklığın kemer kısmını oluşturan tuğlaların ince uzun taraflarının dikine yerleştirilerek ahenk kazanmış olmasıdır. Taçkapının iki yan kenarında, alt kısımlarda beden duvarının kısa kesilmesiyle oluşturulan girinti sayesinde açıklığa derinlik getirilmiş ve kemerin üzerine oturtulduğu düz konsolların bir nebze de olsa vurgulanması sağlanmıştır. Kapı yuvarlak kemer şeklinde bir alınlığı bulunan iki kanatlı demir kapıya sahiptir.

Kapıdan içeriye girildiğinde üzeri sivri kemerli doğu- batı yönlü beşik tonoz ile eyvan şeklinde bir giriş mekanı oluşturulduğu görülmektedir. Bu mekan yapının iç avlusuna geçişi sağlayan bir ön mekandır. Bu eyvanın doğu yanında kuzey- güney yönlü bir, batısında ise yine aynı yöne uzanan iki mekan inşa edilmiştir. Bu mekanların üzeri beşik tonoz ile örtülmüş olup, dikdörtgen planlıdırlar. Giriş eyvanının sağında kapısı eyvanın içine açılan, avluya bir mazgal pencere ile açılan dikdörtgen mekanın bir

dönem bekçi odası, sonrasında ise restoranın tuvaleti olarak kullanıldığı kaynaklardan öğrenilmektedir.

Pencere Açıklıkları: Han duvarlarında can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla pencere açıklıklarına yer verilmez. Bu handa da yine aynı uygulamayı görmekteyiz. Bazen beden duvarları üzerinde mazgal pencerelere rastlanıyor olsa da, bunun pek yaygın bir uygulama olmadığı bilinmektedir.

Süslemeler: Yapının dış cephesine bakıldığında ilk inşasından günümüze gelmiş olan herhangi bir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır. İç kısmını ise görüp inceleme fırsatı bulamamış olmamıza rağmen kaynaklarda yer alan bilgiler doğrultusunda burada da herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmadığını söylemek mümkündür.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi), Konya, 1989.

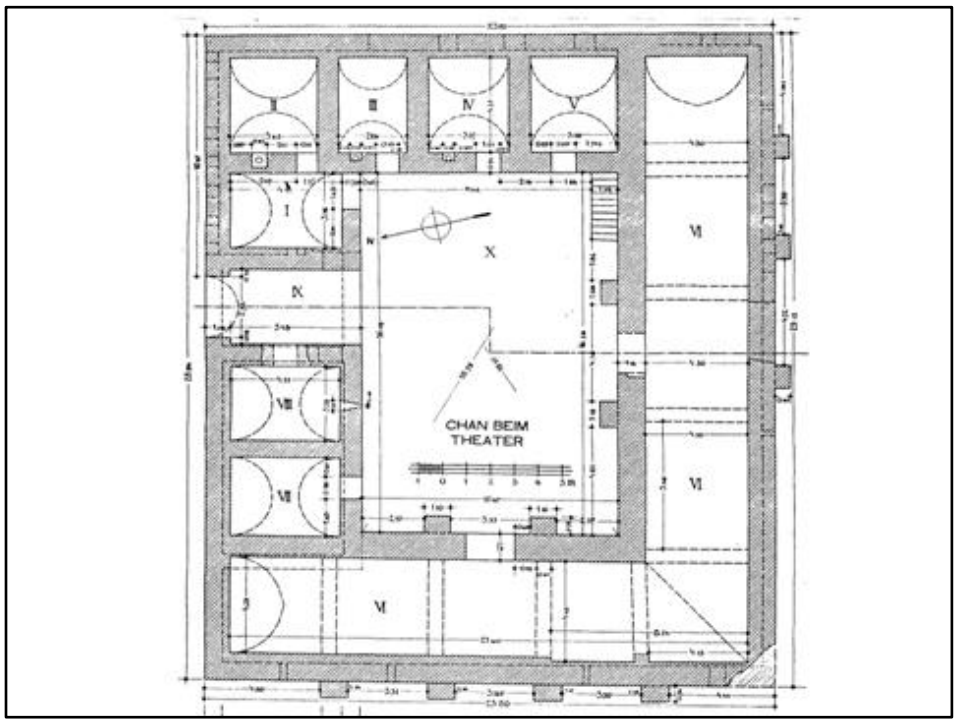
BAŞ,A., "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.39- 45).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.232-237).

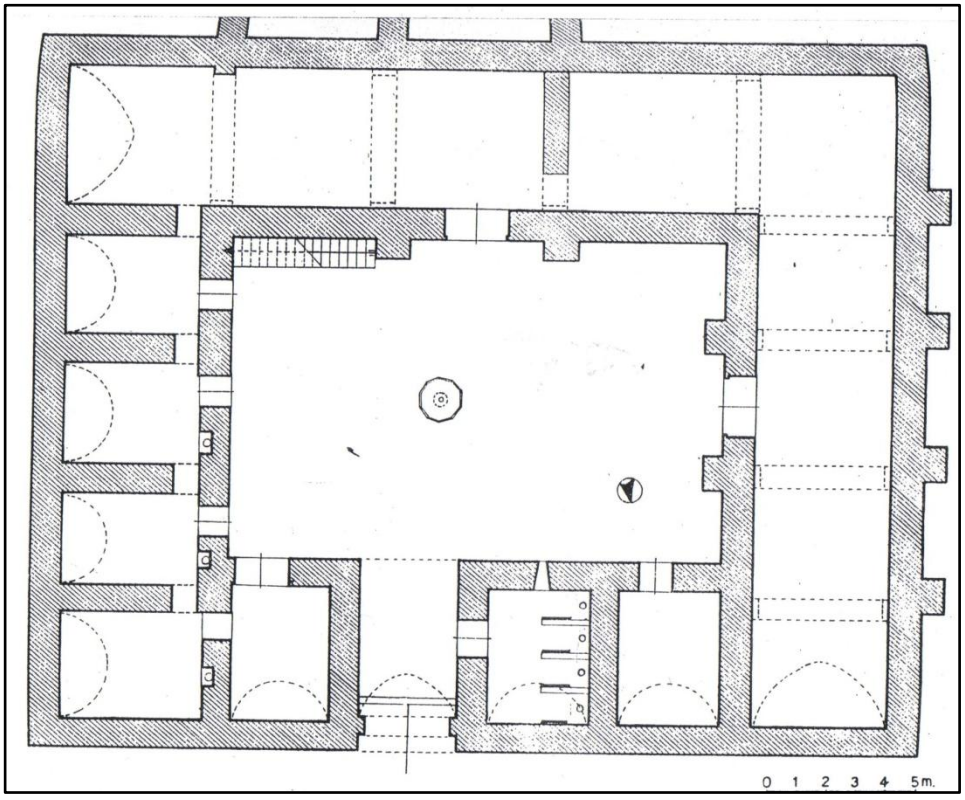
DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.141).

DURUKAN,A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.-WITTEK,P.-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 33. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Plan (Wulzinger-Wittek-Sarre)

Şekil 34. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Restorasyon Sonrası Plan (R.Duran)

Resim 166. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Genel Görünümü

Resim 167. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Kuzey Cephe

Resim 168. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Batı Cephe

Resim 169. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Güney Cephe

Resim 170. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Doğu Cephe

Resim 171. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Köşe Birleşim Noktalarından Biri

Resim 172. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. Avlu Taçkapısı

Resim 173. Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı. İç Kısım

Katalog No: 30

İnceleme Tarihi: 24.11.2009 / 30.05.2010

Resim No: 174-178

Şekil No: 35

BALAT II NO.'LU HAN (PİRELİ HAN)

Yeri: Balat/Milet ören yerinin kuzeybatısında, Antik tiyatronun arkasında, Humaytepe eteklerinde Arslanlı Liman'ın batı çaprazında yer almaktadır. Pireli Han adı halk arasında yaygın olarak kullanılan ismidir.

İnşa Tarihi: İnşa veya tamirine ait herhangi bir kitabe metni günümüze ulaşamamıştır. Daha önce Tiyatro Hanı ile ilgili olarak yürütülen fikirler, o yapı ile gösterdiği benzerlikler açısından Pireli Han'ın inşa tarihi için de geçerli olabilir. Balat'ın önemli bir ticaret merkezi olduğu düşünülecek olursa yapının XIV. yy ortalarına tarihlendiği ve banisinin de İbrahim Bey olabileceği muhtemeldir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Menteşe Beyi İbrahim Bey tarafından inşa ettirilmiş olması en kuvvetli ihtimaldir.

Plan Özellikleri: Wulzinger,Wittek ve Sarre tarafından hazırlanan "Das Islamiche Milet" adlı eserde verilen plan şeması, yapıya dair çizilen en detaylı plan şemasıdır.(Şek.35) Bu şema üzerinde belirtilen mekan oluşumu ve konumlandırılışı bakımından Balat I No'lu (Tiyatro) Hanı ile neredeyse aynı özellikleri taşıdığı görülmüştür. Plan şemasından elde ettiğimiz ölçüler doğrultusunda hanın kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve dıştan dışa 28.35x33.10 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kapladığını söyleyebiliriz. Kapının dıştan dışa genişliğinin yanı sıra iç avlusunun ölçüsü de 16.50x20.92 m. olarak belirtilmiş ve avlu etrafında sıralanan kapalı mekanlar da gösterilmiştir.

Yapı günümüzde oldukça harap bir durumdadır ve kaynaklardan aldığımız bilgiler doğrultusunda her geçen gün yapının ömrünün giderek kısaldığını da söyleyebilmek

mümkündür. Plan şemasından anladığımız kadarıyla o dönemde de kuzey ve doğu cephenin büyük bir kısmı yıkılmış vaziyetteymiş. Şema üzerinde yapının taçkapısının yeri belirtilmemiştir. Taçkapının yeri ile ilgili olarak verilen bilgiler tahminlerden öteye gidememiştir. Tiyatro Hanı ile olan mekanların konumlandırılması arasındaki benzerlikten yola çıkılarak, yapının giriş açıklığının günümüzde tamamen yıkılmış olan doğu cephesi üzerinde yer alıyor olabileceği düşünülmektedir. Yapının yıkık olan kısımlarının temelleri ören alanı zeminini kaplayan mil altında kalmıştır. Günümüze sadece batı yönde işaretlenen kuzey-güney uzantılı dikdörtgen planlı kapalı bölüm ile güney ve doğu taraftaki birer mekan ve bazı kısımların temel seviyesindeki duvar örgüsü gelebilmiştir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Duvar örgüsünde inşa malzemesi olarak tuğla, tuğla kırıkları, moloztaş, dolgu malzemesi, harç ve antik yapılardan alınan devşirme mermer ve taşların kullanıldığı görülmüştür(Res.176). Örgü oldukça düzensiz bir şekilde oluşturulmuş, büyük bloklar ve küçük parçalar bir arada duvarların tüm kısımlarında kullanılmıştır. Özellikle devşirme malzemeler çok farklı boyutlarda olup, duvar örgüsü içinde payandalarda ve pencere açıklıklarında sıklıkla kullanılmıştır. Yapının görmediğimiz kısımları yani giriş açıklıkları ve merdiven basamaklarında kullanılmış olduğunu da kaynaklardan öğreniyoruz.

En yoğun olarak kullanılan malzeme, yapının ana malzemesi moloz taştır. Moloz taşlar arasına dolgu malzemesi olarak tuğla kırıkları ve parçaları ile harmanlanmış harç kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Batı cephesinde yer alan kuzey-güney uzantılı mekan içinde bu birimi 8 eş parçaya bölen kemerler mevcuttur(Res.177). Bu kemerler yine karşılıklı olarak düzenlenen 8 gömme ayak üzerine oturtulmuşlardır. Ayakların malzemesi taş, kemerler ise tuğla örgülüdür. Bu birimin batı cephesinde sekiz, avluya bakan kısmında beş payanda ile desteklendiği görülmektedir. Payandaların konumlandırılışı kemer hizasında olması sebebiyle, üst örtünün yayılmasını engelleme amaçlı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla kemerler de yekpare devam eden tonozun yükünü hafifletmek amacıyla kullanılmıştır. Payandaların malzemesi ağırlıklı olarak devşirme taş ve mermerlerdir(Res.175).

Geçiş Unsurları: Yapının üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Dolayısıyla geçiş unsuru kullanımına ihtiyaç duyulmamıştır.

Örtü: Yapının örtüsü beşik tonozdur. Malzemesi duvar örgüsünün de ana malzemesi olan moloz taştır. Tonoza kırık olan kısmından bakıldığında inşa malzemesinin yatay değil, dikey olarak yerleştirilmiş olduğu görülmüştür. Üstü sıkıştırılmış toprak ile yer yer kapatılmış olsa da, iç kısımdan bu durum net olarak farkedilebilmektedir. Yapı zarar görmüş ve üst örtü de bundan etkilenmiştir. Alt kısımdan bakıldığında malzeme arasında, yüzeysel olarak da olsa herhangi bir dolgu malzemesi oluşturacak unsura rastlanmamış ve bu dolgu malzemesinin olmayışı dikey yerleştirilmiş olan moloz taşların birer sarkıt şeklinde duruş sergilemesine sebep olmuştur. Daha derinlemesine bakıldığında ise, malzemeler arasında grimsi fakat sadece malzemelerin tutturulmasına yardımcı olarak alelade sıvanmış bir harç kullanılmış olduğu görülmektedir.

Taçkapı: Taçkapıya dair herhangi bir bilgimiz yoktur. Sadece Tiyatro Hanı ile olan plan şeması benzerliğinden yola çıkılarak bugün tamamen yıkılmış ve temelleri zemini kaplayan mil altında kalmış olan doğu cephesi üzerinde olabileceği söylenmektedir. Fakat ne yazık ki bu alandaki bilgimiz hem tahminden öteye gidememiş hem de yapının ilk inşasındaki taçkapısının nasıl olduğu ve hangi malzeme ile inşa edilmiş olduğunu öğrenmemize ve aktarmamıza engel olmuştur.

Pencere Açıklıkları: Hanlar içinde barınmaya gelen yolcuların mal ve can güvenliği açısından tek bir giriş açıklığı bulunduran yapılardır. Sırf bu yüzdendir ki yapıların dışarısıyla bağlantısını sağlayacak çok fazla açıklığı bulunmaz. Fakat Pireli Han'da klasik han mimarisine ait bu özelliğe aykırı bir durum ile karşılaşılmıştır. Yine aynı plan şemasından yola çıkarak yapının beden duvarlarının hem dışa hem de avluya bakan cepheleri üzerinde birbirine yakın mesafede açılmış olan çok sayıda pencere açıklığı bulunmaktadır(Res.178).

Günümüzde yapının ayakta olan kısımları üzerinde de bu açıklıklar varlığını sürdürmektedir. Üst örtünün yaklaşık 2 m. altına kadar olan kısmında bu pencereler yer almaktadır. Toprağa gömülü olduğu için alt seviyede varolup olmadığı ile ilgili bilgimiz bulunmamaktadır. Pencere açıklıklarını formları açısından incelediğimizde hepsinin mazgal adını verdiğimiz içten geniş dışa doğru daralan V şeklinde forma sahip pencereler olduğunu görmekteyiz. Ebat olarak farklılıklar göstermektedirler. Genişlik açısından form pek fazla değişmese de yükseklikler farklı olabilmektedir. Pencere kenarlarında yekpare taşlar kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde bu pencerelerden bazıları taşlar ile kapatılmıştır. Batı cephe boyunca uzanan kuzey- güney yönlü mekana güney uçtan birleşen kare planlı bir diğer mekanın avluya bakan yüzünde üç adet mazgal

pencere ile karşılaşılmıştır. Elimizde varolan plan şeması ve yapıdan aldığımız görüntülerden yola çıkarak bu şekilde bir başka düzenlemenin olmadığını söyleyebiliriz.

Süslemeler: Yapının birçok kısmının günümüze sağlam olarak gelememiş olması sebebiyle, yapıyla ilgili genelleme yapmak yanlış bir davranış olabilir. Fakat yapının günümüze gelen kısımlarında karşımıza çıkan duvar örgüsünün bu denli düzensiz oluşu yapının alelade bir şekilde inşa edildiğini ve süsleme yapılmamış olma ihtimalinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi), Konya, 1989.

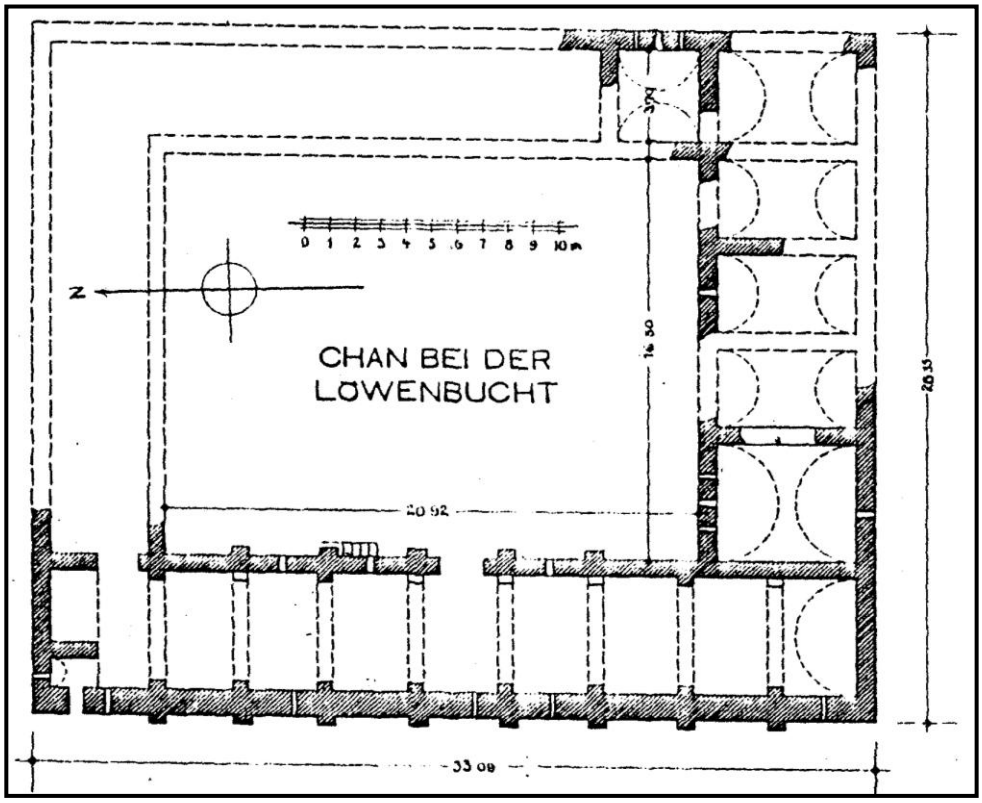
BAŞ, A., "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.39-45).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.,-WITTEK,P.,-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 35- Balat II No.lu (Pireli) Han. Plan (Wulzinger-Wittek- Sarre)

Resim 174- Balat II No.lu (Pireli) Han. Eski Görünüm(Wulzinger-Wittek-Sarre)

Resim 175- Balat II No.lu (Pireli) Han. Kapalı Bölüm Batı Cephe

Resim 176- Balat II No.lu (Pireli) Han. Kapalı Bölüm

Resim 177- Balat II No.lu (Pireli) Han. Kapalı Bölüm

Resim 178- Balat II No.lu (Pireli) Han. Kapalı Bölüm

Katalog No: 31

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 179-183

Şekil No: 36

BEÇİN ÜÇGÖZ (KARAPAŞA) HANI

Yeri: Beçin ören yerinde, tepenin güneybatı kesimi ve şehir surlarının güneydoğusunda Sığmen adı verilen mevkiidedir. Kepeze bakan Karaahmet Boğazı'nın dik yamacı kenarındadır. Halk arasında Deve Damı adıyla da bilinmektedir.

İnşa Tarihi: Yapıda günümüze gelebilmiş inşa, mimar, bani ve tamirata ait herhangi bir kitabe mevcut değildir. İncelenen kaynaklar, Beçin'in tarihi ve yapının plan şeması, malzeme ve tekniği göz önüne alındığında XIV. yy'ın II. yarısında inşa ettirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: A. Baş bu hanı tek katlı ve tek sahınlı olarak düzenlenmiş, bir ön mekanı olmayan menzil hanları grubuna dahil eder. Yapı plan itibarıyla tek sahınlı, üzeri tonoz ile örtülü bir kapalı birim ve muhtemelen bir avludan ibarettir. Tonoz yönü dolayısıyla doğu- batı uzantılı diye tabir edeceğimiz han kuzeydoğu ve güneybatı ekseninde çapraz eksende hafifçe kayan bir açı yapar durumdadır. Beçin'deki diğer bir Menteşe yapısı olan Kızılhan ile plan şeması açısından benzerlik gösterir(Şek.36).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Kapalı bölümün beden duvarlarında ve üst örtüsünde moloztaş malzeme kullanılmıştır(Res.180). Oldukça özensiz bir şekilde inşa edilmiş olan bu yapı, yılların etkisiyle harap bir durumdadır.

Taşıyıcılar: Yapıda ilk inşadan günümüze gelebilmiş olan taşıyıcı ve destekleyici işleve sahip herhangi bir mimari eleman ile karşılaşılmamıştır. Tonoz, kalan izlerden anlaşıldığı üzere sivri destek kemerleri ile alttan takviye edilmiştir(Res.182-183).

Geçiş Unsurları: Üst örtü tonoz olduğu için geçiş unsuruna ihtiyaç duyulmamıştır.

Örtü: Yapının kapalı bölümünün üzeri, sahın ile aynı genişlikteki beşik tonoz ile kapatılmıştır. Dıştan harçla sıvalı olan tonoz, alttan birbirine eş uzaklıkta yerleştirilen sivri destek kemerleriyle takviye edilmiştir. Bu kemerlerin varlığı malzemesi döküldüğü için, sadece izlerden anlaşılmaktadır. Sağlamlık açısından ve Kızılhan'da da gördüğümüz benzerlerinden yola çıkarak kesme taş malzeme ile örülmüş olabileceği düşünülmektedir.

Taçkapı: Giriş açıklığı, kısa tutulan cephelerden biri olan batı cephe üzerinde açılmıştır(Res.181). Cepheyi tam anlamıyla ortalar şekilde konumlandırılmış olan bu açıklık oldukça hasarlıdır. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda hana sonradan eklenen odalardan dolayı daralan giriş açıklığının kesme taş malzemeli, profilli bir forma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Süslemeler: Yapının günümüze ulaşan kısımlarında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi) , Konya, 1989.

BAŞ, A., "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.39-45).

AREL, A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S.I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.

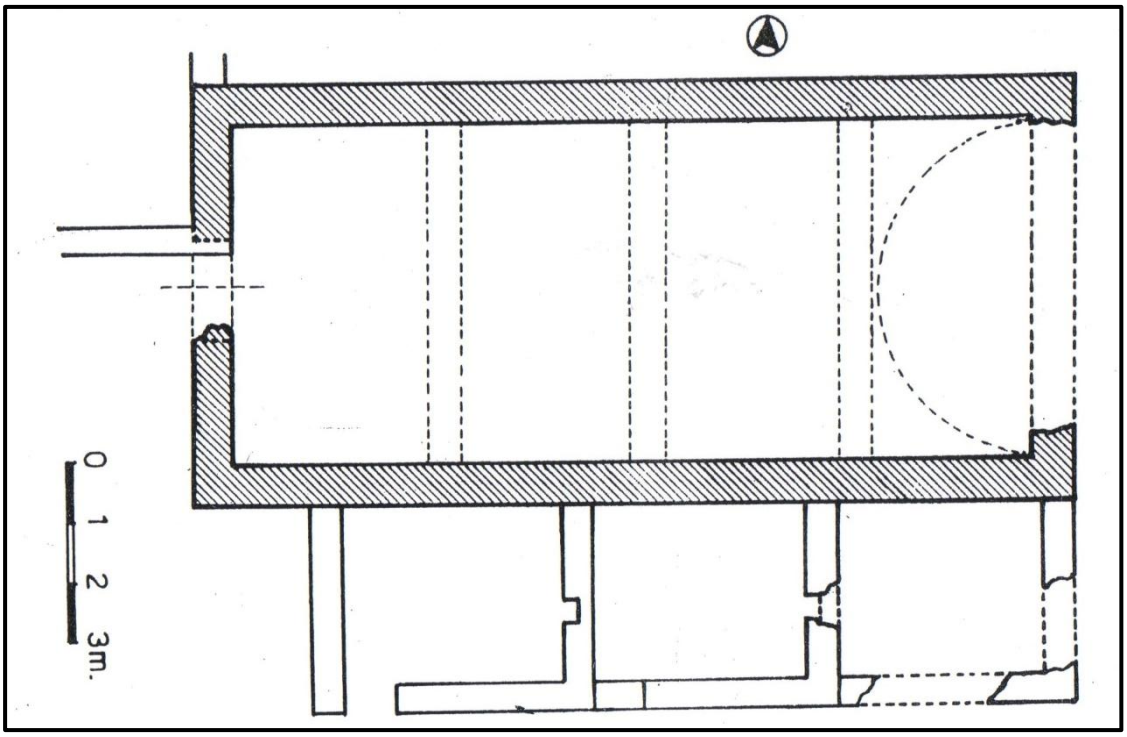
AKARCA, A.- AKARCA,T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

ÖNEY, G., *"Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999.(s.3).

ÜNAL, R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.38-41).

Şekil 36- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. Plan (R.Duran)

Resim 179- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. Genel Görünüm

Resim 180- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. Batı Cephe

Resim 181- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. Batı Cephe

Resim 182- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. İç Kısımdan Görünüm

Resim 183- Beçin Üçgöz (Karapaşa) Hanı. İç Kısımdan Görünüm

Katalog No: 32

İnceleme Tarihi: 02.12.2009/11.07.2011

Resim No: 184-188

Şekil No: 37

BAFA HANI (BAFA GÖLÜ HANI)

Yeri: Söke- Milas karayolu (D.525) üzerinde, Aydın- Muğla il sınırında yolun hemen sağında Bafa Gölü kıyısında konumlandırılmış bir menzil hanıdır. Milas'a 40 km mesafededir. Bu yol eski Balat- Milas-Beçin kervan yoludur. Adı kesin olarak bilinmese de, Bafa Gölü kıyısında yer alması sebebiyle bazı kaynaklarda Bafa Hanı ya da Bafa Gölü Hanı olarak adlandırıldığı görülmüş[84] ve tarafımızdan da bu isim kullanılmıştır.

İnşa Tarihi: Yapıda inşa ve onarımların tarihini öğrenebileceğimiz bir kitabe metni bulunmamaktadır. Dolayısıyla hanın tarihlendirmesi, her ne kadar kesin ve net bir şekilde yapılamasa da, plan şeması, inşa malzemesi, duvar örgü sistemi gibi yapısal özelliklere ve yapıdan bahsedilen kaynaklara göre tarihlendirme yapılacaktır. Dolayısıyla tüm bu açılardan değerlendirildiğinde yapının XIV. yy'da inşa edilmiş olduğu kanaatine varılmaktadır[85]. Nitekim 1670'li yıllarda Balat'ı ziyaret eden Türk gezgini Evliya Çelebi, deniz ticaretinin faal olduğunu nakletmektedir[86].

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Beylikler Dönemi'nin tek katlı tek sahınlı olarak düzenlenmiş olan bir ön mekanı bulunmayan menzil hanlarındandır. 23.30x7.60 m. genişliğinde kuzey- güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen plan şemasına sahiptir(Şek.37). Doğu cepheden altı, batı cepheden üç adet payanda ile beden duvarları desteklenirken, kuzey cephenin doğu ve batı uçlarından uzanan 45 cm kalınlığında, beden duvarlarının yarısı

[84] Bibliyografya da belirtilen tüm kaynaklarda hanın ismi burada bahsettiğimiz şekilde kayda geçirilmiştir.
[85] A.Baş, R. Duran, R.H. Ünal yazdıkları kaynaklarda aynı tarih üzerinde fikir birliği sağlamışlardır.
[86] R.H. Ünal, "Bafa Hanı", Erken Osmanlı…, s. 46.

kadar yüksekliğe sahip olan dik meyilli iki duvar ile hanın su ihtiyacını gideren silindirik gövdeli su sarnıcıyla bağlantı sağlanmıştır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Sarnıç ile han aynı örgü malzemesi ve yapım tekniğine sahiptir. Beden duvarlarında moloztaş ve tuğla malzeme bir arada kullanılmış ve malzeme aralığında harç ve tuğla parçaları ile dolgu yapılmıştır(Res.185). Han, duvar örgü malzemesi bakımından Beçin Orhan Bey Türbesi'ne benzemektedir. Köşe birleşim noktalarında, payandalarda da olduğu gibi devşirme malzeme ve kesme taş yoğun olarak kullanılmış, aralarında yine harç ve almaşık görünüm oluşturacak şekilde 1-2 sıra tuğla malzeme kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının iç kısmında yer alan iki çeşit destek unsuru göze çarpmaktadır. Bunların ikisinin yapısı farklı fakat amacı aynıdır. Üst örtüyü desteklemeye yardımcı olan dört adet destek kemeri, eş mesafede yerleştirilmiş olup bunlardan üst örtü kısmında detaylı olarak bahsedilecektir. Diğeri ise bu destek kemerleri arasına yerleştirilmiş ahşap gergilerdir. Gergiler, ahşap gibi hava koşullarından zamanla fazlasıyla etkilenen bir malzemeden olduğu için günümüze ulaşması mümkün olmamıştır. Fakat destek kemerlerinin arasında, kemer başlangıç noktası hizasında üç, daha alt kısmında bunların arasına denk gelecek şekilde açılmış iki adet olmak üzere beşer adet yuva ile karşılaşılmıştır(Res.188).

Dış cephede ise doğuda altı, batıda ise üç olmak üzere toplam dokuz adet payanda bulunmaktadır(Res.186). Bunlar zeminden üst örtü seviyesine kadar devam etmektedir. Batı cephe üzerinde yer alan payandalar araları tuğla parçaları ve harç ile dolgulandırılmış, moloz taş ile örülmüştür. Doğu cephedekiler ise oldukça özenli bir örgüye sahiptirler. Giriş açıklığının iki yanında yer alanlarda düzgün kesme taş malzeme kullanılmış, diğerlerinde ise düzgün kesme taş, kabayonu taş, moloz taş ve tuğla düzenli örgü oluşturacak şekilde yerleştirilmiş, araları horasan harcı ile dolgulandırılmıştır.

Geçiş Unsurları: Han ve sarnıçta örtüler direkt olarak beden duvarları üzerine yerleştirildiği için herhangi bir geçiş unsuru ile karşılaşılmamıştır.

Örtü: Yapının örtü sistemini değerlendirirken önce han, sonra kuzeydeki sarnıçtan bahsetmeyi uygun gördük. Han, 23.30 m uzunluğunda kesintisiz ve kıvrımsız bir şekilde uzanan tek hacimli dikdörtgen bir kapalı bölümden ibarettir. Dolayısıyla plan

şemasına en uygun olan beşik tonoz örtü tercih edilmiştir. Beden duvarları üzerinde bu tonoz iç kısımda dört adet sivri formlu destek kemeri ile alttan desteklenmiştir. Birbirine eş mesafede yerleştirilen destek kemerleri konsollar üzerinde üst örtü seviyesinden itibaren yükselen değil, zeminden itibaren başlayıp üst örtüyü komple takip eden bir yapıya sahiptir. Tonozun malzemesi harç yardımıyla birbirine adapte edilmiş olan kırma taşlar ve yer yer tuğladır. Destek kemerlerinde ise zeminden, tonoz kavisinin başladığı noktaya kadar kabayonu taş malzeme aralığında tuğla ve harcın kullanıldığı, üst kesimlerde ise bunun muntazam bir şekilde örülmüş sadece tuğladan örgü olduğu görülmüştür. Tonoz dış kısımda yarıya kadar ana malzemesi gözükecek kadar ince, yarıdan sonrası yakın zamanda yapılan onarımlar sonucu kalın çimento harcı ile sıvanarak kapatılmıştır.

Sarnıcın üstü ise iç ve dışta yarım küre şeklinde kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe iç kısımda tepe noktasına kadar kabayonu taş ile tepe noktasında ise tuğla ile örgü devam ettirilerek tamamlanmıştır. Kubbede malzeme aralıklarına açılmış yuvarlak formlu kanallar yardımıyla yağmur sularının da içeriye girişi sağlanmıştır. Malzeme arasında yoğun harç tabakası göze çarpmaktadır. Dışta ise kubbenin üstü bakımsızlıktan otlarla kaplandığı için malzemesi görülememiş, dolayısıyla bununla ilgili bilgi verilememiştir.

Taçkapı: Bir ön mekanı olmamasına karşın, girişi uzun cephe olan doğudan sağlanmıştır(Res.184). Han, giriş açıklığının konumlandırılması açısından Beylikler Dönemi Hanları arasında bu plan şemasına sahip olan tek han unvanını almıştır. Yapının doğu cephesini tam ortalar eksende bulunmaktadır. İki yanında yer alan dikdörtgen kesitli payandalar üzerine oturtulan kemer ile taçkapı kavsara kuşatma kemeri meydana getirilmiştir. Dışarıdan malzeme döküntüleri, yapıyı kaplayan ağaçlar ve otlar dolayısıyla formu tam anlaşılamasa da, iç kısımdan bakıldığında basık kemer olduğu rahatlıkla görülmektedir. Kemer dar, uzun yüzleri dışa gelecek şekilde üst üste dikey olarak yerleştirilmiş iki sıra tuğladan meydana gelmiştir. Bu kemer payandalara örgü ve form bakımından benzer olan kabayonu taş, tuğla ve harç malzemeli sövelere oturtulmuştur.

Sarnıcın girişi ise, içeriye doğru hafifçe daralır şekilde planlanmış olup, mazgal pencereleri andırmaktadır. Düzgün kesme taş malzemeyle örülmüş olan bu giriş, sivri kemerlidir. Güney yandaki kesme taşları dökülmüştür.

Pencere Açıklıkları: Güney ve kuzey cephelerde üst örtü seviyesinde birer adet mazgal formlu pencere bulunmaktadır. Bu pencereler iç kısımda yuvarlak birer kemere

sahiptir. Kemerlerin örgü malzemesi dar, uzun yüzleri yatay olarak yerleştirilmiş tuğlalardır. Tuğlalar arasında, tuğlanın yarısı kadar harç tabakası ile karşılaşılmıştır.

Süslemeler: Yapının iç ve dış kısmında ayakta kalan bölümlerde, incelemeler sonucunda hiçbir süsleme unsuru ile karşılaşılmamıştır.

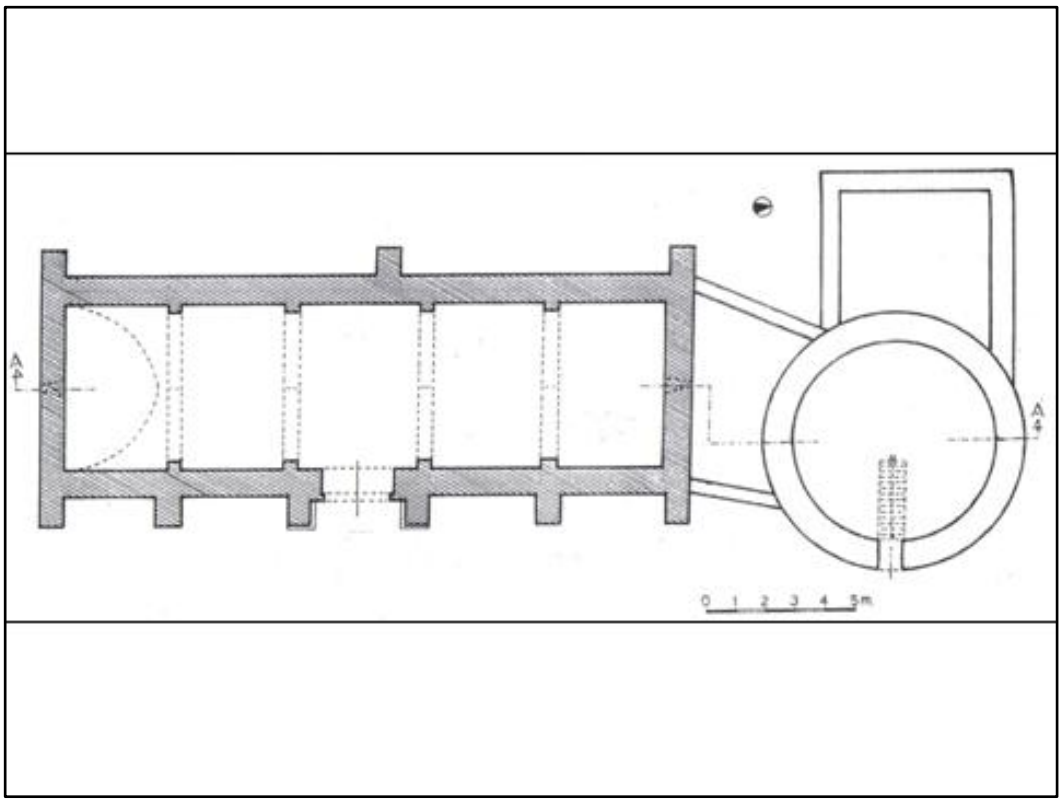
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi), Konya, 1989.

BAŞ, A., "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002.

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

Şekil 37- Bafa Hanı. Plan (R.Duran)

Resim 184- Bafa Hanı. Doğu Cephe

Resim 185- Bafa Hanı. Güney Cephe

Resim 186- Bafa Hanı. Batı Cephe

Resim 187- Bafa Hanı. Kuzey Cephe

Resim 188- Bafa Hanı. İç Kısım

Katalog No: 33

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 189-194

Şekil No: 38-39

BEÇİN KIZIL HAN

Yeri: Beçin ören yeri, Orhan Camii'nin 10 m. kadar güneyinde, Kubbeli Çeşme' nin batısındadır.

İnşa Tarihi: XV. yy (inşa kitabesi yok)[87].

Plan Özellikleri: Kuzey- güney doğrultusunda uzanan, dıştan dışa 26.00x11.50 m. ebatlarındaki dikdörtgen alanı kaplamaktadır. Yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir(Şek.38-39). İkinci kata batı duvarı üzerindeki merdiven vasıtasıyla çıkılmaktadır. Balat'ta inşa edilmiş olan Menteşe Hanlarından plan itibarıyla farklı oluşu nedeniyle K.Erdmann tarafından bu yapının bir saray veya köşk olabileceği ihtimali ortaya atılmıştır[88].

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Hanın duvar örgüsü Menteşe Beyliği'ne ait tüm yapı gruplarında karşımıza çıkan moloztaş malzeme ile yapılmıştır(Res.189). Moloztaş ana malzeme olarak kullanılmış olup, malzeme sıraları arasında horasan harcı ve küçük taş parçacıkları ile dolgu yapılmıştır. Duvar birleşim köşelerinde zeminden üst örtü seviyesine kadar, kemerlerde yine başlangıç noktasından kıvrım noktasına kadar, pandantiflerde, taçkapıda, pencere çerçevelerinde ve payandaların bazı noktalarında düzgün kesme taş diyebileceğimiz kadar muntazam olmasa da kesme taş malzeme kullanılmıştır. Pandantif kenarlarında tuğlaya yer verilmiş olup, taçkapı eşiği ve alt

[87] R. H. Ünal**,** Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005. (s. 35). A. Arel yapının XIV. yy' a ait olduğu ve Ahmed Gazi Medresesi külliyesine dahil olarak inşa edilmiş olabileceği kanaatindedir.
[88] Naklen; A. Arel, "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", … (s. 81).

kısımlarında, merdiven basamaklarında yekpare bloklar halinde devşirme malzeme kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının iç kısmında taşıyıcı olarak kullanılan herhangi bir mimari elemana rastlanmamıştır. Bunun yerine duvarlara açılan yuvalardan geçirilen ahşap gergiler, alt katın üstünü örten sivri kemerli beşik tonoz ise birbirine eş uzaklıkta yerleştirilen dört adet sivri kemer ile kaburga oluşturacak şekilde alttan desteklenmiştir. Bu kemerler antik yapılardan getirilerek duvar örgüsü içine yerleştirilmiş devşirme mermer konsollar üzerine oturtulmuştur.

Yapıyı kuzey (Res.192) ve güneyden (Res.190) altışar adet payanda desteklemektedir. Zeminde devşirme blok taşlar üzerine yerleştirilerek yükseltilen kimisi kare kimisi dikdörtgen kesitli payandaların inşa malzemesi moloz taş dolgu üzerine kesme taş kaplama şeklindedir.

Geçiş Unsurları: Üst katta iki yan birim kubbe ile örtülmüş olup, bu iki birimde de köşelere atılan pandantif geçiş unsurları ile kubbelere geçiş sağlanmıştır. Pandantiflerde duvar örgüsünden farklı olarak moloz taş yerine daha muntazam olan kesme taş kullanılmıştır. Pandantifin duvar örgüsü ile birleştiği yan kenarlarda dikey olarak yerleştirilmiş tek sıra tuğla ile belirgin bir süsleme yapılmıştır.

Örtü: Hanın alt katı kuzey- güney doğrultusunda bir bütün halinde uzanan sivri kemerli beşik tonoz ile örtülmüştür. Birbirine eş uzaklıkta yerleştirilmiş olan dört adet sivri kemer ile desteklenmektedir(Res.194). Örtü başlangıç seviyesinde yatay sıralar halinde devam eden kabayonu taş malzeme ile örülmüş kemerler ile başlar, tepe noktasına doğru Balat'taki hanlarda da gördüğümüz gibi yatay kabayonu taş örgü sıraları yerini daha küçük ebatlı moloztaş malzeme sıralarına bırakır. Büyük boyutlu taşlar arasında kalan boşluklara, daha küçük taş parçaları ile dolgu yapılmıştır.

Hanın üst katı ise alt kattan farklı olarak üç eş kare birime ayrılmış olup, bu üç birimden yandaki ikisi kubbe ile örtülmüştür. Kubbeler günümüzde varlığını sürdürüyor olmadığından inşa malzemesi hakkında kesinlik kazanmış bir bilgiye sahip değiliz. Fakat malzemenin iki şekilde olabileceği kanaatindeyiz. İlki, duvarların devamı gibi moloztaş örgüyle üst örtüye de devam edilmiş olabileceği, diğeri ise pandantif geçişlerde olduğu gibi duvar örgüsüne kıyasla daha muntazam forma sahip olan düzgün kesme taş ile kubbelerin inşa edildiğidir. Bu iki fikir de bugün varolmayan fakat geçiş unsurlarından dolayı varlığından haberdar olduğumuz kubbelerin inşa malzemesi konusunda varsayımdan öteye gidip, konuya kesinlik kazandıramamaktadır. Üst katın

orta birimi ise, yine kare planlı olup, üzerinin ne ile kapatılmış olduğu hakkında bazı kaynaklardan alınmış tahminsel bilgiler dışında bilgi yoktur. Hepsi birbirinden farklılık gösteren üst örtü tahminlerinde bulunmuşlardır[89].

Bu yapının üst kat orta birimi ile ilgili olarak yapılan farklı yorumlar söz konusudur. Kubbe olmadığı kesin olsa da, tonoz ve mazgallı ayazlık olabileceğine dair ortaya atılan görüşler kesinlik kazanmadan varsayım olarak varlığını sürdürmektedir.

Taçkapı: Yapının tek giriş açıklığı batı cephesini tam anlamıyla ortalayan noktada yer almaktadır(Res.193). Form bakımından incelendiğinde kapının iki yanında yükselen payandalar dolayısıyla klasik Anadolu Selçuklu Hanı girişlerini anımsatmaktadır. Oldukça geniş, dikdörtgen formlu, giriş açıklığı basık kemerli, alınlığı ise sivri kemerlidir. Alınlığın içinde sivri kemerli çökertme bulunmaktadır. Bu çökertme içerisinde yapının günümüze gelemeyen inşa kitabesinin yer aldığı düşünülmektedir. Kapı yanlarında profilli silmeler ile sonlandırılmıştır. Form itibarıyla Ahmed Gazi Medresesi' ne de benzediği, Gotik özellikler taşıdığı ve bu görünümü ile XIV. yy'da inşa edilmiş olabileceği fikrini vermektedir.

---

[89] 1954 yılında A.- T. Akarca tarafından yazılan *"Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi"* adlı eserde Beçin Kızılhan krokisi verilmiş, bu krokide üst kat orta biriminin örtüsü yuvarlak kemerli beşik tonoz olarak işaretlenmiştir. K. Erdmann tarafından 1959 yılında yazılan bir makalede, yapı ile yapılan çalışmalar sonucunda orta bölümün düz damlı ve damın üzerinin de mazgallı ayazlık şeklinde olması gerektiğini söylemektedir. A. Arel ise, 1968 yılında yazdığı makalesinde yapının adı geçen bölümde bu katın A.- T. Akarca'nın iddiası tersine üç kubbesi değil, mazgallı bir taraçanın ayırdığı kubbeli ve ocaklı iki odadan meydana geldiğini söyler ve K. Erdmann' ın bu birimle ilgili fikrini desteklercesine aynı mazgallı ayazlıkların batı Anadolu evlerinde ve orta Akdeniz mimarisinde doğan düzen olduğu, Balat hanlarında da varolduğundan bahseder. Fakat A. Arel' in söylediği gibi A.- T. Akarca bu mekandan üstü kubbeyle örtülüdür diye bahsetmemektedir ve verdikleri plan çizimlerinde de bu mekanın üst örtüsünü beşik tonoz olarak işaretlemişlerdir.1989 yılında A. Baş tarafından yazılan doktora tezinde bu birimin duvarlarının yıkık olması nedeniyle üst örtünün nasıl olduğunun kesin olarak bilinmediği fakat köşelerde bingilerin (geçiş unsurlarının) olmaması nedeniyle kubbe ile örtülü olmadığının anlaşıldığı ve bu kısmın üzerinin tonozla örtülü olmasının akla daha yakın geldiğini söylemektedir. Tez konusu olan planların verildiği bölümde ise çizilen planda üst kat orta biriminin üst örtüsünün işaretlenmediği görülmektedir. Yapının adı geçen bir diğer kaynak R. Duran tarafından 1995 yılında yapılan doktora tezidir. Tez içerisinde Kızıl Han'dan bahsedilen bölümde K. Erdmann ve A. Arel'in eserlerinde yer verilen bilgileri paylaşıp, konuya dair yorum yapılmadan A. Baş' ın doktora tezinden alınan üst orta birimin boş bırakıldığı plan şeması kullanılmıştır. Bu plan şeması 2002 yılında Türkler adlı derginin 8. cildinde R. Duran ve A. Baş tarafından yazılmış olan doktora tezlerinin özeti niteliğindeki makalelerde de yinelenmiştir. Kızıl Han adının geçtiği son kaynak 2005 yılında yayınlanan, 1995 yılında başlayan Beçin Kazılarına başkanlık eden R.H.Ünal tarafından yazılan "Menteşe Beyliği Başkenti Beçin" adlı kitapçıktır. Bu kitapçıkta da yine Kızıl Han' ın üst örtüsünün tamamen göçmüş durumda olduğu ve üst katta, birer kubbe ile örtülü iki mekanın varlığının kalan izlerden anlaşıldığından söz edilmiş fakat diğer birimden bahsedilmemiştir.

Pencere Açıklıkları: Pencere açıklıkları mazgal adı verilen içte geniş, dışa doğru daralan V şeklinde forma sahip pencerelerdir. Alt katta batı ve doğu duvarları üzerinde tüm payandalar arasında birer adet yerleştirilerek batıda beş, doğuda dört, güney ve kuzey cephelerinde tam ortasında birer adet mazgal pencere bulunmaktadır. Doğu ve batı cephelerdekiler konsol hizasından başlar, güney ve kuzeydekiler ise üst örtü seviyesinden açılmıştır. İçte dikdörtgen çerçeveli, yuvarlak kemerli olarak, dışta sadece dar- uzun dikdörtgen şekilli olarak kesme taş malzeme ile çerçevelendirilmiştir. Pencerelerin tamamında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Üst katta ise güneydeki mekanın batı yüzünde yine mazgal formda bir açıklık söz konusudur.

Nişler: Üst katta güney ve kuzeyde yer alan kubbeli mekanların doğu duvarlarında yuvarlak birer niş, güneydeki mekanın güney duvarında bir adet dikdörtgen kesitli niş bulunmaktadır. Bu nişler büyük olasılıkla hanlarda sıkça karşımıza çıkan ocaklık ya da dolap nişleridir. Dikdörtgen nişin kıbleyi göstermesi açısından mihrap nişi ve bu mekanın da mescid olabileceği fikri akla gelmektedir.

Süslemeler: Taçkapıda ve pandantiflerde karşımıza çıkan süslemeler dışında süsleme yoktur.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AKARCA, A.- AKARCA,T., Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, İstanbul, 1954.(s.193- 194).

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.80-82).

BAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi) , Konya, 1989.(s.107-110).

BAŞ,A., "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.40).

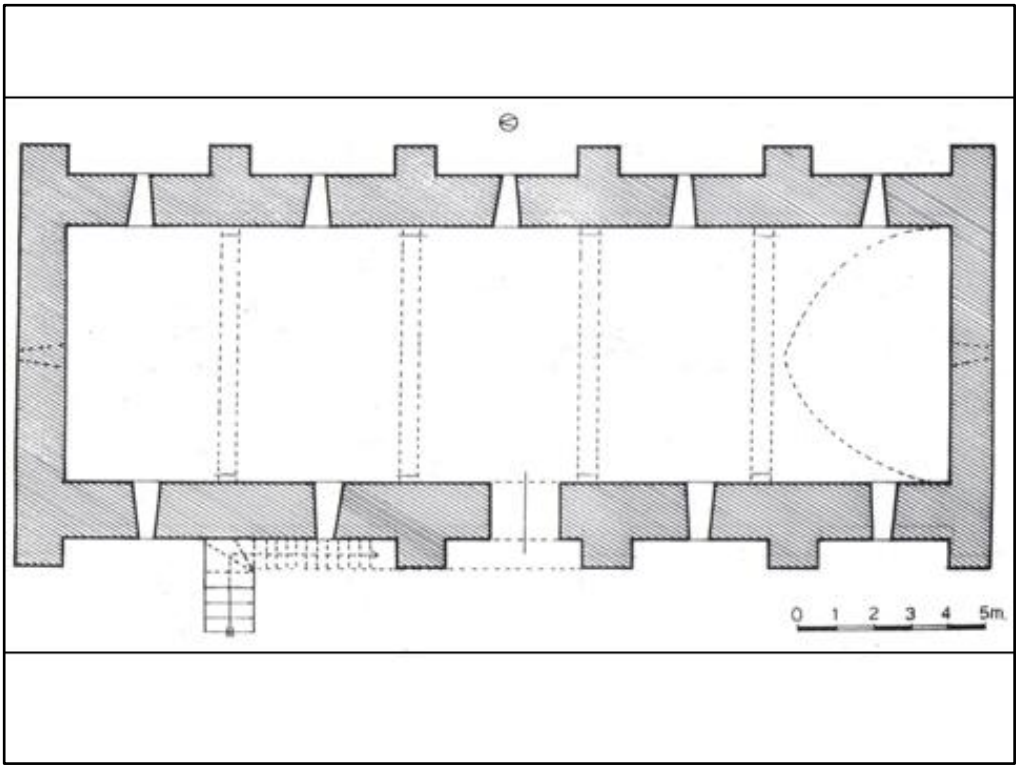
DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.248-252).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s.138/140)

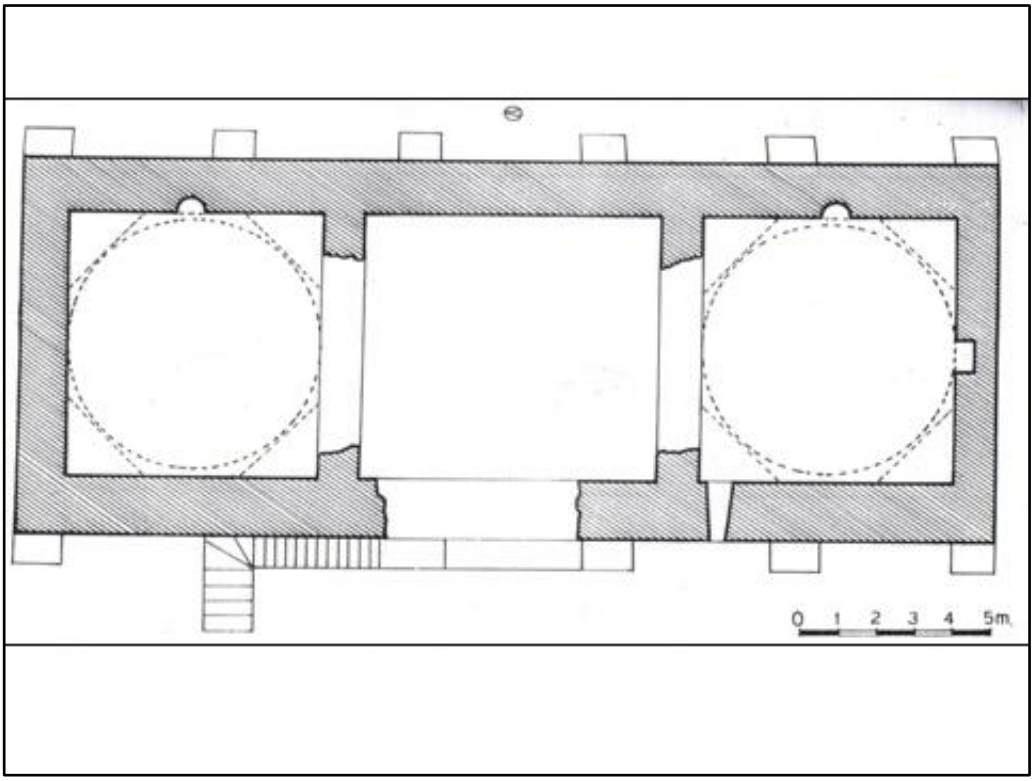
ERDMANN, K., "Seraybauten des Drezizehnten und Vierzehnten Jahrhunderts in Anatolien", Ars Orientalis III, 1959. (s.89-92).

UZUNÇARŞILI, İ.H., Anadolu Kitabeleri I, İstanbul, 1929.(s.165)

ÜNAL**,** R. H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.34-35).

Şekil 38- Beçin Kızıl Han. Zemin Kat Planı. (R.Duran)

Şekil 39- Beçin Kızıl Han. Üst Kat Planı. (R.Duran)

Resim 189- Beçin Kızıl Han. Batı Cephe

Resim 190- Beçin Kızıl Han. Güney Cephe

Resim 191- Beçin Kızıl Han. Güneydoğu Cephe

Resim 192- Beçin Kızıl Han. Kuzey Cephe

Resim 193- Beçin Kızıl Han. Taçkapı

Resim 194- Beçin Kızıl Han. İç Kısım

III- KATALOG

F- HAMAMLAR

Katalog No: 34

İnceleme Tarihi: 24.11.2009/30.05.2010

Resim No: 195-199

Şekil No: 40

BALAT İBRAHİM BEY (I NO.'LU) HAMAM

Yeri: İbrahim Bey (Kırk Merdivenli/Merdiven) Camii vakfı olup, aynı adı taşıyan camii civarında yer almaktadır. 1583'de "*hala harap*" diye kayıtlı olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Miletos Antik Tiyatrosu ve kalenin doğusunda kendiyle aynı adı taşıyan İbrahim Bey (Kırk Merdivenli) Camii'nin batısında yer almaktadır.

İnşa Tarihi: Yapıya ait günümüze ulaşmış herhangi bir kitabe metni bulunmamaktadır. P.Wittek yapının XIV. yy'a tarihlendiğini söylerken, A.Durukan ve R.Duran da yazdıkları doktora tezlerinde verdikleri bilgiler ile bu tarihlendirmeyi desteklemektedirler. Kitabesi olmadığı için asıl adı bilinemeyen fakat İbrahim Bey Cami Mahallesi'nde, camiye yakın bir konumda inşa ettirilmiş olmasından bu yapının Menteşeoğlu İbrahim Bey (1337-1358) Dönemi'nde camiye gelir sağlamak amacıyla vakfettirilmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: İbrahim Bey bani olması açısından en yüksek olasılıktır.

Plan Özellikleri: S.Eyice'nin Türk Hamamlarının sıcaklık mekanlarından yola çıkarak yapmış olduğu tipolojide yer alan "Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip" olarak adlandırılan plan şeması yapıyı tam anlamıyla tanımlamaktadır. Plan şeması itibarıyla asimetriktir. 15.80x18.05 m. ebatlarındadır(Şek.40). Yapının güneyinde 2/3 oranında genişliğe sahip dikdörtgen planlı bir soyunmalık mekanı bulunmaktaymış fakat bu mekan günümüze ulaşamamıştır[90]. Soyunmalık mekanından güneydoğudaki köşe hücresine açılan bir, aralık mekanına açılan iki adet giriş açıklığı bulunmaktadır.

[90] Bu mekanın varlığı Wulzinger-Wittek-Sarre tarafından yazılan *"Das Islamiche Milet"* adlı eserde yayınlanan plan şemasından öğrenmekteyiz.

Aralık mekanı sıcaklığın doğusunda yer alan, dikdörtgen planlı ve üzeri doğu-batı yönlü beşik tonoz ile kapatılmış bir birimdir. Bunun kuzey cephesi üzerinden kare planlı, kubbeli ılıklık bölümüne giriş açıklığı bulunmaktadır. Ilıklığın kuzeyindeki açıklıktan, ılıklığa oranla daha küçük ebatlı kare plan şemasına sahip tuvalet/traşlık olduğunu düşündüğümüz mekana ulaşılmaktadır. Bu birimin duvarlarında nişler açılmış olup, mekanın üzerinin kubbeyle kapatılmış olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Ilıklığın batı duvarında yer alan açıklıktan ise sıcaklığın doğu eyvanına giriş yapılmaktadır. Sıcaklığın kare merkezi etrafında ana yönlere haçvari yerleştirilmiş dört eyvan ve köşelerde halvet hücreleri yer almaktadır. Bu halvetlere giriş, sıcaklığın merkezine açılan yuvarlak kemerli açıklıklar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Halvetlerin ve eyvanların duvarlarına nişler açılmıştır. Ayrıca kuzeydeki eyvanın içinden dikdörtgen planlı su deposuna ulaşılmaktadır. Bu mekan, sıcaklığın kuzey duvarı boyunca doğu- batı yönlü uzanmakta ve üstü tonozla kapatılmış bulunmaktadır. Bu birimin kuzey duvarı ortasında işaretlenen bir giriş açıklığı varmış fakat bu cephe yıkılmış durumda olduğundan bu giriş ile ilgili kesin bir bilgimiz söz konusu değildir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Beden duvarlarında inşa malzemesi olarak moloztaş, tuğla, devşirme kesme taş ve mermer bloklar, tuğla parçaları ve harç kullanılmıştır(Res.199). Bu malzemeler bir düzen ve sıralama amacı güdülmeden duvar örgüsü içinde yerini almış. Ana malzemeler arasında tuğla parçacıkları ve harç kullanılırken, köşe birleşim noktalarında büyük bloklar kullanılarak sağlamlık amaçlanmıştır(Res.197). Ören yerini tamamıyla gezdiğimizde ve antik yapılarda da incelemelerde bulunduğumuzda devşirme malzemeler için çok uzağa gidilmeye gerek görülmeden, yapının güneybatısındaki Antik Faustina Hamamı'ndan sökülerek getirildiğini söylemek mümkündür. Halvetlerin duvarlarında, kubbe geçişleri seviyesinde açılmış, yuvarlak kemerli, tuğla malzemeli dikdörtgen formlu çökertmeler yer almaktadır(Res.198). Yapı duvarları içten olabildiğince sıvanarak kapatılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapı içerisinde taşıyıcı ve destekleyici herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Ilıklık, halvetler ve sıcaklığın merkez birimi kubbeler ile örtülmüştür. Bu kubbeler günümüze gelememiş olmasına rağmen birimlerin beden duvarlarının üst kesimlerine bakıldığında kalan izlerden kubbelerin geçişlerinin ana sıcaklık biriminde pandantif, halvetlerde ise üçgen kuşaklar olduğu anlaşılmakta ve

bunlar üst örtüyle bir bütünlük oluşturacak şekilde yatay tuğlalar ile örülüp, kalın harç tabakaları ile dolgulandırılmışlardır ve bunların üzeri sıva ile kapatılmıştır.

Örtü: Yapıda örtü bakımından, tüm hamamlarda olduğu gibi çeşitlilik görülmektedir. Kalan izlerde ve varlığını sürdüren örtülerden anladığımız doğrultuda sıcaklığın merkez birimi, köşe hücreleri, ılıklık ve tuvalet/traşlık mekanı kubbeler ile eyvanlar, su deposu ve aralık mekanı da tonozlar vasıtasıyla kapatılmıştır. Wulzinger-Wittek-Sarre'nin çizdiği plana göre bugün tamamen yıkılmış olan fakat güneyde işaretlenen soyunmalık mekanının ise ahşap düz tavan ile örtüldüğü düşünülmektedir. Tonozların varlığını sürdüren kısımlarında tuğlaların dar-uzun yüzlerinin yatay düzlemde yerleştirilerek örgünün oluşturulduğunu görmekteyiz. Tuğlaların araları ise yaklaşık olarak tuğlaların kalınlıklarına eş değerde kalın harç tabakalarıyla dolgulandırılmıştır. Yapının kubbelerinden günümüze sağlam ulaşanı yoktur. Fakat geçiş unsurlarından yola çıkarak kubbelerinde yine tonozlarda kullanılan yatay tuğlalar ve kalın harç tabakalarıyla örülmüş olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde yapının tüm üst örtüleri bir bütünlük oluşturmuş. Malzeme açısından bir kopukluk yaşanmaması sağlanmıştır. Sıcaklığın eyvan tonozlarının sağlam kalan kısımlarında ise tuğlaların üzerinin de sıva ile kapatılmış olduğu açıkça görülmektedir.

Taçkapı: Hamamın güney cephesi üzerinde biri güneybatıdaki halvete, diğer ikisi ise aralık mekanına açılan toplam üç adet giriş açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklıkların formuna dair bilgiler yapının günümüzde oldukça harap durumda olması sebebiyle net değildir. Bu giriş açıklıkları dışında yapıya girişi sağlayan diğer bir giriş ise kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Bu açıklık su deposuna açılmaktadır.

Yapı içerisinde mekanlar arasında geçişi sağlayan açıklıklardan ise bir çoğu formunu koruyarak günümüze ulaşamamış olsa da, halvetlerin çapraz köşelerinden sıcaklığın ana mekanına açılan kapılar kısmen görülebilmektedir. Yapı sıcaklık bölümü halvet girişlerinin üst noktalarına kadar toprak ile dolmuş ve otlarla kaplanmıştır. Fakat gördüğümüz kadarıyla giriş açıklıklarının dikdörtgen formlu olup, alınlıklarında tuğlaların ışınsal düzende yuvarlak kemer formuna uygun yerleştirilmesiyle meydana getirilmiş bir kemer sistemi ile taçlandırıldığını söyleyebiliriz.

Süslemeler: Yapı harap durumda olan Menteşe hamamlarından biridir. Günümüze sağlam bir şekilde gelememiş olması nedeniyle dönemine ait herhangi bir bezeme ile karşılaşılmamış ve bu konu ile ilgili bilgi verilememiştir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1999.(s.6).

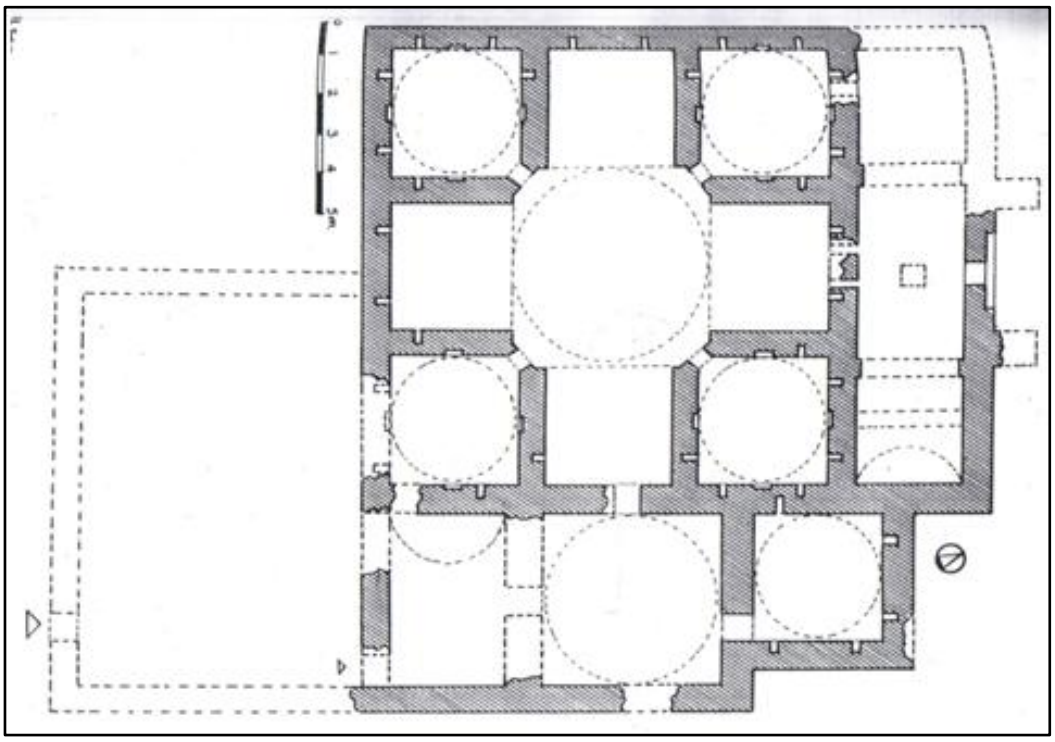
DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.253-257).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s.139/141).

WİTTEK,P., Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev:O.Ş.GÖKYAY).(s.129).

WULZINGER,K.-WITTEK,P.-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 40- Balat I No.lu (İbrahim Bey) Hamamı. Plan (R.Duran)

Resim 195- Balat I No.lu (İbrahim Bey) Hamamı. Eski Fotoğrafı (Wittek-Wulzinger-Sarre)

Resim 196- Balat I No.lu (İbrahim Bey) Hamamı. Genel Görünüm

Resim 197- Balat I No.lu (İbrahim Bey) Hamamı. Genel Görünüm

Resim 198- Balat I No.lu (İbrahim Bey Hamamı. Kuzeybatı Hücresi

Resim 199- Balat I No.lu (İbrahim Bey) Hamamı. Duvar Örgüsü

Katalog No: 35

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 200-202

Şekil No: 41

BEÇİN KALE HAMAMI

Yeri: Beçin Kalesi surlarının merkezinde yer alan İçkale'dedir.

İnşa Tarihi: Yapı ile ilgili bilgi verebilecek herhangi bir kitabe levhası günümüze gelememiştir. Dolayısıyla yapının inşa tarihine dair bilgiye malzeme ve tekniksel açıdan incelemeler sonucunda tahminsel olarak yaklaşılabilir. Muhtemelen XIV. yy'da inşa edilmiş olmalıdır.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Hamam, boyutu itibarıyla küçük, az mekanlı özel hamam niteliğindedir(Şek.41). Kuzey-güney yönlü uzanan yapıya güney cephenin batısına yakın bir yerden açılmış giriş açıklığı ile giriş sağlanmaktadır. Güneydeki ilk mekan L planlı soyunmalıktır, buradan dikdörtgen planlı aralık mekanı vasıtasıyla kare sıcaklığa ulaşılmaktadır. Kuzeydoğu uçta ise sıcaklığın bitişik mekanı olarak dikdörtgen planlı külhan inşa ettirilmiştir. Yapıdan günümüze ılıklığı, sıcaklığı ve külhanı kısmen ulaşabilmiştir.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının duvar örgüsünde moloz taş, tuğla ve kesme taş kullanılmıştır(Res.200). Tüm malzemelerin belli bir düzen izlemeksizin üst üste yığılması yoluyla oluşturulan duvarlar dışta normal görünümünü korurken, iç kısımda pembemsi- beyazımtırak sıva yoluyla kapatılmıştır. Kemerlerde ve dolgu malzemesi olarak kullanılan tuğla, külhanın da ateşlik (kazan) kısmının etrafını çevreleyip, sıcaklığını koruması amaçlanarak burada da kullanılmıştır(Res.201).Soyunmalık

mekanındaki sekiler, külhan kemeri, kazan, cehennemlik ve tüteklik girişinde düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı görülmektedir(Res.202). Duvar örgüsüne genel olarak bakıldığında, aralarında küçük taşlar ve tuğla parçaları ile dolgu yapıldığı ve yer yer harç ile de karşılaşıldığını söyleyebiliriz.

Taşıyıcılar: Ana giriş açıklığına dair bir fikrimiz olmasa da, ılıklık mekanından sıcaklığa geçiş üzeri sıva ile kapatılmış olan tuğlaların ışınsal olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuş sivri kemerli açıklık ile sağlanmaktadır. Külhan ise dışa kesme taş malzeme ile örülmüş, yuvarlak kemerli bir açıklık ile bağlanmaktadır.

Geçiş Unsurları: Örtü ile ilgili bilgilerin çok net olmaması nedeniyle geçiş unsurları ve malzemesinden söz etmek bu yapı için imkan vermeyen bir durumdur.

Üst Örtü: Yapının örtüsü tamamen yıkılmış durumdadır. Mekanların plan şemaları ve kalan izlerden yola çıkılarak bunlara en uygun üst örtüleri bulmayı ve kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerle de kombine ederek vermeyi uygun buluyoruz. Dolayısıyla L planlı soyunmalık mekanı muhtemelen diğer Menteşe yapılarında yer alan soyunmalık mekanlarında olduğunu tahmin ettiğimiz gibi düz tavan olmalıdır. Aralık mekanı ise, üst örtüden kalan küçük bir bölüm ile doğu- batı doğrultusunda, yuvarlak kemerli bir beşik tonoz vasıtasıyla örtüldüğünü ele verir. Aralık mekanından geçiş sağlanan kare planlı sıcaklık (yıkanma bölümü) mekanı kubbe ile, son olarak dikdörtgen planlı su haznesi ve külhan bölümünün kuzey-güney yönlü tonoz ile örtülerek kapatıldığını söyleyebiliriz.

Taçkapı: Hamamın ana girişi güney cephedeki soyunmalık mekanının güneybatı ucunda yer almaktaymış fakat günümüze gelememiş. Dolayısıyla giriş açıklığının formu, malzemesi ve tekniği ile ilgili bilgi verememekteyiz. Ilıklık mekanından sıcaklığa geçişi sağlayan açıklık ise sivri kemerli formunu net olarak korumaktadır(Res.202). Yapıda her birimden bir sonrakine açılan bir giriş bulunmaktadır. Bu girişler Türk hamamlarında sık sık karşılaştığımız mekan ısısını kaybetmemek adına farklı yönlere açılmış olmaları ile dikkat çekmektedirler.

Pencere Açıklıkları: Sıcaklık mekanının doğu duvarı üzerinde dikdörtgen planlı bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Anlatılmaya değer, belirgin bir özelliği yoktur. Pencerenin hemen alt kısmında, günümüzde sökülmüş durumda olan dikdörtgen formlu, ortasında çeşmenin yuvası olan kurna aynalığı bulunmaktadır. Bu aynalık beyaz mermerden olup, çeşmenin etrafına dolaşan kazıma teknikli bir sivri kemer süslemesine sahiptir.

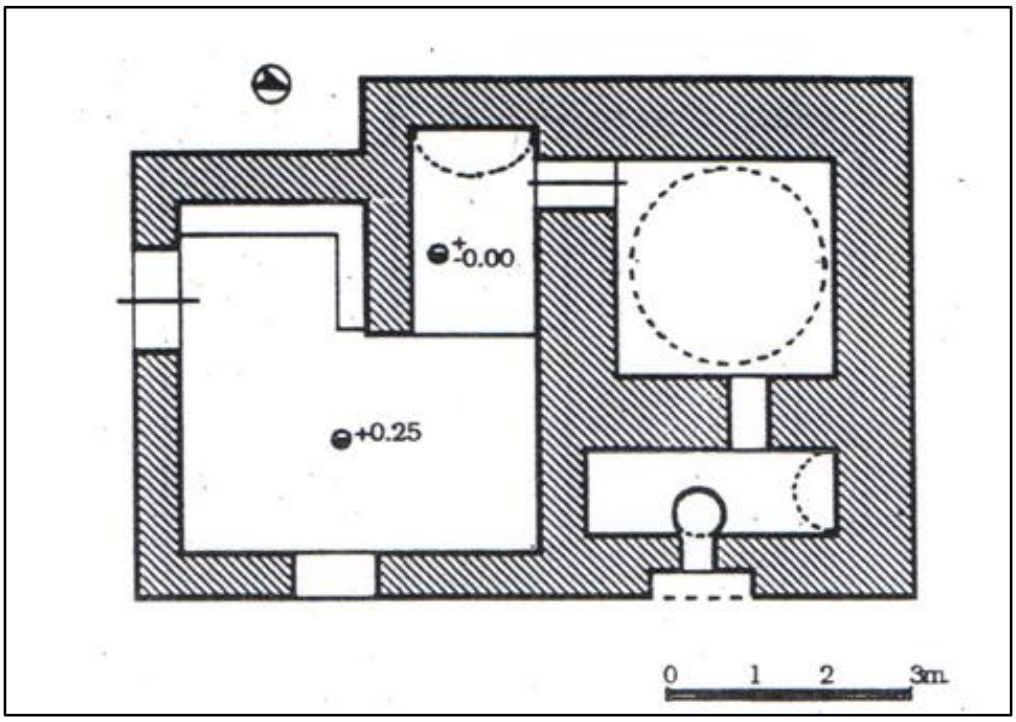
Süslemeler: Hamamın büyük bir bölümü günümüzde yıkık durumdadır. Oldukça harap olan bu yapıdan varlığını koruyan bölümlerde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995. (s.258-260).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.140-141).

ÜNAL**,** R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.8-9).

Şekil 41- Beçin Kale Hamamı. Plan (R.Duran)

Resim 200- Beçin Kale Hamamı.

Resim 201- Beçin Kale Hamamı. Külhan

Resim 202- Beçin Kale Hamamı.

Katalog No: 36

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 203-207

Şekil No: 42

BEÇİN BÜYÜK HAMAM (AHMED GAZİ HAMAMI)

Yeri: Beçin ören yerinde kalenin güneyinde, Ahmed Gazi Medresesi'nin yaklaşık 100 m. kuzeydoğusundadır. Ahmed Gazi Hamamı ve Büyük Hamam isimleriyle bilinmektedir.

İnşa Tarihi: Günümüze ulaşabilmiş olan bir inşa kitabesine rastlanmamış olan bu yapı özenli görünümü, büyük ebatlı oluşu ve Ahmed Gazi Medresesi mesafe açısından en yakın olduğu yapı oluşu nedeniyle XIV. yy'ın II. yarısı-Ahmed Gazi Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Ahmed Gazi olması yüksek ihtimaldir.

Plan Özellikleri: Beçin ören yerinde varlığını devam ettiren beş Menteşe hamamının en büyüğüdür. Plan şeması itibarıyla küçük farklılıklar olsa da, Balat İlyas Bey Külliyesi'ndeki Büyük Hamamı andırmaktadır. Üç eyvanlı, köşe hücreli tiptedir(Şek.42). Detaylı olarak plan şeması hakkında açıklama yapacak olursak, doğu cephesinin güney ucuna daha yakın olarak inşa edilen, hatta 3,5 m. de güney cepheden taşıntı yapan dikdörtgen planlı bir soyunmalık mekanı bulunmaktadır. Bu mekandan, hamamın güneydoğu köşesinde yer alan oldukça küçük ebatlı kare planlı aralık mekanına, aralık mekanının batı duvarına açılan girişten ise sıcaklığın merkez birimi ile eş değer genişliğe sahip olan ılıklık mekanına ulaşılmaktadır.

Ilıklık mekanına, aralığın kuzeyinde ve ılıklığın batısında bulunan birer birim daha açılmaktadır. Bu birimler yine kare planlı olup, mekanların küçüklüğü bakımından hela ve traşlık olabileceği düşünülmektedir. Ilıklık mekanının kuzey cephesini ortalayan açıklıktan sıcaklığın ana birimine ulaşılmaktadır. Bu birim doğu, batı ve kuzey yönden

üç adet eyvan, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerden ise iki köşe hücreli halvet ile bağlantılıdır. Yapının kuzey duvarı boyunca doğu- batı yönlü uzanan dikdörtgen planlı külhanı ve su deposu vardır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının inşasında ağırlıklı olarak moloz taş, devşirme yekpare blok mermer ve taşlar, tuğla ve harç kullanılmıştır(Res.203). Beden duvarlarında oldukça yoğun tahribat ile karşılaşılmıştır. Fakat bu tahribat duvar örgü malzemesi ile ilgili bilgi vermemize engel olmamaktadır. Ana malzeme olarak duvarlarda ve soyunmalık birimindeki sekilerde moloz taş kullanımı ile karşılaşılmıştır(Res.204-205). Zemine yakın kısımlarda, köşe birleşim noktalarında ise devşirme düzgün blok taşların kullanımı tercih edilmiştir. Ana örgü malzemesi olarak kullanılan moloz taşın boşlukları küçük taş parçaları, tuğla ve tuğla parçalarının yanı sıra yoğun harç tabakaları ile dolgulandırılmıştır. Duvarların içinden kırmızı pişmiş toprak malzemeli su ve sıcak hava taşıyan borular geçmektedir.

Giriş açıklıklarının kemerlerinde tuğlaların dar- kısa yüzlerinin taşlar ile dönüşümlü olarak almaşık bir sistem oluşturacak şekilde sıralandığı ve bu malzeme aralarında ince harç tabakaları ile derz oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

Duvar yüzeylerinde yine dıştan sıvama yapılmamışken, iç kısımda diğer hamamlarda da olduğu gibi pembemsi ve grimtırak renklerdeki sıvalar ile ana örgü malzemesinin pürüzlü görüntüsü kapatılmıştır.

Yapı zemininde ise tüm birimlerin zemini kapatılacak şekilde mavi ve beyaz mermer bloklar kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapının geneli ele alındığında ne taşıyıcı ne de destekleyici herhangi bir unsurun varlığından bahsetmek söz konusu değildir. Fakat taşıyıcı elemanlar ile ilgili olarak değinmemiz gerektiğini düşündüğümüz önemli bir nokta bulunmaktadır. Soyunmalık birimini zemininde karşılaştığımız ve sütun kaidesi olduğunu düşündüğümüz bir parça oldukça kafa karıştırıcıdır. İlk inşada üzerinin düz ahşap bir tavan ile örtülü olma ihtimali yüksek olan bu yapıda, taşıyıcı unsur bulunan tek yer burası olabilirdi. Yapısal özellikleriyle ilgili bilgi sahibi olmasak da, burada eğer ahşap bir tavan söz konusu ise muhtemelen ahşap destek, kiriş ve kemer üçlemesi de vardır diyebiliriz.

Geçiş Unsurları: Yapının kubbe ile örtülmüş olduğu kalan izlerden anlaşılan ilk birimi aralıktır(Res.206). Bu birimde geçiş unsuru olarak küçük pandantifler kullanılmıştır. Pandantiflerin küçük olması, mekanın ve dolayısıyla üzerini örten kubbenin boyutuyla orantılıdır. Aralık mekanının bitişiğinde yer alan tuvalet/traşlık olduğunu düşündüğümüz kare planlı birim de kubbe ile örtülmüş birimlerdendir. Kubbeye geçiş unsuru olarak birbirini tamamlayacak şekilde yerleştirilmiş ters yüz prizmatik üçgen kuşak ile sağlanmıştır. Bu üçgenler cepheyi kuşatır şekildedir ve yatay sıralar halinde dizilen tuğla malzeme ile meydana getirilmiştir. Tuğlaların arasında harç ile derz uygulaması göze çarparken, malzemenin yüzeyleri de grimtrak sıva ile kapatılmıştır. Beden duvarları ve geçiş unsurları birbirinden iki sıra tuğla silmeyle ayrılmıştır.

Ilıklığa geçtiğimizde burada da üst örtünün prizmatik Türk üçgenleri olduğunu ve sadece köşelerde değil, cephe boyunca devam eden kuşaklar halinde düzenlendiğini görebiliriz. Beden duvarı ile geçiş unsurları arasında yatay profilli bir kuşağa yer verilmiştir. Prizmatik üçgenler, üç kenarı da eşit uzunluğa sahip formdadır. Ters yüz olarak yerleştirilmiştir. Alt kısımdaki üçgenler ile üst kesimdekilerin arasına yatay olarak yerleştirilmiş iki sıra tuğla arasına testere dişi şeklinde uçları dışa gelecek şekilde tuğlalar ile süsleme yapılmıştır. Bu süslemelerin aynısı üst taraftaki prizmatik üçgenlerin arasında da uygulanmıştır. Geçiş unsurlarında malzeme kullanımı tuvalet/ traşlık birimi ile aynıdır.

Ilıklığın batısındaki hücrenin geçiş unsurları ile beden duvarı birbirinden iki sıra silme ile ayrılmıştır. Burada da farklılık göstermeden geçiş unsuru olarak prizmatik üçgen kuşak kullanıldığı görülmektedir. Üçgenler yine ters yüz olarak yerleştirilmiştir ve malzemesi de yine aynıdır. Tuğla malzemenin üzeri kalın sıva tabakası ile kapatılmıştır.

Sıcaklığın merkez birimini kapatan üst örtüye geçiş burada farklılık göstermiş ve pandantife dönüştüğü görülmüştür. Pandantiflerin iç kısımları mukarnas sıraları ile dolgulandırılmıştır. Mukarnaslar beş sıra halinde tekrarlanmış fakat her bir diş yüzeysel olarak bırakılmış iç kısımlarına bezeme yapılmamıştır. Pandantifler, köşe hücrelerinin girişi açıklıkları üzerine oturtulmuştur. Pandantiflerde kullanılan malzeme tuğladır. Tuğlalar, mukarnas dişlerine göre kavislendirilmiştir. Malzemenin üst kısmı sıva ile kapatılmıştır.

Sıcaklığın kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde yer alan hücrelerde geçiş unsuru olarak üçgen kuşaklar kullanılmıştır. Kuzeydoğudaki hücrede sadece köşelerde kalan kuşak ile kubbe arasında testere dişi şeklinde yerleştirilmiş tuğlalar ile süsleme yapılmıştır. Kullanılan inşa malzemesi yatay şekilde yerleştirilmiş tuğlalardır. Tuğlaların arasına derz, üzerine sıva uygulanmıştır. Kuzeybatıdaki köşe hücresinde geçiş unsurları cepheyi çepeçevre dolaşan üçgen kuşaklardır. Kuşaklar köşelerde prizmatik forma, kenarlarda ise yüzeysel bir görünüme sahiptir. Malzeme yine diğer hücre ile aynıdır.

Örtü: Yapıda örtü bakımından çeşitlilik görülmektedir. Doğuda yer alan soyunmalık mekanı düz ahşap bir tavan ile örtüldüğü tahmin edilmektedir. Soyunmalık zemininde yer alan ve muhtemelen sütun kaidesi olduğu düşünülen parça da bu görüşü desteklememize yardımcı olabilecek bir unsurdur. A.Arel, bu hamamın soyunmalık biriminin üzerinin yan yana iki kubbe ile örtülü olduğunu belirtmiştir. R.Duran, soyunmalık duvarlarının bu tip bir örtüyü taşıyamayacak kadar zayıf ve yüksek olduğunu ve R.H.Ünal ise soyunmalığı iki kubbenin örtmesi için bu mekanı ikiye ayıran bir kemer izine rastlanmadığını söylemiş ve her ikisi de üst örtünün bu devre ait hamamların soyunmalık mekanında sık karşılaşılan ahşap tavan olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Eyvanlar (Res.207) ve su deposu beşik tonozlar ile ve bunların dışında kalan tüm birimler ise kubbeler vasıtasıyla örtülmüştür. Düz ahşap tavan ve kubbeler günümüze gelememiş olsa da, tonozlar varlığını devam ettirmektedir.

Kubbeler varlığını sürdürememiştir. Fakat geçiş unsurları ve kasnakların malzemesine bakılarak kubbelerin de tuğlaların dar- uzun yüzlerinin yatay olarak sıralanması ve harç yardımı ile dolgulandırılması yoluyla inşa edilmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Bu şekilde hem malzeme bütünlüğü sağlanmış hem de üst örtü daha hafif hale getirilmiş olabilir. Tonozlar ise taş malzeme ile örülmüştür ve üzerleri sıva ile kapatılmıştır. Fakat sıvaların yer yer dökülmesi sebebiyle bu kısımlarda az da olsa taş malzeme aralarında tuğlalar ile de karşılaşılmıştır. Su deposu ve külhanın üzerini örten tonoz birimi üçe bölecek şekilde aralıklar ile yerleştirilmiş olan iki adet destek kemeri ile alttan desteklenmiştir.

Taçkapı: Yapının ilk birimi olan soyunmalık mekanına, bu birimin doğu duvarının kuzey ucuna yakın kısmından açılmış giriş açıklığı vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Günümüzde yıkılmış durumda olduğundan formuna ilişkin bilgi verilememektedir. Aralık mekanına, soyunmalığın batı, aralığın ise doğu duvarı üzerinde yer alan sivri kemerli açıklık kullanılarak girilmektedir. Kemer taş ve tuğla malzemenin dönüşümlü

olarak kullanılması ile almaşık bir görünüm yaratmıştır. Kemerin kavisine göre kesilmiş taşlar ve bu taşlar arasına dar- kısa yüzleri dışa bakacak şekilde yerleştirilmiş tuğlalar ile karşılaşılmıştır. Kemer alınlık kısmında boşluk yaratılacak şekilde dıştan tepe noktasında baca deliği açılan bir kemer içine alınmıştır. Bu kemerinde örgüsü yine kemer kavisine göre kesilen düzgün kesme taş parçalarıdır. Alınlık kısmı sıva ile kapatılmıştır. Hela olduğunu düşündüğümüz bitişik nizamlı iki mekana ılıklığın doğu duvarı üzerindeki aynı forma sahip birer açıklıktan girilmektedir. Bu açıklıklar içte tuğla malzemesi sivri kemerli olup, dıştan üzerleri sıva ile kapatılmıştır. Alınlıkları mevcuttur. Helanınki daha az yıpranmış durumdadır.

Aralıktan- ılıklığa geçiş ise yine aynı dar forma sahip sivri kemerli bir açıklık ile sağlanır. Kemer tamamıyla tuğlaların dar- uzun yüzlerinin dışa bakar şekilde yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Aralarında yine harç ile dolgu yapılmıştır. Fakat bu kemerin de üzeri, günümüzde her ne kadar dökülmüş olsa da, ilk inşada sıva ile tamamen kapatılmıştır.

Ilıklık biriminden- batıdaki kare mekana geçiş yine aynı darlık, yükseklik ve malzemeye sahip olan sivri kemerli bir açıklık ile sağlanmaktadır. Fakat giriş kemeri dıştan yine aynı malzemeye sahip bir kemer ile kuşatılmış ve alınlık yaratılmıştır. Ana malzeme sıva ile örtülmüştür.

Ilıklığın kuzey cephesinin tam orta ekseninde yer alan açıklıktan sıcaklığın ana birimine, kuzeybatı ve güneydoğuda yer alan halvetlerin, sıcaklığın ana birimine bakan çapraz köşelerinden ise halvetlerin içine giriş yapılmaktadır. Tüm bu giriş açıklıkları da diğerleriyle aynı formda inşa edilmiş ve bütünlük bozulmamıştır. Bunların karşı köşelerinde simetri yaratmak amacıyla açtıkları benzer forma sahip sağır nişler açılmış olduğu görülür.

Giriş açıklıklarının ortak özellikleri olarak tuğlalar ile inşa edilen kemerleri olduğunu ve bu kemerlerin dıştan görünmeyecek şekilde sıvandığını, sadece bir kişinin geçebileceği derecede dar olduğunu ve bu şekilde sıcak havanın korunmasının sağlandığını söyleyebiliriz. Giriş açıklıklarına dair diğer bir detay ise yan kenarlarda, kısacası kapıların kasası diyebileceğimiz noktalarda tuğla ve kesme taşların bir arada kullanıldığıdır. Bir düzgün kesme taş, iki sıra tuğla şeklinde düzenli bir örgünün takip edildiği görülür. Fakat örgünün bu kadar özenli olması ve üzerinin sıva ile kapatılması oldukça kafa karıştırıcı bir durumdur.

Pencere Açıklıkları: Sıcaklığın kuzey eyvanından su deposuna açılan bir pencere açıklığı ile karşılaşılmıştır. Bu pencere sivri kemerli forma sahip olup, giriş açıklıkları ile kemeri ve malzemesi bakımından benzerlikler göstermektedir. Malzeme olarak sivri kemerin formuna göre uç kısımları şekillendirilmiş kesme taşlar ve tuğla kullanılmıştır. Birer sıra şeklinde dönüşümlü olarak sıralanmasıyla oluşturulan kemerde taşın geniş, tuğlanın ise dar uzun yüzünün kullanıldığı görülmüştür.

Süslemeler: Günümüzde oldukça harap olsa da varlığını devam ettiren hamam, tezimize konu olan Balat ve Beçin' de yer alan Menteşe Beyliği' nin yedi hamamı içerisinde en gösterişli olanlarındandır. Diğer hamamlarda karşımıza çıkan sıva üzerine kalıp basma tekniğiyle yapılan süslemeler yerine daha çok inşa malzemesinin mimari elemanlar üzerinde farklı şekillerde kullanılması yoluyla yapılan süslemeler tercih edilmiştir. Gerek birimler arası geçişi sağlayan giriş açıklıkları, gerekse kubbeye geçiş unsurlarında ve duvar yüzeylerinde yer alan ahenkli malzeme kullanımı yapının en gösterişli kısımlarıdır.

Özellikle kubbe geçiş unsurları ve kasnaklarda yapılan süslemeler sadeliği ile bilinen Menteşe Beyliği yapılarının bir başka yüzünü bize gösterir durumdadır. Geçiş unsurları adlı bölümde detaylı olarak ele aldığımız bu süslemeler sadece inşa malzemesinin farklı dizilim sistemleri ile yapının içinde nasıl bir şıklık ve ahenk yaratabileceğinin en güzel örneklerindendir. Geçiş unsurları ve kasnaklarda tuğla kullanılmıştır. Kimi zaman prizmatik üçgenler, kimi zaman hem süsleme hem de kontur işlevi gören testere dişleri ve silmelere dönüşmüş olan bu tuğlalar, yapının ne kadar harap durumda olduğunu göstermemek adına üst örtü seviyesine bakıldığında baş döndürücü güzellikleriyle büyülemektedirler. Tüm bu büyü her mekana ayrı bir hava katmış olan geçiş unsurları ve kasnaklarda kesintisiz olarak devam eden özenli bir işçiliğin ürünüdür.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AREL,A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S.I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968. (s.86-87).

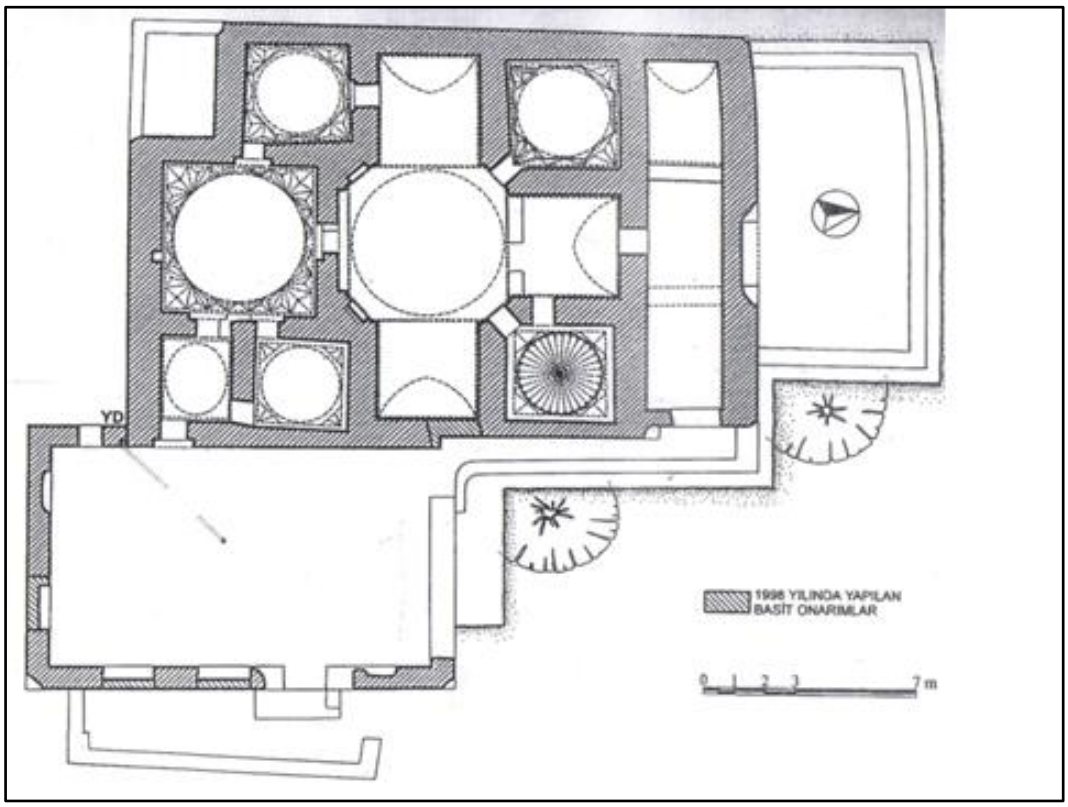
DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

ÜNAL,R.H., "Beçin 1997 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.X, İzmir, 2000.(s.139-156).

ÜNAL,R.H., "Beçin 1998 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.XI, C.11-12, S:1-2, İzmir, 2001.(s.183-191).

ÜNAL,R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005. (s.12-13).

Şekil 42- Beçin Büyük (Ahmed Gazi) Hamamı. Plan (Y.Demiralp)

Resim 203- Beçin Ahmed Gazi Hamamı. Genel Görünüm (R.H.Ünal)

Resim 204- Beçin Ahmed Gazi Hamamı. Soyunmalık Birimi

Resim 205- Beçin Ahmed Gazi Hamamı. Soyunmalık Birimi

Resim 206- Beçin Ahmed Gazi Hamamı. Aralık Birimi

Resim 207- Beçin Ahmed Gazi Hamamı. Sıcaklık Birimi

Katalog No: 37

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 208-210

Şekil No:43

BEÇİN SEYMENLİK HAMAMI

Yeri: Beçin ören yerinde, merkezde bulunan yapılar ile Yelli Külliyesi'nin yer aldığı arazi arasında, kentin güney suru üzerindeki kapının hemen dışında Seymenlik mevkiinde, Karaahmet Boğazı'nın kenarında yer almaktadır. Deve Damı adıyla bilinen Karapaşa Hanı'nın kuzeydoğusundadır.

İnşa Tarihi: Yapıya dair herhangi bir kitabe metni bulunmamaktadır. Fakat zaviye içerisinde bulunan bir sikke ve bir mezartaşı dolayısıyla yapının XIV. yy'a ait olabileceği ve XV.yy başlarında da kullanımının devam ettiğini göstermektedir.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: Yapı han, zaviye ve mescit ile birlikte külliye oluşturacak şekilde planlanmıştır. Enine sıcaklıklı tip olarak adlandırılan gruba dahildir(Şek.43). Yapının doğu kısmında güney duvarının tamamı, doğu duvarının ise güney ucu yıkılmış bir soyunmalık birimi vardır. Soyunmalık ile ılıklığı ayıran dikdörtgen planlı aralık duvarının güney ucunda 30-35 cm.'lik bir söve bulunmuştur. Bu söve burada 60-65 cm genişliğinde bir giriş açıklığının var olabileceğini işaret etmektedir. Yapının bu birimleri geçildikten sonra güney duvarının batı ucundaki giriş açıklığından kare planlı kuzey, doğu ve güney duvarlarında sekiler bulunan bir ılıklık birimine ulaşılmaktadır. Ilıklık biriminin kuzey duvarı üzerindeki giriş açıklığından kuzeydeki traşlığa, batı cephesi üzerindeki giriş açıklığından ise dikdörtgen planlı ana sıcaklık birimine ulaşılmaktadır(Res.209). Bu birim ise batı duvarı üzerindeki birer açıklık vasıtasıyla kare plan şemasına sahip iki halvete bağlanmaktadır(Res.210). Halvetlerin batısında ise

dikdörtgen planlı, cephenin tamamını kapsayacak genişliğe sahip su deposu ve külhan bulunmaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Beden duvarları oldukça hasarlıdır(Res.208). Fakat duvar örgü malzemesiyle ilgili bilgi aktarmamıza engel olacak kadar kötü değildir. Malzeme, Menteşe Beyliği yapılarının karakteristiği olan moloztaştır. Moloz taş malzeme araları tuğla parçaları, harç ve daha küçük taş parçaları ile dolgulandırılmıştır. Ilıklık birimindeki sekiler oldukça yoğun bir harç tabakasıyla kapatılmış, bunların üzeri ise pembe renkli sıva ile sıvanarak düzgün bir görünüme kavuşturulmuştur. Beden duvarlarının bazı noktalarında karşımıza çıkan bu pembe renkli sıva kalıntıları, ilk inşada yapının duvarlarının tamamıyla bunlarla sıvanmış olabileceğini akla getirmektedir. Bu şekilde duvarlar düzgün yüzeye kavuşturulmuş ve sıvanın üzeri çeşitli bezemeler yapılarak daha estetik bir görünüm sağlanmış olmalıdır.

Taşıyıcılar: Taşıyıcı ve destekleyici niteliğe sahip herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Örtüye geçişi sağlayan unsurlar ile ilgili çok net bir bilgiye sahip değiliz fakat kalan izlerden kubbeli birimlerdeki geçiş unsurlarının ağırlıklı olarak pandantif olabileceği ihtimalinin en kuvvetli ihtimal olduğu düşünülmektedir.

Örtü: Yapıda en çok hasarlı kısımlardan biri de örtüdür. Soyunmalık birimi, hem genişliği hem de diğer hamamlarda kullanılan örtüler bakımından değerlendirildiğinde büyük olasılıkla düz ahşap tavan ile kapatılmış olmalıdır. Plan şeması itibarıyla aralık, traşlık, su deposu ve külhan beşik tonoz ile ılıklık ve halvetler ise kubbelerle örtülmüş olmalıdır. Sıcaklık ana biriminde ise orta kısım bir kubbe ile kubbenin yanlarının ise beşik tonozlar ile örtülmüş olduğu düşünülmektedir.

Taçkapı: Giriş açıklığı soyunmalığın güney duvarı üzerinde yer almaktadır. Fakat günümüzde yıkılmış durumda olduğu için formu ve malzemesi bakımından değerlendirilememiştir.

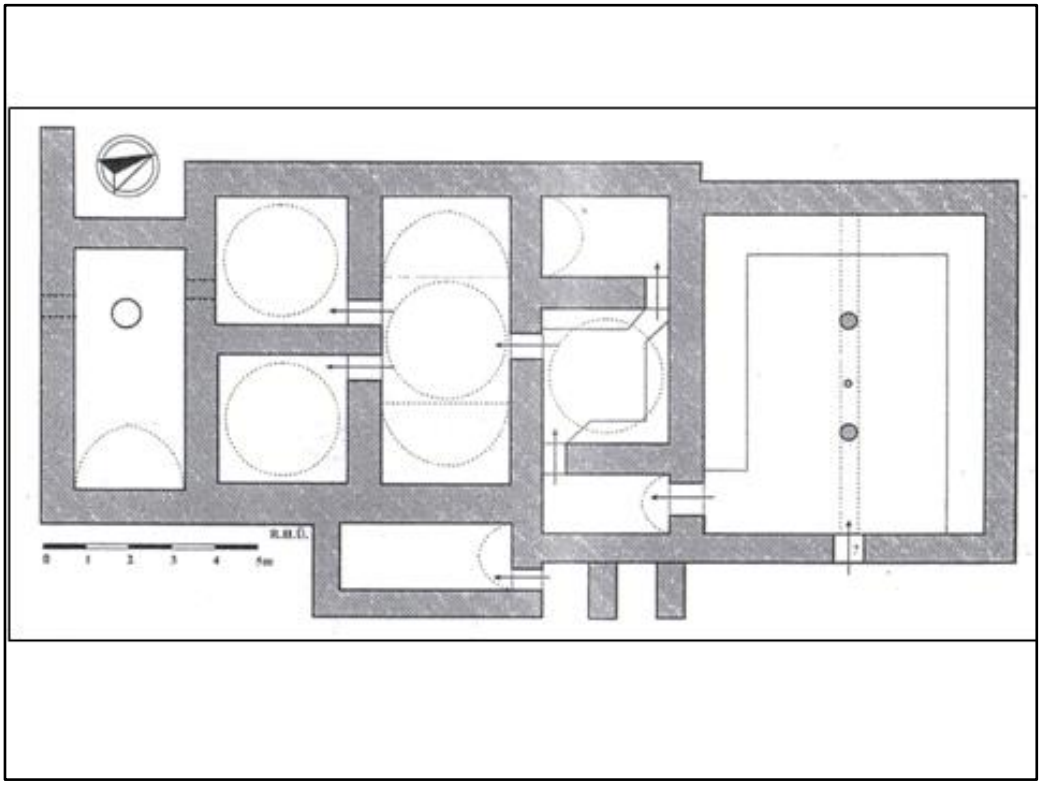
Pencere Açıklıkları: Duvarlar üzerinde sadece mekanlar arası iletişimi sağlayan giriş açıklıkları bulunmaktadır. Fakat pencere ile karşılaşılmamıştır.

Süslemeler: Yapının iç ve dış kısmı oldukça hasarlıdır. Dolayısıyla ziyaretimiz sırasında herhangi bir bezeme ile karşılaşılmamıştır. Fakat bu durum, daha önce de bir süsleme bulunmadığı kanısına varmamızı sağlamamaktadır.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

ÜNAL**,**R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.

ÜNAL**,**R.H.,–V.D., "Beçin 2006 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/2, İzmir, Ekim-2007.(s.91-146).

Şekil 43- Beçin Seymenlik Hamamı. Restitüsyon Planı (Ş.Çakmak)

Resim 208- Beçin Seymenlik Hamamı. Genel Görünümü

Resim 209- Beçin Seymenlik Hamamı. Sıcaklık Ana Birimi

Resim 210- Beçin Seymenlik Hamamı. Sıcaklık Hücreleri

Katalog No: 38

İnceleme Tarihi: 24.11.2009 / 30.05.2010

Resim No: 211-215

Şekil No: 44

BALAT II NO.'LU HAMAM (İLYAS BEY HAMAMI)

Yeri: Aydın'ın Söke ilçesinde Balat Köyü'nde inşa edilmiş olan Balat İlyas Bey Külliyesi'nde cami ve medresenin kuzeydoğusunda, Küçük Hamam olarak da bilinen III No.'lu İmaret Hamamı'nın ise kuzeyinde yer almaktadır. Yapı İlyas Bey Camii Hamamı, İmaret Hamamı ve Büyük Hamam gibi isimlerle de bilinmektedir(Res.211).

İnşa Tarihi: Yapıdan günümüze ulaşabilmiş bir inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat yapının İlyas Bey Camii avlusun da yer alması, cami, medrese ve iki hamamın bir külliye oluşturma çabasıyla inşa ettirildiğinin göstergesi olması yüksek ihtimaldir. Dolayısıyla kesin olarak tarih verilemese de XV. yy başlarına tarihlendirmek mümkündür.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: İlyas Bey olması en yüksek olasılıktır.

Plan Özellikleri: Üç eyvanlı ve iki köşe hücreli sıcaklığa sahiptir(Şek.44). Doğu yönde kuzey- güney doğrultulu olarak uzanan soyunmalık mekanı bulunmaktadır. Bu birimin giriş açıklıklarının olduğu kısımları dışında her yönde duvarları takip eden sekiler ile çevrelendiği görülmüştür. Yapıya soyunmalığın doğu ve kuzey yönlerinden açılan giriş açıklıkları vasıtasıyla girilmektedir. Ayrıca soyunmalığın ortasında kareye yakın planlı havuz olduğunu düşündüğümüz bir kalıntı yer almaktadır. Soyunmalığın batı duvarından kuzey eksene kaydırılmış olan giriş açıklığı ile dikdörtgen planlı aralık mekanına, aralığın güney duvarından açılan giriş açıklığı ile hem bitişiğinde yer alan dikdörtgen hela birimine hem de güneyinde yer alan kare planlı ılıklık birimine geçiş yapılmaktadır. Ilıklığın güneyinde kare hacimli traşlık mekanına, ılıklığın batısında yer alan açıklıktan ise sıcaklığın ana birimine ulaşım sağlanmaktadır. Sıcaklık güney, kuzey

ve batıdan birer eyvan ile güneybatı ve kuzeybatı köşelerden ise kare planlı iki köşe hücreli halvetle çevrelenmiştir. Sıcaklığın batısında kuzey-güney yönlü uzanan su deposu ve külhan yer almaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının beden duvarlarında inşa malzemesi olarak moloz taş, devşirme kesme taş ve mermer, kabayonu taş, tuğla ve harç kullanılmıştır(Res.212). Yapının dış duvarlarına bakıldığında duvar örgüsü düzenli değildir. Yukarıda bahsettiğimiz tüm bu malzemeler örgüde bir arada kullanılmış, malzeme farklılığından doğan dengesizliğin yarattığı boşluklar ise kalın harç tabakalarıyla dolgulandırılmıştır(Res.213-214).

İç kısımdan duvarlara bakıldığında ise, dıştan yüzeyleri sıvanarak kapatılmamış olan beden duvarlarının, üst örtülerin ve kısmen de olsa kemerlerin Menteşe yapılarında çok sık karşımıza çıkan pembemsi ve grimtırak harçlarla sıvandığı görülmektedir. Bazı noktalarda malzemenin görülmesine engel olan bu harç tabakaları yapının bazı kısımlarında ise dökülmüş durumdadır. Sıcaklığın beden duvarları ile üst örtü seviyesi arasında kalan kısımda 20-25 cm genişliğinde, konsol formunda fakat kesintisiz olarak devam eden profilli, taş malzemeli bir kuşak çevrelemektedir. Duvarların alt kesimlerinde dış sıvaları büyük ölçüde sağlamlığını korumaktadır. Malzeme kemerlerde, geçiş unsurlarında ve üst örtüde farklılaşmış olup, bu malzemenin de ana örgü malzemesi üzerine kaplama malzemesi olduğu söylenebilir. Üzerindeki sıva çok fazla tahribata uğramıştır.

Yapı zemini ve sekiler soyunmalık biriminde antik yapılardan devşirme yoluyla getirtilmiş büyük boyutlu yekpare mermer bloklar ile döşenmiştir. Birimlerin eşiklerinde de yine bu mermer bloklar ile aynı kalitede bloklar kullanılmış. Yapının iç zemininde daha düşük kaliteye sahip olup, bu zemin malzemesi çok yoğun bir şekilde tahribata uğramıştır. Zemin döşemesinin tahrip olduğu kısımlarda cehennemliğin tuğla malzemeli destekleri görülmektedir. Duvar içinden geçen su borularının malzemesi ise kırmızı pişmiş topraktır.

Taşıyıcılar: Yapı içinde hiçbir taşıyıcı ve destekleyici niteliği olan unsur ile karşılaşılmamışken, doğu yönde kuzey-güney doğrultulu uzanan sadece temel seviyesinde ayakta olan soyunmalık mekanının ortasında yer alan, fıskiyeli havuz olabileceğini düşündüğümüz kalıntının iki yanında birer adet sütun kaidesi ve başlığı ile karşılaşılmıştır(Res.215). Kaide ve başlıklar antik döneme ait olup, beyaz mermerden

süslemeli parçalardır. Bulunan sütun ise genişlik bakımından kaideden oldukça dar bir forma sahiptir.

Geçiş Unsurları: Yapıda ılıklık, traşlık, halvetler ve sıcaklığın ana birimi kubbeler ile örtülmüştür. Sıcaklığın ana birimini örten kubbeye geçiş mukarnas dişleri ile bezenmiş tromplardır. Tromplar tuğlaların dar-uzun yüzlerinin aralarına kalın harç tabakası ile dolgu yapılmak suretiyle yatay düzlemde yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Ilıklık biriminde de mukarnas dolgulu pandantifler ile geçiş yapılmış.

Halvetlerde ise geçiş unsurları köşeleri ve beden duvarlarının kenarlarını çepeçevre kuşatan prizmatik formlu üçgen kuşaklardır. Bunlarda da yine tromplar ve pandantifler ile aynı forma sahip malzeme kullanılmış olup, bu malzeme dıştan sıvama yoluyla kapatılmıştır. Üçgen kuşağın üzerinde tuğla malzemeli, yuvarlak hatlı bir sıra yatay silme ile üst örtüye geçilmiştir. Ayrıca soyunmalıktan aralık mekanına girildiğinde bu mekanın da kuzey-güney yönlü uzanan tonoz kavsinin tuğla malzemeli mukarnas sıralarıyla bezenmiş bingilere oturduğu görülmektedir.

Örtü: Yapının üst örtüsü diğer hamam yapılarındaki gibi oldukça hasarlıdır ve çeşitlilik gösterir. Soyunmalık mekanının üst örtüsü günümüze gelememiştir. Fakat mekanın ortasında yer alan iki adet sütun kaidesi bize bu birimin üzerinin vaktiyle destekler tarafından taşınan ahşap düz bir tavan olabileceğini düşündürür. Tercih edilen diğer bir örtü çeşidi ise aralık, hela, eyvanlar, su deposu ve külhanın üzerini örten beşik tonozlardır. Tonozların malzemesi yatay düzlemde yerleştirilen dar- uzun tuğlalar ve kalın harç tabakalarıdır. Bunlar bir araya gelmiş ve üzerleri sıvanarak kapatılmıştır. Tonozlar, eyvanlarda beden duvarlarından örtüye geçiş noktasında üç yönden kesilmeden devam eden profilli taş konsollara oturtulmuştur. Aralık mekanında ise dikdörtgen hacmi kaplayan bu birimin üstünü örten tonoz kuzey ve güney yanlardan üst örtü malzemesinin tekrarlanarak inşa edildiği üst üste sıralanmış mukarnas dişleri ile bezenen bingilerle yükseltilmiş ve bu şekilde tonoza kemer kavisi verilmiştir.

Son olarak ise hamam yapılarında özellikle sıcaklığın ana biriminde ve köşe hücrelerinde kullanımına oldukça fazla rastlanan bir üst örtü de kubbelerdir. Büyük Hamam adı verilen bu yapının da ılıklığında, traşlığında, sıcaklığının ana biriminde ve köşe hücrelerinde üst örtü olarak kubbe tercih edilmiştir. Kubbelerden günümüze gelen kalıntılara bakıldığında, geçiş unsurları, kemerler ve tonozlarda da olduğu gibi dar-uzun yüzlü tuğlaların yatay düzlemde yerleştirilerek aralarının kalın harç dolgularıyla kapatılması yoluyla oluşturuldukları rahatça görülebilir. Halvet hücrelerinin üzerleri ise

tuğla malzeme yardımıyla oluklar açılarak dilimli hale getirilmiş kubbe ile kapatılmıştır. Her dilimde pişmiş toprak kaplar kullanılarak akustiğin sağlanması ve kubbenin yükünün azaltılması amaçlanmıştır. Bu pişmiş toprak kaplar daha önce bahsettiğimiz Menteşe yapılarında karşımıza çıktığı gibi burada da üst örtü malzemesi arasında yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür.

Taçkapı: Yapının soyunmalığına şaşırtıcı bir şekilde iki adet giriş açıklığı yapılmıştır. Bunlardan biri doğu cephesinin güney ucunda, diğeri ise kuzey cephenin batı ucunda yer almaktadır. Bu giriş açıklıklarının formunu, zemine kadar yıkılmış olmaları sebebiyle bilemiyoruz. Dolayısıyla malzemeleri konusu ile ilgili bilgi aktaramıyoruz. Soyunmalıktan-aralık mekanına geçiş, aralığın doğu duvarı üzerindeki girişten yapılmaktadır. Bu giriş açıklığının kemerleri zarar görmüş, fakat sonrasında aslına uygun olarak onarılmıştır. Açıklık tuğla malzemeli basık kemerli formdaki giriş kemerine kavuşturulmuştur. Aralık ve onunla aynı genişliğe sahip olan hela birimleri ılıklığa güney cephelerinde yer alan giriş açıklığı ile geçilmektedir. Bu açıklılardan aralığınki yuvarlak, helanınki basık formlu kemere sahiptir. Kemerler yine üzeri sıvayla kapatılmış tuğla kemerleriyle karşımıza çıkmaktadır. Ilıklık mekanından köşede yer alan köşe halvetleriyle aynı forma sahip olan fakat traşlık olma ihtimali yüksek olan birime geçiş, aralık ve helanınki gibi tuğla örgülü basit bir yuvarlak kemeri olan açıklık vasıtasıyla sağlanmaktadır. Ilıklığın batı duvarı üzerinden sıcaklığın ana birimine açılan kapı ise tüm açıklıkların en gösterişlisidir. Selçuklu yapılarındaki taçkapıları andıran bir görünümü vardır. Giriş açıklığı tuğla ve harç malzemeler ile örülmüş, üzeri sonrasında sıva ile kapatılmış durumdadır. Eşiğinde blok mermerler kullanılmıştır. Dikdörtgen formlu olup, mukarnaslı kavsaralı nişi vardır. Mukarnasların her bir dişi üst kısımlarına doğru yaprağımsı ve badem görünümünde profillendirilmiştir. Mukarnas dişleri kavsaranın alt kısmında daha geniş, üste doğru kademeli olarak daralır şekilde düzenlenmiş ve dilimli sığ bir çökertme ile genişliğe uygun olarak çerçevelendirilmiştir. Diğer giriş açıklıkları sıcaklığın güneybatı ve kuzeybatı köşelerinde yer alan köşe halvetlerin, sıcaklık ana birimine bakan köşelerinde yer alan yuvarlak kemerli basit açıklıklardır. Yine mermer bloklardan eşik yapılarak ve yuvarlak kemeri tuğla ve harç malzeme kullanılarak örülmüş bir giriş açıklığıdır. Bu açıklıkların üst kısmında sıcaklığın ana biriminin kubbesine geçişi sağlayan mukarnaslı tromplar göze çarpmaktadır. Yapının batı cephesi ortasında külhan ve su deposuna açılan bir açıklık söz konusudur. Bu açıklığın sadece duvar yüzeyinden dışa taşıntılı olduğunu ve iki kademeli yuvarlak kemere sahip olduğunu görmekteyiz. Kemerlerde yine tuğla ve harç kullanılmıştır. Fakat bu açıklık kemer seviyesine kadar toprağa gömülü olduğu için

pencere ya da kapı olduğunu net olarak söyleyemeyiz. Fakat iç kısımdaki özelliksiz, alelade pencere açıklıklarını gördükten sonra kapı olma ihtimali ve görevliler tarafından kullanılıyor olma ihtimalini dile getirebiliriz.

Pencere Açıklıkları: İki adet basit, kare formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Biri batı eyvanın batı duvarı üzerinde su deposuna açılan, diğeri ise güneybatıdaki halvetin batı duvarından külhana açılan pencerelerdir. Bunlar basit ve özelliksizdir.

Süslemeler: Yapının süsleme programı iç kısımda yoğunlaşmıştır. Ana örgü malzemesi içten sıvanmış, bu bezemeler de ağırlıklı olarak sıva üzerine kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Soyunmalık biriminde yer alan iki adet kaide ve bir adet başlık devşirme olmaları bakımından inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Soyunmalıktan-aralığa girdiğimizde, bu birimin üzerini örten tonozun kemer kavisinin başlangıç noktasında mukarnas dişleri ile hareketlendirme yapılmıştır. Ilıklık biriminde yine kubbe geçişleri mukarnaslar ile dolgulandırılmıştır. Ilıklıktan sıcaklığa geçişi sağlayan dilimli kemerli giriş açıklığında da mukarnas dişleri kullanılmıştır. Bu dişlerin içleri badem ve yaprağı andıran motiflere benzer şekilde profillendirilmiştir. Bu açıklığın dilimli kemerinin iki yanında sıva üzerine kalıp basma tekniği ile meydana getirilen birer adet rozet bulunmaktadır. Bu rozet içinde yuvarlak olarak belirtilmiş bir göbeğin etrafını çarkıfelek şeklinde dolaşan ve göbeği dışta yer alan yedi taç yaprağa bağlayan bir kısım yer almaktadır. Çiçek motifi iki rozet içinde de aynı formdadır.

Sıcaklığa girdiğimizde, sıcaklığın etrafını çepeçevre dolanan yaklaşık 2.50 m. yükseklikteki taş kuşak göze çarpmaktadır. Sonrasında ise sıcaklık ana biriminin kubbesine geçişi sağlayan mukarnaslı tromplar ve kuzeybatı halvetin giriş kemeri üzerindeki kabartma şekilli bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir. Bu bitkisel süslemeler profilli taş kuşak ile geçişler arasında kalan boş bölüme yerleştirilmiştir. Ortada altı geniş ince belli bir vazo ve bu vazo içinden çıkan fakat günümüze çok az bir kısmı sağlam ulaşan çiçekler bulunmaktadır. Vazonun iki yanında ise birer servi ağacı yükselmektedir.

Yapının sıcaklık bölümünde yine kalıp basma tekniği ile meydana getirilmiş süsleme şeritleri yer alır. Bu şeritler oldukça kalın fakat hasarlıdır. Üzerlerinde ise kalıplar ile stilize bitki motifleri oluşturulmuştur.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAYKARA,T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1999.(s.1-9).

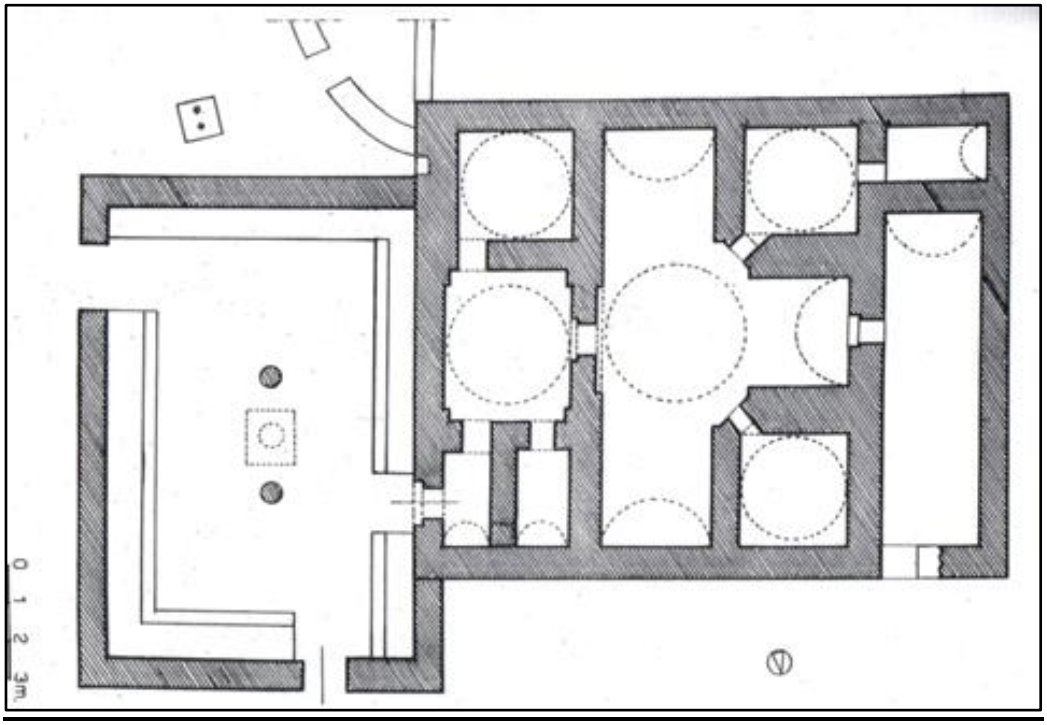
DEMİRALP,Y.-ÇAKMAK,Ş., "Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler (15-17 Ekim 2008),* Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Yayınları, No:98, İzmir, 2010.(s.186-195).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.126-129).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.-WITTEK,P.-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 44- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Plan (R.Duran)

Resim 211- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Külliyenin Kuşbakışı Görünüm (2008 Kazı ve Temizlik Raporundan)

Resim 212- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Batı Cephe

Resim 213- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Kuzey Cephe

Resim 214- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Güney Cephe

Resim 215- Balat II No.lu (İlyas Bey-Büyük) Hamam. Doğu Cephe

Katalog No: 39

İnceleme Tarihi: 24.11.2009/30.05.2010

Resim No: 216-220

Şekil No: 45

BALAT III NO.'LU HAMAM (İLYAS BEY HAMAMI)

Yeri: Balat İlyas Bey Külliyesi içerisinde, cami ve medresenin kuzeyinde, Balat II No.'lu Hamam olarak da adlandırılan Büyük Hamam'ın güneyinde yer almaktadır. İmaret Hamamı ve Küçük Hamam olarak da bilinmektedir.

İnşa Tarihi: Yapıya ait herhangi bir kitabe metni günümüze gelememiştir. Fakat adından da anlaşılabileceği gibi İlyas Bey Dönemi'ne, kısacası XV. yy başlarına tarihlendirilebilir.

Mimarı: Belli değildir.

Banisi: Menteşe Beyi İlyas Bey

Plan Özellikleri: Hamam, güneyinde yer alan ve büyük oranda yıkılmış olan soyunmalık, her biri kare olan fakat bitişik nizamda inşa edildikleri için doğu- batı yönlü uzanan dikdörtgen planlı birim haline gelen ılıklık, sıcaklık ve halvet ile bunların kuzeyindeki dikdörtgen planlı küçük bir su deposu ve külhandan ibarettir(Şek.45).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Moloz taş, kabayonu taş, devşirme kesme taş ve mermer, tuğla, tuğla parçaları ve harç duvar örgüsünü oluşturan malzemelerdir(Res.216). Örgü içerisinde tüm bu malzemeler belli bir sıra takip etmeksizin kullanılmış fakat malzeme yapısından kaynaklanan boşluklar, düzenli olarak her malzeme arasına tuğla parçaları ve harç ile dolgu yapılarak kapatılmıştır. Büyük devşirme taşlar daha çok köşe birleşim noktalarında ve duvarın zemine yakın kısımlarında kullanımı tercih edilmiş parçalardır(Res.217).

İlk olarak bakacağımız birim duvarları büyük ölçüde yıkılmış olan soyunmalık mekanıdır. Soyunmalığın ayakta kalan duvarlarına göre değerlendirecek olursak, bu kısımlarda kabayonu taş, moloztaş ve harç dışında bir örgü malzemesi ile karşılaşmadık. Soyunmalığın girişi güney cephesinde yer alır(Res.219). Giriş açıklığının yer aldığı kısım dışında birimin bütün duvarlarını dolaşan sekiler ve su kanalları bulunmaktadır. Bu sekilerde de soyunmalık biriminin dış duvarlarındaki malzeme tekrarlanmıştır. Soyunmalığın zemini, Büyük Hamam soyunmalığında da olduğu gibi devşirme mermer bloklar ile kaplanmıştır.

Yapıya dıştan bakıldığında en özenli cephe soyunmalığın bulunduğu güney cephesi (Res.220), en özensiz olanı ise Büyük Hamam'ın güney duvarı ile yüz yüze bakan, arada kalan kuzey cephe duvarıdır. Kuzey cephede moloztaş ve küçük boyutlu taş parçaları birbirine harç ile kaynaştırılarak örgü oluşturulmuştur(Res.218). Yapının iç kısmında yine duvarlar sıvanarak düzenlenmiştir. Duvarlar arasından sıcak hava ve su taşımayı sağlayan pişmiş kırmızı toprak borular geçirilmiştir.

Taşıyıcılar: Yapının iç ve dış kısmında herhangi bir taşıyıcı ve destekleyici işlevi olan unsur ile karşılaşılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla sıcaklık ve halvetin üzerini örten kubbelere geçiş pandantifler ile sağlanmıştır.

Örtü: Sadece ılıklık ve su deposunun örtüleri günümüze sağlam ulaşabilmiş, soyunmalık, sıcaklık ve halvet birimlerini örten örtüler yıkılmış durumdadır. Soyunmalık birimine bakan güney duvar üzerinde yer alan hatıl boşlukları bu mekanın üzerini örten üst yapının ahşap düz tavan olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Ilıklık mekanına girdiğimizde üzerinin basık kemerli beşik tonoz olduğunu görüyoruz. Bu tonozun kemeri cephe duvarı üzerinde düzenli görünüm sergileyen kare şeklinde küçük taşlar ile örülmüş. Tonozun tamamı ise tuğla taş malzeme ile örülmüş ve malzeme aralarında ışık sağlamak amacıyla pişmiş kırmızı topraktan yapılan daire şekilli içi boş parçalar yerleştirilmiştir. Tonoz iç kısımdan, duvarlarda olduğu gibi sıvama yoluyla kapatılmış. Fakat bu sıva tabakaları kısmen dökülmüştür.

Sıcaklık ve halvetin üzerini kalan pandantif kalıntılarından kubbeler örttüğünü söyleyebiliriz. Fakat kubbelerin malzemesine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Su deposu ve külhanın üzeri ise yuvarlak kemerli beşik tonoz ile örtülmüştür. Beşik

tonozun malzemesi moloztaş, tuğla ve harçtır. Harç yoğun tabakalar halinde kullanılmıştır.

Taçkapı/Giriş Açıklıkları: Yapıya dışarıdan giriş biriminin güney cephesinin doğu ucunda yer alan açıklık vasıtasıyla sağlanmaktaymış. Günümüzde bu birimle birlikte açıklık da yerle bir olmuş ve formuna, malzemesine dair bir iz bırakmamıştır. Giriş açıklığına dair tek bildiğimiz devşirme yekpare blok mermerden bir eşiği olduğudur. Eşik zeminden bir basamak yüksektir.

Soyunmalıktan-ılıklığa giriş yine zeminden bir basamak yükseklikte eşiğe sahip olup, soyunmalık girişinin tam karşısında yer alacak şekilde güney cephenin doğu ucundan açılmıştır. Fakat diğeri gibi geniş değil, dar bir forma sahiptir. Bu da yıkılmış olduğundan formu ile ilgili bilgi sahibi değiliz.

Ilıklıktan- sıcaklığa, sıcaklıktan- halvete geçiş birimlerin doğu duvarının güney ucunda yer alan açıklıklardan sağlanmaktadır.

Pencere Açıklıkları: Halvetin kuzey duvarının doğu ucundan su deposuna açılan özelliksiz bir kare pencere bulunmaktadır.

Süslemeler: Yapı çok fazla süsleme unsuru içermemektedir. İç duvarların pembemsi sıva ile kapatılması söz konusudur. Süslemeler sıva üzerine kalıp basma tekniği ile oluşturulmuştur.

Sıcaklık biriminde, zeminden 1 m. yükseklikte bir süsleme şeridi oluşturulmuştur. Bu süslemelerin dış çeperini oluşturan daireler çift çizgi ile konturlandırılmış ve iç kısmına bezemeler yapılmıştır. Çok yapraklı bir çiçek motifidir. Bu çiçeğin göbeği gonca gibi kat kat olmuş ve dışta oniki adet taç yaprak ile göbek çevrelenmiştir. Bu motif yanyana tekrarlama yoluyla devam etmiş ve tüm duvarı çevrelemiştir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1999. (s.1-9).

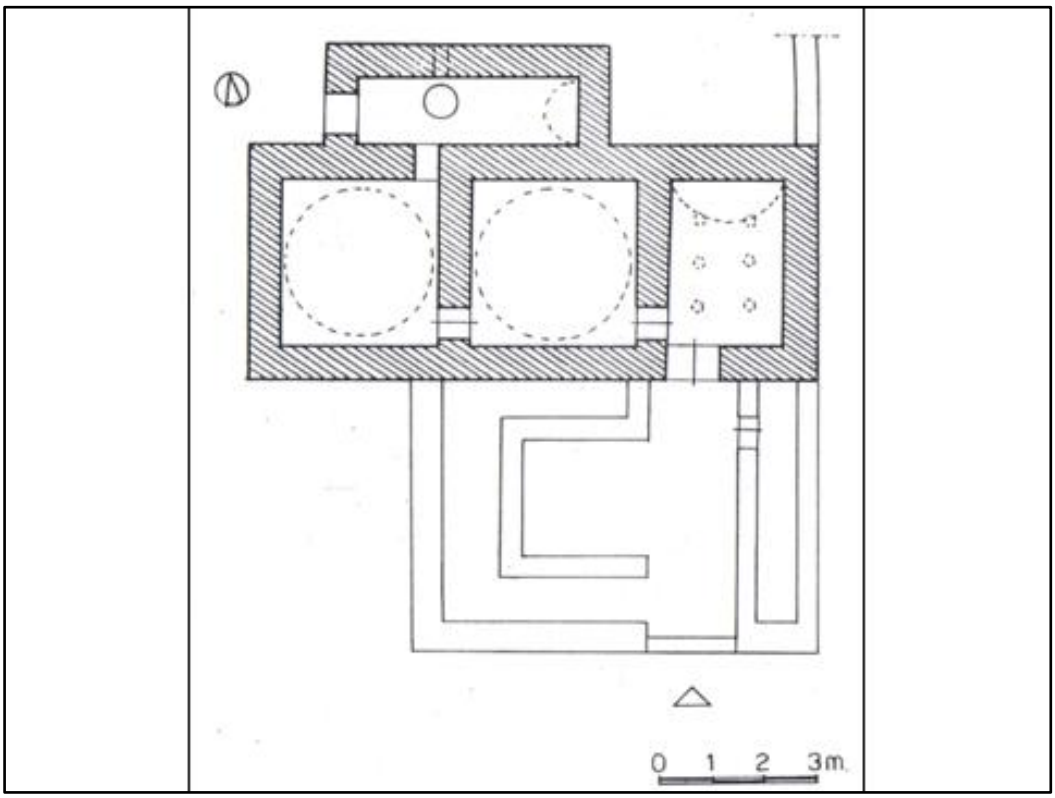
DEMİRALP,Y.,-ÇAKMAK,Ş., "Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *XII. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler (15-17 Ekim 2008),* Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Yayınları, No:98, İzmir, 2010. (s.186-195).

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.(s.126- 129).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.

DURUKAN,A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

WULZINGER,K.-WITTEK,P.-SARRE,F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

Şekil 45- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Plan (R.Duran)

Resim 216- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Batı Cephe

Resim 217- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Doğu Cephe

Resim 218- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Kuzey Cephe

Resim 219- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Güney Cephe

Resim 220- Balat III No.lu (İlyas Bey-Küçük) Hamam. Güney Cephe

Katalog No: 40

İnceleme Tarihi: 02.12.2009

Resim No: 221-223

Şekil No: 46

BEÇİN YELLİ (KEPEZ) HAMAMI

Yeri: Beçin ören yerinin güneydoğusunda, Kepez Mevkii olarak adlandırılan yerde inşa ettirilen külliyenin bir parçasıdır. Caminin batısında konumlandırılmıştır.

İnşa Tarihi: Yapının inşa tarihi, banisi, mimarı ve geçirdiği onarımların bilgisini alabileceğimiz bir kitabe metni günümüze ulaşamamıştır. İ.H.Uzunçarşılı yapıyı Orhan Bey Dönemi'ne tarihlendirmeyi uygun görse de, kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler, yapı üzerinde plan şeması, teknik ve malzeme bakımından yaptığımız incelemeler doğrultusunda ve son olarak yapının Yelli Külliyesi'ne dahil olarak inşa edilmiş olması ve onlarla gösterdiği benzerlikler sebebiyle XIV.yy sonu-XV.yy başlarına tarihlendirilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Banisi: Bilinmemektedir.

Plan Özellikleri: Üç eyvanlı, köşe hücreli hamamlar grubuna dahil edilebilir. Soyunmalık, aralık, ılıklık, sıcaklık, su depoları ve külhandan ibarettir(Şek.46). Batı cephe üzerinde doğu- batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı soyunmalık mekanı bulunmaktadır(Res.222). Mekanın dört bir kenarı sekiler ile çevrelenmiş, bu sekiler üzerinde dikdörtgen kesitli nişlere yer verilmiş ve sadece girişlerin bulunduğu noktalardan kesintiye uğradığı görülmüştür. Soyunmalığın doğu duvarının güney ucundan dar- dikdörtgen planlı aralık mekanına, aralığın kuzey duvarından hela ve traşlık olduğu düşünülen iki bölümlü mekana, doğusundaki girişten ise kare planlı ılıklık mekanına ulaşım sağlanmaktadır. Ilıklık mekanını da güney ve doğu kenarlar üzerinden L biçimli sekiler çevrelemektedir. Duvarlarında küçük nişler yer alır. Ilıklığın kuzey doğusundan sıcaklığa giriş sağlanırken, sıcaklıktan tüm birimlere ulaşımı

sağlayan açıklıklar vardır. Sıcaklığın kare biriminin doğu, batı ve kuzey taraflarında eyvanlar yer alır(Res.223). Yapının kuzeydoğu ucunda L planlı külhan ve su deposu bulunmaktadır.

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapıda, Menteşe Beyliği'nin neredeyse tüm yapılarında kullanılarak klasikleşen inşa malzemesi moloz taş, tuğla, mermer ve grimtırak harç kullanılmıştır. Ana örgü malzemesi moloz taş olsa da, tuğlanın kemerlerde, mermerin ise sıcaklığın zemininde ve yapı girişinin eşiğinde kullanılmış olduğu görülmektedir. Moloz taş örgü malzemesi arasında tuğla ve harç dolgu amacıyla kullanılmıştır. Beden duvarları iç kısımdan yine bir Menteşe klasiği olan grimtırak sıva ile kapatılmış, dış kısımda ise öylece bırakılmıştır(Res.221).

Taşıyıcılar: Taşıyıcı ve destekleyici niteliği olan herhangi bir unsur ile karşılaşılmamıştır.

Geçiş Unsurları: Kubbe geçiş unsurları ile karşılaşılmamıştır.

Örtü: Yapı birimlerinin üzerini kapatan üst örtülerin büyük bir çoğunluğu çökmüş durumdadır. Fakat karşımıza çıkan izlerden ve kalıntılardan yola çıkarak üst örtüler hakkında bilgi vermek zor değildir. Soyunmalık mekanı dikdörtgen plan şeması itibarıyla, duvarlarda tonoz kemer kalıntısı ve kubbe geçiş unsurlarının izlerine rastlanmaması sebebiyle muhtemelen düz bir tavan ile örtülmüş olabileceği düşünülmektedir.

Aralık, ılıklık, köşe odaları, su deposu gibi mekanlar ise kısmen varlığını koruyan tonoz kalıntılarından anlaşıldığı üzere beşik tonozlar ile, sıcaklığın halvetler ortasında kalan kare mekanı ise kubbe ile örtülmüştür. Malzeme bakımından incelendiğinde üst örtüde moloz taşın kullanıldığı ve yüzeylerin içten grimtırak sıva ile sıvanarak kapatıldığı görülmektedir. R.Duran'ın tezinden aldığımız bilgi doğrultusunda bugün varlığını sürdüremeyen moloz taş örgülü tonozların kemerlerinde tuğlanın kullanıldığını öğreniyoruz.

Taçkapı: Giriş açıklığı batı cephesinde doğu- batı yönlü uzanan dikdörtgen planlı soyunmalık mekanının batı cephesi üzerinde bulunmaktadır. Batı cepheyi ortalar vaziyette açılan bu girişten günümüze yekpare kesme taş malzemeli eşik ve yaklaşık 30 cm yüksekliğindeki moloz taş malzemeli yan duvarlar gelebilmiştir. Eşikten

anladığımız kadarıyla çok geniş olmayan bu açıklık, yüksek ihtimalle dikdörtgen bir forma sahiptir.

Süslemeler: Hamam oldukça haraptır. Yapının inşa edildiği dönemden günümüze herhangi bir süsleme unsuru gelememiştir.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

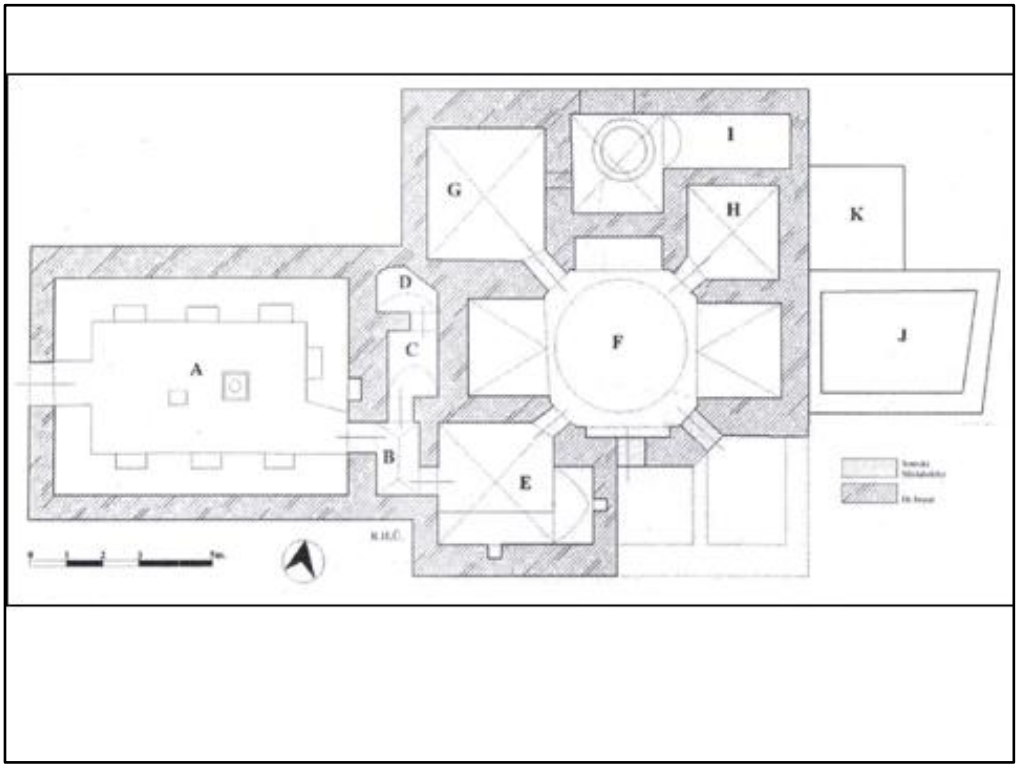
DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi), İzmir, 1995.(s.276- 279).

DURAN,R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002.(s.47-49).

ÜNAL**,** R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.47-49).

ÜNAL**,**R.H.,–V.D., "Beçin 2007 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.XVII/1, İzmir, Nisan-2008.(s.105-149).

ÜNAL**,**R.H.,–V.D., "Beçin 2008 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/2, İzmir, Ekim- 2008.(s.129-170).

Şekil 46- Beçin Yelli (Kepez) Hamamı. Plan (R.H.Ünal)

Resim 221- Beçin Yelli (Kepez) Hamamı. Soyunmalık Mekanı

Resim 222- Beçin Yelli (Kepez) Hamamı. Soyunmalık Mekanı

Resim 223- Beçin Yelli (Kepez) Hamamı. Sıcaklık Mekanı

Katalog No: 41

İnceleme Tarihi: 02/ 12/ 2009

Resim No: 224-226

Şekil No: 47

BEÇİN KONAK (BEY) HAMAMI

Yeri: Beçin Ören Yeri içerisinde Ahmed Gazi Medresesi'nin yaklaşık olarak 80-100 m. kuzeybatısında konumlandırılmıştır.

İnşa Tarihi: Yapının inşa kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Beçin kazısı sonucunda yapının XV. yy'a ait olduğu saptanmıştır. İncelenen kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak ve yapının malzeme ve teknik açısından değerlendirilmesi sonucunda bu tarihlendirmenin oldukça yerinde olduğu kanaatine varılmıştır.

Mimarı: Bilinememektedir.

Banisi: Bilinememektedir.

Plan Özellikleri: "Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip" olarak bilinen ve sıcaklık mekanına göre S.Eyice tarafından Türk Hamam Mimarisi'ne dair yapılan tipolojiye uygun plan şemasına sahiptir. Basit bir yapısı vardır ve küçük ölçeklidir(Şek.47). Batı cephe üzerinde yer alan giriş açıklığı ile kuzey- güney yönlü olarak uzanan dikdörtgen planlı soyunmalık mekanına, oradan ise ılıklık mekanı olmaksızın direkt çift halvetli kare sıcaklık mekanına girilmektedir. Halvetlerin doğusunda ise batıdaki soyunmalık mekanı ile aynı özelliklere sahip bir külhan yer almaktadır(Res.226).

MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİKLERİ:

Duvar Örgüsü: Yapının üst örtüsünde kullanılan malzeme ile ilgili bilgi bulunmasa da, günümüzde kısmen yıkılmış durumda olan beden duvarları klasik Menteşe Mimarisi'ne ait inşa malzemesidir. Ağırlıklı olarak moloz taş malzeme kullanılarak meydana getirilen duvar örgüsünde malzeme aralıklarında derz

boşluklarında tuğla ve tuğla kırıkları ile dolgu yapılmıştır(Res.224). Dış duvarlarda harç ile sıva yapılmamasına rağmen, iç kısımlarda kırmızımtırak sıva ile duvar yüzeyleri kaplanmış(Res.225) ve bunlar üzerine kalıp basma tekniği ile süslemeler yapılmıştır. Cephe duvarlarının köşe birleşim noktalarında ise düzgün kesme taş diyebileceğimiz kadar muntazam olmasa da kabayonu taştan hallice sayılabilecek şekilde yontulmuş taş bloklar kullanılmıştır.

Taşıyıcılar: Yapı içerisinde herhangi bir taşıyıcı unsura ve dış duvarlar üzerinde destekleyici işlevi olan bir mimari unsura rastlanmamıştır**.**

Geçiş Unsurları: Pandantif geçişler üçgen oluşturdukları noktada birer sıra tuğla ile belirginleştirilen hatlara sahiptir. Bu tuğla hat yan duvarlar üzerinde kemerler çizerek devam etmektedir. Tuğla malzeme ile yapılan süsleme aynı zamanda üst örtü malzemesinin tuğla olabileceğini düşündürmektedir.

Örtü: Yapının tüm birimlerine ait üst örtüler günümüze ne yazık ki ulaşamamıştır. Fakat kaynaklardan elde edilen ve yapıda yapılan incelemeler sonucunda batı cephede kuzey-güney doğrultulu olan soyunmalık ya da soğukluk mekanının üst örtüsünün sivriye yakın yuvarlak kemerli beşik tonoz olduğu, sıcaklığa ait çifte halvetin üst örtülerinin pandantif geçişli kubbeler olduğu ve yapının doğusunda yer alan ana birimden daha dar forma sahip olan külhan- ateşlik mekanının, soyunmalığın plan şemasını ve üstünü örten beşik tonozunun tekrarlandığı saptanmıştır.

Taçkapı: Batı cephenin üzerinde yer alan giriş açıklığı beden duvarını ortalar şekilde yerleştirilmiştir. Günümüzde sadece yeri belli olduğu için giriş açıklığının burada olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Çünkü bugün ayakta değildir. Giriş açıklığını elemanları bakımından inceleyemesek de, bu giriş açıklığının direkt olarak içeriye açılıyor olmasının şaşırtıcı bir özellik olduğundan bahsedebiliriz. Hamam yapılarında iç kısmın ısısı korunsun diye her mekanın girişi hava sirkülasyonu olmaması adına birbirine zıt yönde açılıyordu. Buradaki giriş açıklığının önünde yer alan temel seviyesindeki duvar kalıntıları girişe ait bir ön mekan teşkil edebileceği fikrini akla getirmektedir. İçeriye girildikten sonra da yine bu giriş mekanının halvetleri birbirinden ayıran perde duvarlarına yakın kısımlarında yer alan giriş açıklıkları ile de karşılıklı kalması yapının korunaksız oluşunu göstermektedir.

Süslemeler: Yapının dış duvarlarına bakıldığında moloz taş örgünün derz aralığında tuğla malzemenin küçük parçalar halinde ya da kısa olan tarafının dışa gelmek koşuluyla fakat bir bezeme ve ahenk oluşturma çabası olmadan serpiştirildiği

görülmektedir. Dış duvarlarında basit de olsa küçük bir süsleme ögesine rastlamadığımız bu yapının iç kısmında ise zeminden yaklaşık 1.20 m.' lik seviyeye kadar örgü malzemesi üzerini örten kırmızıya yakın pembemsi renkli sıva ve hemen bu sıvanın bitiminden üst örtü seviyesine kadar devam eden açık gri renkli sıva ile karşılaşmaktayız. Bu iki renk duvar üzerinde bir kontrast oluşturmuş ve yapının iç kısmını hareketlendirmiştir. Sıva üzerlerine ise dikkatle bakıldığında kalıp basma yöntemi ile meydana getirilmiş palmet süsleme şeridi göze çarpmaktadır. Duvarın bazı kısımları hasarlı olduğu için göremesek de kalıntılardan yola çıkarak süslemenin duvarı çepeçevre dolaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

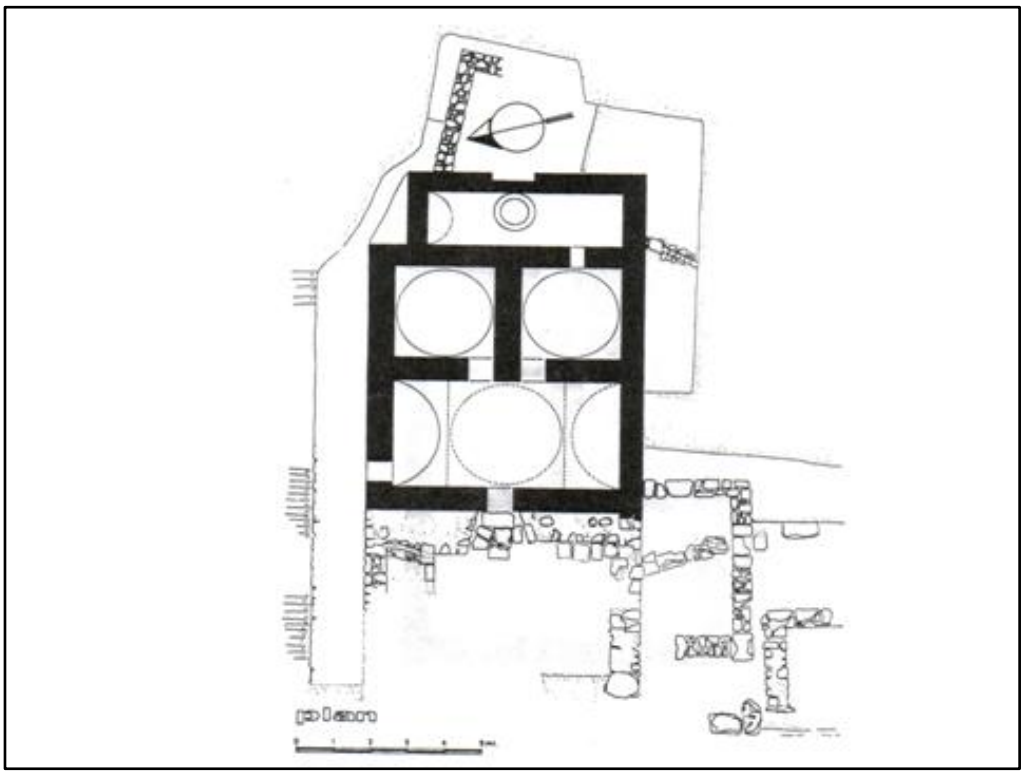
SEÇME BİBLİYOGRAFYA:

AREL,A.,"Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S.I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.(s.86).

DURAN,R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

ÜNAL,R.H., "Beçin 1995 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.IX, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir,1998.(s.134-149).

ÜNAL,R.H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz-2005.(s.30-31).

Şekil 47- Beçin Konak (Bey) Hamamı. Plan (Beçin 1995 Kazı Raporundan)

Resim 224- Beçin Konak (Bey) Hamamı. Soyunmalık Birimi

Resim 225- Beçin Konak (Bey) Hamamı. Soyunmalık İç Kısım

Resim 226- Beçin Konak (Bey) Hamamı. Külhan ve Su Deposu

IV-DEĞERLENDİRME

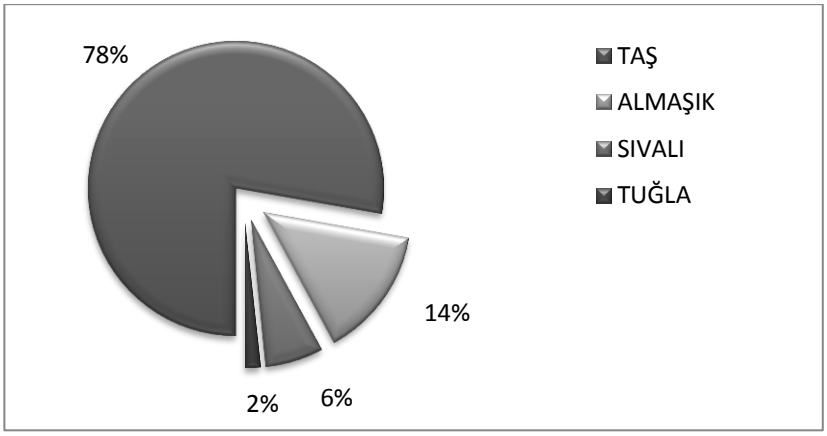
IV. DEĞERLENDİRME

Menteşe Beyliği'ne ait mimari eserlerin konu edildiği bu çalışma kapsamında toplam 41 adet yapı incelenmiştir. Bunlar cami, türbe, zaviye/tekke, medrese, han ve hamamlar olmak üzere 6 ana grupta toplanmıştır. *Değerlendirme* bölümünde yapıların çalışmamızın asıl konusunu oluşturan malzeme kullanımı ve yapım teknikleri başlığı altında duvar örgü teknikleri ve bu örgü içerisinde kullanılan birbirinden farklı malzemeler ele alınarak detaylı bir şekilde irdelenmiştir Bu irdeleme sonucunda Menteşe Beyliği Mimarisi'nde kullanılan malzeme çeşitleri ve duvar örgü yapıları ile ilgili karakteristik denilebilecek özellikler saptanmış ve bunların aktarımı yapılmıştır.

İnsanlar varoldukları ilk günden bu yana diğer temel ihtiyaçlarının yanı sıra korunma ve barınmaya ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacı gidermek için ise yaşam alanları olarak seçtikleri yerleri duvarlar ile çevreleme gereksinimi hissetmişlerdir. Bu duvarlar çoğu zaman doğada varolan kayalardan oluşmuş, insan becerilerini keşfettikten sonra ise yapay olarak kendisi oluşturmuştur.

N. Başgelen'e göre Anadolu Türk mimarlığında dört tür asli duvar yapım tekniği ile karşılaşılır. Tuğla duvar örgüsü, kabayonu duvar örgüsü, tuğla ile taşın belirli bir sistem dahilinde kullanıldığı almaşık duvar örgüsü ve yanaşık derzli örgü. Bunların ayrıca çok sayıda çeşitlemesi, alt türü ve bileşimleri de mevcuttur.[91]

Menteşe Beyliği yapıları incelendiğinde ise; 1. *Taş Örgü Duvar,* 2. *Tuğla Örgü Duvar,* 3. *Almaşık Örgü Duvar* ve 4. *Sıvalı Duvar* olmak üzere dört ana teknik karşımıza çıkmaktadır. Bu ana teknikler ise kendi içlerinde alt başlıklara ayrılmaktadırlar.

Grafik 1- Menteşe Beyliği Yapılarında Duvar Örgü Malzemesinin Kullanım Yüzdeleri

[91] N.Başgelen, Çağlar Boyunca Anadolu'da Duvar, İstanbul 1993, (s.71).

Katalog No	YAPI ADI	YERİ	TARİHİ	DUVAR ÖRGÜ MALZEMESİ						
				TAŞ				ALMAŞIK	TUĞLA	SIVALI
				Kesme Taş	*Kaba Yonu Taş*	*Moloz (Kırma) Taş*	*Mermer Kaplama*			
1	Hacı İlyas Cami	Milas	1330							•
2	Orhan Bey Cami	Beçin	1333			•				
3	Datça Hızırşah Cami	Datça	XIV. yy			•				
4	Ahmed Gazi Cami	Eskiçine	XIV. yy	•	•	•		•		
5	Muğla Ulu Cami	Muğla	1344							•
6	İbrahim Bey (Kırk Merdiven) Cami	Balat	1337-1358			•				
7	Ahmed Gazi (Ulu) Cami	Milas	1378	•	•	•				
8	Turgut İlyas Bey Cami*	Turgut (Leyne)	XIV. yy sonu-XV. yy başı					•		•
9	Balat İlyas Bey Cami**	Balat	1404			•	•			
10	Yelli (Kepez) Cami	Beçin	XV. yy başı		•	•				
11	Anonim Türbe	Eskiköyceğiz	XIII. yy sonu-XIV. yy başı	•	•					
12	Toparlar Köyü Benler Türbesi	Köyceğiz	XIII. yy sonu-XIV. yy başı			•				
13	Ahi İbrahim ve Hızır Bey Türbesi	Eskiçine	XIV. yy başı						•	
14	Menteşe Bey Türbesi	Fethiye	XIII. yy	•		•				
15	Yukarı Mahalle Anonim Türbesi***	Fethiye-Üzümlü	XIV. yy		•	•		•		
16	Günlükbaşı Mekii Anonim Türbe	Fethiye	XIII. yy sonu-XIV. yy başı							•
17	I No.lu Türbe	Beçin	XV. yy sonu-XVI. yy başı			•				
18	II No.lu (Orhan Bey) Türbesi	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•		•		
19	III Nolu Türbe	Beçin	XV. yy			•		•		
20	Ahmed Gazi Zaviyesi	Balat	XIV. yy sonu			•		•		
21	Seymenlik Zaviyesi	Beçin	XIV. yy			•				
22	Mezarlık Zaviyesi	Beçin	XIV. yy			•				
23	Lokman Zaviyesi	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•				
24	Zaviye	Beçin	XIV. yy II. yarısı			•				
25	Ahmed Gazi Medresesi	Beçin	1375-76	•	•	•				
26	İlyas Bey (Karapaşa) Medresesi	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•				
27	İlyas Bey Medresesi	Balat	XV. yy			•				
28	Yelli (Kepez) Medresesi	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•				
29	I No.lu Han (Tiyatro Hanı)	Balat	XIV. yy II. yarısı			•				
30	II No.lu Han (Pireli Han)	Balat	XIV. yy II. yarısı		•	•		•		
31	Üçgöz Han (Deve Damı)	Beçin	XIV. yy II. yarısı			•				
32	Bafa Hanı	Çamiçi/Bafa	XV. yy			•		•		
33	Kızıl Han	Beçin	XIV. yy			•				
34	I No.lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı)	Balat	XIV. yy			•				
35	Kale Hamamı	Beçin	XIV. yy			•				
36	Ahmed Gazi Hamamı (Büyük Hamam)	Beçin	XIV. yy II. yarısı			•				
37	Seymenlik Hamamı	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•				
38	II No.lu Hamam (İlyas Bey/Büyük Hamam)	Balat	XV. yy başı		•	•		•		
39	III No.lu Hamam (İlyas Bey/Küçük Hamam)	Balat	XV. yy başı			•		•		
40	Yelli (Kepez) Hamamı	Beçin	XIV. yy sonu-XV. yy başı			•				
41	Konak (Bey) Hamamı	Beçin	XV. yy			•				
			TOPLAM YAPI: 41	**5**	**8**	**35**	**1**	**9**	**1**	**4**

Tablo 1. Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi[92]

[92] Tablonun 8,9 ve 15 katalog numaralı örnekleri malzeme yapısında görülen farklı dokuların varlığının açıklık getirilmesi sebebiyle (*) ile işaretlenmiştir. *Turgut İlyas Bey Cami'nin doğu ve batı cepheleri çimento harcı ile sıvanarak kapatılmış olup, kuzey ve güney cephelerde taş ve tuğla malzeme kullanımı ile oluşturulan düzenli almaşık sistem örgü görülmektedir. ** Balat İlyas Bey Cami bir pretij yapısıdır. Beden duvarlarında iki faklı inşa malzemesi görülür.Duvarların dıştan görülen yüzü aynı malzemenin (mermerin) farklı boyutlarda olan parçalarının ardışık olarak sıralanmasıyla meydana getirilen almaşık sistemdir. Duvarların iç dolgusu ise moloz taş,tuğla ve harç karışımı malzemedir. ***Fethiye-Üzümlü'de

Tabloya bakılarak (Tablo 1) Menteşe Beyliği'ne ait olan ve XIII- XVI. yüzyıllar arasında inşa ettirilen 41 adet yapının inşa malzemesi açısından değerlendirmesi yapıldığında %78'lik oranla en çok tercih edilen malzemenin taş olduğu görülmektedir. Bu gruba taşın alt başlığında yer alan tüm çeşitleri dahildir. Taş ve tuğladan meydana getirilen almaşık örgü duvar %14'lük oranla ilk grubu takip eden ve en fazla örneğe sahip olan ikinci yapı grubudur. Geriye kalan yapılar içerisinde %6'lık dilimi duvarları sıvalı olduğu için malzemesini göremediğimiz yapılar kapsıyorken, %2'lik oranı tuğla ile inşa edilen Menteşe Beyliği'nin tek yapı örneği oluşturmaktadır.(Grafik 1).

IV. 1. TAŞ ÖRGÜ DUVAR

İlkçağlardan bu yana inşa edilen yapılarda taş, en sert ve en dayanıklı malzeme olarak başrolü oynamıştır. Taşlar bulunduğu (yani elde edildiği) bölgeye göre yapısal olarak birbirinden oldukça farklıdır. Fakat çalışmamız içerisinde yapacağımız gruplandırma taş malzemenin doğada bulunan cinslerine göre değil, işleniş şeklinden yola çıkılarak yapılmıştır. Buna göre düzgün kesme taş, kabayonu taş ve moloz taş olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Fakat işleniş tarzına göre yapılan bu alt gruplamanın yanında, yine önemli bir taş çeşidi olan ve Menteşe Beyliği yapılarında da oldukça fazla karşımıza çıkan mermere de yer vermeyi uygun gördük.

Malzeme kullanım yüzdelerine bakıldığında yüzyıllar boyunca süre gelen mimari geleneğinin bozulmadığı ve yine en yoğun şekilde kullanılan inşa malzemesinin taş olduğu görülmektedir. Yapıların içerisinde bu yüzdelik dilimi oluşturan taş malzeme Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde olduğu gibi düzgün kesme taş ağırlıklı değil, tam aksine yoğun olarak moloz taş kullanımıyla bu seviyeye ulaşabilmiştir. Moloztaş 41 yapıdan 35'inde (%94) karşımıza çıkmaktadır. Bu 35 yapıdan sadece 21'inde tek başına, diğer örneklerde ise kesme taş + moloz taş 1 örnekte (%3), moloz taş + kabayonu taş 4 örnekte ya da kesme taş + kabayonu taş + moloz taş olmak üzere üç malzemenin duvar örgüsünde bir arada kullanıldığı 3 örnek görülmüştür. Kesme taş ve

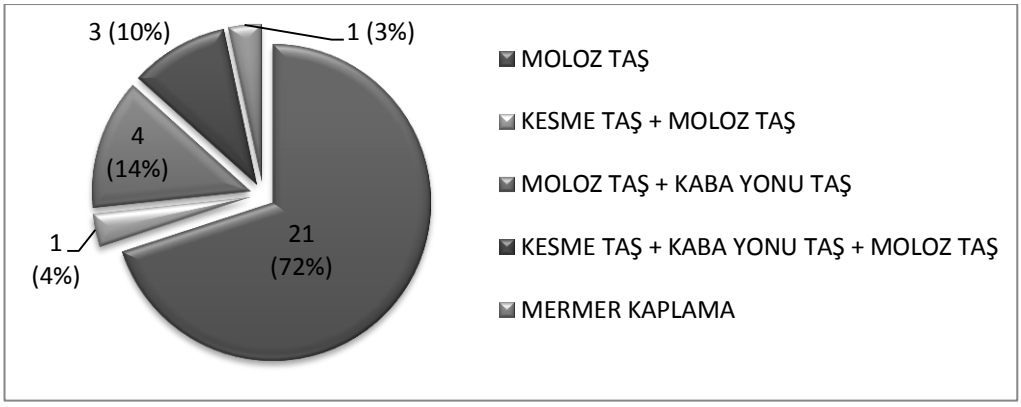
---

bulunan Yukarı Mahale Anonim Türbe'de güney ve batı cephelerde moloztaş duvar örgüsü arasında yer yer tuğla kullanımı ile karşılaşılmıştır. Türbenin kuzey cephesi yanındaki camiye bitişik nizamda inşa edilmesi sebebiyle görülememektedir. Yapının en dikkat çekici yanı ise kabayonu taşların etrafının yatay ve dikey sıralar halinde birer sıra tuğla ile çevrelenmesi ile oluşturulan kasetleme tekniği örgüye sahip doğu cephesidir.

.

kabayonu taşın tek başına kullanıldığı örnek bulunmamaktadır. Sadece tek bir yapı da, o da prestij yapısı olarak inşa ettirilen Balat İlyas Bey Cami'nde mermer kaplama cepheler görülmektedir. Cepheler yanaşık derzli mermer kaplama olarak öne çıksa da, dış cidarlar arasındaki inşa malzemesi moloz taştır.(Grafik 2).

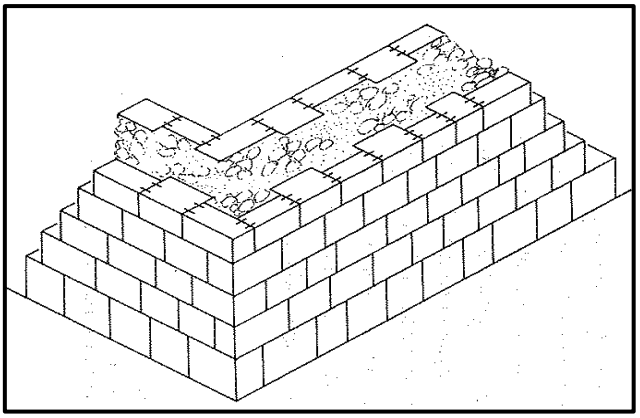
Yaptırılacak olan yapının çeşidine, boyutlarına, yaptırılacağı arazinin konumuna ve durumuna, banisinin kim olduğuna ve yönetimin zenginliğine bağlı olarak bu taşların kullanım alanları değişmektedir. Menteşe Beyliği yapılarında inşa malzemesi olarak en sık karşılaşacağımız taş çeşidi moloz taştır. Bunun yanı sıra moloz taş kadar çok olmasa da diğer taş çeşitlerine de duvar örgüsü içerisinde yer verilmiştir. Bu şekilde taş örgü duvar ana başlığı 4 alt başlığa ayrılmıştır.

Grafik 2- Taş Malzeme Alt Türlerinin Kullanım Yüzdeleri

IV. 1. a. Kesme Taş Örgü Duvar

Düzgün kesme taş malzeme işlenişinin zor olması ve yüksek maliyeti bakımından yapılardaki kaba yonu taş ve moloz taş malzemeye oranla çok daha az kullanılmış olduğu görülmektedir. Tek başına kullanıldığı bir Menteşe yapısına rastlanmamıştır.(Şek.48) Diğer taş çeşitleri ile birlikte kullanımı ile karşılaşılır fakat bu da yüksek bir kullanım oranı değildir. Az kullanılışının sebebi maliyet, işleme ve taşıma zorluğunun yanında biraz da yapılarda ana duvar örgü malzemesi değil de, kaplama malzemesi olarak kullanılmış olabilme ihtimaline bağlanabilir.

Şekil 48– Kesme Taş Duvar Örgüsü (İ.A. Kolay)

Menteşe Beyliği'ne ait yapılar içerisinde düzgün kesme taş malzemenin kullanıldığı iki örnekten bahsedebiliriz. Bunlardan biri Beçin'de yer alan ihtişamlı Ahmed Gazi Medresesi, diğeri ise Fethiye'de bulunan Menteşe Bey Türbesi'dir. Bu iki yapıda kesme taş malzeme her ne kadar kullanılmış olsa da, tüm cephelerde değil sadece tek cephede karşımıza çıkar. Beçin Ahmed Gazi Medresesi'nin güney cephesi üzerinde (ki bunlarda onarım sonrasında orjinalliğini yitirmiş) ve Fethiye Menteşe Bey Türbesi'nin görebildiğimiz tek cephesi olan kuzey yöndedir.

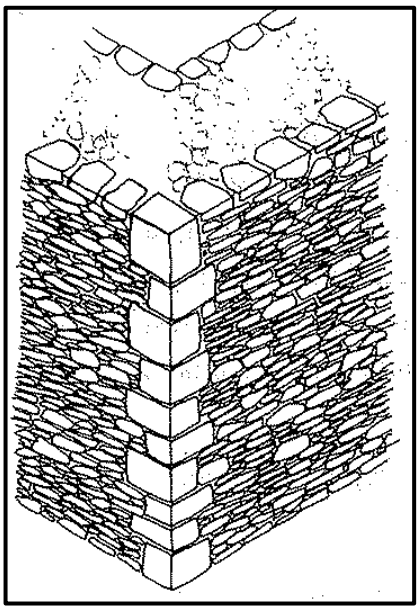
Duvarlarda çeşitli örgü teknikleri kullanılmıştır. Beyler tarafından yaptırılan veya onların türbeleri olan, özen gösterilerek inşa edilen yapılardan, iç ve dış yüzeylerde kesme taş arası moloz taş dolgudan oluşan geleneksel Batı Anadolu duvar yapımı ile karşılaşmaktayız.[93]

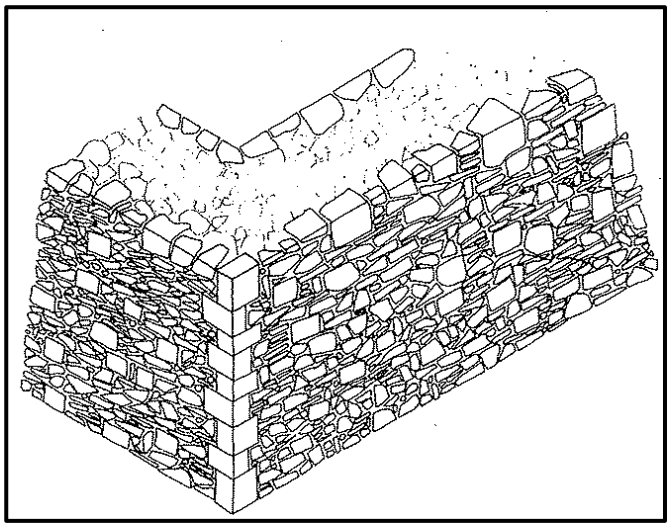
Menteşe Beyliği yapılarında moloz taş malzeme kullanımı oldukça yaygındır. Fakat duvarların bu denli estetikten uzak bir şekilde yığma duvarlar halinde çıplak bırakılması kafa karıştırıcı bir durumdur. Bu kafa karışıklığı bizi duvarların daha öncesinde iç ve dış kısımdan kesme taş kaplı olma ihtimaline yönlendirmektedir. Özellikle Başkent Beçin'de bulunan yapıların bir başkentin ihtişamına yakışmayan estetikten yoksun görünüme sahip bu duvarlar belki de sadece iç ve dış kısımda yer alan düzgün kesme taş örgünün arasındaki moloztaş, tuğla kırıkları ve harç karışımından oluşan dolgu malzemesiydi. Eğer bu şekilde olsaydı yapının etrafında muhtemelen kesme taş malzeme kalıntıları olacaktı diye düşünsek de, daha önce inşa edilen yapılar terk edildiğinde bir sonraki yerleşme sahibi tarafından bu malzemeler kullanılabilir. Beçin'de yeni kurulan bir yerleşme olmasa da, kale içerisinde yapılan bazı evlerin

[93] İ. Aktuğ Kolay, Batı Anadolu'da 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikl eri, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, No: 179, Ankara, 1999.(s.23)

inşasında bu malzemelerden istifade edilmiş olabilir. Bu durum şimdilik sadece cevapsız bir soru olarak kalacak ve merak uyandırmaya devam edecektir.

Kesme taşın kaplama malzemesi olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda kesin bir bilgi sahibi olamasak da, kesme taşın Menteşe Beyliği yapılarında kullanıldığı en önemli kısım dış cephelerde köşe birleşim noktalarıdır. İki cephenin birbiriyle kesiştiği noktada *rustik* düzenleme adı verilen yatay olarak bir içe bir dışa gelecek şekilde girintili ve çıkıntılı yerleştirilen kesme taş malzemenin kullanımı açıkça görülebilmektedir. Menteşe Beyliği yapılarında bu bir gelenek haline gelmiş olmalıdır ki, Menteşe ustaları bu uygulamayı neredeyse tüm yapılarda (özellikle Balat ve Beçin'de) aksatmadan devam ettirmişlerdir. Bu uygulama hem cephe köşelerine bir hareketlilik kazandırmış hem de cephe köşelerinde sağlamlık oluşturmuştur.

Şekil 49- Priene, At Burgaz Kalesi (İ.A.Kolay) **Şekil 50**- Beçin Kızıl Han (İ.A.Kolay)

IV. 1. b. Kaba Yonu Taş Örgü Duvar

Kaba yonu taş malzeme estetik açısından bakıldığında ortalama bir malzemedir. En önemli özelliği taşı yontmak, bir şekle sokmak amacıyla kesme taşta olduğu kadar çok uğraşılmasının gerekmeyişi ve bu taşların yine de duvarın örülmesi sırasında üst üste konduğu zaman dengeli, düzgün hatlar oluşturması ve sağlam bir örgü elde edilmesidir.

Batı Anadolu'da Roma Dönemi'nden başlayarak görülür. Roma Dönemi'nde kabayonu taş örgü duvarlarda yüzeyleri ya sıvanmış ya da mermer plak kaplanmıştır.

Bizans devrinde ise kalelerde çıplak bırakılan duvar yüzeyi, diğer yapılarda sıvanmış veya mermer plak kaplanmıştır.[94]

Menteşe Beyliği yapılarında moloz taş malzemeden sonra en çok kullanılan malzeme olması bakımından önemlidir. Neredeyse tüm yapılarda su basman adı verilen zeminden yaklaşık 1 m. yüksekliğe kadar olan kısımda bu malzeme yerleştirilerek yapıların beden duvarları sağlamlaştırılmış ve dıştan gelecek rutubete karşı daha dirençli hale getirilmiştir. Kabayonu taş formunda karşımıza çıkan malzemelerin bir kısmı devşirme blok taşlardır. Daha küçük ebatlı olan parçalar duvar örgüsü içerisinde kendilerine rahatlıkla bir yer edinebiliyorken, bu bloklar oldukça iri ve duvar içinde tutarsız bir görünüm sergilemektedirler.

Kabayonu taş malzemenin yoğun olarak karşımıza çıktığı Menteşe Beyliği yapıları arasında Eskiçine Ahmed Gazi Cami, Balat İbrahim Bey Cami, Milas Ahmed Gazi Cami, Turgut İlyas Bey Cami, Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe, Balat Ahmed Gazi Zaviyesi, Beçin Ahmed Gazi Medresesi, Balat İlyas Bey Medresesi, Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı ve Balat II No.lu Hamam yer almaktadır.

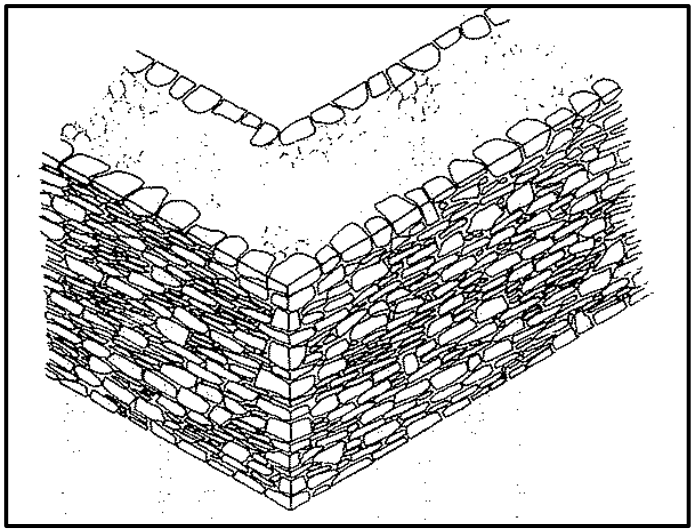
IV. 1. c. Moloz Taş Örgü Duvar

Menteşe Beyliği yapılarında her yapıda karşılaştığımız tek malzeme moloz taştır. Moloz taş malzemenin bu kadar yaygın olarak kullanılmasının sebebi temin edildiği araziden alınıp, üzerinde hiçbir işleme gerek kalmadan kullanılabiliyor olmasıdır. Yapılarda iki şekilde kullanımı ile karşılaşılmıştır. Biri ana örgü malzemesi olarak, diğeri ise çift cidarlı duvar içerisinde dolgu malzemesi olarak kullanımıdır.(Şek.51).
Moloz taş malzeme 41 yapıdan 35'inde kesme taş, kabayonu taş ve tuğla ile birlikte kullanılırken, bu malzemenin tek başına örgü içerisinde kullanıldığı 21 örnek görüyoruz. Moloz taş malzemenin kullanıldığı yapılar arasında Beçin- Orhan Bey Camii, Datça- Hızırşah Camii, Balat- İbrahim Bey Camii, Beçin- Yelli (Kepez) Cami, Köyceğiz- Toparlar Köyü Benler Türbesi, Beçin- I No.lu (Anonim) Türbe, Beçin- II No.lu Türbe (Orhan Bey Türbesi), Beçin- III No.lu (Anonim) Türbe, Beçin- Seymenlik Zaviyesi, Beçin- Mezarlık Zaviyesi, Beçin- Lokman Zaviyesi, Beçin- Zaviye, Beçin- Ahmed Gazi Medresesi, Beçin- İlyas Bey Medresesi, Beçin- Yelli (Kepez) Medrese, Beçin- Üçgöz (Karapaşa) Hanı, Beçin- Kızıl Han, Balat- I No.lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı), Beçin- Kale Hamamı, Beçin- Ahmed Gazi Hamamı, Beçin- Konak Hamamı, Balat- II No.lu Hamam (İlyas Bey Hamamı), Balat- III No.lu Hamam (İlyas Bey Hamamı), Beçin- Yelli (Kepez) Hamamı ve Beçin- Seymenlik Hamamı bulunmaktadır.

[94] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.18).

Moloz taş örgü duvarlarda köşeleri sağlamlaştırmak amacıyla iyi işlenmiş taştan bir sıra düşey örgü kullanımının ilk örneği Bizans Dönemi yapılarından Priene yakınındaki Atburgaz Kalesi (12. yy) duvar örgüsünde görülmektedir.(Şek.49) Bu teknik daha sonra diğer beylikler tarafından da 14. yy'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[95] Menteşe Beyliği'nin önemli yerleşmelerinden biri olan Balat, Priene adı verilen ve bu yapının bulunduğu antik kente oldukça yakın olması bakımından bu yapının Balat'taki yapıların inşasında çalışan mimar veya ustalara ilham kaynağı olabilme ihtimali oldukça yüksektir.(Şek.50).

Yukarıda beden duvarları köşelerinde kesme taşlar kullanılarak oluşturulan rustik düzendeki örgünün aynı coğrafyada yer alan uygarlıkların kültürler arası etkileşiminin bir ürünü olduğunu söylesek de, bu kullanım kültürler arası etkileşimden çok mimari bir zorunluluktur. Mimarinin gelişmeye başladığı ilk çağlardan bu yana, bu tekniğin yüzyıllar boyunca süregelmesinin sebebi yapıların duvarlarında köşe noktalarının diğer kısımlardan daha fazla dış etkenlere açık olmasıdır. Taş malzemenin sertliği ve dayanıklılığından köşe noktaları sağlamlaştırmak amacıyla kullanılmış ve bu kısımların zarar görmesi engellenmiştir.

Şekil 51– Moloz Taş Örgü Duvar (İ.A.Kolay)

[95] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.20).

M.Ö. 4. yy'dan itibaren en erken örneklerine rastladığımız ve Hellenistik Dönem'de de yapılarda kullanılmaya devam eden çift cidarlı duvar örgüsüne sahip yapılar Menteşe Beyliği mimarisinde de görülmektedir.

Romalılar, Yunanlıların mimarlık teknolojilerindeki açmazı, yeni duvar örgüleriyle aşmışlardır. En önemli buluşları, çift cidarlı duvar sistemidir. Bu teknikte duvarın iki cidarı arasında bırakılan boşluk çeşitli dolgu malzemeleriyle dolgulandırılmıştır.[96] Çift cidarlı duvarın iç ve dış yüzeyleri çeşitli örgü teknikleriyle gerçekleştirilebilir.[97]

Moloz taş, düzgün kesme taş ve kabayonu taş kadar kaliteli ve estetik görünüme sahip olmadığı için ve ayrıca duvar örgüsünün oluşturulması uzun zaman aldığı için moloz taş özellikle dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Duvarların dış yüzeyleri kesme taş ve kabayonu taş ile örülerek hem dayanıklılığı arttırılmış hem de araları moloz taş malzeme ile dolgulandırılarak iyice sağlamlaştırılması amaçlanmıştır.

Fakat Menteşe Beyliği yapılarında bu malzemenin duvar örgüsünü oluşturmada ana malzeme rolünü oynamıştır. Balat, Beçin gibi büyük Menteşe kentlerinin yanı sıra yapılar birer ikişer varlık gösterdiği Fethiye, Eskiköyceğiz, Köyceğiz gibi merkezlerde de moloz taş malzemenin yoğun olarak karşımıza çıkması dikkat çekicidir.

Kesme taş duvar örgülerinden bahsettiğimiz bölümde de değinmiş olduğumuz bir başka ihtimal ise moloz taş örgünün daha düzgün forma sahip başka bir malzeme ile iç ve dış kısımdan kaplanarak oluşturulan çift cidarlı duvar tekniğinde dolgu malzemesi olarak kullanılmış olmasıdır.

Yapılardan bazılarının iç kısımlarında duvar örgüsünün gerek düzgün bir görünüm oluşturmak gerekse üzerine basmakalıp ya da kazıma tekniğiyle süslemeler yapmak amacıyla sıva ile kapatılmış olduğunu görüyoruz. Bu örneklerin ağırlıklı olarak hamamlar olduğunu da söyleyebiliriz. Fakat Beçin'de yer alan Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi'nin günümüze ulaşan kalıntılarından yola çıkarak buralarda da sıva yapıldığını söylemek mümkündür. Yapıların iç kısımlarının bu şekilde olması akla bir fikir daha getirmektedir. O da bu yapıların iç kısımlarında duvar örgü malzemesinin üzerinin düzgün bir görünüm yaratmak amacıyla sıva ile kapatılması uygulamasının dış duvarlarda da yapılıyor olabileceğidir. Günümüze ulaşan örneklere bakıldığında dış cepheler üzerinde sıva kalıntısına rastladığımız herhangi bir yapı olmaması, sıvanın sert hava koşullarından çabuk etkilenen ve rutubete fazla dayanıklı olmayan bir malzeme

[96] N.Başgelen, a.g.e., (s.57).
[97] N.Başgelen, a.g.e., (s.58).

olduğu için dökülmüş ve ufalanma yoluyla toprağa karışmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bu şekilde bir düşüncenin yanı sıra bu yapılardan bazılarında örneğin; Eskiçine Ahmed Gazi Camii ve Milas Ahmed Gazi Camii gibi yapıların duvarlarında alt kısımlarda düzgün malzeme ile oluşturulan almaşık tekniğin kullanılması fakat üst kısımlarda sonradan yapılan onarımlardan günümüze ulaşan moloz taş malzemeli örgü söz konusudur. Onarımlar ile sonradan bozulan kısımları değerlendirmeye katmadığımız zaman bu şekilde düzenli örgüye sahip olan yapılarda duvarların sıvalı olma ihtimali oldukça düşüktür. Moloz taş örgülü duvarlarda bu ihtimal yüksek olsa da, düzenli örgü dokusuna sahip yapılarda bu ihtimal söz konusu değildir. Eğer bu şekilde olsaydı duvar örgüsünü oluşturmak için bu kadar özenli malzeme kullanımına gerk duyulmazdı. İlk inşa da varolup olmadığını kanıtlamak için yeterli bulguya sahip olmadığımız sıva uygulaması hakkında ortaya attığımız bu görüşün Menteşe Beyliği Mimarisi'nin moloz taş örgü duvarlı örneklerine dair bir soru işareti olarak kalmasına sebep olmuştur.

Moloz taş malzeme ile örülmüş olan beden duvarlarının köşe birleşim noktalarına bakıldığında kesme taş veya kabayonu taş malzemenin bir sıra yatay olarak rustik düzenlemede yerleştirildiğini görüyoruz. Bu düzenlemenin görüldüğü örnekler arasında Beçin Yelli (Kepez) Cami, Beçin II No.lu (Orhan Bey) Türbesi, Balat Ahmed Gazi Zaviyesi, Beçin Ahmed Gazi Medresesi, Balat İlyas Bey Medresesi Balat I No.lu (Tiyatro) Hanı ve Bafa Gölü – Bafa Hanı yer almaktadır.

Bu malzeme moloz taş örgünün seviyesinden dışa taşıntı yapmamakta aynı hizada fakat köşelerde örgüye katkıda bulunmaktadır. Bu şekilde hem köşelerin sağlamlaştırılma yoluna gidildiği hem de sade formlu bir süsleme oluşturulduğu kanaatindeyiz. Bu rustik düzenleme ile yerleştirilmiş olan taşlar, duvar örgüsünün ana malzemesinin moloz taş olduğunu düşünürsek yerinde bir uygulama olmuştur denilebilir. Peki ya bu moloz taş malzemenin dolgu olarak kullanıldığını ve üzerinin ya kesme taş, kabayonu taş veya mermer gibi malzemelerle kaplandığını ya da sıva yoluyla kapatıldığını düşünürsek o zaman tüm yapıların köşelerinde böyle bir uygulamaya gerek var mıydı? Bu uygulamanın yapımındaki amaç neydi? Süsleme amaçlı yapıldıysa neden moloz taş örgüden taşıntı yaparak kaplamaların dışına gelecek şekilde ayarlanmadı? gibi sorular da ortaya çıkacaktır. Bu sorulara karşılık yapıların duvarlarının daha önce sıvanmış olabilme ihtimali, bir kaplama malzemesi ile kapatılmış olma ihtimalinden daha yüksektir. Dolayısıyla birbirini fazla desteklemeyen bu malzeme kullanımı tüm bu soruların cevaplarını geçmişinde gizlemektedir. Ortaya atılan görüşlerin

desteklenebileceği yeterli veri bulunmadığı sürece bunlar birer soru işareti olarak kalmaya devam edecektir.

IV. 1. d. Mermer Örgü Duvar

Prestij yapılarının hemen tümünde 12. yy'dan başlayarak yanaşık derzli kesme taş duvar örgü teknikleri uygulanmıştır. Tekniğin özelliği, örgüyü oluşturan blokların düzgün dik açılı biçimlerde oluşu ve aradaki harcın gözükmesine olanak vermeyecek kadar sıkı bir yanaşık düzende örülmeleridir.[98] Balat İlyas Bey düzgün kesilmiş, yanaşık derzli, dıştan mermer kaplama duvarlarıyla tam da bu tekniği temsil eden en güzel örneklerden biridir.

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Anadolusu'nda mermer, kaplama malzemesi olarak hiç denecek kadar az kullanılmıştır.[99]İlyas Bey Cami beden duvarları mermer kaplama olan önemli ve ender örneklerdendir. Menteşe Beyliği'nin gücünü kanıtlamak amacıyla İlyas beyin inşa ettirdiği bir prestij yapısıdır. Anadolu topraklarında karşımıza çıkan nadir örneklerden olan bu yapı Menteşe Beyliği Mimarisi içerisinde de bu tip beden duvarlarına sahip, özenli işçiliğe sahip tek örnek olması bakımından önemlidir.

Tüm beyliklerin en önemli yapılarında duvarların iç ve dış yüzeyleri kesme taş arası moloztaş ve harç dolgu tekniği kullanılmaktadır. Bu yapılarda iç ve dış yüzeyler genellikle ince derzli iyi işlenmiş mermer kesme taş ile örülmüştür. Balat İlyas Bey Cami (1404), Milas Firuz Bey Cami (1394), Birgi Ulu Cami (1312), Selçuk İsa Bey Cami (1374), Kütahya Vacidiye Medresesi (1314-1315), Bergama Ulu Cami (1399)[100] bu gruba dahil edilebilecek örneklerdendir.

IV. 2. TUĞLA ÖRGÜ DUVAR

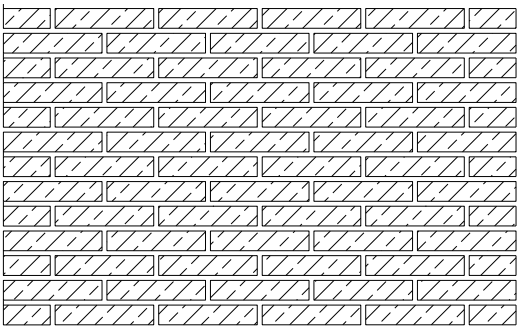
İlk olarak M.Ö. 6. yy'da Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır.[101] Tuğla kil, killi toprak ve balçığın belirli oranlarda karıştırılarak bu karışımlara silis kumu ve su eklenerek, kalıplanması, kurutulması ve belirli ısıda pişirilmesiyle elde edilen duvar örgü malzemesi. Romalı Mimar Vitruvius'a göre tuğlalar şekillerine göre isimlendirilmekteydi. Bunlar; I. Dikdörtgen ve büyük olan Lydia Tipi. II. Kare, küçük ve ince olan Tetradoron. III. Kalın ve büyük olan Pentadorondur. Yunanlılar tuğlayı Diadochlar (İskender'in halefler) Dönemi'nden (M.Ö.320-280) önce kullanmamışlardır. Romalılarca kullanımı da Sulla'nın zamanındadır ve ancak imparatorluk devrinden

[98] N.Başgelen, a.g.e., (s.73).
[99] N.Başgelen, a.g.e.,(s.83).
[100] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.25).
[101]Secda Saltuk, "Tuğla" Maddesi, Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, 1989.(s.185).

sonra gerçekleşmiştir. M.S. 1. yy'da, hamamlarda kullanılan disk şeklindeki tuğlalar ise M.S. 2. yy'da ortaya çıkmıştır. Roma çağında fırınlarda pişirilirdi. Roma tuğlaları üzerinde ekseriya o tuğlayı yapanın işareti ve eğer askerler tarafından yapılmışsa o askeri kıtanın ismi yazılı bulunur. Bir binanın inşa tarihini bulmak için bu isim ve işaretler önemlidir. Bunların ilklerindeki yazılar kısa, sonrakilerde daha uzundur.[102] Tarihlemede bu isim ve işaretler önem taşımaktadır. Antik Roma'da kemer, tonoz ve kubbe yapımında kullanmışlardır.[103]

Roma Dönemi'nden başlayarak duvarda tuğla malzeme kullanımı ile karşılaşmaktayız. Tuğla her ne kadar yapılarda taşın yanında 2. derecede bir malzeme olarak karşımıza çıkmakta ise de, kuzeyde Bergama Kızılavlu'da duvar örgüsünde tek malzeme olarak; Geç Roma Dönemi'nde Efes ve Sardis'te tuğla taş almaşık örgüde ve güneyde Priene, Milet ve Heraklia'da kabayonu taş örgü duvarda derzlerde harç içinde iri kırıklar halinde kullanılmıştır. Nitekim Geç Roma Dönemi'ndeki bu kullanım şekli Bizans Dönemi'nde de aynı yörelerde izlenmiş ve Türk Dönemi'nde de sürdürülmüştür.[104]

Batı Anadolu'da Roma Dönemi'nde tuğla örgü duvar yalnız M.S. 2. yy'da yapılmış olan Bergama'daki Kızılavlu'da ve Efes'teki Celsus Kütüphanesinin üst katında görülmektedir. Buradaki tuğla duvar her ne kadar dıştan Roma örgü tekniğini andırsa da, iç kısımda harçlı moloz taş dolgu, dışı tuğla örgü kaplama yerine tüm duvar kalınlığınca tuğla kullanılarak örülmüştür. Bizans Dönemi'nde de sırf tuğla ile örülmüş duvara az rastlamaktayız. Tuğla örgü erken Bizans dönemine tarihlenen Efes'teki Meryem Kilisesi Vaftizhanesi ile Sicoholastikia ve Büyük Liman hamamlarının bu dönemde eklenen bölümlerinde görülmektedir.[105]

Şekil 52- Tuğla Örgü Duvar

[102] Secda Saltuk, ay.es.ay.y.
[103] T.Tekçam,Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, 2007.(s.235).
[104] i.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.15).
[105] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.22).

Kuzeye doğru çıkıldıkça Saruhanoğulları ve Karesioğulları Beylikleri yapılarında taşın yanısıra tuğla kullanımı ile karşılaşmaktayız.[106] Güneydeki Menteşeoğulları ve Aydınoğulları Beyliği yapılarında ise, muhtemelen civarda bulunan ve Türkler tarafından kullanılmayan Bizans yapılarından toplanan tuğlalar derzlerde harç içinde iri, kırık parçalar halinde kullanılmıştır. Bu kullanılışın zamanla bazı dekoratif biçimlere yol açtığı da düşünülebilir.

Tuğla duvar örgüsü (Şek.52) daha çok İran'da Büyük Selçuklulara ait yapılarda kullanılmıştır. Bu geleneği Anadolu'ya taşıyan yine Büyük Selçuklulardan etkilenen Orta Asya göçmenleridir. Selçuklular ve çok kısıtlı ölçüde Beylikler Dönemi'nde uygulanmıştır. Daha sonra Osmanlı'da da kullanımı oldukça yaygınlaşan bu örgü sisteminin Menteşe Beyliği mimari yapıları arasında tuğla duvar örgüsüne sahip olan tek bir yapı bulunmaktadır, o da Eskiçine'de Ahi İbrahim ve Hızır Bey Türbesi'dir. Bu yapıda sadece kuzey cephede yer alan kemer ve duvarların tamamı, diğer cephelerde ise alt kısımlarda devşirme blok mermerler su basman seviyesine kadar kullanılmış onun üzerine tuğla malzeme ile devam edilmiştir. Tuğla malzemelerin arası 1/3 oranında kalınlığa sahip harç tabakası ile kaplanmıştır. Bu yapı yakın zamanda geçirdiği onarımlar sonrasında aradaki harç tabakası üzerine çimento harcı kaplanarak orijinal dokusunu bu anlamda yitirmiştir.

Yapıların genelinde kullanılan tuğla malzemeden bahsedecek olursak, bu malzemenin büyük bir çoğunluğu çevredeki yapılardan toplama yoluyla elde edilmiştir. Hepsinin ebatları birbirinden farklıdır. Malzeme şekilsizliğinden doğan boşluğu kapatmak amacıyla kullanılmışlardır. Sadece Eskiçine Ahi İbrahim ve Hızır Bey Türbesi'nde ve Beçin Ahmed Gazi (Büyük) Hamam da özel üretim tuğla malzeme kullanılmıştır. Bu yapılarda kullanılan tuğlaların en, boy ve yükseklik ölçüleri tek bir örnektir. Dolayısıyla tuğla örgü bu iki örnekte daha düzenli bir görünüm sergilemektedir.

Bu yapı dışında Menteşe Beyliği yapılarında inşa malzemesi olarak çok fazla tercih edilmeyen tuğla malzeme kullanımı 3. grup olarak adlandırdığımız almaşık duvar örgü sistemine dahil edilmiştir. Bu kısımda değil, ait olduğu başlık altında detaylı bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Tuğla duvar Osmanlı Dönemi'nde ancak 18. yy'da bir oranda yaygınlık kazanacak, ama Batılılaşma Dönemi'ne, hatta 19. yy'ın ikinci yarısına dek önemli bir

[106] i.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.23).

konumda olmayacaktır. Selçuklu Dönemi'ndeki kullanım yaygınlığı İran geleneğinin o dönemdeki yoğun etkileriyle açıklanabilir.[107]

IV. 3. ALMAŞIK ÖRGÜ DUVAR:

Almaşık duvar, kuşkusuz, Bizanslılardan öğrenilmiş bir tekniktir. 14 ve 15. yy Osmanlı mimarlığında çok yaygın biçimde kullanılmış.[108] "İki veya daha çok şeyin sıra ile değiştirilerek kullanılması" anlamına gelen *almaş* sözcüğünden türeyen *almaşıklık* deyimi, duvar yapımında:

1. Farklı malzemenin,

2.Aynı malzemenin, farklı büyüklükte ya da farklı renkte ardarda kullanılması ilişkisini tanımlamaktadır.[109]

Almaşık duvar, M. Sözen ve U. Tanyeli tarafından "aşağıdan yukarıya doğru ardışık olarak sıralanan farklı malzeme dizileriyle oluşturulmuş duvar"[110] olarak tanımlansa da, almaşıklık, aşağıdan yukarıya doğru olduğu gibi, yukarıdan aşağıya, soldan sağa ya da sağdan sola doğru da olmaktadır. Almaşıklığın başlıca iki türü vardır; aynı malzeme almaşıklığı ve farklı malzeme almaşıklığı[111]. Bunlardan birincisinde aynı tür malzemenin farklı büyüklük ve renk özelliklerine göre tekrarlanarak kullanımı söz konusudur.

Aynı malzeme almaşıklığı başlıca renk ve büyüklük almaşıklığı şeklinde görülür. Almaşık duvar örgüsü taş/taş almaşıklığı olarak Antik dönemden, M.Ö. 4.yy'dan bu yana görülmektedir. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde çok rastlanan çeşitli düzenlerde (1/1, 1/2 v.b.) taş/taş almaşıklığı Bizans Dönemi yapılarından yalnız Manisa Yoğurtdöken Kalesi'nde 1/1 oranında kullanılmıştır.[112] İki veya daha fazla farklı renkte taş blokların sıralar halinde belirli bir sistem dahilinde tekrarlanarak duvar örgüsünde kullanımına renk almaşıklığı, farklı boyutlardaki taş blokların sıralar halinde belirli bir sistemle tekrarlanarak duvar örgüsünde kullanılmasıyla meydana getirilen almaşıklığa büyüklük-küçüklük almaşıklığı denir. Farklı malzeme almaşıklığı ise, aynı duvar örgüsünde en az iki farklı malzemenin dönüşümlü olarak tekrarı ile oluşturulan almaşıklık türüdür. Bu tür en çok tuğla ve taş sıralarıyla yapılan duvar örgüsü şeklindedir.

---

[107] N.Başgelen, a.g.e.,s.71.
[108] N.Başgelen, a.g.e.,s.73.
[109] A.Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları II,* İstanbul, 1970.(s.136).
[110] M.Sözen-U.Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2003, (s.18).
[111] Ayrıntılı bilgi için bkz. A.Batur, ay.es.ay.y.
[112] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.18).

Almaşık Duvar örgüsünde aynı malzemenin almaşıklığı ve iki ayrı malzemenin almaşıklığı olmak üzere her iki almaşıklık türü de kullanılmıştır. En çok kullanılan taş/taş almaşık örgüdür. Daha önce değindiğimiz kesme taş kaplama duvar örgü tekniğinde örülmüş duvarlarda, çoğunlukla 1/1 düzeninde kullanılan almaşıklık bazı yapılarda düzensiz olarak uygulanmıştır. Birkaç örnekte karşılaştığımız tuğla/taş almaşık örgüde ise tuğla ve kabayonu taş çoğunlukla 1/1 düzeninde kullanılmıştır. İki ayrı malzemenin almaşık sıralar halinde duvar örgüsü içinde kullanımı ile bu sıralar duvar örgüsü içinde bağlayıcı (sağlamlaştırıcı) bir görev de üstlenirler.[113]

Balat İlyas Bey Cami farklı boylarda fakat aynı malzemenin kullanımıyla yapılan almaşık duvar örgüsüne bir örnek sayılabilir. Burada da mermer kaplamalar bir sıra dar + bir sıra geniş olmak üzere birer sıra aralıklarla yerleştirilmiş ve düzenli bir sıra izlemişlerdir.

Farklı malzeme ile yapılan almaşıklığın en çok kullanılan türü tuğla ve taş sıralarıyla yapılan duvar örgüsüdür. Anadolu'daki Roma yapılarında Roma *opus mixtum*'undan bazı ayrımları olsa da bu örgü stilinin bir çeşidi olduğu söylenebilir.[114] Bizans duvarlarında tuğla ve taş uyumlu bir beraberliği sergiler. Bu devir duvarında da daha önceki Roma ve sonraki Osmanlı duvarında olduğu gibi çift cidarlı bir örgü tekniği egemendir. Söz konusu cidarların yapımı ise dönemlere ve yörelere göre bir oranda değişir. İstanbul civarında Bakırköy dolaylarında hayli bol olarak rastlanan küfeki taşı (Bakırköy taşı) ile Bizans'ta başlı başına gelişmiş bir sanayi kolu olan tuğla, Bizans duvar işçiliğinin başlıca malzemelerini oluşturmuşlardır. [115] Tuğla/taş almaşıklığının ilk örnekleri M.S. 3. yy'da tuğla ve taş örgü bantları şeklinde Geç Roma Dönemi'nde Efes ve Sardes'te görülmekte, daha sonra Bizans yapılarında kullanımı yaygınlaşmaktadır. Bizans Dönemi'nde kullanılan tuğla/taş almaşık örgü tekniğini genelde üç ayrı grupta toplayabiliriz; çeşitli kalınlıkta tuğla ve taş örgü bantlarından oluşan duvar, bir sıra tuğla bir sıra taş örgüden oluşan duvar ve duvar örgüsündeki taşı kaset şeklinde çevreleyen tuğlanın kullanıldığı duvar. Bizans Dönemi'nde kullanılan bu üç tuğla/taş almaşıklık düzeninden her ne kadar en çok kullanılanı tuğla ve taş örgü bantlarından oluşanı ise de 14. yy'da Türkler tarafından çoğunlukla 1/1 oranında tuğla/taş almaşıklığı kullanılmıştır.[116]

Aynı malzeme ile fakat farklarıyla almaşıklık meydana getirme Hellenistik Dönemde kullanıldığı bilinen ve süregelen bir gelenektir. İ.S. 2. yüzyılda yaygın olarak

[113] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.27).
[114] A.Batur, a.g.m., (s.137).
[115] N.Başgelen, a.g.e.,(s.63).
[116] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.28).

kullanılan, moda olan "pseudosomic masonry" farklı yükseklikteki iki taş sırası ile almaşık katlar meydana getirilmesine dayanıyordu.[117]

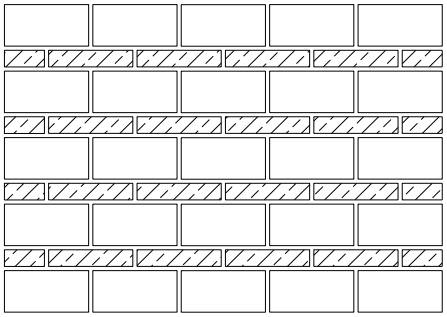
Almaşıklığın aynı veya benzer malzeme ile fakat bu kez renk ayrımlarından yararlanarak meydana getirilen türü, öbür almaşıklık türlerine oranla, daha geç ortaya çıkmış olmalıdır. Renk almaşıklığının Ortadoğu ülkelerinde ortaya çıktığı, ilk ve yoğun olarak Suriye ve Mısır'da kullanıldığı ve buradan yayıldığı anlaşılmaktadır. Cinsleri farklı da olsa aynı malzeme (taş) ile meydana getirilen renk almaşıklığı, İslam dünyasında geniş kabul görmüştür.[118]

IV. 3. a. Düzenli Almaşık Örgü Duvar:

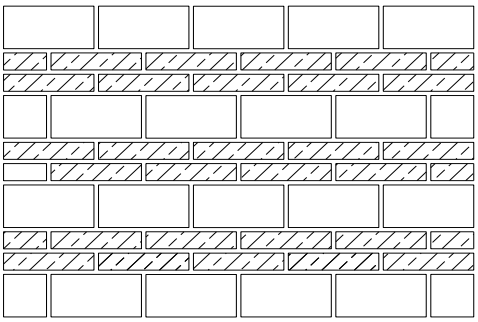
Tuğla-taş almaşıklığı kendi içinde "Basit Almaşıklık" ve "Bileşik Almaşıklık" olarak ikiye ayrılmaktadır. Basit almaşıklık, tuğla ve taş sıralarının aynı duvar örgüsünde genellikle 1/1 (Şek.53), 2/1 (Şek.54), 3/1 (Şek.55) veya 4/1 düzende alternatif olarak sıralanmasıdır ve yanlızca bir sistemin uygulanması söz konusudur. Bileşik almaşıklık, aynı duvar örgüsündeki tuğla-taş sıralarının birden fazla sistemle yinelenmesiyle oluşturulmaktadır. Örneğin; 3/1 ve 1/1 sistemlerin uygulandığı bileşik almaşıklık, şu şekilde açıklanabilir: önce yatay üç tuğla sırasını bir yatay taş sırası ve daha sonra bir yatay tuğla sırasını bir yatay taş sırası takip eder ve bu şekilde tekrarlanarak tüm duvar örgüsü oluşur. Burada iki ayrı sistem bir arada kullanılmıştır.

Almaşık sistemde duvar örgüsü ile karşılaştığımız tek bir örnek bulunmaktadır. O da doğu ve batı cephesi çimento harcı ile sıvama ve boyama yoluyla kapatılmış Turgut İlyas Bey Cami'nin kuzey ve güney duvarlarıdır. Bu iki duvarda zeminden alt kat pencerelerinin bitiş seviyesine kadar iki sıra taş + iki sıra yatay olarak yerleştirilmiş tuğla ile meydana getirilmiş almaşık örgü söz konusudur. Bu örgü sonra üst örtü seviyesine kadar bir sıra taş + iki sıra tuğlanın dönüşümlü olarak kullanılmasıyla yinelenmiştir. Taş malzeme neredeyse düzgün kesme taş diyebileceğimiz ölçüde muntazam şekle sahiptir. Güney cephedeki malzeme aralıklarında ince derz dolgusu ile karşılaşılırken, kuzey cephede sonraki yıllarda yapılan onarımlar sonucu kalın çimento harcı kullanıldığı ve özgün dokunun bozulmasına sebep olunduğu görülmektedir.

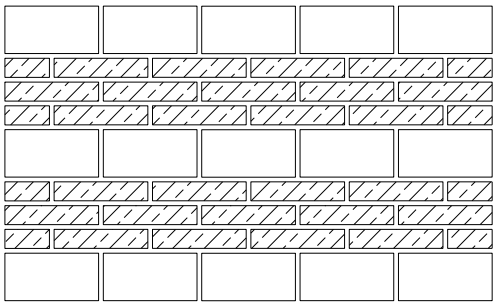
[117] A.Batur, ay.m.ay.y.
[118] A.Batur, a.g.m., (s.138).

Şekil 53– 1/1 Almaşık Örgü Duvar

Şekil 54– 2/1 Almaşık Örgü Duvar

Şekil 55– 3/1 Almaşık Örgü Duvar

IV. 3. b. Düzensiz Almaşık Örgü Duvar:

Bu yapı grubunda almaşıklık ya düzenli bir sıra ile kullanılmamış ya da diğer malzemeler arasına serpiştirilen tuğla malzeme ile oluşturulmuştur. Menteşe Beyliği Mimarisi'nde Bafa Hanı, Balat'ta yer alan İlyas Bey Medresesi, İlyas Bey Büyük ve Küçük Hamam'ın yanı sıra Beçin'de yer alan II No.lu (Orhan Bey) Türbesi'nde de bu tekniğin izlendiği söylenebilir. Bu duvarlarda düzenli almaşıklık gibi tuğla ve taş malzemenin ardışık olarak kullanımı değil, dağınık bir yerleşim sistemi ile duvarlarda renk kontrastı yaratarak cephelere hareket kazandırıldığı söylenebilir.

IV. 3. c. Kasetleme (Çerçeveli Duvar) Tekniği:

Bu duvar tekniği de almaşık duvar örgüsü başlığı altında ele aldığımız düzenli bir almaşıklık örneğidir.(Şek.56). Bu almaşıklık türünde taş ve tuğla malzeme yine birlikte kullanılmıştır. Fakat düzen oluşturan sıralar taş malzemenin etrafını alt ve üst kısımdan yatay olarak iki yanda ise dikey olarak yerleştirilen tuğlaların çerçeve oluştururcasına bir düzende konulması vasıtasıyla sağlanmıştır.

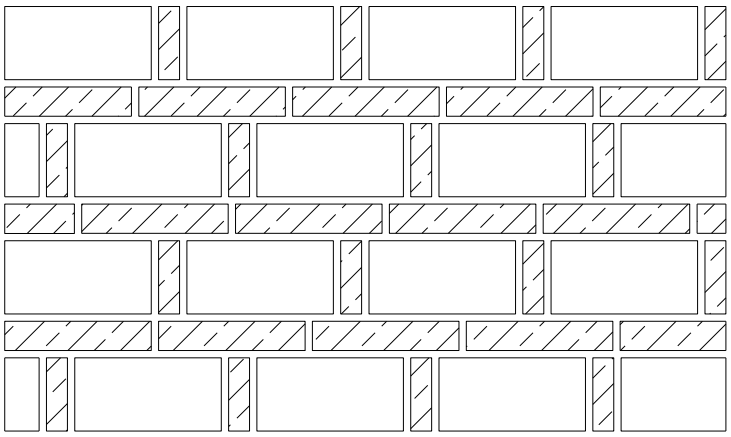
Bu duvar grubuna örnek olarak verebileceğimiz Menteşe Beyliği örneği Fethiye Üzümlü' de Selçuk Cami bitişiğindeki bugünkü adıyla Sev, Sevil Aşık Davud Dede Türbesi'dir. Bu türbede de sadece yola bakan ön cephede kasetleme tekniği ile inşa

edilmiş duvar dokusu ile karşılaşılmıştır. Bu yapıda kasetleme tekniği tek cephede de olsa kesme taş ve onun etrafını çevreleyen tuğlalar muntazam bir görünüm oluşturmaktadır.(Şek.56). Fakat bu yapı dışında ana inşa malzemesi moloz taş olmasına karşın, cepheler üzerinde moloz taş ya da kabayonu taş malzeme ile tuğla ve tuğla parçacıklarının kasetleme tekniğini andıran duvar örgüsü ile karşılaşılmaktadır. Fethiye-Üzümlü'de yer alan Yukarı Mahalle Anonim Türbe'ye muntazamlığı bakımından benzememektedir. Fakat taş malzemenin etrafını çevreleyen tuğlalar almaşık tekniğin bu çeşidini hatırlatmaktadır.

Eskiçine Ahmed Gazi Cami, Milas Ahmed Gazi (Ulu) Cami, Balat Ahmed Gazi Zaviyesi ve Balat II No.lu Han (Pireli Han) gibi yapılarda çerçeveli duvar tekniği ile karşılaştığımız kısımlarda malzemenin kabayonu taş olması örgüye diğer yapılarda gördüklerimizden daha düzenli bir görünüm kazandırmıştır.

Beçin II No.lu (Orhan Bey) Türbesi, Balat İlyas Bey Medresesi, Balat I No.lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı), Balat II No.lu (İlyas Bey/Büyük) Hamam ve Balat III No.lu (İlyas Bey/Küçük) Hamam gibi yapılarda ise malzemenin görünümü diğerlerine göre daha düzensizdir.

Kasetleme tekniği adını verdiğimiz bu teknik oluşturulurken moloz taş ve yer yer kabayonu taş malzeme arasına serpme şeklinde yerleştirilen tuğla veya tuğla parçacıkları ile karşılaşılmaktadır. Bu tuğlalar, taşların etrafını çevrelerken alışılagelen (şek.56) gibi değil, farklılıklar gösterecek şekilde dizilmişlerdir. Taşlar arasındaki dikey olan bir adet tuğla yerine, tuğla ve derz katmanının taşın büyüklüğüne oranla yatay fakat dar- ince kısmının birkaç sıra halinde dizildiği görülmektedir. Bu sıralar en az 3, en fazla 6 sırayı bulmaktadır.

Şekil 56– Kasetleme (Çerçeveli Duvar) Tekniği

IV. 4. DUVARLARI SIVALI OLANLAR:

Anadolu-Türk Mimarlığı'nda duvarın yapım biçimleri yukarıda da görüldüğü gibi büyük bir çeşitlilik içermektedir. Aynı çeşitliliğe belki de çok daha fazla duvar kaplama malzemelerinde karşılaşılır. En yalın kaplama tekniği, her dönemde olduğu gibi sıvadır.[119]

Menteşe Beyliği'nin bazı yapılarında sonradan yapılan onarımlarda beden duvarları iç ve dış kısımlardan çimento harcı ile sıvanmış ve bu yüzeyler boyama yoluyla kapatılmıştır. Duvar örgüsünü oluşturan inşa malzemesinin niteliği bu şekilde görülemeyecek duruma getirilmiştir. Bu yapılar arasında Milas'taki Hacı İlyas Cami, Muğla Ulu Cami ve Turgut'taki İlyas Bey Cami olmak üzere üç cami ve Fethiye Günlükbaşı Mevkii'nde yer alan Anonim Türbe bulunmaktadır.

Sonradan yapılan tamiratlar sırasında bu hali aldıkları apaçık ortada olmasına rağmen yapılardan bahseden eski tarihli hiçbir kaynakta asıl inşa malzemesinin ne olduğuna dair bir açıklama bulunamamıştır. Bundan dolayı yukarıda adı geçen üç yapıda inşa malzemesinin ne olduğuna dair fikir yürütmenin yanlış olacağı kanaatine varılmıştır.

Daha önce bahsettiğimiz dört yapı arasında adı geçen Turgut İlyas Bey Cami bu gruba sadece batı ve doğu cepheleri dolayısıyla dahil edilmiştir. Bu iki cephede inşa malzemesi sıvalı olması sebebiyle görülememiş olsa da, yapının güney ve kuzey cepheleri orijinal duvar örgü malzemesinin düzenli sıralar halinde devam eden taş/tuğla almaşığı olduğunu bilmek, sıvalı olan bu cephelerde de aynı tekniğin kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Fakat Menteşe Beyliği yapılarında karşımıza çıkan bir uygulama olan yola bakan cephede özenli duvar örgüsü kullanımı, bu şekilde bir genelleme yapmanın mümkün olmayacağını akla getirmektedir.

IV.5. DUVAR ÖRGÜSÜNDE KARŞILAŞILAN DİĞER MALZEMELER

IV. 5. a. Devşirme Malzeme

Duvar örgüsü içerisinde devşirme malzeme kullanımı Menteşe Beyliği yapılarında da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Başkent Beçin'deki yapılarda nerdeyse hiç denecek kadar ender olarak rastlanmış olsa da, Balat'ta inşa edilmiş olan yapılarda devşirme malzemenin örgüye dahil edilmediği tek bir yapı bulunmamaktadır. Bunun sebebi Balat ören yerinde inşa edilen yapıların yer aldığı bölgede daha önceden Antik Miletos kentine ait birçok yapının inşa edilmiş olmasıdır. Antik Miletos kentinin yanı sıra

[119] N.Başgelen, a.g.e.,(s.81).

Menteşe Beyliği'ne gelinceye kadar Bizans ve Selçuklu gibi büyük devletlere de ev sahipliği yapmış bulunan bu kent devşirme malzeme adını verdiğimiz yapı malzemesi bakımından oldukça zengindir. Devşirme malzeme bu kadar bol iken Balat'ta inşa edilen yapılarda kullanmak üzere farklı malzeme temin edilmesi için baştan yontmaya, düzeltmeye gerek var mıdır? Dolayısıyla Beçin'de ender rastladığımız devşirme malzemenin varlığı Balat'taki yapıların inşasında başrolü oynamıştır. Bu şekilde hem yapıların inşa süresi kısalmış hem de maliyet azaltılmıştır.

Beçin'de Roma ya da Bizans Dönemi'nden bugüne ulaşan birer adet yapı örneği yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu yapıların azlığı, Beçin'deki yapılarda kullanılan devşirme malzemenin azlığı ile doğru orantılı olarak eşleşmektedir.

Devşirme malzeme bölgede bulunan yapılardan hazır bir şekilde alınabilen ve yapıların inşasını oldukça kolaylaştıran bir malzemedir. Bu malzeme temin edilirken, bu bölgede bulunan daha önceki uygarlığa ait yapılar tahrip edilmektedir. Bir yandan yeni bir kentin kurulumu sağlanırken, diğer bir yandan alanda daha önce hakim olan uygarlığın izleri yavaş yavaş silinmektedir. Bu da yeni uygarlığı inşa edenlerin gücünü kanıtlamaya yarayan siyasi amaçlı inşa faaliyetleridir.

IV. 5. b. Ahşap

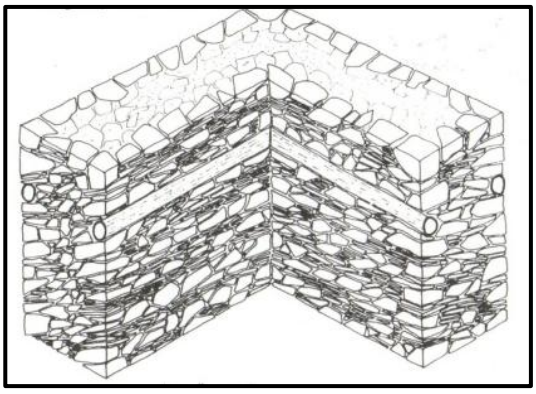
Duvar örgüsüne yardımcı malzemeler arasında yer alan önemli bir yapı malzemesi de ahşaptır. Ancak yapılarda kullanılan ahşap malzemelerin hiçbiri günümüze kadar ulaşamamıştır. Bunun sebebi de ahşabın taş ve tuğla gibi dayanıklı bir inşa malzemesi olmamasıdır. Hava koşulları ve suyla uzun süreli temas çürümesine, tahta kurtları tarafından kemirilerek un ufak hale gelmesine ve en önemlisi de çıkan küçük bir yangında çabucak küle dönmesi ahşabın çok çabuk yok olmasının ve günümüze ulaşamamasının bazı nedenlerindendir.

Günümüze kalan yapılarda ahşap malzemenin kagir duvar örgüsünde hatıl olarak kullanıldığı görülmektedir.(Şek.57-58). Enine ve boyuna ızgara şeklinde yerleştirilmiş ahşap hatıl kullanımının her ne kadar ilk örneklerine Troya'nın II. (M.Ö. 2500-2200) ve VI. (M.Ö. 1800-1274) tabakalarındaki moloz taş örgü duvarlarda rastlıyorsak da daha sonraki dönemlerde kullanılmayıp, Bizans Mimarisi'yle birlikte yeniden kullanılmaya başlanmıştır.[120]

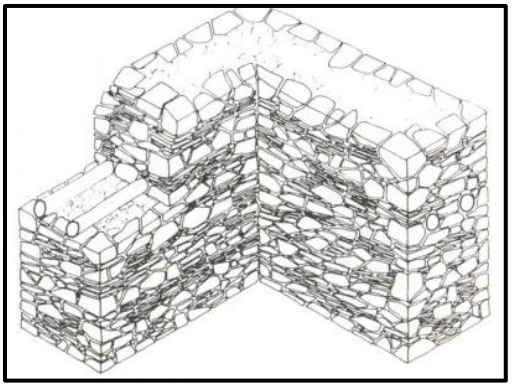
Menteşe Beyliği yapılarında ahşap malzeme varlığını koruyamamış olsa da ahşabın en çok kullanıldığı yerin duvarlar içerisinde yatay hatıllar şeklinde taşıyıcı ve hafifletici, hamamların soyunmalık mekanlarında ise örtü olarak kullanıldığı, duvar

[120] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.15).

üzerine açılan oyuklardan karşılıklı uzanarak ya da birbirine geçmeli olarak uygulanan teknik olduğu gözlenmiştir. Amaç beden duvarlarını sağlamlaştırmak ve duvarın yükünü hafifleterek yanlara açılmasını engellemektir.

Şekil 57- Beçin III No.lu (Anonim) Türbe

Şekil 58– Beçin Kızıl Han (İ.A.Kolay)

Yapı duvarlarının günümüzdeki durumu kesin bir düşünceye varmamıza engel olur. Günümüzde ahşabın kullanıldığı yapıların beden duvarlarında orjinalliğini koruyan hemen hemen her kesiminde çürüyen hatılların bıraktığı boşluklar görülebilmektedir. Bu boşluklar bizlere hatılların kare veya dairesel hatlı olarak iki şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Kagir duvar örgülerinin hemen tümünde belli kotlarda ahşap hatıllar yer almaktadır. Anadolu Selçuklu Dönemi'nden başlayarak yaygın biçimde uygulanan bu hatıl sistemi iç ve dış duvar yüzeyinin yaklaşık 10 cm kadar yakınına dek yanaşabilen, genellikle kare ya da kareye yakın kesitli ve birbirine paralel iki elemandan oluşur. Söz konusu elemanlar eş aralıklı olarak duvarı enlemesine kateden başka elemanlarla birbirine yatayda bağlanmışlardır. Ayrıca, gözlemlenebilen örneklerden, hatılların yapımının köşelerinde geçme ve çivilerle birbirlerine çatıldıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, duvar örgüsü içinde bir tür armatür işlevi gördüklerinden de söz edilebilir. Bu sistem 16. yy'a dek her tür yapıda yaygın olarak kullanılmıştır.[121]

IV. 5. c. Tuğla Kırıkları

Moloz taş ve yer yer kabayonu taşın kullanıldığı duvar örgü tekniğinde derzlerin ince ve harçlı olduğu veya kalın ve harç içinde iri tuğla kırıklarının bulunduğu iki ayrı özellik izlenmektedir.[122]

[121] N.Başgelen, a.g.e.,(s.81).
[122] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.25).

Menteşe Beyliği duvar örgü yapımında malzeme kullanımından doğan şekil bozuklukları sadece harç ile kapatılmamış. Birbirine temas etmeyen moloz taş, kabayonu taş, devşirme malzemeler arasındaki uyumsuzluk ile ortaya çıkan derin boşluklar daha kalın derz uygulamasına gidilerek ve harç içinde iri kırıklar halinde tuğla ve küçük moloz taş parçalarının kullanılması ile doldurulabilmiştir.

Tuğla parçaları duvar yüzeylerinde derzlere paralel, moloz taşların aralarındaki boşlukları dolduracak şekilde harç içine yerleştirilmiş duvar kalınlığı içine ise harç ve moloztaş karışımı gelişigüzel doldurulmuştur.

IV. 5. d. Harç

Duvar örgüsünde harç kullanma geleneği Roma Dönemi'ne kadar inmektedir. Anadolu'da kullanılan Roma Dönemi harcı, kireci çok ve ince kumlu toprak bulunan bir karışım olarak, Bizans Dönemi yapılarında ise daha sonra Türklerinde kullandığı, içinde mıcır bulunan kireç ve kumlu toprak karışımı bir harç kullanmıştır. Bu harç Roma yapılarında kullanılan harçtan daha kötü kalitededir. Ayrıca harç içindeki kırık tuğla parçalarının bulunduğu bu örgü tekniği, Türk Dönemi'nde de devam etmiştir.[123]

Yapıların inşa malzemesine göre harç kullanım miktarı doğru orantılıdır. Yapısal açıdan şekil bozuklukları en fazla olan moloz taş malzeme yine harç kullanım yoluyla malzeme aralarında yapılacak dolgulandırmaya en fazla ihtiyaç duyan malzemedir. Moloztaş malzemeyi kabayonu taş takip ederken, düzgün kesme taş malzemede ihtiyaç ustanın isteğine bağlı olarak değişir. Bu malzemenin kullanımı sırasında ince derz aralıklarının daha estetik bir görünüm yarattığı apaçık ortadadır. Fakat yine de kalın derz tabakasının tercih edildiği yapılar da yok değildir.

Moloz ve kaba yontulmuş taş duvar örgüleri ekonomik oluşlarından ötürü boy ve ölçek olarak mütevazi olan yapılarda kullanılmıştır. Bu teknikte taşlar ocaktan çıktıkları biçimde bırakılarak, kum, kireç, tuğla, kiremit toz ve kırıklarından oluşan ve Osmanlılar'ın "horasan" diye adlandırdığı bir harçla örülmüştür. Bu teknik en erken Anadolu Selçuklu yapılarından başlayarak son dönemlere dek uygulanmıştır. Ancak, Selçuklu Dönemi'nde kullanılan harç bileşimi çoğunlukla horasandan farklıdır. İçinde tuğla- kiremit kırığı bulunmayan horasan harcı örnekleri çoğunluktadır. Beylikler Dönemi' nde horasan kullanımı Batı Anadolu'dan başlayarak artmakta ve Osmanlı Dönemi'nde standarda dönüşmektedir.[124]

Menteşe Beyliği yapılarında moloz taş malzemenin ağırlıklı olarak yapılarda kullanılmasından doğan harç ihtiyacı çamur, tuğla tozu ve kırıkları küçük taş

[123] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.16).
[124] N.Başgelen, a.g.e.,(s.73).

parçalarının bir araya gelmesiyle oluşan, duvarlarda malzeme aralarında oldukça sık rastladığımız bir karışımdır. Bunlar vasıtasıyla duvar örgü malzemesinin birbirine kaynaştırılması sağlanırken, beden duvarları da daha dayanıklı bir hale getirilir.

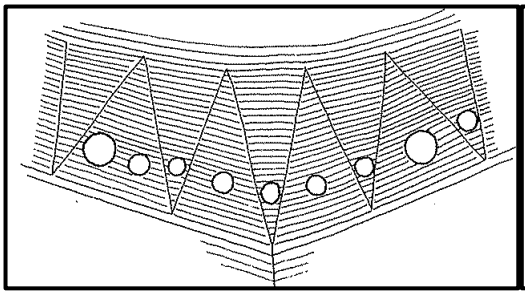
İ.Aktuğ Kolay'a göre duvar örgüsünde bağlayıcı olarak kumlu toprak ve kireç karışımı bir harç kullanılmıştır. Menteşeoğulları Beyliği'nin başkenti olan Peçin yerleşmesinde bulunan yapıların yanı sıra Aydınoğulları Beyliği Karacasu Hafsa Hatun Türbesi, Tire Hafsa Hatun Camisi ve Saruhanoğlu Beyliği Yedikızlar Türbesi duvar örgüsünde harç içinde iri kırıklar halinde tuğla parçaları konarak harç sağlamlaştırılmıştır.[125] Kısacası Menteşe Beyliği yapılarıyla çağdaş olan yapılardan bazılarında da bu türden harç kullanıldığı gözlemlenmiştir.

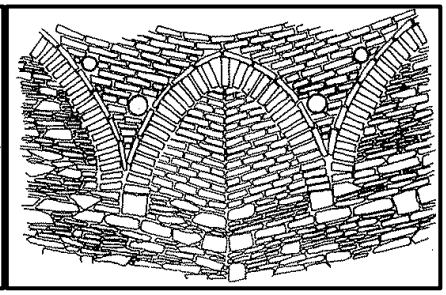
IV. 5. e. Pişmiş Toprak Kaplar

Bizans almaşık duvarı bir daha hiçbir yapım geleneğinde görülmeyecek bir biçim zenginliğiyle ortaya çıkar ve adeta Bizans mimarlığıyla özdeşleşmiş gibidir. Tuğla ve taş birlikte kullanılarak sayısız yüzey etkileri oluşturulmuştur. Zikzak, meander, balıksırtı, dama tahtası, testere dişi, baklava v.s. gibi pek çok örme tarzına yer verilmiştir. Hatta Geç dönemde İslam geleneğinden etkilenerek Kufi yazıya benzeyen sözde kaligrafik bezeme çeşitleri bile yapılacaktır. Bizans duvarlarında başka bir ilginç uygulama da, almaşık örgü içinde seramik kapların veya benzeri öğelerin bezeme amacıyla duvarlara yerleştirilmeleridir.[126]

Bizans öncesi dönemde inşa edilen yapılarda bu tip sırlı ya da sırsız seramik, çini veya pişmiş toprak kaplar görülmezken, bu dönemde ortaya çıkan mimari farklılıklardan biri olarak karşımıza çıkar. Bizans yapılarında örgü arasına süsleme amacıyla yerleştirilen bu seramik kapların yerini Menteşe Beyliği yapılarında kullanılmak üzere özel üretilmiş, boyutları çok büyük olmayan pişmiş toprak kaseler (kaplar) almıştır.(Şek.59-60) Yapıların üst örtü seviyesinde ya geçiş unsurlarının inşa malzemesi arasında ya da kubbe ve tonozlarda kullanılmış olması dikkat çekici bir noktadır. Sebebi kubbelerin örgüsünü oluşturan diğer malzemenin içinde bu şekilde boşluklar yaratarak duvarların ve taşıyıcıların yükünü azaltmak olmalıdır.

[125] İ.Aktuğ Kolay, a.g.e., (s.23).
[126] N.Başgelen, a.g.e.,(s.66).

Şekil 59– Beçin Yelli Cami (İ.A.Kolay) **Şekil 60–** Beçin Orhan Bey (II No.lu) Türbe

Bunların rastlandığı örnekler arasında Beçin Yelli (Kepez) Cami, Beçin II No.lu (Orhan Bey) Türbesi, Beçin II No.lu Türbe, Balat Ahmed Gazi Zaviyesi ve Balat III No.lu (İlyas Bey/Küçük) Hamam gibi yapılar yer almaktadır. Eskiçine Ahmed Gazi Cami kubbesini taşıyan, duvarlar üzerine atılmış kemer kuşağının birleşim noktalarını teşkil eden üçgen kısımlar üzerinde ise yine bu tip boşluklar ile karşılaşılmıştır. Fakat duvarların yüzeyi sıvalı olduğu için aynı işleve sahip olup olmadıkları saptanamamıştır.

Sonuç olarak; katalog bölümünde yapı tipine (işlevine) göre gruplandırılan 41 örnek, değerlendirme bölümünde genel olarak ele alınmıştır. Çünkü yapıların işlevleri her ne kadar birbirinden 6 ana başlık halinde ayrılsa da, malzeme kullanımı bakımından bu durumun yapıların işlevine göre farklılık göstermediği, daha çok bölgesel olarak farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Değerlendirme metni içerisinde bahsi geçen 4 ana duvar örgü tipi bakımından yapılar ele alınmıştır. Tüm bu yapı grupları içerisinde işleve bağlı olarak farklılık göstermeyen inşa malzemesinin yüzyıllar boyunca birçok dış etkene maruz kalarak tahrip olduğu fakat yapılar içerisinde kent merkezine daha yakın olan ve kullanımına hala devam edilen camilerin özgünlüğünü her ne kadar yitirmiş de olsa daha sağlam bir şekilde günümüze ulaşmış olduğu yadsınamayacak bir gerçektir.

V- SONUÇ

V- SONUÇ

Menteşe Beyliği mimarisi, Türk-İslam mimarisinin Batı Anadolu bölgesinde XIII.'dan- XVI. yüzyıl başlarına kadar aktif rol oynayan önemli bir parçasıdır. Bu dönemde oldukça karmaşık siyasi bir yapıya sahip olan Anadolu'da varlığını yaklaşık üç yüzyıl sürdürebilen ve bu süreçte sanat tarihi ve mimarlık açısından önemli mimari eserler bırakan bir beyliktir. Menteşe Beyliği'ne ait olduğu tespit edilebilen yapılar arasından sadece 41 yapı günümüze ulaşabilmiştir.

Tez çalışmamız sırasında ele aldığımız Menteşe Beyliği yapılarında, kesme taş, kabayonu taş, moloz taş ve mermer gibi taş çeşitleri, tuğla, devşirme parçalar, ahşap, tuğla kırıkları, harç ve pişmiş toprak kaplar gibi malzemelerin kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan bazıları ana inşa malzemesi, bazıları ise yardımcı malzeme olarak kullanılmıştır. Tüm bu malzemeler kullanılarak inşa edilen Menteşe Beyliği yapılarında 4 ana duvar tekniği ortaya çıkmaktadır. Bunlar; 1. Taş Örgü Duvar, 2. Tuğla Örgü Duvar, 3. Almaşık Örgü Duvar ve 4. Sıvalı Duvarlar olmak üzere başlıklara ayrılmışlardır.

Yapıların %78'inde taş, %14'ünde almaşık, %2'sinde tuğla örgülü duvarlar ile karşılaşılırken, %6 'sının beden duvarlarının iç ve dış kısımdan sıvalı olması nedeniyle malzemesi görülememektedir.

Taş malzemenin alt başlıklarından biri olan moloz taş grubu en fazla örneğe sahip gruptur. Neredeyse tüm yapılarda moloz taş malzemenin kullanımına rastlanmaktadır. 41 yapıdan 35'inde kullanılan moloz taş, bunlardan 21'inde tek başınadır. Diğer yapılarda ise başka malzeme türlerinin eşliğinde kullanılmış olması dikkat çekicidir. Moloz taş malzemenin kullanımı bu kadar yaygın iken, kesme taş ve kabayonu taş malzemenin tek başına yapının tamamında kullanıldığı örneğe rastlanmaz. Beçin Ahmed Gazi Medresesi güney cephesinde ve Fethiye Menteşe Bey Türbesi kuzey cephesinde sadece tek cephe ile sınırlı kalmıştır. Eskiköyceğiz Köyü Anonim Türbe'de dış cephelerinde düzgün kesme taş ve devşirme malzemenin bir arada kullanıldığı, Köyceğiz Toparlar Köyü Benler Türbesi'nde ise moloz taş ve kabayonu taşın birlikte kullanılmasıyla dış cephe örgüsünün oluşturulduğu görülmüştür.

Taş grubunun son ve dördüncü alt başlığını oluşturan mermer örgü duvarlı yapılara ise verilebilecek tek örnek İlyas Bey'in beyliği tekrar ele geçirmesinden sonra

1404'te inşa ettirdiği Balat İlyas Bey Cami'dir. Beyliğin yönetimini tekrar ele aldığını kanıtlamak amacıyla inşa ettirilen bu prestij yapısı en önemli Menteşe yapısıdır. İçten moloz taş malzeme ile dolgulandırılan duvar, dıştan yanaşık derzli mermer malzeme ile kaplanmıştır. Menteşe Beyliği'nin malzeme ve işçilik açısından en gösterişli örneğidir.

Tuğla örgü duvar, %2'lik oranıyla sadece tek bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. O da tek başına değil yerden yaklaşık 1.20 cm yüksekliğe kadar, su basman seviyesi olarak bilinen kısımda yer alan devşirme blok mermerler ile birlikte kullanılmıştır. Eskiçine'de yer alan Ahi Bayram ve Hızır Bey Türbesi bu grubun örneğidir. Tuğla kullanımı Horasan'da yer alan İran geleneğinin bir ürünü olarak karşımıza çıkan ve sonrasında kendisine Doğu Anadolu' da da kullanım alanı bulan tuğla Menteşe Beyliği'nde tercih edilmemiştir. Tek yapı örneği budur, o da sonradan geçirdiği onarımlar nedeniyle derz aralıklarına sıvanan çimento harcı yoluyla orjinalliğini kısmen de olsa yitirmiştir.

Almaşık örgülü duvarlar, yapıların Bizans yapılarından etkilenerek yapıldığını söylemek için oldukça yetersiz ve düzensizdir. Bizans yapılarında daha iyi nitelikteki malzeme ile oluşturulan yapılara başkent, daha vasat olanına ise taşra tipi adı verilmektedir. Burada yapılarda yer alan almaşıklık düzenli sıralar halinde birbirini takip etmez. Sırf bu yüzden Bizans'ın taşra tipinin yanında bile kimi yapıların örgüsü daha düşük kaliteli malzeme ile karşımıza çıkmaktadır. Bu da ekonomik nedenlerden ötürü bu şekilde olmalıdır. Almaşık örgü %14'lük oranıyla yapılarda moloztaş örgüden sonra en yoğun karşımıza çıkan duvar örgüsüdür. Bu örgü stili de kabayonu taş ve kesme taş örgü gibi yapıların bazı cephelerinde yer yer kullanım alanı bulmuş ve bununla sınırlı kalmıştır. Düzenli almaşığın tek örneği Turgut İlyas Bey Cami'nin kuzey ve güney cephelerinde karşımıza çıkmaktadır. Beçin II No.lu Türbe'de bu almaşıklık yerini tuğlaların serpme olarak moloz taş malzeme arasında karşımıza çıktığı düzensiz almaşıklığa bırakırken, Eskiçine Ahmed Gazi Cami, Milas Ahmed Gazi Cami, Fethiye Üzümlü Yukarı Mahalle Anonim Türbe kasetleme (çerçeveli) duvar tekniğinin düzenli örneklerindendir. Balat Ahmed Gazi Zaviyesi, Balat İlyas Bey Külliyesi'ndeki medrese ve hamamlar, Balat Pireli Han ve Balat I. No.lu Hamam da yine bu tekniğin kendine cephelerde ara ara kullanım alanı bulduğu örneklerdendir.

Yapıların %6'lık dilimini oluşturan kısımda duvarları asıl malzemesi görülemeyecek kadar sıvalı olan örnekler de bulunmaktadır. Milas Hacı İlyas Cami, Muğla Ulu Cami, Turgut İlyas Bey Cami (batı ve doğu cepheleri), Fethiye Günlükbaşı Mevkii'nde yer alan Anonim Türbe bu gruba dahil edebileceğimiz 4 örnektir. Genellikle

dini yapı ve yerleşim içinde bulunmaları bunların bu hale gelmesindeki en önemli sebeptir. Sevap işlemek adına cami ve türbelere yapılan inşai müdahalelerin tek örneği buradaki yapılar değildir. Camilerin kullanımının devam etmesi, türbenin ise sahipsiz ve bakımsız bırakılmaması adına bu şekilde onarımlar her yerde karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda Menteşe Beyliği Mimarisi'ne ait yapıların duvarlarında kullanılan malzeme ve yapım tekniklerinin bu bölgede daha önce yaşamış olan uygarlıklar, bölgede en çok bulunan malzeme çeşitleri ve beyliğin ekonomik durumu olmak üzere üç sebep ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.

Beylikler Dönemi' nde kervan ticaretinin yanı sıra deniz ticaretiyle de ünlü olan bu beylik, bu gibi ekonomik faaliyetler içerisinde bulunuyorsa da, bunun yapılara yansıtılacak kadar zenginlik sağlamadığı açıkça görülmektedir.

Anadolu'da yüzyıllar boyunca eşi benzeri yapılamayacak derecede özenli, muntazam ve bezemeli Selçuklu yapılarının yanında, Beylikler Dönemi adı verilen bu dönemde inşa edilen yapılar oldukça sönük kalmıştır. Bunun sebebi ekonomik durumun yetersizliğinin yanı sıra, büyük olasılıkla Beyliğe ait mimari özgünlükleri meydana getirecek ve gelenekleri sürdürecek bir sanatçısının olmayışıdır. Menteşe Beyliği, kimi kaynaklara göre denizden kimi kaynaklara göre ise karadan göçerek bu topraklara gelmiş bir topluluktur. Dolayısıyla bu göç esnasında düşünecekleri en son şey bir mimar ve sanatçıyı yanlarında bu topraklara getirmiş olmalarıdır. Mimarların, ustaların ve sanatçılarının olmayışı bu beyliğin bulunduğu topraklarda bulduğu malzeme ile yapılar inşa etme ve varlığını sürdürme çabası sonucunda ortaya çıkmış bir mimaridir. Alelade kullanılan malzeme, devşirme parçalar ve tuğlaların farklı şekillerde yerleştirilmesi yoluyla oluşan bezemeler hep bu acemice ortaya çıkarılmış bir mimarinin ürünüdür. Yapıların ebatları, inşa malzemesinin özenli işçiliği, bezemelerinin yoğunluğu bakımından bu dönemde oldukça sade ve daha küçük ölçekli yapılar inşa edilmiştir. Menteşe Beyliği' de bu beyliklerden biridir.

Fakat ölçekleri ve sadelikleri bakımından Anadolu'da daha önce yaşamış olan Bizans, Selçuklu ve İran etkilerini taşımayan bu yapılar, malzeme kullanımı ve inşa teknikleri açısından da birbirleriyle çok fazla etkileşim içinde değildirler. Yüzyıllar boyunca süregelen Selçuklu inşa geleneğinde düzgün kesme taş kullanımı yerini moloz taşa bırakmış, Bizans'ta taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı düzenli almaşık tekniği kısmen yaygınlaşmış olsa da Bizans örneklerinde olduğu gibi düzenli sıralar takip ederek almaşık örgüye sahip olan tek yapı Turgut İlyas Bey Cami'dir. Diğer yapılarda

malzeme iç içe girmiş bir şekildedir ve almaşıklığın sadece renk kontrastını yakalamıştır. Son olarak ise İran'da inşa edilen yapılardan Anadolu topraklarına taşınan tuğla malzemenin ağırlıkta olduğu bir mimari görülmediğini söyleyebiliriz. Sadece tek bir örnek tuğla duvar örgüsüne sahip bulunmaktadır. Taşın bol olduğu yörelerde inşa edilmiş olan bu yapılarda tuğlanın tercih edilmemesi oldukça normal bir davranıştır. Hele ki ekonomisi iyi olmayan ve maliyeti düşük olan moloz taşı temin edebilme seçeneğine sahip bir beylik mimarisi için yadırganamayacak bir durumdur. Kısmen etkilenmiş olsa da, Menteşe Beyliği'nin mimarisi olabildiğince kendine özgü kalmıştır.

Her ne kadar mimarisinde kendine özgü hatlar çizse de, Anadolu topraklarında daha önce yaşamış olan uygarlıkların mimari bilgilerinden faydalanmışlardır. Örneğin; Roma'dan çift cidarlı duvar yapısını örnek alarak dıştan kaplama yapılan duvarların içini moloz taş ile doldurmuşlar. Bizans'ta çok sık uygulanan almaşık örgü duvar sisteminde pek başarılı olamamışlardır. Selçuklular gibi zenginliğe sahip olmadıkları ve kısa ömürlü oldukları için düzgün bir mimariye sahip olamamışlardır. Ama mutlaka daha önceki geleneklerden yola çıkarak yaptıkları bazı uygulamalar vardır. Bunlardan en önemlisi Beylikler Dönemi Mimarisi'nde oldukça yaygın kullanım alanı bulacak olan köşe birleşim noktalarında rustik düzenlemede yerleştirilen birer sıra kesme taş uygulamasıdır. Menteşe Beyliği'nin hakim olduğu Balat bölgesinde Priene antik kentinde bu uygulama karşımıza çıkmaktadır. Menteşe Beyliği'nin Balat'taki tüm yapılarında bu uygulama aksatılmadan devam ettirilmişken, buradaki kullanımının yanı sıra Başkent Beçin'e de taşınmıştır. Bu özellik konumuzu oluşturan Menteşe Beyliği yapılarında moloz taş kullanımından sonra karşımıza çıkan ikinci bir karakteristik özelliktir.

Sonuç olarak, Menteşe Beyliği yapıları, Beylikler dönemine damgasını vuran özgün mimarisiyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması ve ardından yıkılması ile birlikte başlayan bu süreç Osmanlı Beyliği'nin güçlenerek fetih politikaları yoluyla topraklarını genişletip devlet haline gelmesiyle son bulmuştur. Bu dönemde mimaride sosyo-ekonomik sorunlardan dolayı zorunlu olarak sadelik yoluna gidildiği yadsınamaz bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin, Selçuklu Mimarisi'ne ait lüks ve abartının devamını getirecek bir varis olarak sahneye çıkması ile devir kapanmış ve sadeliğin yerini yine zenginlik alameti devasa yapılar almışlardır. Beylikler Dönemi'nin bir parçası olan Menteşe Beyliği yapılarının ayrıntılı olarak incelenmesi, bu iki dönem arasında Beylikler Dönemi'nin mimari açıdan anlayış, ekonomi ve siyasi olarak değişiminin algılanmasında kolaylıklar sağlayacaktır.

VI- BİBLİYOGRAFYA

VI- BİBLİYOGRAFYA

AKARCA, A. – AKARCA, T., *Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, 1954.

AKARCA, A., "Beçin", *Belleten*, C. XXXV, S.137, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Ocak- 1971.

AKÇA, B., "Muğla'nın 20. Yüzyıla Kadarki Tarihi" , *Muğla Kitabı*, Muğla- İzmir, 2004. (s.47-63).

AKIN, H., *Aydınoğulları Beyliği Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul, 1946.

AKOK, M., "XIII- XVII. Yüzyıllarda Yapılmış Türk Camilerinin İç Mimarisi", *Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 19-24 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler,* Ankara, 1962. (s. 12-16).

ALTUN, A., "*Orta Asya Türk Sanatı ile Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Mimarisi"*, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul, 1988.

AREL, A., "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* S. I, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968. (s. 69-99).

AREL, A., " Menteşe Beyliği Mimarisinde Latin Etkileri", *Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül,* Ankara, 1993.

ARIK, M. O., "Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anatolia (Anadolu)*, S. 11, Ankara, 1969. (s. 57- 119).

ARIK, M. O., "Peçin Kalesi Çalışmaları 1982", *V. Kazı Sonuçları Toplantısı, İstanbul, 23- 27 Mayıs 1983 Toplantıya Sunulan Bildiriler,* Ankara, 1984. (s. 307- 315).

ARIK, R., Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri, *Anadolu, XI*, İstanbul, 1969.

ARSEVEN, C. E., Türk Sanatı, İstanbul, 1984.

ARSEVEN, C. E., Türk Sanatı Tarihi, Menşeinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim ve Tezyini Sanatlar, İstanbul, 1984.

ARSLAN, H. Ç., **"**Erken Osmanlı'nın Fetih ve Yerleşim Sisteminde Akıncı Beylerinin Stratejik Önemi", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 9, Ankara, 2002. (s. 116- 121).

ARU, K. A., *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul 1949.

ASLANAPA, O., *Turkish Art and Architecture*, London, 1971.

ASLANAPA, O., "14. Yüzyılda Mimari", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl),* Ankara, 1977.

ASLANAPA, O., *Türk Sanatı*, İstanbul, 2003. (İlk Basım:1984).

ASLANAPA, O., *Anadolu' da İlk Türk Mimarisi,* Ankara, 1991.

ASLANAPA, O., "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 7, Ankara, 2002. (s.705-723).

AŞ, E. F., Tarihi Tuğlalar ile Örülen Duvarların Güçlendirilmesi, (T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi-Fen Bilimleri Ens. İnşaat Müh. A.B.D. Deprem Müh. Programı-Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.

ATİLLA, A.N.– ÖZTÜRE, N., *Mobolla- Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla*, İzmir, 2003.

AYVERDİ, E. H., *Osmanlı Mimarisi'nin İlk Devri,* C.I, İstanbul, 1989.

BAKIRER, Ö., *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları,* Ankara, 1976.

BARAN, M., *Milet Kılavuzu*, Ankara, 1965.

BARKAN, Ö. L., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S.II, Ankara, 1942.

BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, (T.C. Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü- Doktora Tezi) , Konya, 1989.

BAŞ, A., "Beylikler Dönemi Hanları",*Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.39-45).

BAŞGELEN, N., *Çağlar Boyunca Anadolu' da Duvar*, İstanbul, 1993.

BAŞKAN, Ç., "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Renkli Taş İşçiliği", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Y.2, S.8, İstanbul, 1983. (s.56-61).

BATUR, A., "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları II,* İstanbul, 1970.

BAYKARA, T., "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIV, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1999. (s. 1-9).

BİNAN, M., Türk Saçak ve Kornişleri, İstanbul, 1952.

CAHEN, C., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, E Yayınları, İstanbul, 1993. (Çev: Yıldız MORAN).

CANTAY, G., "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s.15-29).

CEZAR, M., "Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatının Genel Karakteri", 16 - 17 Nisan, "Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatı", İstanbul, 2003.

CEZAR, M., Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977.

CRANE, H., "Anadolu Beylik Döneminde Mimari ve Himaye", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s. 30-37). (Çev: Kadir İNAN).

ÇAKMAK, Ş., Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300- 1500) , Ankara, 2001.

ÇENGELCİ, N., Milas'tan- İzmir'e Çizgiler (Bir Yaşam Öyküsü), Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 2008.

ÇINAR, A. A., Muğla Kitabı, Muğla- İzmir, 2004.

ÇİFTÇİ, C., "XIV. Yüzyılda Anadolu da Uç Beyliklerinin Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 7, Ankara, 2002. (s. 393-406).

DARKOT, B., "Balat" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi,* C.II, İstanbul, 1949. (s. 273).

DAŞ, E., - DEMİR, A., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", R.H. ÜNAL – V.D., "Beçin 2002 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/I, İzmir, Nisan- 2005. (s. 331-374).

DAŞ, E., - DEMİR, A., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", R.H. ÜNAL – V.D., "Beçin 2003 Kazısı" , *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/ 2, İzmir, Ekim- 2005. (s.125-185).

DAŞ, E., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", R.H. ÜNAL – V.D., "Beçin 2004 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XV/ 2, İzmir, Ekim- 2006. (s.89-128).

DAŞ, E., "Menteşe Mezarlığı Kazısı", R.H. ÜNAL – V.D. , "Beçin 2005 Kazısı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/ 1, İzmir, Nisan- 2006.

DAŞ, E., Erken Dönem Osmanlı Türbeleri, İstanbul, 2007.

DEMİR, A., *"XIV- XV. Yüzyılda Batı Anadolu Tarihi"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s. 6- 11).

DEMİR, A., *"Sahillerin Sultanı"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s. 36- 37).

DEMİRALP, Y., Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300- 1500), (T.C. Ege Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi A.B.D., Doktora Tezi), İzmir, 1997.

DEMİRALP, Y., *"Sahillerin Sultanı: Medrese Eğitimi"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s. 52- 53).

DEMİRALP, Y., Erken Dönem Osmanlı Medreseleri, Ankara, 1999.

DEMİRALP, Y., "Beçin 1997 Kazısı/ Büyük Hamam'ın Mimari Özellikleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sanat Tarihi Dergisi,* S.X, İzmir, 2000. (s. 148- 153).

DEMİRALP, Y., "Osmanlı Öncesi Anadolu Medreselerinde Örtü ve Erken Osmanlı Medreseleriyle Karşılaştırma", *Ege Üniversitesi- Sanat Tarihi Dergisi,* S. XV/2, İzmir, (Ekim 2006). (s.29-48).

DEMİRALP, Y. - ÇAKMAK, Ş., "Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *XII. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler (15- 17 Ekim 2008),* Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Yayınları, No:98, İzmir, 2010. (s.186-195).

DEMİRİZ, Y., Osmanlı Mimarisinde Süsleme I- Erken Devir (1300- 1453), İstanbul, 1979.

DURAN, R., Menteşe Beyliği Mimarisi, (T.C. Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. Doktora Tezi) , İzmir, 1995.

DURAN, R., "Menteşeoğlu Umur Bey", I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler (Manisa/ 11-13 Eylül 1996), *Celal Bayar Üni. Fen- Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi,* S.1, Manisa, 1997. (s.76-84).

DURAN, R., Turgut (Leyne) İlyas Bey Camii, Prof. Dr. İsmail AKA Armağanı, 1999. (s.121-134).

DURAN, R., "Balat İlyas Bey Külliyesi'nin Medrese Binası Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi,* S. 8, Konya, 2002. (s. 133-150).

DURAN, R., "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.8, Ankara, 2002. (s. 133-142).

DURAN, R., Ortaçağ Türk Mimarisinin Önemli Bir Eseri: Eski Çine- Ahmed Gazi Câmii, *T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S.10, Konya, 2003. (s. 493-506).

DURUKAN, A., Balat'ta Türk Devri Yapıları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), Ankara, 1982.

DURUKAN, A., Balat İlyas Bey Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi: 11, Ankara, 1988.

DURUKAN, A., Ortaçağ Türk Mimarisinde Restorasyon Çalışmaları, IX. Vakıf Haftası Kitabı, VGM Yayınları, Ankara, 1992.

DURUKAN, A., Menteşe Beyliği Döneminde Balat (Antik Miletus**),**16 - 17 Nisan, *"Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatı"***,** İstanbul, 2003.

EMECEN, F.M., İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul, 2001.

ERİNCİN, Ö. - ERAT, B., "Milas Ulu Camii İle İlgili Çalışmalar", *V. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri 7-13 Aralık 1987,* Ankara.

ERKEN, S., Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. II, Ankara, 1977.

EROĞLU, S., Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları, (T.C. Mimar Sinan Üniversitesi- Sosyal Bililer Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Türk- İslam Sanatları Programı Doktora Tezi) , Isparta, 2005.

EROĞLU, Z., Muğla Tarihi, İzmir, 1939.

ESKİCİ, B., "Taş Eserlerin Korunması Üzerine Notlar", *Türk Arkeoloji Dergisi,* S.31, Ankara, 1997. (s.383-392).

EYİCE, S., "İlyas Bey Camii", *Türk Ansiklopedisi*, C.XX, Ankara, 1972. (s.102).

EYİCE, S., Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul, 1980.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), C. IX, İstanbul, 1935. (s.146).

GÖK, S., "Balat İlyas Bey Camii'nin Taş Süslemeleri Hakkında Bir Araştırma", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan Bildiriler (10-13 Ekim 2001),* İzmir, 2002. (s. 309-320).

GÖRÜR, M., Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300- 1500), (T.C. Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi A.B.D. Doktora Tezi), C.I. , Ankara, 1999.

GÖRÜR, M., "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme Programı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 2002. (s. 46-54).

GÖRÜR, M., "Beylikler Dönemi Mimarisinde Figürlü Süsleme", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 2002. (s.55-61).

GREAVES, A.M., Miletos Bir Tarih, (Çev. Hüseyin Çınar ÖZTÜRK), İstanbul, 2003.

GÜLEÇ, A., Bazı Tarihi Anıt Harç ve Sıvalarının İncelenmesi, (T.C. İstanbul Teknik Üni. Fen Bilimleri Ens. Kimya A.B.D. Doktora Tezi), İstanbul, 1992.

GÜNAY, U.T., *"Menteşeoğulları"*, Türklerin Tarihi- Geçmişten Geleceğe, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006. (s. 356-357).

GÜNEY, G., Batı Anadolu Bölgesinde (Aydın, İzmir, Manisa) Beylikler Dönemine Ait Özellikli Altı Camiinin Süslemeleri, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları A.S.D. Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998.

HAKSES, A.R., Muğla Menteşe Büyükleri, T.C. Muğla Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Muğla, 1999.

İKİEL, C., "Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri", Muğla Kitabı, Muğla- İzmir, 2004. (s. 15-25).

İREM, K., "İlkçağ Boyunca Muğla İli", Muğla- İzmir, 2004. (s.27- 46).

KABAOĞLU, A. Ö., "Milet/ İlyas Bey Camii- Sorunlar- Acil Tedbirler", X. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1993. (s. 363-378).

KIZILTAN, A., Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958.

KOCA, S., "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C.6, Ankara, 2002. (s. 703-755).

KOLAY AKTUĞ, İ., Batı Anadolu'da 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, No: 179, Ankara, 1999.

KORKMAZ, M., "Anadolu Beyliklerinin Sosyo- Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği",*Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, 2002. (s. 415-425).

KUBAN, D., Bir Batı Anadolu Gezisi, İstanbul, 1962.

KUBAN, D., Osmanlı Mimarisi, İstanbul 2007.

KUBAN, D., Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, İstanbul 2008.

KURAN, A., İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, Ankara 1964.

KURAN, A., The Mosque in Early Ottoman Architecture, Chicago 1968.

KUYUCU, E., İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi, İstanbul, 1983.

MERCANGÖZ, Z., "Batı Anadolu'daki Türk Yapılarının Duvar Tekniği ve Tuğla Süslemelerin Kaynağı Üzerine Düşünceler", 9. Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, C.2, Ankara, 1995. (s. 485-495).

MERÇİL, E., Anadolu Beylikleri, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1976.

MERÇİL, E., Müslüman- Türk Devletleri Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T.T.K. Yay. , VII. Dizi- S. 110, Ankara, 1993.

MÜLAYİM, S., Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Ankara, 1982.

MÜLAYİM, S., "Anadolu Türk Sanatında XIV. Yüzyıl", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.10, İstanbul, 1991. (s.2-14).

OCAK, A. Y., "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 7, Ankara, 2002. (s.429-438).

ÖDEKAN, A., Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri, İstanbul, 1977.

ÖGEL, S., Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Ankara, 1987.

ÖNEY, G., Anadolu Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", Anadolu, S. 12, Ankara, 1968.

ÖNEY, G., Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı III, İstanbul, 1969.

ÖNEY, G., Türk Çini Sanatı, İstanbul, 1976.

ÖNEY, G., Beylikler Devri Sanatı XIV.–XV. Yüzyıl (1300-1453), TTK. Yayınları, XXIV. Dizi- Sa.9, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

ÖNEY, G., *"Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s. 3-6)

ÖNEY, G., *"Beylikler ve Erken Osmanlı Sanatına, Sosyal Yaşantısına Genel Bakış"*, Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s.12- 33).

ÖTÜKEN, Y., "Bizans Duvar Tekniğinde Tektonik Çözümler" , *Vakıflar Dergisi*, S. XII, İstanbul, 1990. (s. 395-410).

ÖZTUNA, Y., Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, C. II, Selçuklular ve Anadolu Beylikleri, İstanbul, 1964.

SALTUK, S., Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, 1989.

SEVİM, A., - YÜCEL,Y., Türkiye Tarihi I, Fetihten- Osmanlılara Kadar (1018-1300) , Ankara, 1995.

SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri, C.I, İstanbul, 1970.

TANMAN, B., 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu Türk Mimarlığında Gotik Etkiler, Afife Batur'a Armağan; Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları, İstanbul, 2005.

TEKÇAM, T., Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, 2007.

TEVHİD, A., Menteşeoğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayratı Kitabeleri, TOEM, 18, İstanbul 1913

TUNCER, O. C., Anadolu Kümbetleri II, (Beylikler ve Osmanlı Dönemi), Ankara, 1991.

TUNCER, O. C., Anadolu Kümbetleri III, (Beylikler ve Osmanlı Dönemi), Ankara, 1992.

ULUÇAY, M. Ç., "Menteşeoğulları" Maddesi, *Tarih Ansiklopedisi*, Bateş Yay. , İstanbul, 1979. (s. 300).

UYKUCU, E., Muğla Tarihi, İstanbul, 1983.

UZUNÇARŞILI, İ. H., Kitabeler, İstanbul, 1929**.**

UZUNÇARŞILI, İ. H., Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir' deki, Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Menteşe- İnanç, Hamit- oğulları Hakkında Malûmat, II, İstanbul, 1929.

UZUNÇARŞILI, İ. H., "Menteşeoğulları" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul, 1957. (s.724-731).

UZUNÇARŞILI, İ. H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

ÜNAL, R. H., Osmanlı Öncesi Anadolu- Türk Mimarisinde Taçkapılar, İzmir, 1982.

ÜNAL, R. H., "Beçin 1995 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.IX, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir, 1998. (s.134-149).

ÜNAL, R. H., "Unutulan Başkent Beçin", *Atlas*, S. 44, İstanbul, Kasım-1996.

ÜNAL, R. H., *"Sahillerin Sultanı: Milas Ulu Camii, Firuz Bey Camii, Beçin Kalesi, Beçin Büyük Hamam, Beçin Ahmed Gazi Medresesi, Beçin Bey Hamamı, Kızıl Han, Bafa Hanı, İlyas Bey Külliyesi*", Akdeniz'de İslam Sanatı- Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Baskı İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999. (s. 38- 51).

ÜNAL, R. H., "Beçin 1996 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.X, İzmir, 2000. (s.123-138).

ÜNAL, R. H., "Beçin 1997 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.X, İzmir, 2000. (s.139-156).

ÜNAL, R. H., "Beçin 1998 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.XI, C. 11- 12, S: 1-2, İzmir, 2001. (s. 183-204).

ÜNAL, R. H., "Beçin 1999 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S.XI, C.11-12, S:1-2, İzmir, 2003. (s. 127-153).

ÜNAL, R. H. - DEMİR, A., "Beçin 2000 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIII/2, İzmir, Ekim- 2004. (s.139-176).

ÜNAL, R. H. - DEMİR, A., "Beçin 2001 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIII/1, İzmir, Nisan- 2004. (s.129-167).

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2002 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/I, İzmir, Nisan- 2005. (s.331-374).

ÜNAL, R. H., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, İzmir, Temmuz- 2005.

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2003 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XIV/2, İzmir, Ekim- 2005.

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2004 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XV/2, İzmir, Ekim- 2006. (s.89-128).

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2005 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/1, İzmir, Nisan- 2006.

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2006 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVI/2, İzmir, Ekim- 2007. (s.91-146).

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2007 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/1, İzmir, Nisan- 2008. (s.105-149).

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2008 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVII/2, İzmir, Ekim- 2008. (s.129-170).

ÜNAL, R. H. – V. D. "Beçin 2009 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi,* S. XVIII/ 1, İzmir, Nisan- 2009. (s.99-137).

YAVUZ, Ş., Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi, (T.C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü- Geleneksel Türk- El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) , Ankara, 2006.

YETKİN, S. K., Türk Mimarisi, Ankara, 1970.

YILMAZ, A., "Milas'ta Türk Dönemi' nin Başlangıcı ve Sanatı", Muğla Kitabı, Muğla- İzmir, 2004. (s.65-72).

YILMAZ, K., Her Yönü İle Fethiye, Fethiye, 1969.

YÜCEL, Y., Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

WİTTEK, P., Menteşe Beyliği 13- 15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944. (Çev: O.Ş.GÖKYAY).

WULZINGER, K. - WITTEK, P. - SARRE, F., *Das Islamische Milet*, Berlin und Leipzig, 1935.

TÜRKÇE ÖZET (en fazla 250 sözcük):

Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi' ni konu alan bu çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Menteşe Mimarisi' yle ilgili bugüne kadar yapılmış yayınların kapsamı, Menteşe Beyliği' nin kısa tarihçesi ve hakim olduğu coğrafya ele alınmıştır.

41 yapıdan oluşan katalog bölümünde, yapılar cami, türbe, zaviye/ tekke, medrese, han ve hamamlar olmak üzere altı ana grup tespit edilmiş ve yapılar buna göre tasnif edilmiştir. Her grubu oluşturan yapılar kendi içinde kronolojik bir düzende sunulmuştur. Katalogda, yapıların tarihsel bilgileri, yeri, plan, cephe ve malzeme özellikleri, mimari elemanları (Kemer, ayak, sütun, paye v.s.) , geçiş unsurları, üst örtüsü, yapı elemanları (Taçkapı, minare, mihrap, minber, pencere açıklıkları, nişler gibi yapı türüne göre değişen elemanlar) ve süsleme özellikleri değerlendirilmiştir. Bu bilgilerden sonra, ilgili yapının daha önce yer aldığı yayınların listesinden oluşan bir bibliyografya eklenmiştir. Bibliyografyadan sonra gelen sayfalarda ise, yapının kesit, plan ve varsa süsleme çizimleri ile fotoğrafları yer almaktadır.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde, katalog bölümünde incelenen Menteşe Beyliği yapılarının mimari ve süsleme özellikleriyle ilgili genel- geçer bilgiler aktarılmıştır.

İNGİLİZCE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük) :

This study which is on the Building Materials of Menteshe Emirate is consisted of six parts. In the introduction the content of the studies done so far on the Menteshe' s Architecture. After that, gave historical and geographical information of Menteshe Emirate.

In the cataloque, the 41 examples the structures are divided into six groups accordingto their monumental types which are mosques, turbehs, zaviyah/ tekke (dervish monastery), madrasahs, khans (caravanserais) and hammams (Turkish Baths). Each group is presented in the chronological order. In the cataloque content of their's historical information, adress, plan, facades, architectural (arch, columns, capital, consols etc.) , transitions type, covering systems, structural (portal, minare, mihrab, minbar, windows, niches, stairs etc. Appearence of difference on monument types) and decorational features are evaluted. After all these information a bibliography related the monument in question is given. In the following pages the cross- section, plan, the drawings of the decoration and the photographs are presented.

In the evaluation and conclusion parts, gave general- truth informations about architectural and decorational features of the Menteshe Monuments in the cataloque.